

סדרה
סליחות לכל השנה

כמנהג אשכנז

עם

תרגום הללנדיה

ועם תפלה שחיה

SMEEKGEBEDEN

DER

NEDERLANDSCHE ISRAELIETEN

HEBREEUWSCH EN NEDERDUITSCH

BEWERKT DOOR

M. L. van AMERINGEN en G. I. POLAK.

TWEEDE DEEL.

Amsterdam,

J. L. JOACHIMSTHAAL.

5620—1860.

**INLEIDING BETREFFEND DE AARD VAN
DE SELICHOth, OF SMEEKGEBEDEN
EN DE
ZWARE VERVOLGINGEN VAN DE JODEN IN EUROPA
SMEEKBEDEN VOOR DE NEDERLANDSE ISRAELIETEN**

**JOTSEROTH OF SABBATHGEBEDEN
VOORKOMEND IN LEVITICUS MET
VERKLARINGEN DOOR J. VREDENBRUG**

SELICHOth VOOR DE TIENDE VAN TEBETH

**Gedigitaliseerd op Yom Kippour 5780
9 oktober 2019**

Daniël 9

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2019**

INLEIDING.

De ימי סליחות zijn de voorbereidingsdagen, welke door alle Israelietische gemeenten worden gevierd voor de verschijning van de ימים נוראים, Hoogtijden. Nadert voor den Israeliet dat verheven tijdstip in zijn godsdienstig jaar; staan de zoo veel invloed op handel en wandel oefenende gerigtsdagen voor de deur, dan ziet men hem op vervroegd tijdstip zich ter synagoge spoeden, de dwalingen belijden, die hij in den afgelegden jaarkring willens of wetens heeft begaan, berouw stamelen over gepleegd onrecht, vergiffenis smeeken voor laakbare daden, inschikkelijkheid, toegevendheid en versooning bidden voor de gevoelige gevolgen, die daaruit voor hem mogten voortvloeijen. Zoo treedt hij dan met geprangd gemoed het Godshuis binnen; de buitengewone gebeden, alsdan geuit, maken zijn gemoed ruimer, verheffen zijnen geest, overtuigen hem van de goddelijke genade en ontferming, en doen hem met onderwerping en gelatenheid, maar ook met vertrouwen den oordeelsdag (יום הדין) te gemoet zien.

De gebeden, op die buitengewone boetedagen voorgedragen, volgen hierachter met eene Nederduitsche vertaling, en hunne bewerking geeft ons aanleiding tot gewigtige beschouwingen. Wij zullen dus, om het belang des onderwerps, achtereenvolgend eenige beschouwingen mededeelen, bevattende:

- I. *den aard der Selichoth;*
- II. *geschiedkundige schets van den tijd wanneer, en van de omstandigheden, waaronder zij zijn zamengesteld;*
- III. *de vervaardigers.*

GEDRUKT BIJ J. B. DE MESQUITA.

ons slechts tot het hoofdbegrip bepalen, en verwijzen den onderzoekelievenden lezer o. a. naar de hieronder aangestipte bronnen 4).

De סליחות, gedurende de middeleeuwen zamengesteld, schetsen een tafereel van de ongelukkige omstandigheden, waaronder Israel destijds gebukt ging, van de ballingschap, het lijden, den kommer, die het te verduren had, de overmagt des vijands en den hoon, waaraan Israel bloot stond; hun martelaarschap en de herinnering aan gelukkige eeuwen; de in rook verdwenen hoop op herstel en de gefaalde berekeningen van het tijdstip der zoo gewenschte bevrijding; daarin wordt wijders gewezen op het gemis aan tempel, offer, dienstdoende priester en voorbidder; de סליחות bevatten voorts schuldbelijdenissen, boetedoening en de strekking daarvan. — Het gewigt der heilige dagen tegenover de zwakheid en de nietigheid der menschen; het leven eene schaduw, een vervliëgende damp; — terwijl God eeuwigdurend, almachtig, oneindig goed is, voor Wiens blik niets verborgen blijft. Daarin worden als werkzaam en heilaanbrengend

4) Wij geven hier, om de veelvuldige aanteekeningen der noten te vermijden, de voornaamste bronnen van dit historisch overzicht aan; met opgave van plaats en jaartal van de verschijning dier werken, waar de leergierige lezer deze daadzaken in derzelver bijzonderheden uitvoerig beschreven vindt.

Dibré Hajanim, van R. Josef b. Meir Hakohen, uit Avignon (1496), bevattende de geschiedenis van Frankrijk, Turkije en de vervolging der Hussiten (Amst. 1753). Voorts van denzelfden schrijver.

Emek Habacha (Weenen, 1852), benevens de uitgave in het Hoogduitsch van Dr. Wiener, met bijlagen (Leipzig, 1858).

Sebet Jehuda, van Jehuda b. Verga, bevattende de vervolging der Joden in de middeleeuwen, met bijvoeging van de geschiedenis der vervolging in 1648, door Chamelitski (Amst. 1655 en Weenen 1852).

G. B. Depping, *Die Juden im Mittelalter* (aus dem französischen, Stuttgart, 1854).

קנטרס נורות תתני, van R. Eliëzer, uit Mainz, ooggetuige van den eersten kruistogt, naar een M. S., door Dr. Jellinek uitgegeven (Leipzig, 1854).

Seërieth Jisraël, Holl. uitgave, met aanteekeningen, door L. Goudsmit A.Z. en G. I. Polak (Amst. 1855).

Dr. Jost, *Gesch. der Juden* (Berlin, 1820).

Les Juifs en Occident, p. Arthur Beugnot (Paris, 1824).

Gesch. der Juden v. Hanna Adams, Hoogd. uitgave (Leipzig 1820).

Orient, 1845. en bovenal:

Dr. Zunz, *Die Synagogale Poesie des Mittelalters* (Berlin, 1855).

————— *Die Ritus des synagogalen Gottesdienstes, geschichtlich entwickelt* (Berlin, 1859).

Art. *Jüdische Geschichte* in de *Allgem. Encyclopedie* v. Ersch u. Gruber, deel XXVII.

I.

OVER DEN AARD DER SELICHOTH.

סליחות is de algemeene naam, gegeven aan eene verzameling gebeden en smeekredenen, die door den Israeliet met een innig berouwhebbend gemoed op vastendagen worden uitgesproken, als hij zich tot den Eeuwige wendt en vergiffenis smeekt van Hem, Die alle gebeden verhoort, om hem uit den nood te redden, van kommer te bevrijden en hem in zijne langdurige ballingschap niet te verlaten. Immers, terwijl, tijdens het bestaan des tempels, elk Israeliet zich naar Jeruzalem spoedde en daar, in het gebouw, ten zetel van den éinigen God gewijd, zijne offeranden verrichtte, en daardoor vergiffenis voor begane misslagen kon erlangen, moest, na de verwoesting van die plaats van algemeene bijeenkomsten, van Godsvereering en vergiffenis, naar eene andere wijze van Godsvereering worden omgezien. Toen nu de heilige taal, even als het volk, dat haar almoedertaal sprak, al meer en meer in verval geraakte, stonden achtenswaardige mannen, de אנשי כנסת הגדולה, op, en vervaardigden die reeks van gebeden, voor alle omstandigheden geschikt, waardoor in het gemis van den tempel eenigermate kon worden voorzien, terwijl de ochtend- en avond-gebeden de plaats van het ochtend- en avond-offer vervingen. Eveneens werden op vastendagen gebeden, naar den drang der omstandigheden ingegeven, uitgesproken, en die buitengewone gebeden zijn de oorsprong der סליחות.

De oudste uitbreiding der gebeden, door de גאונים vervaardigd, gold den Grooten Verzoendag. Immers de duur van de kerkdienst, de voordragt van de vier הפלות, het gansche gewigt van den Hoogtijd, waartoe men zich ruim eene halve maand voorbereidde, schenen daartoe allezins bij te dragen, en daar in de Hagiographen de vergiffenis, die God schenkt, סליחה wordt genoemd, en derzelver verwerving het eenige doel der godsdienstige voordragten, overpeinzingen en gebeden voor dien dag is, kwam daarvan spoedig סדר סליחה in gebruik, en van daar den oorsprong der סליחות. Het woord zelf beteekent *vergiftenis*, *kwijtschelding*, *verschooning*, en is oneigenlijk toegepast op de bijbelverzen of navolgingen, daaraan ontleend, en die eigenlijk בקשות, תדונות, moesten heeten.

Ons bestek gedooft niet, hier uitvoerig te wijzen op den bijzonderen inhoud van elke der hier achter volgende סליחות; wij moeten

van het algemeene huns inhouds, veelvuldige stof, en uit deze klasse ontstaan:

1°. Vermaningen (תוכחה). 2°. Bespiegelingen over de offerande van Izaak (עקרה). 3°. Tafereelen van bloedige vervolgingen (גזרות). 4°. Het martelaarschap der עשרה הרוגי מלכות. 5°. De voorbede (תחינה).

De eerste soort behandelt de betrekking tusschen God en mensch, de vijfde die tusschen God en Israel; de tweede en vierde zijn gewijd aan de herinnering aan de waarborgen des Goddelijken verbonds, gene in het gloren der ochtendstralen, deze in den stikdonkeren nacht; de derde wijst op de bestendige trouw van het lijdende en hopende Israel.

1°. De תוכחה is ontstaan uit de vermanings-voordragten op vastendagen en vooral uit bekeerings-overpeinzingen van den Verzoendag. De zondigheid, het vergankelijke des aardschen levens, de waarde der boete, het toekomstige wereldoordeel, de strijd tusschen ligchaam en geest, tusschen verstand en hartstogt, het bedrog van den schijn, en dergelijke onderwerpen maken het hoofddenkbeeld der stukken, die, meer of minder aan het bepaalde doel van den dag verbonden, hier behandeld worden, meestal in *Selichoth* van twee- of drie lettergrepige strophen (שניה שלישה).

2°. עקרה. De bereidvaardigheid des offeraars (Abraham) en des tot offer gebondenen (Izaak), waaraan zich als van zelve de eed, op Moria gedaan, verbindt, was reeds vroeg in de gebeden ingeweven. Door de Hagadieten, die Abrahams beproeving uitvoerig beschreven, werd de ramshoren, waarop op den Nieuwjaarsdag geblazen wordt, en dit blazen zelf, met Izaak in verband gebracht, en reeds in het מוסף-gebed van dien dag sluiten de זכרונות met eene herinnering aan de עקרה, die God, als den het verbond gedachtigen Schepper, verheerlijken. Van hier uit werd het beroep op die voorvaderlijke daad in het dagelijksche ochtendgebed overgebracht. Zoo werden gerigt en verzoening met dat offer in onmiddellijk verband gebracht.

3°. גזרות. Sedert de schrik der geloofswode Israelietische vaders en moeders er toe bragt, dat zij hunne telgen slagten, werd in de gebeden die slagting aan Izaaks offerande tegenover gesteld; getuige het in de elfde eeuw vervaardigde zielroerende אנה הכב, hetwelk ערב יום כפור en ערב ראש השנה, hetwelk אנה הכב, In die *Selichoth*, welke vervolgingen en geregtelijke vonnissen berigten, worden voornamelijk de vrijwillige offers geschilderd, en zodoende met de עקרה in verband gebracht; deze droegen

voor Israel omschreven: Gods verbond, de eeuwige wet, de dertien Goddelijke eigenschappen, de ballingschap, vasten, gebeden en verbeterde levenswandel (שובה); het zoo zeer verachtete, verzwakte, verguisde Israel wordt gaarne verhoord. Beden om vergiffenis, redding en herstel, herinnerende aan de oude liefde, de verdiensten der aartsvaders, vooral Izaak's bereidvaardigheid bij de plaats hebbende offerande, en de vele martelaars, die hun geloof boven het leven verkozen. Beden, om elke straf veroorzakende aanklagt op zijde te schuiven, en de voorspraken van engelen en andere Godsdienaren aan te nemen. God is onze eenige Vriend, Dien wij ten spijt van vervolging, spot en verleiding, en niet-tegenstaande den voortduur onzer ellende, getrouw blijven. Vijanden hebben magt en geweld tot beschikking, wij echter het woord Gods, dat leven, moed en kracht schenkt. Israels afschuw van het heidendom, verwenschingen tegen tijrannen. Dankbetuigingen voor ontvangene weldaden, hoop op verlossing, uitzigt en vreugdevolle blik op eene betere toekomst. Zietdaar in korte trekken den zakelijken inhoud der כלידות.

Zoo het ons voornemen ware, eene geleerde verhandeling over ons onderwerp-zamen te stellen, dan zouden wij hier in uitvoerige beschouwingen moeten treden over de taal, den stijl, het rijm en den versbouw der *Selichoth*, en waarlijk, ons werk zou, zonder grootspraak, omvangrijker worden dan de כלידות zelve; daar wij echter vermeenen, dat hier zoodanige, hoewel afgetrokkene, doch hoogst gewigtige nasporingen niet op hare plaats zijn, oordeelen wij, ons te kunnen bepalen tot het verwijzen naar de hiervoren aangehaalde bronnen, waar de waarheden en onderzoeklievende belangstellenden ruimschoots hunne dorst naar wetenschap kunnen laven. Wij stippen slechts het volgende aan.

Tot de hoofdgroepen of liever hoofdklassen der *Selichoth* moeten gebracht worden:

de פומונים. Deze bieden den schoonsten rijkdom van afwieselende toestanden aan. Er is geene zijde in het volksbestaan denkbaar, die hier niet wordt in het licht gesteld, geen zedelijk element in het Israelietische ziele-leven, dat hier niet levendig wordt voorgedragen. Immers de bijzondere inhoud van een gebed, waardoor de soort, tot welke het behoort, volkomen wordt aangewezen, hangt naauw zamen met het standpunt, dat het in den ritus heeft ingenomen, of met de plaats, alwaar het ingelascht is. De voor de feestdagen bestemde *Selichoth* naderen door hunnen geschiedkundig-hagadischen inhoud soms de klaagliederen, die der boete- en bekeeringsdagen, behandelen, uithoofde

Wanneer er een ladder van rampen bestaat, dan mag men zonder overdrijving zeggen, dat Israel de hoogste sport bereikt heeft; als de lange duur der smarten en het geduld, waarmede zij gedragen worden, adelen, dan kunnen de Israëlieten met alle hooggeborenen in alle landen wedijveren; als eene letterkunde rijk genoemd wordt, wanneer zij eenige klassieke treurspelen bezit, welke plaats komt dan toe aan eene tragedie, die vijftien eeuwen duurde, gedicht en vereeuwigd door de helden zelve?

De verstrooiing der Israëlieten reeds op zich zelve als een ramp beschouwd en te inniger gevoeld bij het streven naar vereeniging, had in het menschelijk gemoed zekere achting en meewarigheid moeten doen ontkiemen; bij hen immers werd toch steeds de vreemdeling beschut, de geringen en zwakken vonden hulp en steun; dus hadden ook zij bescherming behooren te ondervinden; men gaf echter de voorkeur hen met afpersingen, belastingen en opbrengsten te verdrukken en den armen nog boetegelden op te leggen.

Zoo lang druk en uitsluiting de Joden nog niet vernederd hadden tot voorwerpen, die gewoon zijn aan verguizing, en de dweepzucht onder de volksmassa nog zoo diepe wortels niet had geschoten, leefden de Joden met hunne medeburgers in vrede, want een zoogenaamde Jodenhaat was nog onbekend. Maar de geestelijkheid wendde alles aan, om de Joden zedelijk te vernietigen, hen elke sympathie te onttrekken, terwijl zij Joodsch en duivelsch voor gelijkbeteekend verklaarden. In Syrië, even als in Frankrijk, bezochten vele Christenen de synagogen, vierden de Israëlietische feestdagen, gaven dikwerf aan Joodsche leeraren en regters de voorkeur boven de Christelijke; Jood en Christen bezochten elkander, spijsden zamen en huwden zelfs onderling. De kerkvaderen zijn hierover buiten zich zelve; edikten en conciliën moesten hiertegen een scheidsmuur opwerpen. Met het toenemende aanzien van het kloosterwezen, toen heiligverklaringen en kruistogten zich steeds uitbreidden, en eindelijk de priesters, met Hildebrand aan het hoofd, de heerschappij in Europa in handen kregen, zonken de Joden al dieper, en nadat de wet en gewoonte hen aan de uiterste verachting had prijs gegeven, was het voor het gepeupel gemakkelijk, de hulpeloozen met smaad en schimp te overladen.

den naam van גורות, en zijn oorspronkelijk uit Duitschland en Frankrijk afkomstig. Zij kenschetsen zich door de schildering van achtereenvolgende ongelukken, en zijn meer klaagliederen den wel *Selichoth*.

4°. עשרה דרוגי מלכות. Onderscheidene *Selichoth* voeren ten onderwerp de op bevel van zekeren Romeinschen keizer plaats gegrepen veroordeeling van tien משנה-leeraren, de onder den hiervoren vermelden naam meer algemeen bekende martelaren. Of die tien vromen gelijktijdig geleefd en gelijktijdig den martelaarsdood hebben ondergaan, is voor als nog zeer moeilijk te beslissen ¹⁾.

Eerst in den tijd der גאונים, verhaalt een Midrasch, dat zeker Romeinsch keizer — wiens naam niet is opgegeven — tien naar Rome ontbodene Mischna-leeraren, meest hoog bedaagd, wegens den verkoop van Jozef door zijne broeders, zou hebben laten teregt stellen. Op die Midrasch hebben tot op het einde der 14de eeuw niet minder dan 15 dichters hunne krachten beproefd en de klagten over den dood dier mannen met den troost verbonden, dat die een zoenoffer voor Israel en een onderpand der Rome bedreigende straf eener wrekende gerechtigheid zou zijn geweest.

5°. תדונית. In de gebeden van die soort, die aan het slot van elken *Selichoth*-dag herhaaldelijk voorkomen, wordt alle verdienste, elke aanspraak of beroep daarop ter zijde geschoven; hierin voert de Goddelijke barmhartigheid, de liefde, den boven-toon. Soms wordt dan wel de tegenwoordige ellende met voormaligen welstand vergeleken en met uiting der hope besloten. De krachten en eigenschappen van het Goddelijk Wezen, als: Zijne liefde, de 13 eigenschappen, zelfs de wet, worden opgeëischt, voor Israel te smeeken; de hemel, de troon des Allerhoogsten, de natuurkrachten, de engelen, edele afgestorvenen, de aartsvaders worden opgeroepen, hunne gebeden met die der kinderen te vereenigen.

Zietdaar eene, wij erkennen het gaarne, hoogst onvolledige schets van den aard der *Selichoth*; ons bestek gedooft geene grootere en meer volledige beschouwing.

¹⁾ Zunz, S. P. bl. 159 en *Se'irih Jisraël*, bl. 48, noot 5.

De in Israel altijd voortlevende hoop op den komenden verlosser (1772) werd aangewend, om de overtuiging aan het wankelen te brengen, en de ellende, waarin men hen dompelde, in een grond tot beschuldiging verwisseld. «Gij moet wel weinig deugen, daar gij een nederig bestaan voortsleept en niemand uwer iets bezit.» (7) Waar verdrukkingen- en overtreddingsmiddelen geen gevolg hadden, greep men naar middelen van geweld, rikte men de synagogen open, verbood Joodsche godsdienst-gebruiken, joeg hen ten lande uit, voerde den gedwongen doop in, zoo als in 684 in Spanje, 722 te Konstantinopel. Ook de aanhangers van den Koran deden den Joden, vooral sedert de negende eeuw, dikwijls hunne grondstelling van uitsluiting van andersdenkenden gevoelen. De geweldadige bekeeringenzucht heerschte niet alleen in de landen, door Christenen bewoond, maar ook in de Arabische staten, die toenmaals het grootste gedeelte der bekende wereld bevatte en waarin het meerendeel der Joden zich gevestigd had. Het bekeeringenzwaard trof vele gemeenten in het Kalifat, Arabie, Afrika en Spanje, ten tijde van Chiwi Albalchi? (9de eeuw) en van Maimonides (1150).

Bij deze en soortgelijke vervolgingen waren vooral radraaijers en afvalligen de aanleidende oorzaak. Uit het midden des Israëlitischen volks voortgesproten, door lage wraakzucht of door ijdelheid vervoerd en door geld gekocht, bragt dat slag van menschen, meest als gedoopte Joden, veel leed en bloed over hunne voor-malige geloofsbroederen. De vervolging te Limoges in 992, was het werk van een afvallige. Van de gedoopte Joden gingen die eerste openbaringen van zoogenaamde gruwelen uit, die naderhand als waarheid ingang vonden. Zij hielpen den monniken in het vervaarlijken hunner geschriften tegen het Jodendom, en dwongen de rabbijnen in Spanje, Frankrijk en Duitschland tot openlijke geloofs-disputen. Aan die onzaligen komt de uitvind-ing der logensachtige beschuldigingen toe van kinderlagten, bloeddruknken, bronnen-vergiftiging, hostie-kruisiging; hun danken wij de mededeelingen over Joodsche geschriften en gebeden en uit hun midden kwamen de censoren en revisoren, die zich een gedenkzuil gesticht hebben door schandschriften, verdraaide en verzonnene werken en de uitgave van gansch verminkte, onbruik-bare Hebreeuwse boeken.

(772) Zie Polak's Oostersche Wandelingen (1846) bl. 71, en Libl. d. Orient 1849, n°. 6.

Hoe verschromkelijk het lot der Joden in die eeuw ook moge geweest zijn, verwondering kan het ons eenszins baren. In onzen tijd geschieden nog voor onze oogen in onbeschaaide landen soortgelijke zaken; wij behoeven slechts het sijden der slaaven onder de zweep der blanke barbaren te noemen. De middelleeuwen zijn het tijdvak van barbaarsheid, dat is: van de vereende heerschappij van het vuisstregt, der onwetendheid en van priester-geweld; in die gouden tijden werden eenige heerlijke uitvindingen gedaan, zoo als: de oorbicht en het celibaat, verbod van bijbellezen en Kathunizerkloogsters, kruisstog-ten en heksenprocessen, inquisitie en ketterverbranding. Priester-magt en roolzucht hebben de bloemen van Trovence vertrappt, Spanje verarmd, Azië en Amerika ontvolkt; dwingelanden en priesters hebben op hun spoor meer ruinen achtergelaten dan Scythen, Hunnen en Vandalen te zamen. Onder de Polen en Bohemers, Magyaren en Chesaren, Franken en Bulgaren, Beduinen en Mongolen is het den Joden ongetwijfeld veel beter gegaan dan onder het middelleeuwsche Christendom. De geestelijken, vier moorden ongeveer in 1150 en volgende jaren in Engeland de overhand namen, hebben in de geofferde Albigensers, Waldenzen, Protestanten en ketteren ruimschoots hunne vrijgevigheid bezwen, en Israëls *Selichoth* bestaan slechts een blad in hunne met bloed geschrevene geschiedenis.

De Joden, die in Engeland, Frankrijk en Duitschland, gelijk een handelsartikel van de eene hand in de andere overgingen, werden nu door priesters en magthebbers, dan weder op ruwe wijze door het volk opgeëischt, zich te laten doopen, en bij weigering stroomde steeds bloed. Eene duizendvoudige echo der trouw klinkt ons bij zoodanige voorvallen uit de synagogaal treunzangen tegen. Onder den druk ontwikkelde het edele ge-moed zijne schoonste krachten, de geperste bloem verspreide hare geuren en de geketende scheen vrijer dan de verdrukker.

Zij, die ter wille der godsdienst den dood ondergingen, heetten *heiligen*; ieder was verplicht over hen rouw te bedrijven en, kon het zijn, eene ijkrede op hun graf te houden; der weduwe des heiligen werd ter eere van God en den gevallen aanbetroven, niet te hertrouwen. De zielen der omgekomenen werden bij elke Sabbatdienst ter synagoge herdacht. Toen in den eersten kruisstogt eene woeste volkshoop de Joden te Mainz met den dood bedreigde, als zij zich niet lieten doopen, verza-melden zich mannen, vrouwen en kinderen en gaven zich zelven den dood.

Joden te Orleans den Sultan kennis hadden gegeven van de plannen der Christenen; zeven jaren later hadden zij in Rome te lijden, alwaar wegens eene aardbeving Joden onthoofd werden en te zelfder tijd werden zij uit Rusland verbannen. Waarschijnlijk valt ook omstreeks dien tijd de beschuldiging in tegen een Jood te Parijs, die eene bij hem beleende hostie-kelk in kokend water zou hebben geworpen; op de pijnbank bekende hij al wat men van hem verlangde en hij werd levend verbrand.

Eene mis, een prent en een lied dienden tot verheerlijking van die afschuwelijke wreedheid. In 1040 moest de Paus den Spaansche Joden tegen Ferdinand I in bescherming nemen; in 1050 verbiedt de kerkvergadering te Cuenza den Christenen bij Joden te eten; toen in 1059 eenige kerken in Bohemen afbrandden, werd den Joden alles ontnomen en zij zelve den lande uitgejaagd. Met de geroofde 85401 mark zilver werden de kerken weder opgebouwd. In 1066 werden de Joden te Trier verontrust, en de gemeente te Granada in dat zelfde jaar uitgemoord. Omstreeks 1090 was ook in Toledo eene vervolging.

De jammervolle slagting onder de Joden, die de eerste kruistogt te weeg bragt zijn bekend. In Frankrijk, aan de Rijn, te Metz en Regensburg vielen, behalve enkele offers, gansche gemeenten. Monniken hadden een geschrift, dat zij voorgaven op het heilige graf te hebben gevonden, tegen de Joden verspreid, waarin zij werden opgeëischt zich te laten doopen. De moordtooneelen strekten zich tot Praag en de grenzen van Hongarije uit; de Joden te Spiers, Mainz, Worms, Meurs, Xanten, Gelder en andere plaatsen aan de Rijn vielen als helden, of zij doodden zich zelve. Het eerste offer van die soort was eene vrouw te Spiers. Izaak ben David en Uri, inwoners te Mainz, die men gewelddadig den doop toegediend had, keerden tot hun voorvaderlijk geloof terug; de eerstgenoemde slagtte zijne beide zonen; stak vervolgens zijn huis in brand, en kwam zoo met zijne makkers in het lijden, om. Op eene andere plaats bevond zich een grijsaard, Samuël ben Jechiel, deze vlood te water met zijn eenigen zoon naar eene streek waar hij dezen offerde en een voorbijganger verzocht een einde aan zijn rampzalig leven te maken. Izaak Halevi, in bewusteloozen staat gedoopt, verdronk zich in den Rijn. Schemarja uit Worms, die zijne vrouw en kinderen geslagt had, werd gevat en levend begraven; door den doop zou hij daaraan hebben kunnen ontkomen. Te Worms vielen te zelfder tijde 140 familiën. Al deze gruwelen werden wel is waar niet door de

Sedert dien deed menig Fransch rabbijn, in dringenden nood, zijne kweekelingen den dood ondergaan, opdat zij den doop toedienenden vijand niet in handen zouden vallen. Werd zoodanigen rabbijn door Christenen gevat, hij werd levend gevild. Menigeen bereidde zich zelve ten dood, zoo als bij de vervolging te Limoges plaats vond, en latere wetgeleerden verklaarden zoodanigen zelfmoord voor regt en het dooden der kinderen als geoorloofd. Van de tooneelen, die bij zoodanige vervolgingen voorvielen; en die zich in het barbaarsche Oosten nog in de 17de eeuw herhaalden, wendt de mensch, die niet voor zijne kerk moordt, zich met huivering af.

De drie tijd- en plaatsgenooten: Menachem ben Jakob, Eleäzer en Ephraïm ben Jakob bevestigen, wat ook uit vroegeren tijd van de Byzantijnen verhaald wordt, dat men Joden onder de wijnpersen gelegd heeft; Joel Halevi berigt, dat men zwangere vrouwen in stukken gehouwen, anderen in ziedende ketels geworpen en als zij nog ademden op het rad gebonden of levend begraven heeft.

Verdeeldheid onder de Joden gaf eene gunstige gelegenheid tot geldafpersingen; verklaringen van oude vrouwen en jonge afvalligen bragten meeninge op de pijnbank en van daar op den brandstapel. Bij nu en dan herhaalde uitzettingen leden zij onbeschrijfelijke verliezen en rampen van allerlei aard: Synagogen werden in kerken herschepen, grafsteenen verbrijzeld, hebreuwsche boeken geroofd, verscheurd en verbrand. Bijgeloof en duivelskunstenaarij werden den Joden bij de onschuldigste verrigtingen aangewreven. Eens keerde men van eene ter aarde bestelling terug, en wiesch zich als naar gewoonte de handen in een voorbij vlietende beek; het gepeupel schoolde bijeen en versloeg het meerendeel der onschuldigen, onder voorwendsel dat zij den vloed verontreinigd, zelfs vergiftigd hadden. Ontstond eene buitengewone dorheid door langdurige hitte, rigtten landplagen schromelijke verwoestingen aan, woedden felle branden, dan stelde men de Joden, aan wier ongeloof men die rampen toeschreef, daarvoor verantwoordelijk; men sleurde hen uit hunne woningen, zelfs in de brandende huizen, dreef hun de stad uit, tot dat de regen gekomen was, en dergelijke gruwelen meer die men regtsoefening durfde noemen.

In de elfde eeuw waren op onderscheidene tijden Frankrijk, Italië, Duitschland, Bohemen en Griekenland het schouwtooneel van bloedige vervolgingen. In den jare 1010 overviel men den Joden in Frankrijk omdat een monnik verklaard had, dat de

Een en dertig offers, waaronder zeventien vrouwen, eindigden, onder het zingen van עלינו לשברה, op den brandstapel hun leven. De omliggende gemeenten losten later voor 1000 livres de bij die gelegenheid geroofde Heilige Rollen in.

In 1172 dwong Andreas de Joden te Wladimir zich te laten doopen; de gemeente Boppard werd in den nazomer van 1179 vreesselijk geteisterd, dewijl men aan den oever van den Rijn eene vermoorde Christin had gevonden; jonge lieden van beiderlei kunne moesten het ontgelden en de schrik breidde zich ver in den omtrek uit. Te Keulen werden de lijken van poort tot poort voortgesleept.

Tot boete moesten de Joden Barbarossa *f* 500 en den bisschop *f* 4200 betalen! In datzelfde jaar bragt de bijeenkomst van Fransche en Spaansche bisschoppen — bij welke gelegenheid de aanstelling der pauzen door kardinalen werd ingevoerd — nieuwe schrik en ontsteltenis onder de daar gevestigde Joodsche bevolking.

Op zekeren Sabbath in de maand Februarij 1180 werden plotseling de Joden te Orleans en andere steden in de gevangenis geworpen en niet eerder ontslagen dan nadat zij 15000 marken aan den nog geen achttienjarigen Philip Augustus hadden uitbetaald.

Omstreeks 1181 vielen te Weenen drie Christen knapen, die op het ijs speelden er door en verdronken in den Donau, en werden niet gevonden. Onmiddellijk deden zich getuigen tegen de Joden op: de een had die kinderen Joodsche huizen zien betreden, de ander verhaalde op welke wijze de Joden hunne offers verrigten, een derde wist van eene hostie die zij smadelijk behandeld hadden. Nadat drie honderd onschuldigen in naam van het geregt verbrand waren, vond men de lijken der knapen in den stroom.

In den herfst van 1182 begon de mare van Jeruzalems val door sultan Saladin zich in Europa te verspreiden; men stond andermaal tegen Israel op; groote geldsommen den duitschen keizer aangeboden, belette hunne algemeene plundering; in den zomer van datzelfde jaar was men vreesselijk tegen hen in Frankrijk te velde getrokken; doch de volkswoede die zij te London, Norwich en York in 1190 en 1191 te verduren hadden, gaat alle beschrijving te boven. In laatstgenoemde stad offerden zij zich zelven op: 150, volgens anderen 500 personen kwamen daarbij om. Ter zelfder tijd werden de Joden te Braij bij den koning van Frankrijk aangeklaagd een onschuldige Christen te hebben

legerbenden van Godfried van Bouillon gepleegd, doch deze lieten bij de bestorming van Jeruzalem de daar gevestigde Joden in de Synagoge verbranden.

In den jare 1107 wilde men den Joodschen ingezetenen te Lucena dwingen den Islam te omhelzen; in 1111 werden zij in Boheme verontrust, eenige jaren later te Kiew geplunderd; te Rome werden zij in 1117 vervolgd; tusschen 1142—1147 woedden de Afrikaansche Mahomedanen tegen de Joden, vooral te Andalusien en allen moesten hun geloof, ten minste voor het uiterlijke, afzweren. Gelijkzeitig vielen de verschrikkingen van den tweeden kruistogt in (1146 en 1147), die de zich naauwelijks van de wonden, door den eersten geslagen, herstellende gemeenten troffen, en ware niet Bernard van Clairvaux nadrukkelijk tegen den dweepzieken monnik Rudolph opgekomen, hun lot zou ontzettend zijn geweest. Doch de geloofswode eischte nog eene menigte offers. Aan zekeren Simeon uit Keulen werd het hoofd, aan Minna uit Spiers ooren en duimen afgehouden; de Keulsche Joden verwierven, tegen verpanding van al hunne bezittingen aan den Bisschop, een wijkplaats in eene vesting. In Maart 1147 werd te Wurzburg een Christen in het water drijvend gevonden, die als lijk wonderen verrigtte. In de vervolging tegen de Joden daaruit ontstaan werden 22 hunner vermoord. Ook te Worms, in Bohemen, op onderscheidene plaatsen in Duitschland, Engeland, Frankrijk, en Karinthië werden op dat tijdstip eene menigte Joden vermoord. De namen der geloofsmartelaren zijn in de memoranda's der gemeenten, het onbeschrijfelijke lijden in eigenhandig geschrevene gedenkschriften, voor het nageslacht bewaard gebleven.

In den jare 1156 stond Frederik Barbarossa de Joden in Oostenrijk aan markgraaf Hendrik af. In dien tijd verkeerden de Joden in Perzie in gevaar wegens zekeren David el David uit Amaria, die zich als de verwachte Messias voordeed, en niet lang daarna werden zij te Fez verontrust. In 1163 werden zij in Leobschutz verjaagd en in 1168 te Beziers geplunderd; in 1171 uit Bologne verwezen en te Keulen bestookt. Een vreesselijk lot trof in den zomer van datzelfde jaar de gemeente te Blois, alwaar een Christen uit haat verhaalde, dat een Jood een vermoorden Christen knaap in het water zou hebben geworpen, en daar de aanklager de waterproef kon doorstaan, werd de schuld der Joden als bewezen erkend. Reeds was men overeengekomen 280 livres als afkoop te betalen, doch de bisschop, inmiddels verschenen, eischte den doop of den dood.

Joden, de-aanleidende, altijd gezochte, oorzaken ontbreken; vermoedelijk hebben de ophitsende brieven van paus Innocentius III, gepaard met het woeden tegen de Albigenzen, moordtooneelen te weeg gebracht, die honderden personen het leven deden verliezen. In 1211 werden de Joden in Spanje bij den aldaar gevoerden krijg tegen de Mooren bedreigd en het volgende jaar was de boerenopstand te Gotha tegen hen. In 1215 schreef het Latheraansche Concilie de onderscheidende kleeding voor Joden voor. De zoon van den beroemden Rabbijn Joel Halevi, Uri, werd in 1216 als een dier gebonden en levend verbrand. In 1217 moesten op bevel van de gravin Montfort de Joodsche ingezetenen te Toulouse hunne godsdienst afzweren, de kinderen onder de zes jaren oud, werden uit de ouderlijke woningen gewelddadiglijk weggevoerd en gedoopt, 57 personen ondergingen dien eyeneens, doch tien maal meer kozen den martelaarsdood boven den afval. Twee jaren later vielen dergelijke tooneelen te Anjou, Poitou en Bretagne voor; 500 vielen hunne godsdienst af, doch meer dan 3000 kwamen om het leven en zeer velen gaven zich zelve en hunne kinderen den dood. In de jaren 1223, 1225 en 1234 verloren de fransche Joden bijna al hunne goederen door de plotselinge vernietiging van al de uitstaande schulden, in 1225 leden zij te Meklenburg, in 1226 te Breslau.

Gregorius IX vermaande de Duitsche Vorsten den Joden meer te beperken; hij verbood in 1222 de openlijke geloofsdisputen.

In den jare 1236 zouden, volgens het verhaal van Trithemius Joodsche inwoners te Fulda eenige knapen jammerlijk in een molen hebben vermoord; de schulddigen werden verbrand. De abt zond, op de aanklagt der Joden bij Keizer Frederik, de lijken naar Hagenau tot bewijs van hunne schuld. Schannat verhaalt dit voorval aldus: toen Coenraad von Malcoz abt was, werden door de Joden vijf knapen vermoord, waarvoor 34 Joden van allerlei ouderdom en beiderlei geslacht door het zwaard werden omgebracht. Beide lezingen zijn onwaar; drie *Selichoth* bevestigen het voorgevallene aldus: Een ellendeling had, zoo als meermalen, het ongeluk te weeg gebracht. Men had een Christen vermoord gevonden; geestelijken en volkshoopen overvielen den 10 December 1234 den Joden, mannen, vrouwen en kinderen, de laatsten zelfs op de schoot der moeders, en versloegen hen. Hiermede nog niet van bloedvergieten verzadigd, werden acht mannen gegrepen, gepijnigd en op geregtelijke wijze ter dood

opgehangen. De vorst spoedde zich oogenblikkelijk derwaarts, omsingelde het plaatsje, liet alle Joden, ten getalle van 99, grijpen, en zonder onderzoek levend verbranden. De ongelukkigen hadden op het Purim-feest een Hamansbeeld aan den galg geslagen.

Gedurende het laatste tiental jaren der 12^e eeuw waren in Frankrijk en Leon bloedige opschuddingen tegen de Joden. Rouaan werd toen door de laatste Joden verlaten. Op den 28 Januarij 1197 was op den helderen dag een Christen meisje door een ellendeling te Neuss vermoord. In stede van den moordenaar te grijpen, versloegen zij hem met de overige Joden, plunderden hunne huizen en spijkerden de lijken op het rad; vier dagen later, op een' Sabbath werd de moeder des moordenaars levend begraven en de broeder geradbraakt. De in het leven gespaarden moesten f 150 afkoop aan den bisschop betalen en de Joden die in den omtrek woonden werden op brandschatting gesteld.

Eenige jaren later hadden de toerustingten tot een nieuwe kruistogt plaats. De eerste verschijnselen van de opgewonden dweepzucht vertoonden zich te Erfurt. Daar sneed men de Joden de handen door midden, drie personen werden gelijktijdig opgehangen, een man met zijne vrouw en dochter op een' Sabbath verbrand, en zoo als immer de lijken der verslagenen op den weg geworpen. Het voorwendsel tot die wreede vervolging gaf alweder de verdenking van kinderslagting.

Zoo begon de dertiende eeuw. Doch niet de Joden alleen leverden aan de dweepzieke en onverdraagzame priesterheerschappij die talrijke slagtoffers: waar deze zich vertoonde sloeg zij wonden. Reeds ten jare 1199 werd te Metz eene bijbelvertaling verbrand, Franciskanen (1210) Dominikanen (1217) en Karmeliten (1226) werden de schrik van Joden en Kettters. In 1209 werden de Albigenzen en met hen de vrije gedachteuwing verdelgd. De in 1229 te Toulouze opgerigte inquisitie liet kettters levend verbranden. Treffend is de onverschilligheid en ongevoeligheid waarmede de kronijkschrijvers van dien tijd, die meestal monniken waren, van het lijden der Joden berigt geven; hoogmoed en geloofswuede maakten hen tot verslindende wolven, tot duivels. Dit tijdperk vertoont de priesterheerschappij in haar toppunt en bij gevolg was de toestand der Joden het meest beklagenswaard.

In 1205 werden de Joden te Halle geplunderd en vermoord; den 22 Julij 1209 was een rampvolle dag voor de fransche

Om de reiskosten voor een togt naar Rome benodigd bijeen te krijgen, liet in 1261, Ruprecht, aartsbisschop van Maagdenburg, al de Joden aldaar en te Halle gevestigd overvallen; plunderen en kerkeren en perste hun honderdduizend mark zilver af.

Den 20 Julij 1263 moest R. Mozes bar Nachmon te Barcelona een openlijk dispuut houden met den dominikaner Paul, een afgefallen Jood ¹⁾; in het daarop volgende jaar schreef Peter de Janua een boek over Joodsche dwalingen. Duitschers noemden zich toen ter tijde met hoogmoed: Jodenbeulen; een tweede dispuut had den 12 April 1265 te Arragon plaats. Eene provinciale synode in 1267 te Weenen gehouden, vervaardigde een groot aantal beperkende voorschriften tegen de Joden, en onder deze de verplichting tot het dragen van spitse hoeden. In 1270 werden de Joden te Augsburg, (v. a. te Weissenburg) vervolgd; een jaar later hadden te Pforzheim bloedige tooneelen plaats en in 1276 viel te Mainz de martelaar Simeon. Den 4 Maart 1277 verschenen nieuwe beperkende wetten tegen de Joden in Oostenrijk, alwaar in 1281 een bevel werd afgekondigd dat de Joden gedurende drie dagen voor Paaschen hun kwartier niet mogen verlaten. Onder de duizendwerf herhaalde beschuldiging van kindermoord werden in 1285 de Joden te Munchen overvallen en 90 onschuldigen bestegen onder den luiden kreet: „Hoor Israel!” enz. den brandstapel. In 1286 had een jodenmoord plaats in Friesland; in 1287 werden zij te Andernach en Bern vervolgd, den 2 Mei van datzelfde jaar werden alle Joden in den kerker geworpen, te Wezel werden 40 omgebragt. Omdat de Joden hunne psalmen in de synagogen te Parijs te overluid zongen, moesten zij in 1288, 300 livres boete betalen, en werden te Troijes 13 verbrand. In den herfst van 1290 moesten de Joden Engeland voor goed verlaten. 15000 ongelukkige en te gronde gerigte personen verlieten het land. In hetzelfde jaar vielen ook onderscheidene offers te Nordlingen.

De vervolging waaraan de beroemde R. Meijer van Rothenburg in 1297 bloot stond en die naar het slot te Ensisheim gevoerd werd, is bekend.

Den 20 Tammuz (1 Julij 1298) werd de zoo hoog in aanzien staande Rab. Elia ben Samuel te Rome op vreesselijke

veroordeeld. Op den 2 Januarij 1235 werd hun vonnis voltrokken. In het geheel waren 32 personen omgebragt, waarvan de helft uit vrouwen en kinderen bestond; te gelijker tijd werden ook de huizen geplunderd.

Te dier tijd schijnt ook de Israelietische gemeente te Praag verontrust te zijn geworden; zekere mededeelingen daaromtrent zijn er echter niet; doch des te treffender zijn de treurige berigten, die van vervolgingen in Frankrijk gedurende die jaren voorhanden zijn. Door gedoopte Joden opmerkzaam gemaakt begon de vervolgingszucht zich thans ook op de Joodsche werken, vooral op den Talmud en zijne commentariën uit te strekken, en te Parijs werden op eenen dag 1200 boekdeelen, exemplaren van den Talmud en andere gewijde geschriften, op een' brandstapel aan de vlammen prijs gegeven. Op den 9 Tammuz (17 Junij) 1244 werden 24 wagens met Hebreeuwsche boekwerken naar den brandstapel gevoerd. De vijandige bulle van Innocentius IV van 9 Maart 1244 verklaarde die vervolging als Gode welgevallig. In 1241 werd het tiende gedeelte der Israelietische bevolking van Frankfort door de Christenen vermoord. Ten gevolge van eene ontstane kloppartij over het beletten van den doop eens Israelietischen jongelings werden 180 personen deels verbrand, deels vermoord, de synagoge bestormd, de wetsrollen vernield; dit geschiedde op vrijdag 13 Siwan, (24 Mei). Koning Koenraad sprak in 1246 zijne *getrouwen* vrij, van alle schuld en verantwoordelijkheid nopens den dood en het verjagen der *hamerknechten*, algemeene naam der Duitsche Joden.

In 1246 werd hun door de kerkvergadering te Beziers de betaling van tienden en hoofdgeld opgelegd; in 1250 wilde men te Saragossa hen te lijf, in 1253 hadden zij in Frankrijk, en in 1255 in Engeland ontzettend veel te lijden. Men verhaalt, dat te Lincoln zekere knaap, Hugo genaamd, door Joden gekruisigd werd. Bepaald waar is het, dat zekere Jopin gevierendeeld werd. In een volkslied van 368 verzen wordt dit bevestigd.

De Engelsche Koning Henderik III verkocht de Joden aan zijnen broeder Richard en de beminneenswaardige Jan liet aan rijke Joden de tanden uitslaan. Ten jare 1254 organiseerden dominikaner monniken de inquisitie in Frankrijk en de te Albij verzamelde geestelijken verboden ten tienden male het bezigen van Joodsche geneeskundigen. In 1260 hadden in Engeland nieuwe vreesselijke vervolgingen plaats, gepaard met geldafpersingen, gevangennemingen, gewelddadige dooptoediening en moorden. Gelijktijdig werden zij te Napels en Trani aangerand.

¹⁾ Zie: מלחמת חורבה - Constatin. 1710.

en het voorloopig besluit vormt de epidemie, die gewoonlijk de zwarte pest genoemd wordt.

Wij stippen slechts korteling aan dat de vervolging te Maagdenburg in 1301 geschiedde, in 1303 te Meissen en Weissensee, in 1305 te Praag en Weenen. Den 22 Julij van genoemd jaar werden de Joden uit het Zuidelijke gedeelte van Frankrijk verbannen, ontelbare familiën werden daardoor in armoede en ellende gestort. In 1309 hadden de Joden in Brabant te lijden van de tegen de Saracenen te velde trekkende soldaten; in 1310 moesten zij Lyon ontruimen. Den 25 Februarij 1314 veroordeelt paus Alphonsus XI bij een bul de Israëlietische gebeden, en werd de Joden te Worms een jaarlijksche belasting van 300 pond, later 400 pond opgelegd, ter belooning der goede rijkstad. Lodewijk X was zoo goed, tegen betaling van 122,125 livres, den Joden den terugkeer naar Frankrijk en een verblijf van 12 jaar te vergunnen. In Duitschland verschijnen bevelen nopens de inrigting der woningen door Joden betrokken, betreffende het dragen van een herkenningsteeken op de borst; in 1319 werden zij uit Breslau verbannen en werden te Toulouse twee wagens, met exemplaren des Talmuds gevuld, verbrand.

Ten jare 1320 barstte de vervolging in Zuidelijk Frankrijk en Noordelijk Spanje, bekend onder den naam: «de herdersjagten», tegen de Joden uit. Boeren, herders en allerlei gespuis trokken onder voorwendsel van een kruistogt tegen de Mooren te Granada, door die gewesten, en planderden en vermoordden voornamelijk alle Joden. In Languedoc en Navarra werden 110 Joodsche gemeenten deels omgebracht, deels uit elkander gejaagd. Te Castel Sarasin en in andere plaatsen offerden zij zich zelve op, om de wreede martelingen hunner bestokers te ontkomen. In Toulouse werd slechts één, in geheel Gascogne slechts 20 gered. Te Jaca werden op שבעה עשר בתמוז 410 Joden vermoord.

In 1321 kwam ten gevolge van heerschende epidemien het eerst het sprookje van bronvergiftiging in omloop, in Dauphiné en de naburige omgeving leden de arme verdrukten en beschuldigten de vreeslijkste folteringen, en geen wonder dat zij op de pijnbanken alles beleden, wat men van hen eischte, om vervolgens op brandstapels hun rampzalig leven te eindigen. Een geschiedschrijver stelt het getal der toen omgekomenen op 5000 personen. De meesten moesten andermaal Frankrijk verlaten, weinige gegoeden konden tegen betaling van 15000 livres achterblijven. Sangisa, de zuster des pausen, verzocht haren broeder

wijze ter dood gebragt; zijne misdaad was zijne onwrikbare trouw aan de godsdienst zijner vaderen.

In diezelfde maand van genoemd jaar, leden de Joden in Beijeren en Frankenland, op ontzettende wijze door gewapende benden opgestane boeren, die een halven os in hun vaandel voerden, en die de ongelukkigen slagkten en verbrandden, als waren zij runderen. Noeh de Duitsche keizer, noch de rijksdag waren bij magte, die teugellooze woestaards te snuiken. Woensdag den 25 Julij vielen te Rothenburg alleen 250 man, de overigen werden vier weken later, Dingsdag den 21 Julij, van kant gemaakt. Woensdag den 23 Junij was Wurzburg de schouwplaats van gruweldaden, Neurenberg den 1 Augustus. Moeders bonden hare kinderen aan haar lijf, om vereend te sterven. Men schat het aantal omgekomenen op 100,000 zielen. Even zoo ging het te Mergentheim, Neuenmarkt, Bamberg, Amberg en vele andere plaatsen; een tijdgenoot, wiens geheele familie vermoord was geworden, stelt het getal der plaatsen waar zijne geloofsbroederen te dier tijde zoo fel bestookt werden op 146. De vervolgdten stortten zich bereidwillig met hunne kinderen in het vuur. Het moorden duurde van de maand Tamuz tot aan het Loofhuttenfeest (Junij tot October).

In andere steden moesten de Joden zich ten koste van verbazende offers bescherming koopen. Den 6 Januarij 1299 schonk Albrecht de kapitalen der te Neurenberg omgebragte Joden aan den aartsbisschop van Mainz. Ook het volgende jaar eischte zijne offers. In Frankenland woedde eene hostie en in Frankrijk de regering. Het jaar 1300, de eerste door den paus tot jubeljaar uitgeroepen feestviering, vervulde de onderdrukten en vervolgdten, even als alle nieuw ingestelde feestdagen, wijd en zijd met angst en schrik, daar zij algemeen aanleiding gaven tot het plengen van jodenbloed.

De Joden-vervolging der veertiende eeuw begon met den moord te Maagdenburg, en wel de vreeslijkste die ooit geweest was, zoodat een schrijver van die dagen zijne verwondering beuigt, hoe na zulk een wreede slagting nog één Jood op ditschen bodem heeft kunnen achter blijven!

In deze eeuw werd de Jodeneed en Jodenkap in zwang gebragt, en beurt om beurt woedden tegen hen de Flagellanten, de gelddorstige koningen van Frankrijk, de herders van Languedoc, de boeren in Navarra en Duitschland, de dweepers ten gevolge der sprookjes van de bronnenvergiftiging en zoo als altijd vergezeld van ophitsers en valsche verklaringen van dweepzieke monniken,

tot aan Katalonië, en voornamelijk aan de gemeenten in den Elzas, Zwaben, de Rijnkreits, Zwitserland, Piëmont en Provence ontzettende rampen, waartegen die der kruistogten nog gering kunnen geacht worden. De gelegenheid, om de Jodenhaat en roofzucht te gelijker tijd vrijen teugel te laten, was voor zwelgende jonkers en rijke steden, voor met schuld beladen monniken en het ontaard gespuis van allerlei slag te verlokkelijk, om die ongebruikt te laten voorbijgaan. De raadsheeren van Bazel, Freiburg, Straatsburg, de Hertog van Zwaben, de Duitsche keizer waren magteloos, tegen de barbaarschheid en eene duizendjarige dweepzucht. De wetten, die hen van alles uitsloten, hadden de Israëlieten weerloos gemaakt, en tegenover weerloozen gold geen regt, tegenover verstootenen geene menschelijkheid. Een kreet steeg op: Joden hebben de bronnen vergiftigd; door vijanden werd dit verzinsel gretig te baat genomen, want zowel monniken als het graauw hadden er in gelijke mate belang bij, hunne verplichtingen tegenover Joden door de vlammen vernietigd te zien. En men folterde de rampzaligen zoo lang, tot dat zij alles beleden, wat men vergde, de grootste onzin werd als geloofwaardig aangenomen in een tijdstip, waarop de wetenschap haar gezag niet kon gelden.

Op den 15 September 1348 ving de vervolging te Chillon, aan het meer van Geneve, aan; daar beledde de wonderarts Balavigny uit Thonon, dat de magister Jakob uit Toledo hem, gedurende zijn verblijf te Chambray, eene zekere hoeveelheid vergift in een' lederen zak zou hebben ter hand gesteld, benevens brieven aan onderscheidene door hem genoemde Joden; hij zoowel als anderen hadden dit vergift in onderscheidene bronnen geworpen. Natuurlijk werden alle opgenoemde personen gevat, gemarteld, en tot bekentenis gedwongen, acht mannen en eene vrouw waren beschuldigd. Het woedende volk, den afloop van het geregeld onderzoek niet willende verbeiden, vernietigde alle schuldbekentenissen aan Joden, en woedde vervolgens te vuur en te zwaard tegen alle huizen en goederen van Joden en verdeelde den grooten buit. Van hier uit verbreidde zich die nieuw uitgedachte beschuldiging tegen de Joden, over geheel Duitschland, alwaar zij in een groot aantal steden vreeselijke offers vorderde, zoo als uit het navolgende eenigermate zal blijken.

Te Arnstadt in Bazeland (alwaar eenige gedoopte Joden zich als de schuldigen hadden aangegeven). Hier werden alle Joden op kersnacht in een houten gebouw, op een vlot in den Rijn opgeslagen, bijeen gedreven, hetwelk vervolgens in den brand

de Joden uit Rome te verwijderen. Deze zonden daarop aan Robert van Sicilië en aan Sangisa, elk een geschenk van 100,000 gulden, ten einde van dit voornemen af te zien. Het jaar 1325 kenmerkte zich door eene vervolging in Meklenburg, 1326 te Avignon. De 6 Maart 1328 werden in Navarra ongeveer 6000 Joden vermoord; in 1330 werd een tragedie over een hostie in Gustrow opgevoerd, 29 namen van martelaars zijn in het kerkboek te Meklenburg de treurige nagalm van dit droevig voorval. Te Ueberlingen had in 1181 een gelijksoortig tooneel plaats. In 1335 schrijft het Concilie te Salamanca voor, dat geene Joden in de nabijheid van kerken mogen wonen. Te Deggendorf werden op St. Michaëlis van het jaar 1337 de Joden overvallen en eene vreeselijke slagting onder hen aangerigt. Andere Beijersche en Oostenrijksche steden volgden dat voorbeeld. Dat eene hostie met begeleiding van wonderbloed, kapel en afaat de muziek van den tekst is, valt gemakkelijk te begrijpen. En werkelijk werd van die gelegenheid een tooneelstuk vervaardigd, dat ten jare 1800 te Regen nog werd opgevoerd! Ook te Erfurt, Parchim en elders vielen vele offers. Eene voortzetting van die gruwelen vertoonde het volgende jaar de Elzasser boer Armleder, die met zijne bende, overal waar hij kwam, den Joden slechts de keus liet tusschen doop of dood. Te Ruffach, Eensisheim, en andere plaatsen werden meer dan 1200 verslagen. Velen wurgden hunne kinderen, of wierpen zich van daken en rotsen in de diepte neder, om aan de moordzuchtige klaauwen der woedenden te ontkomen. In het aangrenzende Zwaben vloden allen, en om bescherming te verwerven, werden vruchteloos groote geldsommen aangeboden. Den 6 Januarij 1338 werd Eva, de dochter van Mozes, te Breslau levend verbrand, de kronijk verzwijgt het aantal der andere offers die te zelfder dage aldaar vielen.

Den 2 Junij 1340 werd in Frankrijk een edikt afgekondigd waarbij alle verbindtenissen met Joden aangegaan, voornamelijk geldvorderingen, als nietig en ongedaan werden verklaard, in 1343 volgden gelijklopende bevelen in Duitschland. In 1345 werden de zarken op de begraafplaats te Breslau vernietigd en in 1347 barstten andermaal hevige vervolgingen tegen hen uit te Frankfort, Krems, Stein. Kortom: Joden-vervolging was eene gewoonte geworden, waarin volstrekt niets misdadigs werd gezien, maar die als een heilige godsdienstpligt beschouwd werd.

De groote epidemie, die van 1348 tot 1350 Midden- en Westelijk Europa teisterde, berokkende den Joden van Turingen

en jong, het doodsgewaad aan, om hunnen laatsten levensadem in den vuurpoel uit te blazen, moeders verworgden hare zui- gelingen, vrouwen ondergingen op den brandstapel barensweën. Ontelbare anderen versmachtten in de gevangenissen, en zij, die in de bosschen eene wijkplaats hadden gezocht, werden door het graauw opgespoord en naakt uitgekleeft. Op deze verschrikkelijke volksmoorden — al wat slechts kon, ontvlood uit zuid- en midden- Duitschland naar het oosten — wijst de klacht van R. Meïr¹⁾. Ook in Savoye en Provence woedde men vreeslijk tegen alle Joden. In Mei 1348 werd eene gansche gemeente met vrouwen en kinderen verbrand; te Barcelona werden op een' Sabbath 20 personen vermoord; te Cervera 18; te Tarega op den 10 Ab meer dan 300, even zooveel te Solsona in Katalonië en overal werden zij uitgeplunderd. Op vele plaatsen waar de mare van die noodlottige vervolgingen doordrong, werden vastendagen afgekondigd. — In 1351 werden de Joden van Neumark, in Koningsbergen verbrand.

In 1355 werd de Neurenburger gemeente gedwongen hare synagoge zelve omver te halen, om voor de Maria-kerk plaats te maken. In 1360 werden te Breslau onderscheidene Joden omgebracht. De jaren 1366—1368 waren voor de Spaansch-Joodsche-gemeente, inzonderheid die van Kastilië, wegens de aldaar uitgebarsten oorlog, rampvolle jaren, meest allen werden verslagen en geplunderd, en zelfs na het einde van den oorlog, was hun lot zeer drukkend. Genoemd worden: Briviesca, alwaar 200 huïsvaders vermoord. Aguilar, Valladolid, alwaar geplunderd, acht synagogen verwoest, de Wetsrollen verscheurd en op de straat geworpen werden. Te Burgos moesten zij 50000 dubloenen betalen, zoodat alle zilveren kerk-ornamenten voor een zesde gedeelte van derzelve waarde te gelde moesten worden gemaakt. In hetzelfde jaar 1368 stierven, bij het beleg van Toledo, bijna alle Joodsche ingezetenen van den hongere; een jaar later werd te zelfder plaatse Samuel Halevi Abulafia, door een ellendeling aangeklaagd, tot den houtnijt gedoemd; terwijl in datzelfde jaar een monnik te Posen een bloedbad onder de Joden aanrichtte. In 1370 — het jaar waarin de Bastille gebouwd werd — verbrandde men den 22 Mei te Brussel onderscheidene Joden, en stelde dien Molochsdag tot een volksfeest in; hij ging met de Bastille tegelijk te niet.

¹⁾ Selicha משה.

werd gestoken. Te Breslau werden 2 synagogen en alle huizen der vermoorde Joden door keizer Karel IV aan de stad ten geschenke gegeven. Te Cosnitz, alwaar op den 2 April een Jood, die zich door den doop gered had, zijn huis aan de vlammen prijs gaf, en uit de brandende muren riep: «ik sterf als Jood!» Te Dennstadt, Eger, Eisenach, te Erfurt, in welke laatste eene welgestelde Joodsche bevolking van drieduizend zielen leefde; zij zelve staken hunne huizen in brand en offerden zich op, om aan de barbaarsche handen hunner bespringers te ontkomen. Te Esslingen verzamelden zich de Joden ter synagoge en lieten zich niet het gebouw door de vlammen verteren; te Frankenhauzen, Freiburg in den Breisgau, Fulda, Geneve, Gera, Gotha (in den vasten-tijd van 1349) Hermsleben, Ilmen, Kreuzburg, Mainz, (den 23 Augustus 1349), Muhlhausen in den Schweiz, in al die plaatsen werden de Joden vervolgd, de gegrepenen ter dood gebracht en de woningen der ontvlugten verbrand; te Nebra aan den Unstrut en te Nordhausen werden de Joden vervolgd, om den markgraaf van Meissen te believen, daar werden R. Jakob, zijn zoon Meïr en al zijne scholieren verbrand; te Salzburg, Salzwedel, St. Gallen, Sonderhausen, Spiers, in laatsgenoemde op Sabbath, na driekoningendag in Januarij 1349. De meeste Joden lieten zich in hunne woningen, die zij zelve aan de vlammen prijs gaven, verbranden; te Straatsburg werd afgekondigd, dat elk, die den doop zou willen ondergaan, gespaard zou blijven; doch die opeisching bleef zonder gevolg. 1800 menschen werden op een houten stellaadje, op de Joodsche begraafplaats opgeslagen, op Sabbath den 14 Februarij 1349 verbrand. Moeders snelden met hare kinderen in den vuurgloed. ten einde niet gegrepen en gedoopt te worden; te Thomasbrück, Ulm, Weissensee, Weijhe, Winterthur, Worms; hier vooral vielen 480, op den 1 Maart 1348, waaronder 12 gemeentebestuurders en de Rabbijn Samuel; te Wurzburg, Zeringen, alwaar drie Joden geradbraakt werden; te Zofingen, alwaar de Joden een geheelen zak vergift zouden hebben rondgedeeld; men zond van hier uit de rampzalige Joden gebonden naar Bern, alwaar zij op de pijnbank gebracht en vervolgens verbrand werden, hetgeen ook te Zurich gebeurde¹⁾.

IJzingwekkend is het tafereel dat de schrijver van die *Selicha* ontrolt; op den eersten dag der tiende maand (Tebeth) trok oud

¹⁾ Selicha: אני הוא הקטן.

In den ganschen omtrek — op 70 verschillende plaatsen — woedde het zwaard der regtgeloovigen. Den 9 Julij steeg het moordgeschrei te Valencia op, van 1000 huisvaders bleef nauwelijks een vierde deel gespaard. Den 2 Augustus werden de gemeenten te Majorca aangevallen; 300 zielen kwamen om, 400 ontvloden, slechts weinigen lieten zich tot den doop overhalen. Op Sabbath, 5 Augustus, werd de Jodenwijk te Barcelona verwoest, 140 zielen vermoord, en alles uitgeplunderd, even zoo ging het te Lerida en Gerona.

In vele oorden streden de Joden met de kracht en woede der wanhoop. In Katalonië bleven slechts weinige, te Valencia alleen in de stad Murwiedo, Joden over. Men schat het getal der ongelukkigen, die gedurende deze drie maanden omkwamen, op 200,000.

En toch was de Spaansche geestelijkheid niet voldaan over haar vernielingswerk: zeker aartsbisschop, riep zijne kudden (geloovigen) andermaal de Joden aan te tasten, hun de keus latende tusschen het kruis of den dood! Middelerwijl verkeerden ook de Duitsche Joden in den doodsangst, en die in Frankrijk werden in 1395 allen tot vertrek naar elders gedwongen; bij die uitdrijving ontving de Universiteit te Heidelberg de boeken der verdreven Joden.

In 1399 woedde Timur in Azië tegen Israel; te Posen werden gedurende datzelfde jaar 14 Joden verbrand. Zoo ook verwekte een verworping, namens Pesach-Peter, te Praag den Joden veel leed; op zijne aanblazingen versloeg men den 22 Augustus 1400, 77 Joden, en den 11 September van dat jaar werden nog drie verbrand.

In 1401 werden in de Zwitsersche kantons vreeselijke bloedbaden aangerigt; het sprookje der bronnenvergiftiging liep te Winterthur van mond tot mond. Onze pen siddert de gruwelen te beschrijven die er gepleegd zijn en de folteringen die de Joden te verduren hadden. Te Schaffhauzen en Dissenhofen werden op een Sabbath 57 Joden verbrand. Gelijksortige gruwelen vielen er te Glogau in 1402 voor, hier was een hostie de aanleiding der verbittering. In 1405 moesten de Joden Spiers ontruimen; in 1406 werd te Neurenburg de oprigting van nieuwe Joodsche scholen verboden; op den 4 November van dat jaar werden hunne huizen te Weenen geplunderd en verbrand. Den 26 October 1407 was voor de Joden te Krakau een rampvolle dag: een priester ruide de burgers tegen hen op. Hendrik III van Kastilië liet in dat jaar afkondigen, dat

In 1371 regende het weder vervolgingen tegen de Joden in Oostenrijk; nu wilde men Joden met geweld doopen. Een gedoopte jongeling, die tot het geloof zijner vaderen terugkeerde, werd levend verbrand. In 1373 werden de Joden te Keulen verbannen, in 1374 uit den boven-Elzas, in 1380 werden zij uit Ulm verjaagd. Te Nordlingen werden op vrijdag na St. Jakob in 1384, 200 personen vermoord en hunne have geroofd, in hetzelfde jaar werden zij uit Maagdenburg verbannen en te Neurenburg en Augsburg gebrandschat, in laatstgemelde stad moesten zij 22000 gulden betalen.

Joden te plunderen en te vermoorden was in die dagen Christenplicht en ridderdeugd. De, van eene vergadering te Weissenfels in 1386 terugkeerende Joden, werden door edellieden geplunderd en ten deele vermoord, niettegenstaande zij een vrije geleide hadden. Ter verantwoording geroepen, verdedigde zich een ridder, zeggende: dat wanneer de vijand zijns wereldlijken heeren zijn vijand zij, dit dan nog veel meer het geval met den vijand zijns hemelschen heeren was! In 1388 werden zij uit Straatsburg gebannen; het concilie te Valencia stelde nadrukkelijk vast, dat de Joden overal afgezonderd van de Christenen moesten wonen. Het volgende jaar verklaarde Wenzel de schuldvorderingen, die de Joden in Zwaben en Frankenland in groote menigte hadden uitstaan, vernietigd.

In datzelfde jaar werd op Zondag den 18 April — den laatsten dag van het Paaschfeest, — onder de Joodsche gemeente te Praag een schromelijk bloedbad aangerigt: de aanzienlijkste leden der gemeente vielen, de godsdienstleeraar doodde zijne kinderen en huisgenooten, synagogen en grafsteenen werden vernield, kinderen onteerd en alle eigendommen geplunderd. De vervolgingen breidden zich ook in de omstreken uit en ook in andere steden van Bohemen en Moravie verloren de Joden hun leven. Ten gevolge van Wenzels dekreet hebben in 1390 de schuldenaars der Joden te Neurenburg aan den raad der stad van elke f 100 f 30 betaald en zij waren verder van alle schulden ontheven.

Het jaar 1391 was een rampspoedig jaar voor de Spaansche Joden. Bloedgierige papen en roofziek gepeupel grepen, den 4 Junij, de Jodenwijk te Sevilla aan en staken ze in brand; van de 7000 Joodsche familiën werd een groot gedeelte verslagen, talrijke vrouwen en kinderen werden aan Mooren als slaven verkocht. Even zoo ging het te Cordova. Den 20 Junij ontstond een oproer te Toledo, waarbij de nakomelingen van שׁוֹנֵי גֵר met hunne leerlingen voor het geloof den martelaarsdood ondergingen.

ouders hunne kinderen slagten. Ook in Savoyje vervolgde men hen in 1435, en men verborg de Hebreeuwsche boeken in waterputten. In 1436 verbood de keizer den bewoners van Hagenau aan Joden huizen te verkoopen of te verhuren. In 1440 moesten zij Augsburg ruimen; in 1442 werd voor de Joden in Duitschland de gele streep op hunne boven-kleederen voorgeschreven. Viel er te plunderen dan lagen bezittingen en eigendommen van Joden het eerst voor de hand, zoo als de Zwitsersche Joden gedurende den Bourgondischen krijg ondervonden, even zoo deelden zij, die te Temesgran en Mustiganem in Afrika woonden, in hetzelfde lot. In October 1443 werd de gemeente te Avignon met ondergang bedreigd; in 1444 moesten zij Utrecht verlaten, in 1447 uit Liegnitz naar de omliggende dorpen verhuizen.

In 1452 trok de franciskaner monnik Capistran door Silezië en predikte tegen Turken en Joden; om het volk des te meer op te hitsen werden eeuwenoude sprookjes tegen de Joden opgewarmd. Op aanstoking van dezen ellendeling werden te Schweidniz tien Joden en zeven Jodinnen in 1453 verbrand; de niet verbranden moesten de stad verlaten en hunne huizen en akkers werden de buit der plundersaars. Te Jauer werden vijf gemarteld en alle overigen weggejaagd. In hetzelfde jaar werd Wolf ben Löwe te Frankfort a/M. levend verbrand, een aanklagt van moord te Arles ingeleverd en door de Minoriten te Avignon gepredikt over den pligt: Joden te haten. Op de beschuldiging van opgemelden Capistran werden te Breslau in 1455, 41 Joden verbrand en de overigen moesten naakt en berooid de stad verlaten. De rabbijn der gemeente had zich door een strop van het leven beroofd.

In de jaren 1454 en 1455 vielen de gestrengte verbanningen uit Olmutz en Weenen voor, gevolgd door die uit 40 Beijersche steden. In 1456 dreigde den Joden te Salamanca gevaar, daar een kind door roovers opgevangen, het gepeupel als gewoonlijk aanleiding gaf, zich op de Joden te wreken; gelukkigerwijze werden de daders gevat en gevonnisd. In 1457 verscheen het dekreet dat geen Joden te Schweidniz geduld behoeften te worden; in het volgende jaar moesten de laatste Joden Erfurt verlaten, en in 1461 Savoyjen. In 1464 plunderden, tegen de Turken oprukkende, benden, de Joden te Krakau, in 1467 werden 18 Joden te Neurenberg verbrand, een jaar later werden zij uit Neisse verstooten, in 1469 werden zij in Posen geplunderd, en in 1470 werd Ephraïm Kalman te Neurenberg verdronken.

ieder Jood, die de nieuw uitgeschreven belasting niet zou betalen, tot slaaf verkocht zou worden. Te Segovia en Toledo werden in 1410 en 1411 Joodsche synagogen in Christelijke kerken veranderd. In laatstgenoemd jaar werden de schuldvorderingen der Joden te Olmutz nietig verklaard, en te Meissen werden de ongelukkigen eerst van alles beroofd en vervolgens de stad uitgejaagd. In Spanje vooral werd alles aangewend om het daar gevestigde, ongelukkige Israel, aan de priesters gehoorzaam en dienstplichtig te maken. Ten jare 1415 moesten de Joden in de Oostenrijksche landen een vijfde deel hunner inkomsten afstaan; sedert 1417 werden zij in Frankfort Joden-honden genoemd. In 1418 vernietigde Sigismund, ten voordeele der Christelijke bevolking, een derde deel van alle schuldvorderingen der Joden. Ten gevolge van den Hussiten-krijg en de daardoor ontvlamde geloofsvervolging der orthodoxe volksmassa, werd het jaar 1420 uiterst gevaarvol voor de Joden. In Oostenrijk duurde de vervolging tegen hen tien maanden, tot den 12 Maart 1421, gedurende welken tijd 400 het leven verloren en 800 het land uitgezet werden. R. Jona slagte zijne gemeente in de Synagoge op het Loofhuttenfeest. Op onderscheidene plaatsen in Boheme, in Frankenland, Saksen, Westphalen en aan den Rijn was de volkswoede vreeslijk tegen de ongelukkige Israeliëten. Te Eger beval R. Nathan zijne vrouw, op een gegeven teeken, hare kinderen te slagten; bij Weezel, Wurzburg en Jena vielen vele offers: een meisje en eenige vrouwen doorstonden alle martelingen; ter harer gedachtenis werden toen drie buitengewone vastendagen (van 6-8 October 1420) uitgeschreven.

In 1422 werden de Joden te Praag geplunderd, in 1423 werden zij uit Keulen naar Deutz verwezen; in 1424 werd de synagoge te Neuss in eene kapel veranderd. In 1428 werden eenigen te Regensburg verbrand. In 1430 moesten de Joden te Worms zich tegen de afgrijsselijkste beschuldigingen verdedigen; in datzelfde jaar werden de laatst achtergeblevene Joden te Spiers uitgezet; den 24 Januarij werden zij te Aix overvallen en 9 hunner stierven den martelaarsdood. Ter zelfder tijd werden Joden uit Ravensburg, Ueberlingen en Lindau van den moord eens knaaps beschuldigd; de hevig gefolterden bekenden wat men van hen vergde, men teekende wat men dienstig vond, van die afgeperste verklaringen op, veroordeelde en verbrandde. In 1431 wilden de boeren buiten Worms de Joodsche ingezetenen aldaar te lijf.

Fra Vicenza stookte om dien tijd vervolgingen tegen de Joden in Kastiliën aan, zoodat in den daaruit geboren nood,

het ten gevalle van zijne godsdienst, besloot, Juda aan zijne kerk of aan de ellende ten prooi te geven. En drie maal honderd duizend van die als pest verbreiders bestempelden, grijsaards, zieken, vrouwen en meisjes verkozen de ellende boven de alleen zaligmakende kerk (*).

Korten tijd daarna had de verdrijving uit Provence plaats, alwaar men de vlugtenden zelfs opving, hun den doortogt belettende, ten einde hen gewelddadig te doopen. In 1494 werden de Joden te Napels uitgeplunderd en in Oostenrijk velen onschuldig in den kerker geworpen. Ullmann uit Judenburg stierf in de gevangenis, ten gevolge van de ondergane folteringen. Gelijktijdig werden zij te Thyrnau van moord beschuldigd en in Ofen aangerand. In 1496 werden zij uit Oostenrijk verdreven; de goederen en bezittingen der verjaagden werden ten behoeve des keizers verkocht. Portugal behandelt de daarheen gevlugte Spaansche Joden, die het om hunne groote rijkdommen gaarne als Christenen wilde behouden op onmeedoogende wijze. Wie het land niet kon verlaten moest den doop ondergaan. Men verbood Joodsch onderrigt en Joodsche predikatiën, ontnam den Joden boeken en synagogen, en rukte de kinderen uit de armen der moeders.

In 1498 werden zij uit Salzburg en het volgende jaar uit Ulm verjaagd. De huizen, synagogen en begraafplaatsen strekten der burgerij ten buit, die daarvan een gedeelte aan den keizer moesten afgeven. Deze schonk der Stad Worms, al de daarin wonende Joden, met al hunne have, waarop de hoogwijze raad dier stad elken bakker verbood, brood aan Joden te verkoopen, hun het bezoeken der markt ontzeide om levensmiddelen in te koopen!

Zoo eindigde de vijftiende eeuw, rijk aan verbanningen, gelijk de voorafgaande rijk aan moordtooneelen en zoo veel ellende in het leven; zooveel onder de menschen, en op het papier ter nagedachtenis achter latende, dat een arbeid van driehonderd jaren, nauwelijks in staat was, de wonden te lenigen of in vergetelheid te brengen. Dat de geest der middeleeuwen uiterst langzaam in aftogt was, blijkt uit de Jodenwetten en Jodenvervolgingen gedurende de eerstvolgende vijftig jaren.

In 1501 werden te Toledo 67 zich schuil gehouden hebbende Jodinnen verbrand. In 1504 moesten zij Viacenza, in 1505 Oranje verlaten, even zoo ging het in 1506 te Nordlingen,

(*) Woorden van don Izaak Abrabanel.

In den jare 1475, omstreeks het Paaschfeest, werpt een booswicht te Triente, een' knaap van twee jaren, door hem vermoord, in een vliet, nabij de woning van zekeren Samuël. Het duurde niet lang, of de Joden werden door de pijnbank tot bekentenis eener misdaad gebragt, die zij niet gepleegd hadden. Een grijsaard, Mozes genaamd, bleef echter halstarrig zijne deelneming aan de gepleegde misdaad ontkennen en bezweek onder de helsche martelingen. Te Padua en zelfs naar ver verwijderde oorden verbreidde die gebeurtenis groote onrust, en zelfs in het zoo ver afgelegene Silezië kostte het veelvuldige offers. De afgefallen Wolfran trad in het volgende jaar te Regensburg met soortgelijke aanklagt tegen zijne voormalige geloofsbroederen op, men zette onderscheidene gevangen, die gedurende vier volle jaren in den kerker smachtten. In 1477 plunderden de Zwitsers de Joden te Colmar en Schlettstadt; ook liet de afschuwelijke bisschop van Padua omstreeks dien tijd eenige Joden verbranden en de overigen verjagen! In 1479 is in Spanje de vervolging tegen de zich schuil houdende Joden door de daartoe ingestelde inquisitie. In 1481 werden te Sevilla 4 maal Joden verbrand. Spoedig volgden nu op elkander de verdrijvingen der Joden te Arles (1484), Vicenza (1486), Wurzburg (1489), Geneve (Decr. 1420), Thurgau (1491), Glaz en Hanau (1492). Gestrenge verordeningen tegen de Joden verschenen te Regensburg in 1488, te Moro in het Milanese in 1489, terwijl de gemeente te Ravenna in 1491 hare prachtige synagoge moest omverhalen.

Eindelijk viel in Augustus 1492 de groote verdrijving der Israelieten uit Spanje, Majorka, Sicilië en Sardinië voor, waarbij zoo als zeker tijdgenoot zich uitdrukte, verjaagd werden: »al die afschuwelijke, pestverbreidende, woedende en onstuimige, met regt vogelvrij verklaarde Joodsche horden, die rijp voor algeheele uitroeiing waren geworden, die alles door hunne aanraking besmetten, door hunnen blik verdierven, door hunnen adem verwoestten, die de goddelijke en menschelijke wetten schendden, vertraden en verguisden, die hunne mede-ingezetenen en landgenooten uitkleedden door leugen en bedrog, geld afperstten door meened en regtsgedingen. Wie behoeft zich om het lot van zulke verwoelingen te bekommeren? «Zoo sprak:» het door de verovering van Granada overmoedig geworden Ezau *), toen

*) Gebruikelijke naam tot aanwijzing van niet-Israelietische volken.

wijf ontzield gevonden knaap. De bekende dwangmiddelen om eene bekentenis van den gepleegden moord te bekomen, bleven niet ongebruikt, waarop te Bösing, nabij Presburg, op Vrijdag den 21 Mei (18 Sivan) 30 menschen, van beider sekse, en van van verschillenden ouderdom verbrand, en de kinderen beneden de 10 jaren, gedoopt werden.

Bij gelegenheid der krooning van Karel V als keizer te Boulogne, den 24 Februarij 1530, werden de Joden bijna geplunderd; in hetzelfde jaar had ook de ijzingwekkende teregtstelling plaats, van een Jood te Praag, wiens misdaad daarin bestond, dat men hem bij een Christin in huis had gevonden.

In Turkije hadden de Joden in 1531 en 1532 veel telijden; vooral de bewoners van Koron, Modon en Patras, die uitgeplunderd en deels vermoord, deels als slaven verkocht werden.

Vreesselijk was het lot der geheime Joden in Portugal, gedurende het jaar 1531; gevangnissen, pijnbanken, brandstapels, niets werd ongebruikt gelaten. Zij die met schepen poogden te ontvlugten, werden meerendeels opgespoord, in de gevangenis geworpen en aan den beul overgeleverd; de meeste vlugtelingen stierven van koude en gebrek. Zij die zich in het Milaneseche vestigden, moesten al hunne geborgene goederen aan den Spaanschen gouverneur uitleveren, wilden zij ook daar niet verjaagd worden. Toen den 21 Julij 1535, de stad Tunis door de keizerlijke troepen werd ingenomen, kwamen vele Joden om; velen werden tot slaven verkocht; het volgende jaar werden zij twee maal te Casale geplunderd: de eerste keer door de Franschen, later door de duitsche soldaten; in 1533 verbood de stad Neurenberg hare ingezetenen vleesch te koopen van de Joden te Furth. In datzelfde jaar verscheen een „Jodengeesel” 595 bladzijden groot, in proza; het volgende jaar een gelijksoortig werk berijmd.

In 1539 werd de eerste Joodsche proselietenmaakster te Krakau verbrand. De Hessische theologen van dien tijd zijn zoo wreed niet, zij verlangen slechts, dat de Joden den Talmud laten varen; geene nieuwe synagogen bouwen en de Christelijke predikatiën bijwonen. In 1540 weergalmde de lucht weder van een moordaanklagt te Neuburg, doch het schijnt dat dergelijke beschuldigingen nu niet meer zoo spoedig het voorgestelde doel bereikten, want zekere Dr. Eck te Ingolstad haastte zich, in 1541, tegen de Joden te schrijven. Hij zegt: het is eene schande voor de Christenen te gelooven, dat den Joden onregt geschiedt, enz. — In genoemd jaar moesten zij andermaal Napels en Meissen ontruimen, en bij de inneming van Bugia werden

alwaar de huizen en goederen der uitgewekenen een welkome buit voor de stedelingen aanboden. In laatstgenoemd jaar woedde het gepeupel, door twee dominikanen aangehitst, onder de nieuwe Christenen (met geweld gedoopte Joden) te Lissabon, en rigtte daar een vreesselijk bloedbad aan; vierduizend menschen werden vermoord, de vrouwen mishandeld; een monnik, werd door eene vrouw, die hij verkrachten wilde, doorstoken. In 1509 veroverden de Spanjaarden Bugia en voerden de Joden als gevangenen mede; in datzelfde jaar werden zij te Padua geplunderd, bij welke gelegenheid de schoonste manuscripten verloren gingen. In 1510 deelden de Joden te Tripoli in het lot hunner geloofsbroeders te Bugia; zij vlugten naar Napels en eene menigte kwam in ellende om.

In den zomer van 1510 werden in Brandenburg ten gevolge van een hostie-proces, waarbij vooral de bisschop zich gelden deed, 38 Joden vreesselijk gefolterd, en op Vrijdag den 19 Julij verbrand, op twee na, die zich in hunnen angst hadden laten doopen, doch welke beide den volgenden Sabbath onthoofd werden. Een folio houtsneéplaat vereeuwigd dien gruwel der onverdraagzame kerk; dat de kinderen dier ongelukkigen den doop moesten ondergaan, is te begrijpen.

In 1514 werd een afvallige, die tot de voorvaderlijke godsdienst terug gekeerd was, te Halle levend verbrand. In 1515 eischte eene valsche aantijging te Budweis hare offers, waarbij zich onder anderen 13 vrouwen verdrongen. In 1516 werd den Joden het verblijf te Genua ontzegd. In Regensburg werd in alle kerken tegen de Joden gepredikt, zelfs plakkatens aan de kerkdeuren tegen de nog niet genoeg vervolgd en gemarteld gespijkerd. Het gevolg van die opruijing was, dat zij in den barren winter van 1519 Regensburg en onderhoorigheden moesten ontruimen. In 1520 werd hun te Posen den kleinhandel verboden en werden zij in 1521 te Milaan gedwongen gele spitse hoeden te dragen. In 1524 vervolgde een pacha de Joden in Egypte; in 1526 liepen de Duitsche Joden gevaar bij den uitgebarsten boerenkrijg, daar het dezen op edelen en Joden gemunt hadden. In 1526 verjoeg broodnijd de Joden uit Presburg en in het volgende jaar werden zij uit Pavia en Florence gebannen, en te Rome door de Duitsche soldaten geplunderd; dit laatste viel voor op den eersten dag van het Wekenfeest.

In de lente van 1529 werd het Brandenburger treurspel in Hongarije herhaald. Ginds was het een heilige ouwel, die het sein tot de Joden-foltering gaf, hier was het een door een oud

III.

DE VERVAARDIGERS DER SELICHOTh. ¹⁾

Van bijna geen der *Selichoth*, die voor den tijd van ד'אי נחמן (A. 1000) vervaardigd zijn, kennen wij de schrijvers, en uit den oudsten tijd kennen wij slechts drie mannen: José ben José, Saadia, Meborach ben Nathan.

Eerstgenoemde is volgens oude handschriften de vervaardiger van אמתם אשמנו.

Saadja, beroemd נחמן is de samensteller van talrijke oude *Selichoth*, die hij in de voordragt zijner gebeden inlaschte. Eene der merkwaardigste daarvan is זכור הכוכב, die op de tien geloofsmartelaren zinspeelt, en welke השעה באב werd voorgedragen.

Meborach b. Nathan is de schrijver van vele klaagliederen, waarschijnlijk is door hem ook een der רמאנו voor כל נדרי geschreven en wel: מרוע נרים ראש.

Omstreeks het midden der tiende eeuw werd Europa, en voornamelijk Griekenland, Italië, Provence, Frankrijk en Spanje, de voornaamste zetel der synagogale poëzy, die eene eeuw later eerst door de Duitsche Joden beoefend werd. Voor vastendagen, den Verzoendag, de bekeeringsdagen en voor andere buitengewone gelegenheden, werden *Selichoth* van allerlei aard en strekking vervaardigd, waarin door kunstige woordspelingen de namen der schrijvers geweven zijn.

De oudste Selicha-dichter van die periode is Salomo b. Jehuda of Salomo הכבלי. Zijne *Selichoth* dragen den naam שלמוניות en tot de schoonste door hem vervaardigde behoort de *Pismon* אמנם הרענו, voorts אב עונינו רבו אומרה לאל כלעי וננו " en אמנם הרענו.

Zijn tijdgenoot was vermoedelijk Sefatja, van wien verhaald wordt, dat hij de redder van vijf gemeenten werd, toen Bazilius II (976-1025), uit erkentelijkheid voor zijne zegepraal over de Bulgaren, eene algemeene vervolging tegen de Joden in zijn gebied had aangevangen. Sefatja zou namelijk de krankzinnig geworden dochter van Bazilius hebben genezen, en daardoor de redder van zijn volk geworden zijn. Van hem is de zoo eenvoudige als schoone *Pismon* ישראל נושע ביה.

¹⁾ Zunz, Syn. Poes., bl. 152-353, en Steinschneider, Art. Jud. Lit. (Encykl. XXVII), bl. 428.

zij gevatkelijk medegevoerd, bij welke ramp vele hebreuwsche geschriften verbrand werden.

Ten gevolge van vele brandstichtingen, waarvan zij als de daders beschuldigd werden, moesten zij Praag en Bohemen verlaten. In de lente van 1542 begaven zij zich naar Polen, doch onder weg kwamen velen om door gebrek, of door het zwaard, en bij het doortrekken van sommige dorpen werden zij door de boeren opgevangen en verbrand. Naar het schijnt doelt op deze rampvolle vlugt de *Selicha* ¹⁾ van R. Abraham uit Praag.

In 1543 kreeg Leobschutz het privilegie, dat het geene Joden behoefde op te nemen. Omstreeks dien tijd verkochten de Spanjaarden de Joden te Tlemcen tot slaven; Bazel verbrandde alle Joden. In 1544 hoort men weder van vreeselijke vervolgingen in de Poolsche gewesten tegen de Joden, en in 1545 vallen, op eene beschuldiging van kindermoord, talrijke offers in Griekenland, de tot stervens toe gemartelden werden gehangen, en zeker geneesheer Joseph Abiob levend verbrand.

De treurtogt die wij van Constantijn den Groote tot op Karel V gehouden hebben, regtvaardigt niet alleen de uitspraak dat de geschiedenis der Europeesche Joden gedurende de middeleeuwen grootendeels slechts bestaat uit eene aaneenschakeling van martelingen, die de vijanden der rampzaligen uitgedacht hebben om hen te verdolgen; maar het regtvaardigt ook de voorstelling die men na zulke gruwelen van de aanleggers en ophitsers moest hebben. Men hield de Christenen vatbaar voor omkoopning, voor meened, wraakzuchtig, gruwzaam, hunne priesters voor ontuchtig, zedeloos, hebzuchtig en gevoelloos, hunne vorsten voor eene strafroede Gods.

Deze geschiedkundige schets dient voornamelijk tot verstand der synagogale gebeden; zij verklaart de beweegredenen van den toorn en der verbittering, legt de bron der tranen bloot, toont ons de smarten en wonden; wij gevoelen het lijden, hooren de verwenschingen, en deelen de uitingen der hope. De harde woorden der Joodsche psalmen, die nog nooit aanleiding tot het vloeijen van bloed hebben gegeven, terwijl zij zelve de uit de aarde stijgende kreet des bloeds van honderduizend tallen zijn; konden slechts door liefde, niet door honende verachting, slechts door gerechtigheid, niet door verdrukkingen, in woorden van verzoening, vergiffenis en vergetelheid verwisseld worden.

¹⁾ אנה אלהי אברהם.

" אלהי גדלת מאד • חוד והדר לבשת : ואנחנו נברך יך מעתה ועד עולם הללויה : ואנחנו ברב חסדך נבוא ביתך • נשתחוה אל היכל קדשך ביראתך : נשתחוה אל היכל קדשך ונודה את שמך • על חסדך ועל אמתך • כי הגדלת על כל שמך אמרתך : כי שם " אקרא • הבו גדל לאלהינו : גדרו ל"י אתי • ונרוממה שמו יחדו : רוממו " אלהינו והשתחוה להם רגליו • קדוש הוא : רוממו " אלהינו והשתחוה להר קדשו • כי קדוש " אלהינו : השתחוה ל"י בחדרת קדש חילו מפניו כל הארץ : כל הארץ ישתחוה לך ויזמרו לך • וימרו שמך מלה : זמרו אלהים זמרו • וזמרו למלכנו זמרו : כי מלך כל הארץ אלהים • זמרו משכיל : גדול " ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו : גדול " ומהלל מאד • ולגדלתו אין חקר : כי גדול מעל שמים חסדך • ועד שחקים אמתך : כי גדול אתה ועשה נפלאות • אתה אלהים לבדך : לך " הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד • כי כל בשמים ובארץ • לך " הממלכה והמתנשא לכל • לראש : מי לא יראך מלך הגוים • כי לך יאתה • כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך : מאין כמוך " • גדול אתה • וגדול שמך בגבורה : לך זרוע עם גבורה • תעז ירך תרום ימינך : כי מי בשחק יערך ל"י • ידמה ל"י בבני אלים : אל נערץ בסוד קדושים רבה • ונודא על-כל סביביו : " אלהי צבאות מי כמוך חסין יה • ואמונתך סביבותיך : מי כמכה באלם " • מי כמכה נאדר בקדש • נודא תהלת עשה פלא : מי אל כמוך נשא עון ועבר על פשע לשארית נחלתו • לא החזיק לעד אפו • כי חפץ חסד הוא : לבו נרננה ל"י • נרעה לצור ישענו : נקדמה פניו בתודה • בזמירות נריע לו :

צדק ומשפט מכון כסאך • חסד ואמת יקדמו פניך :
 לך יום אף לך לילה • אתה הבינות מאור ושמש : לך שמים אף לך ארץ • התבל ומלואה אתה יסדתם :

אתה הצבת כל גבולות ארץ • קיץ וחורף אתה יסדתם : אתה רצצת ראשי לוחות • תתננו מאכל לעם לציים : אתה בקעת מעין ונחל • אתה הובשת נהרות איתן : אשר לו הים והוא עשהו • ויבשת ידיו יצרו : אשר בידו נפש כל חי • ורוח כל בשר איש : אשר בידו מחקרי ארץ • ותועפות הרים לו : הנשמה לך והגוף שלך • חוסה על עמלק • הנשמה לך והגוף פעלך • " עשה למען שמך : אתנו על שמך • " עשה למען שמך : בעבור כבוד שמך • כי אל רחום וחנון שמך : למען שמך " וסלחת לעוננו כי רב הוא : כי לא על צדקתנו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך • כי על רחמיך הרבים :

נמ עם א"ב

א"ך נפתח (פה) לפניך דר מתוחים • בימים האלה לשפוך שיחים : געלנו נתיבותיך הישרים והנכוחים • דבקנו בתועבות ובמעשים זנוחים : הלכנו אחרי משאורת שוא ומדוחים • והקשינו ערך והעזנו מצחים : זעמת בשלנו בית משבנות מבטחים • חרב ופס ריח ניתוחים : מדרו וטלטלו בהנים המשוחים • יודעי ערך עולות וזבחים : במה יסרתנו על ידי צירים ושלוחים • לא הקשבנו למורים ולשמוע למוכותים : מאז ועד עתה אנו נדחים • נהרנים נשחטים

Selichot voor de eerste dag

Hoe kunnen wij voor U, die in de hemelen troont, den mond openen? ons in deze dagen in gebeden voor U uitstorten? Wij hadden toch een afkeer van Uwe heilzame wegen, waren aan schanddaden en gruwelen gehecht, hingen valsche en verleidelijke verschijnselen aan, waren hardnekkig en onbeschaamd. Helaas! onzettwille zijt Gij vertoornd over gene woning des vredes; onzettwege hielden de welriekende geuren, in den tempel op, moeten gewijde priesters, die de waarde der offers kennen, rondzwerven. Hoe vaak liet Gij ons niet door getrouwe boden vermanen; wij echter leenden aan die leeraren en vermaners geen gehoor; sedert dien tijd zijn wij nog immer alom verstrooid, worden vermoord, geslagt,

colaz 6/3 18

ק יי | א רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת: נצור חסד
 לאלפים גשׁא עון ופישע וחטאה ונקה: וסלחת לעוננו
 ולהטאתנו ונחלתנו: סלח לנו אבינו כי חטאנו: מחל לנו
 מלכנו כי פשענו: כי אתה יי טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך:

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל הי: שוכה ושראל עד
 יי אלהיך כי כשלת בעוניך: קרו עמכם דברים ושובו אל יי אמרו
 אליו כל תשא עון וקח טוב וישלמה פרים שפתינו: שוכו בנים שוכבים
 ארפה משוכתיכם הננו אתנו לך כי אתה יי אלהינו: קדעו לבככם ואל
 בגדיכם ושובו אל יי אלהיכם כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונתם
 על הרעה:

לוי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי
 יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטיח בך: יי הושיעה המלך יעננו
 ביום קראנו: כי לא על צדקתנו אנהנו כפילים תתנונינו לפניך: כי על

»Eeuwige! Eeuwige! Almagtige God! Albarhartig en algenadig,
 lankmoedig en van oneindige weldadigheid en trouw; die Zijne
 weldadigheid tot op duizende geslachten bewijst, die misdaad,
 afval en zonde vergeeft en de bekeerlingen ongestraft laat!
 Vergeef ons misdrijf en onze zonde, en neem ons als Uw erf-
 deel op. Vergeef, onze Vader, wij hebben gezondigd, scheld
 ons kwijt, onze Koning, want wij zijn afvallig geweest, want Gij
 zijt een Algoede, vergevensgezinde God en van oneindige goeder-
 tierenheid, voor allen die U aanroepen.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U
 regtvaardigen. Keer terug, o Israël, tot den Eeuwige, Uwen God, want gij
 zijt door uwe misslagen verstrikt. Wapent u met geldige redenen, en keert
 tot den Eeuwige terug; zeg Hem: vergeef toch elke misdaad, neem het goede
 aan, en laat de ontboezeming onzer lippen de offervarren vergoeden. Keer
 terug, verworpen zonen; Ik wil Uwe afdoling genezen. Hier staan wij, voor
 U verschijnen wij, Eeuwige, onze God. Verscheurt uw hart, niet uwe kleederen
 en keert tot den Eeuwige, uwen God, terug. Want genadig, ontfermingsvol,
 lankmoedig en van oneindige goedertierenheid is Hij en die van het besloten
 onheil terugkomt.

Bij den Eeuwige is hulp, over Uw volk is Uw zegen, Sela! De Eeuwige Zebaath
 is met ons; de God van Jakob is ons een burt, Sela! Eeuwige Zebaath! heil
 den mensch, wiens vertrouwen op U is. Eeuwige! verleen ons heil, de Koning
 verhoore, ten dage, dat wij Hem aanroepen. Want niet uit hooft onzer ge-
 regtigheid, onderwinden wij ons U te Smeeken, maar steunende op Uwe onein-

רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני: סלחה אדני תקשיבה ועשה אל
 תאחר למשנה אלהי, כי שמך נקרא על עירך ועל עמך:

אלהינו ואלהי אבותינו

סא מליחה. ע"ס א"ב ונסוף חתום בנימן.

אמנת מאז ארשת ניב שפתים: בתפלה ובתחנון דופקי
 שער דלתים: גשתם עדיך בזריוות ולא בעצלתיים:

דחות רוע פרעוניות המתרגשות לעתותים: הננו אתנו לך
 בדכאות רוח ושברון לב: להתודות לפניך כל פתול ועקשות
 לב: זה חוקך לבבות הרופא לשבורי לב: חדש רוח נכון
 בקרבנו וברא לנו מחר לב: טכסת מקדם אלו ימים עשרה:
 יחיד בם לשוב ולמצוא כפרה: כל השנה בלה לרבים
 מסורה: לשוע ולענות בכל צוקה וצרה: מחר היחיד ושב
 בינתים מוחלין לו: נושא ולא שב אין תקנה לעוולו: סדר
 וערך כל-אילי נביות להועילו: עותר וצועק ואין שומע לו:
 פגיעת הרבים והיחיד לך לכד עולה: צור כי אתה שומע

dige goedertierenheid. Heere verhoor, Heere vergeef, Heere verneem; vervul
 onzen wensch en aarzel niet; om Uwentwil, Mijn God! Want Uw naam is be-
 noemd over Uwe stad en over Uw volk.

Onze God, God onzer vaderen!

Van voormaals hebt Gij ons de betrouwenswaardige belofte ge-
 daan, dat Gij door de beweging onzer lippen in gebed en smeeken,
 door het bezoeken Uwer poorten, als wij rigtig zonder traagheid U
 naderen, somwijlen dreigende onheilen van ons zult afwenden;
 zoo komen wij thans met ootmoed en een verbrijzeld gemoed,
 onze zonden en dwaasheden bekennen, Gij, die de harten proeft,
 kranke gemoederen geneest, o verleen ons een nieuwen, opge-
 helderden geest, herschep in ons een rein hart! Van voormaals
 hebt Gij de tien bekeeringsdagen daartoe bestemd, opdat ieder
 persoon kunne boete doen en vergiffenis erlangen, zoo als ieder
 dag des jaars in het algemeen geschikt is, tot U in tijd van
 nood te bidden en verhoord te worden. Diegene, welke niet
 verzuimt, binnen dien tijd boete te doen, erlangt vergiffenis
 zijner zonden. Onttrekt hij zich echter daarvan en doet hij geen
 boete, dan is er geene hulp voor hem; al zou hij later daartoe
 alle offerlammeren aanbieden, dan nog zou hij vruchteloos schreijen
 en hij zou niet verhoord worden. Tot U alleen stijgt zoowel het
 gebed van allen gezamentlijk, als des enkelen, want Gij, o Schepper!

אלהינו ואלהי אבותינו :

ס ע"ס א"ב

אֲבֵלָה נִפְשֵׁי וְחַשְׁדַּי הַתְּאֵרִי • בֵּית תְּפִאֲרֹתֵי כְנֻשָׁה בּוֹ
הַאֲרִי • גַם פְּלִיטָתִי אֲשֶׁר עָזְבוּ וַיִּשְׁאַרְי • דַּעְבוּ כְּהִיּוֹם
בְּשִׁלְשָׁה בַתְּשֻׁרֵי : הַמַּיִם הַיּוֹדוּנִים שִׁטְפוּנוּ בְּדִלְקָם • וּבּוֹסְסוּ
מִקְדָּשׁ וּבִזּוּוּ הַלֵּקָם • זְקֵנֵי שְׂאֵרֵי אֲשֶׁר פָּלְטוּ בַּיּוֹם נָקָם •
חָבְלוּ עִתָּהּ בַּיּוֹם צִוּם גְּדַלְיָה בֶן אֲחִיקָם : טָרְפוּ דֶלֶת עִם
הָאָרֶץ • יְתֵר הַגּוֹזֵם אֶכֶל הָאָרֶבָה בְּמֶרְץ • כְּדַמִּים וַיּוֹגְבִים
פָּקֵדַת מֶרְגִּזוֹ הָאָרֶץ • לָהֵטוּ וְלֹא הָיָה בָּם גּוֹדֵר גֹּדֵר וְעוֹמֵד
בְּפֶרֶץ : מַח אֶסְפֵּר וְאַנְחוּתִי עֲצוּמוֹת • נִקְטָה נִפְשֵׁי וּמִקְהֵלוֹתִי
עֲגוּמוֹת • שְׂרִידֵינוּ אֲשֶׁר נִשְׁאַרוּ מִיְקוֹד אֵשׁ לְתַעֲצוּמוֹת • עוֹד
הֵם לֹא נִתְקִימוּ וְנִתְשׂוּ בַחֲמוֹת : פְּנִיָּה עַד מָתִי מִמֶּנּוּ תִסְתִּיר •
צַעֲקוֹתֵנוּ שָׁמַע וְאַסִּירֵנוּ תִתִּיר • קְרוֹשׁ הַבֵּיטָה כִּי אֵין בַּעֲדֵנוּ
מַעֲרִיר • רֵאֵה דְלוֹתֵנוּ וְשִׁבַח לָךְ נִכְתִּיר : שִׁדְדֵנוּ מְדוֹד

Onze God, God onzer Vaderen!

Mijne ziel treurt, somber is mijne gestalte, want een brullende leeuw (1) stormde tegen mijn luthuis. Zelfs de kleine rest, die hij mij achterliet, werd op den derden dag der maand Tisrie vernietigd, als vernielende waterstreamen zweepten onze vervolgers ons voort, vertraden ons heiligdom en verdeelden den buit onderling. De oudsten der overgeblevenen, die op den dag der wraak ontkwamen, werden op den vastendag van Gedalja, den zoon Achikams, vernietigd (2). Het gemeene landvolk werd ook verdelgd; wat de rupsen overlieten, werd door de sprinkhanen vernield, hoveniers en wijngaardeniers kwamen op bevel van den aardebedwinger (Nebukadnetzar [5]) om, en er bleef niemand onder hen, die een muur opbouwen of een bres herstellen kon. — Waartoe het te verhalen? — Veelvuldig is mijn lijden, ter nedergedrukt mijne ziel, mijne gemeenten zijn in rouw gedompeld. Onze rest, die der wocdende vlammen was ontkomen, kon zich ook niet staande houden, en werd door woestaards verdrukt. Hoe lang nu zult Gij Uw aangezicht van ons verbergen? Verhoor ons weegschrei, slaak onze boeijen. Zie Allerheiligste! niemand bidt voor ons, aanschouw onze ellende, laat ons Uwen roem huldigen. Van

(1) Nebukadnetzar, die den eersten tempel verwoestte. Zie Jer. 7, 4.

(2) II. Kon. 14, 7. (3) Jes. 14, 8.

לְדוֹד וּמִקֵּץ לְקֵץ • שְׂרֵשׁ צָפַע מְעוֹפֵף אוֹתָנוּ עוֹקֵץ • תִּקְרָה
לְמִשְׁפָּטֵינוּ הָעַד וְהִקֵּץ • תִּכְפֹּר עוֹנוֹתֵינוּ וְתֹאמֵר קֵץ :

(בסדווי הספרים עוד תוספת הרוז זה)

יִהְיוּ רַחֲמֶיךָ עַל מְעוֹמֵי עַמִּים • וַיִּשְׁגְּבֶם בַּחֲסֻדְךָ לְעֵינֵי כָל-לְאֻמִּים •
פְּלִאֲיָה הִרְאֵם צוֹר שׁוֹכֵן מְרוֹמִים • יֵא מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים :

אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רַחֲמִים • מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוֹת מוֹחֵל
עוֹנוֹת עַמּוֹ • מַעֲבִיר רֵאשׁוֹן רֵאשׁוֹן • מְרַבֵּה מַחֲלָה

לְחַטָּאִים וּסְלִיחָה לְפוֹשְׁעִים • עוֹשֶׂה צְדָקוֹת עִם כָּל בָּשָׂר
וְרוּחַ • לֹא כִרְעָתָם תִּגְמוֹל לָנוּ אֵל הוֹדִיָּת לֹאמֵר (מְדוֹת)

שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה • זָכַר-לָנוּ הַיּוֹם בְּרֵית שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה • כְּמוֹ
שְׁהוֹדַעְתָּ לָּעֵנּוּ מִקְדָּם • וְכֵן כְּתוּב וַיֵּרֶד יי בַּעֲנַן וַיִּתְיַצֵּב עַמּוֹ

שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יי :

היו ויעבר יהוה על פניו ויקרא

geslacht tot geslacht, van de eene eeuw tot de andere, zijn wij verdrukt, vergiftige slangen kwetsen ons. Ontwaak, Almagtige! ons regt te verschaffen, vergeef onze zonden en maak een einde aan ons lijden. O laat Uwe ontferming ontwaken over Uw klein volk (Israël); verhef het door Uwe genade voor de oogen aller volken, toon het Uwe wonderdaden, Almagtige Hemelbewoner! God, Koning! die op den troon der ontferming zetelt.

Almagtige Koning! gezeten op den troon der ontferming! die de wereld met genade leidt, vergiffenis schenkt aan het misdrijf Zijns volks, en diens zonden ééne voor ééne ter zijde stelt; die zoo menigvuldig den zondaren vergeeft en den afvalligen kwijtscheldt; die U goedertieren betoont met alle vleesch en wezens, en hen niet naar hunne boosheid vergeldt! Gij, Almagtige! hebt ons Zelf geleerd, om U met Uwe dertien eigenschappen aan te roepen; zoo gedenk ons dan ook heden het verbond dezer dertien eigenschappen, gelijk Gij den nederige (Mozes) van voormaals hebt verkondigd en gelijk het opgeteekend is: nu liet Zich de Eeuwige in de wolk neder, stelde Zich met hem daar, en riep den naam, Eeuwige, uit!

En de Eeuwige trok voor Zijn aangezicht voorbij, en riep:

וּנְמַכְחִים : שְׂרַדְנוּ מִתִּי מַעַט בֵּין קוֹצִים בְּסוּחִים . עֵינֵינוּ
בְּלוֹת לְמִצּוֹא רִנּוֹחִים : פּוֹרְכֵי עִמְךָ אֲשֶׁר לַפֶּת שׁוֹחֲחִים . צַפֵּר
וְעַרְב הַמָּה מִצְלִיחִים : קָמִים לְמוֹלֵךְ וּנְאֻצוֹת שׁוֹחֲחִים . רְעוּצִים
וְרִצּוּצִים בְּמָה אַתָּם בּוֹטְחִים : שׁוֹכֵן עַד וְקָדוֹשׁ צִפָּה בְּעֵלְבוֹן
אֲנוּחִים . תְּמוּכִים עֲלֶיךָ וְלֶךְ (וּבָךְ) מִתְאַחִים : בְּנוֹדָאוֹת
יְמִינֶךָ נוֹשָׁע לְנִצָּחִים . כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הִרְבִּים אָנוּ בְּטוּחִים :

כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הִרְבִּים אָנוּ בְּטוּחִים (*) . וְעַל צְדָקוֹתֶיךָ אָנוּ
נִשְׁעָנִים . וְלִסְלִיחוֹתֶיךָ אָנוּ מְקוּיִם . וְלִישׁוּעָתֶךָ אָנוּ
מִצְפִּים : אַתָּה הוּא יי' . מֶלֶךְ אֱהֵב צְדָקוֹת מִקְדָּם : מַעֲבִיר
עֲוֹנוֹת עִמּוֹ . וּמְסִיר חַטָּאת יִרְאִיו : כֶּרֶת בְּרִית לְרֵאשׁוֹנִים .
וּמְקִים שְׁבוּעָה לְאַחֲרוֹנִים : אַתָּה הוּא שִׁירְדֶּרְתָּ בְּעַנְן כְּבוֹדֶךָ
עַל הַר סִינַי . וְהִרְאִיתָ דְרָכֵי טוֹבֶךָ לְמֹשֶׁה עַבְדְּךָ : אֲרַחֲוֹת
חֲסִדֶיךָ גְּלִיתָ לוֹ . וְהוֹדַעְתָּו כִּי אַתָּה אֵל רַחוּם וְחַנוּן אֲרֶךְ
אֲפַיִם וְרַב חֶסֶד וּמְרֻבָּה לְהַטִּיב . וּמְנַהֵג אֶת (בְּלִי) הָעוֹלָם
כְּלוּ בְמִדַּת רַחֲמִים : וְכֵן כְּתוּב וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶעֱבִיר כָּל-טוֹבֵי
עַל-פְּנֵיךָ וְקָרָאתִי בְּשֵׁם יי' לְפָנֶיךָ וְחַנְתִּי אֶת-אֲשֶׁר אַחַן וְרַחֲמֵתִי
אֶת-אֲשֶׁר אֲרַחֵם :

(ביום שמונת סליחות חך שמונה עשרה מתחילין כאן אומרין סלה לנו)

סְלַח-לָנוּ אֲבִינוּ כִּי בָרַב אִוְלַתְנוּ שָׁגִינוּ . מַחֲלֵלְנוּ מַלְכְּנוּ כִּי
רְבוּ עוֹנֵינוּ :

en zijn nog slechts een kleine rest onder stompe doornen, lang reeds smachten wij naar bevrijding! De verdrukkers van Uw volk, die zich voor onbezielde goden buigen, hoe gelukkig zijn deze niet voor en na, zij die zich tegen U verzetten en lasterend ons toevoegen: »Ellendigen! op wien vertrouwt gij?» Gij, die eeuwig in de heilige sferen troont, aanschouw den smaad der zuchtenden, die vereend op U vertrouwen. Laat ons door Uwe wondervolle regterhand eeuwige hulp vinden, want op Uwe groote barmhartigheid vertrouwen wij.

(*) De vertaling hiervan tot een deel van den eersten dag der slachtingen.

אֵל אֲרֶךְ אֲפַיִם אַתָּה . וּבְעַל רַחֲמִים נִקְרָאת . וְדַרְךְ
תְּשׁוּבָה הוֹרִית : גְּדַלַת רַחֲמֶיךָ וְחֲסִדֶיךָ . תִּזְכֹּר הַיּוֹם
וּבְכַל-יּוֹם לְזִרְע יִדְיֶיךָ : תִּפְּן אֵלֵינוּ בְּרַחֲמִים . כִּי אַתָּה הוּא
בְּעַל רַחֲמִים : בְּתַחֲנוּן וּבְתַפְּלָה פָּנֶיךָ נִקְדָּם . כְּרוֹדְעֵת
לְעַנּוּ מִקְדָּם : מִחֲרוֹן אַפֶּךָ שׁוֹב כְּמוֹ כְּתוּרְתֶךָ כְּתוּב : וּכְצֵל
כְּנַפֶּיךָ נַחֲסָה וְנִתְלוֹנָן . כְּיוֹם וַיִּרַד יי' בְּעַנְן : תַּעֲבֹד עַל פְּשַׁע
וְתִמְחָח אֲשֶׁם . כְּיוֹם וַיִּתְּצַב עִמּוֹ שֵׁם . תִּתְאוּן שׁוֹעֲתֵנוּ וְתִקְשִׁיב
מִמֶּנּוּ מֵאָמַר . כְּיוֹם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יי' . וְשֵׁם נֹאמַר

הוּא וַיַּעֲבֹד יְהוָה | עַל-פְּנֵי וַיִּקְרָא

כִּי יי' | יי' רַחוּם וְחַנוּן אֲרֶךְ אֲפַיִם וְרַב־חֶסֶד וְאֱמֶת : נִצַּר חֶסֶד
לְאַלְפִים נִשְׂא עֵז וּפְשַׁע וְחַטָּאָה וְנִקְחָ . וְכִלְחַת לְעוֹנֵנוּ
וְלַחַטָּאתֵנוּ וְנַחֲלַתְנוּ : סִלַּח לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חַטָּאנוּ . מַחֲלֵלְנוּ
מַלְכְּנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ : כִּי אַתָּה יי' טוֹב וְסִלַּח וְרַב חֶסֶד לְכָל-קְרֹאֶיךָ :

(כאיוה קהלות אומרין באן חצי קדיש.)

מִחֲנֻנְאֵמַר לְפָנֶיךָ יוֹשֵׁב מְרוֹם וּמִהַנְּסַפֵּר לְפָנֶיךָ שׁוֹכֵן שְׁחָקִים : מִהַנְּאֵמַר
לְפָנֶיךָ יי' אֱלֹהֵינוּ מִה נְדַבֵּר וּמִה נִצְטַדֵּק : לְמַעַן שְׁמַךְ יי' וְכִלְחַת לְעוֹנֵנוּ
כִּי רַב הוּא : אֱלֹהֵינוּ בִּשְׁנֵי כַּמְעֻשֵׁינוּ וְנִכְלַמְנוּ בְּעוֹנֵינוּ : אֵין לָנוּ פֶה לְהַשִּׁיב
וְלֹא מִצַּח לְדָרִים רֵאשׁ : כִּי עוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ לְמַעַלָּה רֵאשׁ וְאִשְׁמַתְנוּ נִדְלָה עַד
לְשָׁמַיִם : כִּי עוֹנוֹתֵינוּ רַבּוּ מִלְּמַנּוֹת וְחַטָּאתֵינוּ עֲצָמוּ מִסִּפֵּר : יִדְעֵנוּ יי' רִשְׁעֵנוּ
עוֹן אֲבוֹתֵינוּ כִּי חַטָּאנוּ לָךְ : יִדְעֵנוּ כִּי חַטָּאנוּ וְאֵין כִּי יַעֲמֵד בְּעַדְנוּ שְׁמֶךָ
הַגְּדוֹל יַעֲמֵד-לָנוּ בְּעַת צָרָה : יִדְעֵנוּ כִּי אֵין כְּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשָׂה עִמָּנוּ
לְמַעַן שְׁמֶךָ : לֹא כְחַטָּאתֵנוּ תַעֲשֶׂה לָנוּ וְלֹא כְעוֹנוֹתֵינוּ תִגְמַל עֲלֵינוּ : כִּי
כְּנֻבָּה שָׁמַיִם עַל הָאָרֶץ כֵּן הִגְדַּרְתָּ חֲסִדֶיךָ עֲלֵינוּ : כִּרְחֹק מִקְרָח מִפְּעַרְבֵי כֵּן
תִּרְדֹּק מִמֶּנּוּ אֶת פְּשַׁעֵינוּ : כִּרְחֹם אֵב עַל כְּנֵים כֵּן תִּרְחַם יי' עֲלֵינוּ : לִי
אֱלֹהֵינוּ רַחֲמִים וְהַסְּלִיחוֹת כִּי מִרְדּוֹנוּ כוּ : וְסִלְחָתִי לְעַמְּךָ אֲשֶׁר חַטָּאוּ לָךְ
וְלִכְל־פְּשַׁעֲהֶם אֲשֶׁר פָּשַׁעוּ כֶּךָ וַיִּתְּתֵם לְרַחֲמִים לְפָנֶי שׁוֹבִיחִים וְרַחֲמוּם :
וְאַתָּה תִשְׁמַע הַשְּׁמַיִם מִכּוֹן שְׁבַתֶּךָ וְסִלְחָתִי : סִלַּח נָא לְעוֹן רַעַם הוּא בְּגִדְל
חֲסִדֶיךָ וּכְאֲשֶׁר נִשְׂאתָה לְעַם הַזֶּה מִפְּצָרִים וְעַד הַנֶּה : וְשֵׁם נֹאמַר . וַיֹּאמֶר יי'
סִלְחָתִי כְּדַבְּרֶךָ : הִטָּה אֱלֹהֵי אֲזַנְּךָ וַיִּשְׁמַע פִּקְחַת עֵינֶיךָ וְקָרָא שְׁמִמְתֵנוּ וְהַעִיר אֲשֶׁר
נִקְרָא שְׁמֶךָ עֲלֵיךָ כִּי לֹא עַל צְדָקָתֵנוּ אֲנֻחְנוּ מִפִּילִים תַּחֲנוּנֵנוּ לְפָנֶיךָ . כִּי עַל
חֲסִדֶיךָ תִּרְבִּים : אֲדָנִי . שְׁמַעֵה אֲדָנִי . סִלְחָה אֲדָנִי הַקְּשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֵל
תֹּאמַר לְמַעַן אֱלֹהֵי . כִּי שְׁמֶךָ נִקְרָא עַל עֵירֶךָ וְעַל עַמְּךָ :

נִרְשָׁם בֵּית מִקְדָּשׁוֹ בְּהִסְתַּר . וְהִפְלֵא וּפְלֵא נִכְפַּל וַיִּאֲחָזְרוּ
 נְפִילֹת בַּעֲלֵי כְתֹר . וַאֲבָרָה חֲכַמְת חֲכָמָיו וּבִנְיָת נְבוּזַי
 הִסְתַּתֶּר : יָדַע לֹוֹט מַעֲוָלָם בִּי נִתְקַנְאוּ . חוֹמָנִים סָפְנוּ לְשַׁלֵּל
 וְהֵם מִקְדָּשֵׁי בָאוּ . מִתּוֹרָה עֲמַדַת לְעַד לְעַקוֹר נִתְנָאוּ . אֵת
 כָּל אִשֶׁר בְּבֵיתוֹ רָאוּ : יַעַן בְּאַרְבַּע מְקוֹמוֹת הִתְעִיבוּ עַל־לוֹתָם .
 כִּן בְּאַרְבַּע נְבִיאִים גִּזַּר דִּינָם נִחַתָם . לְהַפִּיל צָרִיק הַעֲרִימוֹ
 וַיִּדְרִיכוּ קִשְׁתָם . רוּחַ אֲפִינוּ נִלְבַּד בְּשַׁחֲיוֹתוֹתָם : מִזֹּרַע הַמְלוּכָה
 דוֹר שִׁשְׁרָה עֲשׂוֹר לְבָנֵי נָבֵר . גְּלוּרָה לְמַלְךְ עֲמוֹן וַאֲלֵ סוֹרוֹ
 נִתְנַבֵּר : שְׁלַחוּ לְהַכְרִית שְׂרִיד וְמוֹכַת אֵב הַזְמוּן לֹא זָכַר .
 אִזְ אֲבָרָה שְׂאִרִית יְהוּדָה וְאֵת הָאָרֶץ עָכַר : עֲשִׂינוּרָהוּ סָנְף
 לְיוֹם שְׂרִפַת מִקְדָּשֵׁנוּ . פְּלַמְתָנוּ בִּי נִבְרַתָנוּ וּבוֹ אֲבָרָה תְקוּתָנוּ .

dan de ondergang des tempels is; want „wonderlijk ben ik ge-
 zonnen,” heet het (1): ten opzichte van den ondergang des tempels;
 bij den val echter van den met de kroon der wet getooiden heet
 het: »wonder boven wonder wil Ik laten ontstaan, de wijsheid
 der wijzen en het verstand der kenners zal te gronde gaan.”
 Lots nakomelingen waren van ouds ijverzuchtig tegen mij; terwijl
 andere roovers naar mijnen buit aasden, drongen zij in mijn heilig-
 dom, plaatsten hunnen trots daarin, om de eeuwig heilige Wet
 te vernietigen, nadat zij alles in mijnen tempel gezien hadden.
 Dewijl zij bij vier gelegenheden gruweldaden tegen ons pleeg-
 den (2), is hun ondergang door vier profeten (3) verkondigd
 geworden. Zij peinsden er op, den geregte (Gedalja) te doen vallen,
 spanden op hem hunne bogen, en hij viel onder hunne slagen (4).
 Een koninklijke telg (Ismaël de zoon van Netanja) (5) uit het zestiende
 geslacht (6) van eene verbindtenis met een geboren heiden, maakte
 eene zamenzwering met den koning van Ammon, en werd zijner
 eigene natie afvallig. Hij liet zich gebruiken om het laatste
 overschot te verdelgen, niet denkende aan den oud-stamvader Ab-
 raham. Helaas, zoo ging Judaas rest ten onder, en het land
 werd verlaten. Wij beschouwen, die ramp als een aanhang-
 sel tot het verbranden van onzen heiligen tempel, want daardoor
 ging ons overschot en onze eenige hoop ten eenenmale te niet.

(1) ישעיה, ירמיה, יחזקאל, צפניה (3). ב'ר פ' מ"א (2). איכה רבתי ע"פ סומאתה בשוליה (1)
 והפיוטן אהו (4). II Kon. 25 en Jer. 41. (5) II Kon. 25, 25 en Jer. 41, 1. (6) Van Jarchong een Egyptische slaaf die eene
 Israëlietische vrouw kreeg, tot Jismaël waren er zestien geslachten. Vergelijk
 II Kron. 2, 35 en II Kon. 25, 25.

תִּחְנָה וְחִפְלָה . קִבְּלָנוּ בְּרָצוֹן וְהִמְצִיא לָנוּ מַחִילָה . רִצְנוּ
 בְּקִרְבֵּן כְּלִיל וְעוֹלָה : שְׁפוּט תִּשְׁפוּט בְּרַחֲמֵנוֹת וְחִמְלָה .
 בְּנִיךָ יְחוּסִיךָ לְקוֹחִים לֶךְ לְמַגְלָה . יִקַּשׁ מֵרִים יִצְלַל בְּמַצְלָה .
 נִצַּח לְהַלְלֶךָ בְּכָל־מִינֵי תְהִלָּה : אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב וְכוּ' עַד לְכָל קוֹרְאֶיךָ .

אל תכוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל הי: למה יי תעמד ברחוק
 העלים לעתות בצרה: למה פניך תסתיר משפט עמנו ולא תצנו: אל תסתיר
 פניך מעבדיך כי צד לנו מחר ענגנו: ענגנו יי כי טוב חסדך כרב רחמיה פנה
 אלינו: פנה אלינו ורחמנו כי יהודים ועניים אנחנו: לוי הישועה וכו'.

אלוהינו ואלהי אבותינו.

סב סליחה. ד' עוריס חרוזים לכל בית. ג' על סדר האותיות וחדד מוקראו קודם. ונסוף
 חתום עם המחבר מנחם ציון הזקן.

אֵת צוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי שְׁקַלְם בְּתַפְקִידֵיךָ בְּקִבְּלַת
 צוֹם וְתַעֲנִית לְהַשׁוֹתָם יְחַדְוּ . גְּדוּלָה מִיַּת צְדִיקִים
 בְּשִׂרְפַת בֵּית וְעוֹדֵיךָ . יִקַּר בְּעֵינֵי יי הַמּוֹתָה לְחִסְדֵיךָ : דוֹרְשֵׁי
 רְשׁוּמוֹת אָמְרוּ כִּלּוֹק צְדִיקִים קָשָׁה יוֹתֵר . הוֹרְרָתִי פְּלֵאִים

verhoort de gebeden. Neem ons dus welwillend op, laat ons
 vergeving deelachtig worden, heb welgevallen in ons als hadden
 wij een gedenkoffer des priesters, dat geheel verbrand, of een
 gewoon brandoffer, gebracht. Rigst ons met ontferming en inschikke-
 lijkheid, moge de ongehoorzaamheid der U tot eigendom aangenomen
 kinderen in de diepte verzinken; en wij zullen U eeuwig prijzen met
 allerlei lofzangen.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U
 regtvaardigen. Waarom, Eeuwige, staat Gij van verre, verbergt Gij U in tijd
 van nood? Waarom onttrekt Gij Uw aangezicht, vergeet onze ellende en onzen
 druk. Verberg U niet voor Uwe dienaren, want het is ons wee, verhoor ons
 spoedig. Verhoor ons, Eeuwige, naar Uwe goedheid en genade, wend U tot
 ons naar Uwe oneindige ontferming. Wend U tot ons en wees ons genadig,
 want eenzaam en arm zijn wij.

Onze God, God onzer vaderen!

De vastendag der zevende maand (van Gedalja) en die van
 de vijfde maand (Ab) hebben als vastendagen, even gewigtige
 beteekenis, want de dood des vromen staat gelijk aan de ver-
 branding des heiligen tempels (1); ja, hoog aangeteekend is de
 dood der vromen voor de oogen des Eeuwigen; de schriftverklaar-
 ders beweren, dat de dood der vromen nog van meer beteekenis

(1) ר"ה י"ח.

צדקה לך מלבנו ולנו הבשת בכגדנו בשנו מאד כי עובדנו
 ארץ כי השליכו משפנותינו: קבלת חכמים לשון רכל שלא
 לקבלו ראוי אך את הדבר קצת לחוש לו שלם במעשיו
 גם מקצת לא הש להכשילו זה ימות בעצם תמו שלאנן
 ושללו בלו: תמור מספר צום גדליה תענית וענינם מועדים
 טובים יהליף למכורי הנם נוגי ממועד יהפוך לששון כאשר
 גם והפכתי אכלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:
 חדש החמישי הנור מקול בכי ואנקה ציון במשפט תפדה
 ושיבה בצדקה בראשם יעבור מלבם באור פנייה להכחיקה
 ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה: ביד רמה תפדנו
 כאשר מאז להבא תעל צעקתנו פני כבודך להתקדבה
 קבל שבים בצלך רפה משוכתם נדבה השיבנו יי אליך
 ונשובה: חיה קורות ירדים מפשעיהם לנקם כרי הרבן

U; onze Koning, is de gerechtigheid, ons de schande, ja wijscha-
 men ons, ons laud te hebben moeten ontruimen, en onze wonin-
 gen te verlaten. Ingevolge een' wijzen levensregel, moet men aan
 geen bedriegelijke taal gehoor verleenen, het aangevoerde slechts
 gedeeltelijk in overweging nemen (1); de deugdzame (Gedalja) echter
 heeft tot zijn ongeluk niet het minst acht geslagen, op de hem
 gedane waarschuwingen, en stierf in zijn argloos vertrouwen op
 zijne grenzenloze veiligheid. o, Mogt de treur- en vastendag van
 Gedalja in een feestdag verwisselen, en ook gene bedroefde ver-
 jaardag van Jeruzalems verwoesting eenmaal een vreugdedag wor-
 den, zoo als het in het boek Jesaja luidt: »Ik zal hunne treurigheid
 in vreugde verwisselen, hen troosten, en hen van hunnen weemoed
 oprigten". Van de vijfde maand (Ab) verdoove de stem van
 weenen en zuchten: »Sion worde door het regt verlost en zijne
 gevangenen door gerechtigheid. Aan hun spits trede hun koning
 op, beschenen door de stralen van Uw aangezicht, en dat men
 nimmer weder een geluid van weenen, van jammergeschrei
 verneme. Laat ons even als voormaals in de toekomst vrij uit-
 gaan, ons schreijen dringen tot de troon Uwer heerlijkheid door,
 neem de berouwhebbenden in Uwe bescherming op, genees hen
 welwillend van hunne afwijkingen. Eeuwige! breng ons tot
 U terug, wij komen gaarne! Zie op het lot der geliefden,
 reinig hen van hunne misdaden, moge de verwoesting van hunnen

(1) מדע ס"א

ציתם והרג בן אחיקם היות לכפרה לעונם מכל-המאתם
 לפרקם: מלפניך אל תשיבנו דיקם: אל מלך יושב וכו'.

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל דו: אל תשליכנו לערת
 וקנה בכלות ברגנו אל תשובנו: אל תשובנו יי אלהינו אל תרחק ממנו:
 אל תרחק ממנו כי צרה קרובה פי אין עוזר: אל תקצה יי עד מאד ואל
 לעד תזכר עון הן רבם נא עמך כלנו: אל הנאץ למען שמך אל תנבל בפסא
 כבודך וכד אל תפר ברידתך אהנו: ליי השובת וכו'.

אלהינו ואלהי אבותינו.

סג שלמוניה. ע"ס א"ב כפול וכסוף חתום שלמה.

ארח צדקה ועלמות נחית דבריך: אמין להעצים עשות
 רצונך נדבריך: ברגז רחם זכר יחלתנו סברך
 במשפט אל תבוא ורתאחו דבריך: גור גמור ובינוני נגדך
 מתוח: גל אליך פונת שער פתוח: דורשי קרבנתך בלב
 קרוע ורתוח: דינם להצטרך קבל צדק בנתוח: הן כביר
 ושגיב ושגיאי כחך: הננו אתנו בדרלות קדם נכחך: ואתה

tempel en de dood van Achikams zoon voldoende zijn, hunne
 zonden te verzoenen en hen van al hunne misdaden te bevrijden.
 o Laat ons niet onverrigter zake van U terugkeeren.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U regt-
 vaardigen. Verwerp ons niet in den tijd des ouderdoms, verlaat ons niet als
 onze krachten uitgeput zijn. Verlaat ons niet, Eeuwige, onze God, verwijder
 U niet van ons. Laat ons niet aan ons zelve over, want de nood dringt, en er
 is geen helper. Wees niet op nieuw toornig, Eeuwige! straf niet immer de
 zonde. Zie toch, wij allen zijn toch Uw volk. Versmaad niet om Uws naams
 wille, maak de trouw Uwer heerlijkheid niet te schande, gedenk en verzaak
 het verbond niet met ons.

Onze God, God onzer vaderen!

Uwe Voorzienigheid leidt op eene milde, teedere wijze, o geef
 Uwen vereerders immer grootere kracht, Uwen wil te vol-
 brengen. — Gedenk in gramschap Uwe barmhartigheid, gelijk
 het vertrouwen op U ons doet hopen, voer ons niet ten ge-
 rigte en houdt Uw woord gestand. Het oordeel der volkomen
 deugdzamen en dat der middelmatigen ligt voor U, Gij liet den
 laatsten echter eene deur open, opdat zij zich tot U kunnen
 wenden. Laat de zaak van hen die met een verscheurd en warm
 gemoed U trachten te naderen, schitteren als de heldere middag,
 neem hunne verbetering als offerstukken aan. Uwe kracht is groot
 en magtig; wij, Almagtige, verschijnen om U te aanbidden, en Gij,

רחום מקבל בודחֶיךָ וְמִי כְמוֹךָ מוֹרֵה הַטָּאִים אֲרֻחֶךָ זִבְתֵּי לְבִי מִי בַעַל דְּבָרִים יָד זֹכֶה וּמוֹפֵה לְחַטָּא גְבָרִים חוֹבוֹת חֲבִילוֹת וְגֵרִישִׁים מְכַל עֵבְרִים חֶסֶד יִגְדַל לְרַפְאֵת מִיַּת שְׂבָרִים מִיף הָעֵקֶר כְּרוּחַ וּמִתּוֹכּוֹ מִהַלְיַע מִנֶּפֶס הַתְּבַלִּין שְׂאוֹר בַּעֲסָה מְבַלְיַע יָקֵשׁ לְמִישׁוֹר הַטָּא וְעֵזֶן לְהַקְלִיעַ יָקָר לְזִלְזֹל וְכָל תּוֹשִׁיָה לְהַגְלִיעַ בְּשַׁל הַנְּדוּן וְנַחְו פְּרַקְלִיטֵי יִשְׂרָאֵל כְּבוֹשׁ כְּבוֹשׁ גִּזַר מְלִשְׁבַת הָעֵשֶׂר לְמוֹדָא אִיךְ לְהִבְיָא תִשְׁדַּר לְכֵן רַב הַפְּגֵר וְאַמְיִן הַקָּשֶׁר מַעַת הוֹסֵר הַתְּמִיד עֲלוֹת מַחִיד מְכִיבֵי לֵב מְנַחֵה וְנִיחֻחֵי מְשַׁמְחִיד נּוֹפִים בְּרִיא אוּלָם מִשְׁמוֹשׁ שְׂבַחֶיךָ נִשְׁבְּרוּ נִטְהָרוּ הַבְּשָׁרוֹ קְדִישֵׁי זְבַחֶיךָ סִלְקוּ סִנְגוּרֵי עַמְךָ דְרוֹשׁ וְקַרְבָּם סְמוּכִים לְעַד קְרוֹבִיךָ בְּךָ קְרוֹבִים עֲשׂוּקִים בִּי הֵמָּה גּוֹף וּמַעַרְבָם עֲרַבַת טוֹב וְהַצֵּלָה הִיזַת עַרְבָם פִּגְעַת שִׁיחַ וּמַעַמְד אֲמָנוֹת קְדָמוֹנִית פִּי תוֹלַעַת יַעֲקֹב תַּחַת אֲדָמוֹנִית צַעֲקַת שְׁלֵשׁ עֶשְׂרֵה מְשׁוֹב

יִקְנִית צוֹחַת קוֹל עָרֵב יוֹנָה שְׂתַקְנִית קוֹמְמוֹת קָדָם הַלְכְנוּ וְעַתָּה קְדוֹרְנִית קָרָן נְבוּאָה וּמַלְכוּת לוֹיָה וְאַהֲרוֹנִית רוֹמָם קָרְנָם וְזִכּוֹר בְּרִית רֵאשׁוֹנִית רֵאשׁוֹנִית גְּדֻלַּת וְגִדּוּלְיָה מִנֶּזֶן אַחֲרוֹנִית שׁוֹבָה וְאַנִּי עַד פִּיסַת הַתְּשׁוּבָתָנוּ שְׂבַח בְּעַסְךָ הַשִּׁיבָנוּ וְשׁוֹב שְׂבִיתָנוּ תִשׁוּב תִּרְחַמְנוּ וְתִכְבַּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ הַתֵּן אֲמַת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם שְׁנִשְׁבַּעַת לְאַבְוֹתֵינוּ שְׁמֵרָה דֵל שְׁפִיתֵנוּ וּבְקַרְבָנוּ תִשְׁבּוֹן לְמַקְדֵשׁ מְעַט הַשׁוֹב כִּי בַחוּבֵינוּ מְשֻׁבּוֹן מַקְטֵר וּמְגַשׁ מְנַחֵה מְהוֹרָה וְקַמְרַת מְתַבּוֹן הָעָרֵב נָא תַפְלֵתָנוּ וּלְפָנֶיךָ תִּבּוֹן אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב יְכוֹל

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל דו: הרשו יי בהמצאו קראוהו בדויותו קרוב: ועוב רשע דרכו ואיש און מהשבתו וישב אל יי וירחמנו ואל אלהינו כי רפה ללות: השיבנו יי אליה וגשובה חדש ימינו בקדם: תשוב תרחמנו ותכבש עונותינו ותשליך במצלות ים כל הטאותנו: שובנו אלהי ישענו ורפר בעקב עמנו: שובה יי את שבותנו באמיקם בנגב:

gaat niet onverhoord terug en aangenaam is de biddende stem Uwer geduldige duive (Israël). Eens gingen wij regt op, thans gebogen, o verhef den hoorn (de heerschappij) des profeten, konings, leviten- en priesterdoms. Verhef hunnen hoorn en gedenk het verbond der voorvaderen; gedenk den heiligen bodem en de stamvaderen, die aldaar geboren werden (1). Gij hebt ons weleer tot boete vermaand, ofschoon Gij zelf getuige van onze ondeugd zijt, matig Uwen toorn, en breng ons weder tot U terug, ontferm U weder over ons, onderdruk onze schulden, Gij, die Uwe trouw aan Jakob, Uwe genade aan Abraham bevestigt, gelijk Gij dit weleer onzen vaderen toegezworen hebt. Waak over onze lippen, woon onder ons, acht ons bedehuis, gelijk den ons ontscheurden tempel, waar eens reine offers en reukwerk in rook voor U opstegen; moge ons gebed U aangenaam en welgevallig zijn.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets wat leeft kan zich voor U regtvaardigen. Zoekt den Eeuwige daar Hij te vinden is, roept hem aan, daar Hij nabij is; de goddelooze verlate zijnen wandel, de onheilstichter zijne ontwerpen, hij keere tot den Eeuwige, die zich zijner onferme, tot onzen God, die veel vuldig van vergiffenis is. Voer ons Eeuwige, tot U terug, wij willen gaarne terugkeeren, vernieuw onzen gelukstijd als in voormalige dagen. Keer terug, ontferm U onzer weder, delg onze misdaden uit en werp al onze zonden in de diepten der zee. Doe ons terugkeeren, God onzes heils, en wisch Uw toorn tegen ons uit. Breng Eeuwige, onze gevangenen weder als regenwolken in een dor land. Keer terug

(1) Zie: Lev. 26, 42. benevens de verklaring van רש"י en ויקרא רבה aldaar.

Albarmhartige! neem de ontvlugten weder op; wie wijst als Gij, den zondaren den weg tot verbetering? Wie kan zich beroemen: mijn hart is louter, ik ben rein en kan anderen de zonde ontnemen? Helaas van alle kanten hoopen en stapelen de misdaden zich op een, moge Hij met oneindige genade de breuk van onzen val genezen. De erfzonde, die ons inwendig besmet, dit zuurdeesem die alle kruiden zuur maakt, doet ons op den effen weg wankelen, verstrikt ons in zonde en ondeugd, maakt dat wij het waardige van zijne waarde berooven, en elke deugd als onbehagelijk schuwen. De veroordeelden wankelen, de verdedigende voorspraken geven ons op, verdwenen is de verzoening en afwendig des noodlots uit de rijke kamer (tempel); ach, wij hebben geene gaven meer den Alomgevreesde aan te bieden, van daar neemt het onheil toe, en immer vaster word ik omsnoerd. Sedert de dagelijksche offers opgehouden hebben, is het ootmoedig hart u eene aangename gave; zinnelijke menschen zijn niet geschikt om Uwen lof te verkondigen; alleen een schoon gemoed is rein, gestemd als offer te worden aangenomen. Verdwenen zijn de verdedigers Uws volks, hunne gebeden en offers; alleen op U steunen Uwe volgelingen, Gij zijt hun naaste toevlugt; mogten zij al van lijf en goed beroofd worden, waarborgt Gij toch hun welzijn, hunne redding. Van de ouden (Aartsvaders) was het gebed gebruikelijk; de mond (het gebed) van den worm (Jakob) zal den magtigen Esau kunnen wederstaan, het aanroepen der dertien eigenschappen

לְקַבְרוֹתָ יוֹבֵל : מַפֵּל שֶׁקָּר בְּתוֹכוֹ • וְנָמַס מִמְהַלְכוֹ • וַיִּפֹּן
 כַּה וְכַה : יִשְׁלַךְ בְּאֶבֶן דוֹמָה • וְלֹא יִשָּׂא לְבֵית מְהוּמָה •
 מִבֵּל אֲשֶׁר לוֹ מְאוּמָה : כִּחוֹ לֹא סִמְכִתְהוּ • עֵרַת נִפְשׁוֹ
 נִשְׁאַתְהוּ • אִף כִּי אִישׁ אֶכְלֶתְהוּ : לְכֹדֶתְנִי אִשְׁמִתִּי • הֲלֹא
 זֶה דְבַר נִשְׁמַתִּי • עַד הֵיּוֹתִי עַל אֲדָמָתִי : (לְזֹאת נִפְשִׁי
 נִשְׁמָה • כִּאִישׁ שֶׁכֵּב בְּלֵב יָמָה • עַל־מֵ אֲשׁוּב שְׁמָה) מִשׁוֹגֵתִי
 נִשְׁאַתִּי • וּבְלִבִּי קָרָאתִי • אֲנֹכִי חֲטָאתִי : נְכוּחָה לֹא חִשְׁקִתִּי •
 וּבִשְׂרִירוֹתַי דְּבִקִּיתִי • מִדָּה לָךְ כִּי נִזְעַקְתִּי : שִׁנְיִ נִפְשִׁי
 אִשְׁמַתְךָ • רֵא חֲטָאתְךָ לְעַמְתְּךָ • גַּם אֵת שִׁנְיִ כְלַמְתְּךָ :
 עַד אֲדַאֵג לְעוֹנִי • הִשְׁיִבוּנִי רַעִיוֹנִי • נִפְלֵה נָא בִּידִי : פְּנֵה
 מִמְכוֹן שִׁבְתְּךָ • וּפְתַח לִי דְלֶתֶיךָ • כִּי אֵין בְּלֶתֶיךָ : צוּר
 הַגּוֹן בְּעַרְנִי • וּמַעֲוִי פִרְנִי • וְעֲדוּתֶיךָ לְפָרְנִי : קוֹלִי שָׁמַע
 כַּחֲסֹדֶךָ • כִּיּוֹם אֲעִמּוֹד נִגְדְּךָ • וְאַל תֵּט בְּאִף עֲבָדֶיךָ : רֵאֵה
 עֲנִי וְעַנְנִי • אֲנִי בִּידֶיךָ הִנְנִי • וְאַתָּה יי חַנּוּנִי : שְׁלַח אֲמַתְךָ

grafwaarts gevoerd. — Hem misleidt een valsche waan, die spoedig verdwijnt en hem ontvliedt. Hij wordt (in het graf) geworpen, als een beweginglooze steen, en brengt in de kille groeve niets van het gene hij bezat; geen kracht kon hem beschutten toen hij nog beziel was, veel minder als hem het vuur (der hel) verteerd heeft. — Zinnelijke begeerten hielden mij omstrikt, — zoo spreekt mijne ziel, — toen ik nog op de aarde toefde; zoo treurt mijn geest dat ik zoo met smaad bedekt, naakt huiswaarts keeren moet. Ik boet mijne onbezonnenheid, verwijt mij zelve, ik heb gezondigd. Ik heb het redelijke niet begeerd, heb de inblazingen mijns harten eigendunkelijk nagejaagd! Helaas, wat baat thans dat schreijen? u, o ziel! vervolgt uwe schuld, uwe zonde stelt zich tegen u op, draag dus uwe schande! — Terwijl mij zoo de zonde kwelt, antwoorden mij mijne gedachten: onderwerp u aan de leiding Gods! O wend U tot mij van den zetel Uws verblijfs, open mij Uwe poorten, o Onvergelykbare! beschut mij, mijn Schepper! Verlos mij van mijne zonden, leer mij Uwe wet kennen! — Verhoor genadiglijk mijne stem als ik mij voor U plaats en wijs mij dan niet toornig af. Aanschouw mijne ellende, verhoor mij; ik ben in Uwe hand, Heer, wees mij genadig! Zend de

שׁוֹב מִתְרוֹן אַפְךָ וְהַנְחֵם עַל הַרְעָה לְעַמְּךָ : שׁוּבָה יי עַד מְתֵי וְהַנְחֵם עַל עֲבָדֶיךָ :
 לִי הַיְשׁוּעָה וְכוּ' עַד עַל עֵירֶךָ וְעַל עַמְּךָ.

אלהינו ואלהי אבותינו

סדר שלישית ע"ס א"ב ורחוס בחתלה שלמה.

שׁוֹמְמִתִּי בְּרַב יְגוֹנִי • לְיוֹם יִפְקַד זְרוֹנִי • מַה אֲמַר לְאֲדֹנָי : אִמְלֶלְתִּי
 וְנִאֲלַמְתִּי • בְּזִכְרֵי מַה אִשְׁמַתִּי • בְּשֵׁתִי וְגַם נִכְלַמְתִּי :
 בַּהֲבַל כְּלוֹ יוֹמִי • מִפְּנֵי בִשְׁתַּ עֲרוֹמוֹ • אֵין שְׁרוּם בְּעַצְמוֹ :
 וְחִלְתִּי קוֹדַחַת • כִּי מִגְלָה נִמְתַּחַת • וְהַנְּשִׂיָה בֹא רִקְחַת :
 דְּבִקְתִּי בְּמַחְשָׁבִי • וְלֹא יָדְעָה נִפְשִׁי • כִּי גַר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי :
 הוּי כִּי יָבֵא יוֹמִי • אֲזִי אִיקָץ מִחֲלוֹמוֹ • וְאֲשׁוּבָה אֶל מְקוֹמוֹ :
 וְעַל חֲטָאֵי אֲשֶׁר עָבַד • וְעַד פִּשְׁעֵי אֲשֶׁר גָּבַר • מַה אֲשִׁיב
 שְׁלָחִי דָּבָר : זְרוֹן לְבִי הִשְׁיֵאֲנִי • וְעוֹן אֲשֶׁר הֲלֵאֲנִי • מִבְּטָן
 קָרָאתִי : תוֹשֵׁב נִפְשׁוֹ נָכַל • בְּעֵץ שְׁתוּל עַל יוֹבֵל • וְרוּא

van Uw ziedenden toorn, en verander van besluit over het onheil Uws volks. Keer terug, Eeuwige, hoe lang nog, en verander van besluit omtrent Uwe dienaren.

Onze God, God onzer vaderen!

Verbijsterd ben ik door mijnen grooten kommer; toont men mij eens mijn' misdaden, wat zal ik dan den Heer antwoorden? Verstommen moet ik ellendige, bedenk ik hoezeer ik mij schuldig gemaakt heb, dan sta ik beschaamd en schaamrood daar. — In ijdelheid zijn mijne dagen verstreken. Wegens de smet mijner jongelingsjaren leef ik ontevreden met mij zelve. — Een inwendige gloed verteert mij; het schuldregister is ontrold, en de schuldvorderaar is daar, ik schuil weg in de duisternis, mijne ziel bedenkt niet dat ik slechts als een vreemdeling hier op aarde ben. Wee! Als mijne stonde naakt, dan zal ik uit den droom ontwaken, en terugkeeren tot daar waaruit ik ontstond. Als mijne gedane wanbedrijven en groote misdaden mij worden voorgelegd, wat kan ik dan antwoorden, Hem, die mij hier op aarde geplaatst heeft? »Door booze begeerten werd ik verleid, zondige verzoekingden kwelden mij, in den moederschoot reeds maakte de zonde zich van mij meester.» — De dwaas vleit zich, onwankelbaar als een boom aan eene vliet te staan en desniettemin wordt hij

וְגַם אֲנֹכִי עֹפֵר וְאֶפֶר : הַקְרִיב חֶלֶב וְחֵמָאָה • וְנִחַמְנֵם פְּרִי
 לְמֵאָה : וְנִמְתָּ לֹו הָעֲלֵהוּ לְזִבְחִי • וּבְקַע עֲצִים וְעֶרְךָ הַטָּבַח :
 זְכוּר לָנוּ הַיּוֹם עֲקָדְתָנוּ • וְהַשְׁלַמְתָּ יְחִידְתּוֹ : חֵן הַיּוֹם שְׁכַמִּי
 תָּם • וְתִשְׁכַּח בְּמִקְהֵלוֹתָם : טִיעַת נִטּוֹת שְׁנַיִם עֶשֶׂר • מִזֶּג
 מֵהֶם אֵל יַחֲסֵר : יְדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ תְּבִיאִים • וּבְהֵר נִחַלְתֶּךָ
 הַטָּעַם : כִּנָּם פְּזוּרֵי גִדְחֵיהֶם • נִהְגָּם לְבֵית מְאוּוֹיֵיהֶם : לְקוֹחִים
 לְךָ לְסִגְלָה • וּמְחַבִּים לְךָ לְגֵאֲלָה : מְמוֹת תִּצִּיל וְתַחֲשֵׁךְ •
 לְפִי מִסְמִינֵנוּ סָתוּם וְחֹשֶׁךְ : נִשְׁאָנוּ וְנִמְלָנוּ בִימֵי עוֹלָם • הַכֹּל
 גָּלוּי לְךָ צָפוֹן וְנֶעְלָם : סֵלָה וְעִבּוֹר עַל פִּשְׁעֵי • כִּחַל אֲשַׁמָּה
 וְרָשַׁע • עֵנָה הַיּוֹם קוֹל מִיְחֻלֶיךָ • כִּי עֵינֵינוּ נִשְׁאוֹת אֵלֶיךָ :
 פָּדְנוּ מִצָּרָה וְצוּקָה • וְתַעֲלָנוּ מִשׁוּחָה עֲמֻקָּה : צַעֲקָתֵנוּ הַיּוֹם
 תִּקְבַּל • וְתַצִּילֵנוּ מִיַּד מְחַבֵּל : קוֹמֵם בֵּית שְׁכִינַת הַדּוֹרְךָ •
 וְאֵל תִּנְבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדְךָ : רַפְּאֵ עַמְּךָ מִכָּל שָׁבֵר • כִּי בָאוּ
 בָנִים עַד מִשָּׁבֵר : שָׁבִץ אֲחֻזְתָּנוּ כִּיֹּלְדָה • וְכֵחַ אֵין לְלֹדָה :

וְחִסְדְּךָ • לְעַם צוֹעֲקִים נִגְדְּךָ • וְלִי אֲנִי עֹבְדְךָ : הַסְּלַח
 לְאֲשַׁמֵּינוּ • וְאֵל תִּפְקֹד עַל־מִינוּ • כִּי צַל יְמִינוּ :

אל מלך יושב עד לכל קוראך.

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל הי: וזכר אלהים את בריתו
 את אברהם את יצחק ואת יעקב: מרף נתן ליראיו וזכר לעולם בריתו:
 נתתה ליראיה גם להתנבס מפני קשט סלה: וזכר להם בריתך ודברך כרב
 חסדך: ועתה יגדל נא פת אדני באשר דברת לאמר: וזכרתי אני את
 בריתי אותך בימי געונוך והקמותי לך ברית עולם: אל תחלל בריתך
 ומוצא שפתך אל השנה: אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך
 זכר אל תפר בריתך אתנו: הבט לברית כי קלאו מחשבי ארץ נאות הם:

לוי השועה.

אלהינו ואלהי אבותינו.

סה עקידה. כ"ט א"ב.

אֲזַרְחֵי מַעֲבַר הַנְּהַר • אֵלֶיךָ רָץ וְלֹא יֵאָחֵז : בְּתַנְהוּ
 בְּנִסְיוֹנוֹת עֶשֶׂר • וְנִמְצָא שָׁלֵם בְּלִי חֶסֶד : גִּדְּשׁ
 מִבֵּית מוֹלְדְתּוֹ • גֵּר בְּעוֹלָם שְׁמִתּוֹ : דְּבָרְךָ הַטּוֹב לֹא הִפְרָ •

sprak: ik ben slechts stof en asche. Hij wachtte de verkondigers gastvrij op en op honderdjarigen leeftijd verkreeg hij een vrucht (Izaak). Deze gebodt Gij hem U tot brandoffer te brengen. — Hij kloofde hout, en rigtte het offer aan. — O gedenk ons heden dit offer en het opbrengen van zijnen eenigen zoon. Begnadig heden Jakobs stam, en woon weder onder hunne gemeenten. Moge het der planten Uwer twaalf stammen niet aan gedijen ontbreken; voer hen in Uwe lievelingswoning; verplant hen op Uwen heiligen berg, zamel al hunne verstrooiden bijeen, en leid hen naar het huis hunner wellust, hen die Gij als eigendom aangenomen hebt, en die op Uwe verlossing hopen. Red de ter dood gevoerden en bevrijd hen, doe den mond des aanklagers verstommen; draag, verhef ons, zoo als in den voortijd, voor U immers is al het geheim een verborgene geopenbaard, vergeef en verschoon alle zonden; en scheld elke schuld en boosheid kwijt. Verhoor heden allen, die U verbeiden, want op U zijn onze oogen gerigt. Bevrijd ons van nood en druk, leid ons uit den diepen afgrond op; neem heden ons smeeken aan en red ons uit de hand des verderfs. Rig de woning Uwer Majesteit op, en laat Uwen hoog vereerden troon niet ontwaard worden. Genes Uw volk van alle kwalen, want de nood is ten top gestegen. Eene huivering bevangt ons als eene barende, die geene kracht tot doorstaan heeft.

geest Uwer waarheid, Uwer liefde op het U smeekende volk en mij, Uwen dienaar; vergeef ons onze schuld, gedenk niet de zonden onzer jeugd, want ons leven is niets dan eene schaduw!

Treed niet met ons in het gerigt, want geen levend wezen kan zich voor U regivaardigen. God gedenke zijn verbond met Abraham, Izaak en Jakob gesloten. Onderhoud verschaft Hij Zijnen vereeiders, Zijn verbond is Hij eeuwig gedachtig. Gij gaaft Uwen dienaren Uwe buitengewone wonderen te kennen, U te vereeren, Sela! Wees hunner, wees Uw verbond gedachtig en verander Uw raadsbesluit naar Uwe oneindige goedertierenheid. Dat zich thans het Alvermogen des Heeren toone, zoo als Gij gesproken hebt, zeggende: Ik zal u Mijn verbond gedenken, in uwe jongelingsjaren gesloten en u Mijn verbond eeuwiglijk gestand houden. Onheiligh Uw verbond niet, wijzig niet hetgene eenmaal Uwe lippen ontging. Versmaad niet om Uws naam wille, veracht niet om den troon Uwer heerlijkheid. Gedenk en verbreek Uw verbond niet met ons; zie naar het verbond, want de duisterheden der aarde zijn vol gewelddadige sluiphoecken.

Onze God, God onzer vaderen!

De Ezrachiet van gene zijde der rivier (Abraham) spoedde zich zonder dralen tot U, toen Gij hem door tien beproevingen beproefdet, en hem volkomen bestand vondt. Uit zijn vaderland werd hij verstooten, Gij liet Hem de wereld als bedevaartganger doortrekken, hij voltrok Uw welgeueend woord, terwijl hij

דגובה גם לכל השבים צרי ומרפא חשובה • דופקי דלתיך
 דיקם מלהשיבה : הן ראש עפרות תכל אשר ראשון נוצר •
 ונסיתו במצוה קלה ואתה לא נצר • זעפת ואנפת עליו
 שנותיו לקצר • חור בתשובה וכאישון הנצר : מערה גזעו
 דמי אחיו בשפכו • יפרתו בנע ונד לכת כה וכה • בערת
 שב אליך ועזב רוע דרכו • לשבעתים הארכתו כל מוצאו
 בלי להבו : מחלל יצועי יולדו אשר פחו במים • נטיו רגליו
 במעט לולי שפך לב במים • סרח גור אריה בקדשה היא
 בעינים • עונו הודה והכרעתו לצדק בכף מאונים : פרץ
 גדרות עולם בן עמרי ברשע • צלמי אשרים חשק ורוסוף
 על חמאתו פשע • קרעת גזר דינו בשובו מלפשע • רחם
 כמורה ועזוב וכך נושע : שגנו לשונם כחץ אנשי עיר
 גדולה : שגונם וזדונם רבו עד למעלה • תתה חיון הפכתם

volvrecht, bereidet Gij voor de berouwhebbenden dezen balsam, dit uitmuntende geneesmiddel (de boete), dat niet ongebaat terug gaat die aan Uwe deur klopt. Reeds de eerste uit het stof gevormde, dien Gij met een gering gebod beproefdet, kwam dit niet na; Gij waart vertoornd op Hem, tot straf zouden zijne levensjaren verkort worden; — hij deed boete, en werd als een oogappel bewaard. — Zijn zoon zondigde (Kajin), vergoot broederbloed, Gij doemdet hem, zwerfend en dolend te zijn; toen hij echter tot U terugkeerde, zijnen boozen wandel verlatende, schorttet Gij de wraak zeven geslachten op, waarna hij omkomen zou. — Gene, die onbezonnen zijns vaders legerstede ontwijdde (Ruben), ware gewis onder zijne straf bezweken, hadde hij niet zijn hart in rouw voor U uitgestort. • De leeuwenmoedige (Juda) bezondigde zich aan gindschen opene weg (Thamar); hij beleed zijne zonden en Gij deedt den evenaar te zijner gunste dalen. — Omrie's zoon, (koning Achab) overtrad door zijne ondeugd alle perken der eeuwig wet, vereerde beelden en afgoden, en stapelde misdaad op misdaad; toen hij echter van zijne misslagen berouwvol terugkeerde, verscheurdet Gij zijn veroordeelend vonnis, en na dat hij zijne zonden beleden en dezelve nagelaten had, vond hij bij U erbarming en hulp. — De inwoners van gindsche groote stad (Ninivé) hadden tongen scherp als pijlen, ongemeen talrijk waren hunne wanbedrijven en snoodheden; toen Gij hun echter hunnen ondergang liet verkondigen.

תציל עמך מהבהב • כי עליך משליכים ירב : תנהלים
 לעיר הבנויה • תמהר למו מנחם ותשבי ונחמיה :

אל מלך יושב עד לכל קוראיו.

טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו : טוב יי לקנו לנפש תדרשנו : טוב יי
 למעוז ביום צרה וידע חוכי בו : כי טוב יי לעולם חסדו ועד רר
 ודר אמונתו : טוב לחסות בני מכתח באדם : טוב לחסות בני מכתח
 בנדיבים : טוב וישר יי על בן יורה השמים בדרך : טוב ויחיל ורוכס
 לתשועת יי : הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש : הושע יי את עמך
 את שארית ישראל : הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם
 עד העולם : הושיעה יי כי גמר חסדו כי פכו אמונים מבני אדם : עזרנו
 אלהי ישענו על דבר כבוד שמך ותצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך :

לוי הישועה וכו'.

כו פזמון. ט"ס א"ב ובסוף חתום בנימן.

חזרית דרך תשובה לבת השוכבה • בין כסא לעשור
 עדיך נשובה • השיבנו יי אליך ונשובה : אז
 מאז מקדם הקדמת תשובה • בטרים המתחת ארץ ויסודי

Verlos Uw volk van de eijnsbaarheid; op U rigt het zijne hoop, voer het naar de zoo wel gebouwde stad, mogen toch spoedig verschijnen de Thisbiet (Elia) en Menachem (de Messias) en ons troost aanbrengen.

Weldadig is de Eeuwige voor allen, Zijne ontferming strekt zich over al Zijne schepselen uit. Goedertieren is de Eeuwige voor hen, die op Hem hopen, voor de ziel die Hem vorschit. Goedertieren is de Eeuwige, eene magtige veste, in den dag des noods; Hij kent, die op Hem vertrouwen. Want de Eeuwige is goed, eeuwig Zijne genade, door alle geslachten heen Zijne trouw. Beter is het zich op den Eeuwige te verlaten, dan op eenen mensch te vertrouwen. Beter te vertrouwen op den Eeuwige, dan zich op vorsten te verlaten. Weldadig en getrouw is de Eeuwige, daarom toont Hij den zondaren den regten weg aan. Heilrijk is het, stilzwijgende de hulp des Eeuwigen te verbeiden. Help ons, God! want het water dringt ons tot aan het leven. Help, Eeuwige, Uw volk, Israëls overblijfsel. Help Uw volk en zegen Uw erfdeel, weid hen weder en verhef hen in eeuwigheid. Help, Eeuwige! want er is geen vrome meer, de getrouwen zijn van onder de menschen verdwenen. God onzes heils! help ons, ten wille der verheerlijking Uws naams; bescherm ons en vergeef onze zonden, ten wille Uws naams.

Gij leerdet der ontaarde dochter (Israël) de wet ter bekeering; wij willen nu in de tusschendagen (tusschen het nieuwe jaar en den Verzoendag) tot U terugkeeren; voer ons tot U terug, wij komen gaarne. Van de vroegste tijden af hebt Gij ons de boete geleerd, alvorens Gij nog de aarde met hare elementen hadt

רָעַבְתֶּם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם . וְכָל הָאָרֶץ הוּאֵת אִישׁ אִמְרָתִי אֲפֹן לְרַעְבְּכֶם
וְנִחַלְוּ לְעַלְמִים : זָכַר לְעַבְדֶיךָ לְאִכְרֵם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב . אֵל הַפֶּן אֵל קָשִׁי
הָעַם הַזֶּה וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל הַטְּאֵתוֹ : אֵל נָא תִשֶׁת עֲלֵינוּ הַטְּאֵת אִישׁ
נִוְאֵלְנוּ נִאֲשַׁר הַטְּאֵנוּ :

חָטְאָנוּ צוּרְנוּ . מִלְחָלְנוּ יוֹצְרֵנוּ :

סליחה זו היא חלק האחרון מכליחות ארון משפּט בקרבך.

כִּסֵּא כֹוֵן בְּהַסְדֶיךָ . כְּמִלְךָ תִשֵׁב בְּכַבֹּדְךָ . כָּאֵב זִכְרָה
עַבְדֶיךָ . אֵתְהָ אֱלֹהִים לְבָרְךָ : לְבָרְךָ רַחֲמֶיךָ
יִתְגַּלְלוּ . לְכַנֶּיךָ כִּי יִתְפַּלְלוּ . לֹא כִמְעַשִׂיהֶם יִתְעוֹלְלוּ .
בְּמַעַלְם אִישׁר מְעָלוּ : מְעָלוּ כְנִיף יְדִידֶיךָ . מִלֵּא רַחֲמִים
עַל מִיחְדֶיךָ . מַחֲרָ עֲוֹנוֹת עַבְדֶיךָ . רַבּוּ פְשָׁעֵינוּ נְגִדֶיךָ :
נְגִדֶיךָ נִכְוֵנוּ טוֹחוֹת . נִכְוֵנוּ עֵינֶיךָ פְּקוּחוֹת . נִיחָה כְּגִישַׁת
מְנַחוֹת . וְאֵתְהָ אֱלֹהֵי סְלִיחוֹת : סְלִיחוֹת מְקוּיִם לְתַאֲבוֹן .
סִפְק נִכְוֵנוּ וְרַבּוֹן . סַגְנוֹן שָׁם עַרְבוֹן . מִי אֵל כְּמוֹד נִשְׂאָה
עֵוֹן : עֵוֹן שָׁב יוֹשֵׁעַ . עוֹד יִזְכֶּרָה וַיִּשְׁתַּעֲשַׁע . עַבּוּרוֹ חִישׁ
יִשַׁע . וְכֵּן לְצִוּוֹן גּוֹאֵל וּלְשִׁבִי פֶשַׁע : פֶּשַׁע רַב וְבִדְק .

als de sterren des hemels vermeerderen, en dit land, waarvan Ik gesproken heb, wil Ik aan uw nakroost geven, opdat het dit erfelijk moge bezitten. Gedenk Uwe dienaren, Abraham, Izaak en Jakob; keer U niet tot de hardnekkigheid dezes volks, zijne boosheid en zijne zonden; leg het ons niet als zonden op, dat wij dwaselijk gehandeld en gezondigd hebben.

Wij hebben gezondigd, onze Rots! scheld ons kwijt, onze Schepper!

Uw troon wordt geschraagd door Uwe genade; gelijk een koning zit Gij daarop in Uwe heerlijkheid, doch als een vader regtvaardig Uwe dienaren o, Gij eenige God! — Uwe ontferming worde opgewekt voor Uwe U aanbiddende kinderen, dat hun niet naar hunne daden geschiede, en naar hunne begane trouweloosheid. — Ja, trouweloos waren Uwe geliefde kinderen, wees vol barmhartigheid jegens hen die Uwen eenigen naam erkennen, verdelg de zonden Uwer dienaren, hoe talrijk ook onze misdaden voor U zijn. — De diepste sluiphoecken des harten zijn voor U ontrold, Uw blik is gevestigd op de goede bedoelingen, deze zijn U zoo aangenaam als aangeboden offeranden, want Gij, o God, vergeeft gaarne; smachtend verheiden wij vergiffenis; o verleen ons deze, Alwijze, Albestuurder! verzeker ons het goede, want waar is een God, zoo lankmoedig als Gij? — Die zijne zonden nalaat, verkrijgt hulp, hij wordt geluk en vreugde deelachtig, zijnentwille wordt heil beschikt, en zal de Verlosser te Sion komen. Als de ondeugd en het verderf groot,

אֲחוּס רַתַּת וְתַלְחֵלְהָ . תִּשׁוּבָה עֲשׂוּ כַהֲגוֹן וּלְפָנַי כְּבוֹדֶיךָ
נִתְקַבְּלָה : בּוֹחוֹן כְּלִיּוֹת וְלֵב נֶאֱוָר בְּגִבּוֹרָה : יִדְעֵנוּ מִדַּע לִכְת
בְּאֵרֶחַ יִשְׂרָאֵל . מִשׁוּבוֹתֵינוּ אֵם רַבּוּ בְּפֶשַׁע וּסְדֵרָה : נָא
לְמַעַנֶיךָ הִשְׁיבֵנוּ עֲשׂוֹת תִּשׁוּבָה כְּשׁוֹרָה . הִשְׁיבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֶיךָ
וְנִשׁוּבָה : הַיּוֹרֵת וְכוּ' . אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב וְכוּ' .

וְאֵתְהָ קָרוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהַלּוֹת יִשְׂרָאֵל : וְאֵתְהָ הוּא וְשִׁנּוּתֶיךָ לֹא יִתְמוּ : אֵתְהָ
תְּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנּוּנָה כִּי כֵּן מוֹעֵד : זָכַרְתִּי אֱלֹהִים רוּחַ
נִשְׁבְּרָה לֵב נִשְׁבֵּר וְנִדְרָה אֱלֹהִים לֹא תִכְוֶה : הִיטִיבָה כְּרַצוֹנְךָ אֶת־צִיּוֹן תִּבְנֶה
חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם : אֵי תִחַפְּצִי וְכִי צָדֵק עוֹלָה וְכִלִּיל : אֵי יַעֲלוּ עַל מוֹפְתֶיךָ
פְּרִים : (וְעַתָּה יְיָ אֲבִינֵנוּ אֵתְהָ . אֲנַחְנוּ תִּחְמַר וְאֵתְהָ יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
כָּלְנוּ : אֵתְהָ יְיָ לֹא תִכְלֵא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ . תִּסְדֶּרְךָ וְאֵתְהָ תִּמְדֵנוּ יִצְרָנוּ :)
זָכַר רַחֲמֶיךָ יְיָ וְתִסְדֶּרְךָ כִּי מַעֲלֵם הַמָּוֶה : יִזְכְּרֵנוּ יְיָ כְּרַצוֹן עֲמֶיךָ . פְּקָרֵנוּ
בִּישׁוּעָתְךָ : זָכַר עֲדָתְךָ קִנִּיתָ קָדָם גְּאֵלֵת שִׁבְטֵי גְּהֻלְתְּךָ הַר צִיּוֹן זֶה שְׁכֵנְתָּ
בוֹ : זָכַר יְיָ חֶפְתִּי יְרוּשָׁלַם אֵתְהָ צִיּוֹן אֵל הַשִּׁפְחָ לְנֶצַח : זָכַר יְיָ לְבִנֵי
אֲדוּם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ ! עָרוּ עַד הַיּוֹם כֵּן : זָכַר לְאִכְרֵם
לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדֶיךָ אִשְׁרֵי נִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם כִּי וְתִדְבֵר אֲלֵהֶם אֲרַבָּה אֵת

werden zij door angst en ontsteltenis aangegrepen, zij deden opregte boete, die voor Uw verheven troon werd aangenomen. Proever van het innig hart, met almagt omgorde! leer ons den regten weg bewandelen. Als onze afwijkingen, onze misdaden en wandaden talrijk zijn, o zoo voer ons om Uwentwille terug, dat wij behoorlijk boete doen, voer ons tot U terug, wij komen gaarne.

En Gij, Heilige! Gij troont onder de lofzangen Israëls. Gij toch blijft dezelfde. Uwe jaren zijn oneindig. Gij zult U eenmaal opmaken, U over Sion ontfermen, wanneer de tijd des ontfermers gekomen, wanneer het eindperk genaderd zal zijn. Een Gode welbehagelijk offer is een nederig gemoed; een gedwee en verbrijzeld hart, God! versmaadt Gij niet. Beweldadig Sion met Uwe welwillendheid, en bouw Jeruzalems muren weder op. Dan zullen U weer de regtvaardige offers, brand- en gansche offers welbehagelijk zijn; dan ook zullen op Uw altaar weder varren gebragt worden. Doch thans Eeuwige! voorwaar Gij toch zijt onze Vader! wij zijn slechts leem, Gij onze Schepper, wij allen zijn het werk Uwer handen, Eeuwige! onttrek ons slechts Uwe ontferming niet, en wil Uwe genade, Uwe trouw, op eeuwig ons bewaren. Gedenk Uwer ontferming, Eeuwige! en Uwe genade, want van eeuwigheid zijn zij. Gedenk dus onzer, Eeuwige! als Uw volk genade verwerft, gedenk onzer met Uw heil. Gedenk Uwer gemeente, Uw eigendom van voormaals, den stam U ten erfdeel bevrijd, en den berg Sion, den oord waar Gij eenmaal zeteldet. Gedenk, Eeuwige! Jeruzalems liefde, vergeet niet Sions liefde, in eeuwigheid. Gedenk, Eeuwige! voor Edoms zonen, den dag van Jeruzalems ondergang; zij toch riepen: «Verwoest, verwoest de stad, tot op de grondveste!» Gedenk voor Abraham, Izaak en Israël, Uwe dienaren, hetgeen Gij hun bij U Zelfen hebt toegezworen, toen Gij hun toezeidet: «Ik wil u

פּוֹרֵץ גְּדָר וְסוֹדֵק • פְּנֵה מַחֲזִיק וּבוֹדֵק • הַלֵּךְ רַמְיִים
 וּפְעֵל צֶדֶק : צֶדֶק חָפֵשׁ לְבְרוּאֵיךָ • צֹאן אָדָם קְרוּאֵיךָ •
 צַעֲק שְׁעָה מִיִּרְאֵיךָ וְרַב חֶסֶד לְכָל-קְרֵאֵיךָ : קְרֵאֵיךָ בְּחַמְצָאוֹ
 הַתְּחוּמִּי • קְרוֹב מִצְדִּיקֵי רְחוּמִי • קָדָם קְוֵה לְתַנְחוּמִי •
 כִּי רַבִּים רַחֲמוּ : רַחֲמוּ יְהוֹמוּ לְעַמִּיתִנוּ • רִצְהָ וּבַחֲר
 בְּצוּמֹתֵינוּ • רַחֵם רַחֵם תּוֹמוֹתֵינוּ • פָּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה
 שְׂמֹמְתֵינוּ : שְׂמֹמְתֵינוּ בְּעוֹן כְּרִמְנוּ • שְׁעָרִים אִם נִנְעֵלוּ
 גְרַמְנוּ • שׁוּעָה אִם סָתַמְנוּ חֲתַמְנוּ • חֲסִדִי " כִּי לֹא תַמְנוּ :
 תַּמְנוּ אֲבוֹת קְרוּמֵיךָ • תִּפֶּן בְּבְרִית חֲתוּמֵיךָ • תִּסְלַח לְמַעַנְךָ
 לְאֲשַׁמֵּיךָ • " עֲשֵׂה לְמַעַן שְׂמֵךְ : שְׂמֵךְ יַעֲמֵד לָנוּ גֵּאוֹר •
 מִלֵּוֹן יִשְׁרְנוּ לְבֵאוֹר • וְנִגְהָ צֶדְקֵנוּ כְּאוֹר • בְּאוֹרֶךְ נִרְאֵה
 אֹר : אֹר חֲדָשׁ שְׂמֵרְתָּ • לְנַחֵם חַיִּים הַכְּמֹרֶת • זְכוֹר
 קָדָם הַאֲמֵרְתָּ • וּזְכַר לָנוּ בְרִית אֲבוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ :

de verbrekers der perken talrijk zijn, wend U dan tot de her-
 stellers der breuk, die de vrome paden bewandelen en geregtig-
 heid uitoefenen. — Zoek Uwe schepselen te regtvaardigen,
 zoek hen die Uwe kudde genoemd worden (1), verneem het
 schrijven Uwer vereerders. Gij, die zoo vol genade zijt jegens
 allen die U aanroepen. Het is onze troost, dat Gij u door Uwe
 aanbidders laat vinden, uit groote barmhartigheid tot regtvaar-
 diging Uwer geliefden bereid zijt, alvorens zij dit nog durven
 hopen. O moge Uwe ontferming voor ons ontwaken, en ons vas-
 ten U welgevallig zij, erbarm U over de ingestorte muren,
 open Uwe oogen en aanschouw onze verwoesting. — Verbrijzeld
 zijn wij om onzer zonden wille, wij zijn oorzaak dat de poorten
 voor ons gesloten zijn, daar wij onze beden niet tot U gerigt
 hebben; Uwe genade echter is oneindig. Doch als de verdiensten
 der aartsvaders niet ten onzen voordeele ingeroepen worden,
 zie dan op het verbond dat aan ons ligchaam geteekend is (be-
 snijdenis); vergeef Uwe schuldenaren om Uwentwil, Heer! doe
 het om Uws naam wille. — Uw naam sta ons bij, Lichtver-
 spreider! schenk duidelijkheid aan het woord onzer voorspre-
 kers, opdat onze geregte zaak klaar worde als het licht, want
 slechts in U zien wij licht. Een nieuw licht hebt Gij ons bewaard,
 Uwe goedertierenheid is de troost aller levenden, gedenk wat Gij
 ons toenmaals beloofdet, gedenk onzer, het verbond met onze
 voorvaderen gesloten, zoo als Gij dit ons hebt toegezegd.

(1) Ez, 34. 3.

זְכַר לָנוּ בְרִית אֲבוֹת כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ (1) • וּזְכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי
 יַעֲקֹב וְיִאֵף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְיִאֵף אֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם
 אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר :

ביום סמיכה לזמירות.

זְכַר בְּרִית אַבְרָהָם וְעַקְדַת יִצְחָק • וְהִשֵּׁב שְׁבוֹת אֱהִלִּי יַעֲקֹב •
 וְהוֹשִׁיעֵנו לְמַעַן שְׂמֵךְ :

זְכַר לָנוּ בְרִית רֵאשִׁימִים כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ • הִזְכַּרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשִׁימִים אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְחַיּוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי
 " : עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּמוֹ שֶׁבְרַחֲמֵינוּ • וְיִאֵף נָם זֹאת בְּרִיתְכֶם כַּאֲרֵץ אֲבוֹתֵיכֶם
 לֹא כְּאֲסִתִּים וְלֹא גַעְלָתִים לְכַלְתֶּם לְהַפְרֵי בְרִיתִי אִתְּכֶם כִּי אֲנִי " אֱלֹהֵיכֶם :
 רַחֵם עֲלֵינוּ וְיֵאל תִּשְׁחַתֵּנוּ כְּמוֹ שְׂכָרוֹב • כִּי אֵל רַחוּם " אֱלֹהֵיךָ לֹא יִרְפֶּךָ
 וְלֹא יִשְׁחַתֶּךָ וְלֹא יִשְׁבַח אֶת בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם : הִשֵּׁב
 שְׂבוֹתֵנוּ וּרְחַמְנוּ כְּמוֹ שְׂכָרוֹב • וְשֵׁב " אֱלֹהֵיךָ אֶת שְׂבוֹתֶיךָ וּרְחַמְךָ • וְשֵׁב
 וּקְבַצְךָ מִגַּל תַּעֲמִים אֲשֶׁר הִפַּצְךָ " אֱלֹהֵיךָ שְׂמֵה : קַבֵּץ נַדְחֵינוּ כְּמוֹ שְׂכָרוֹב •
 אִם יִהְיֶה גִדְחֶךָ בְּקַצֵּה הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם יִקְבַּצְךָ " אֱלֹהֵיךָ וּמִשָּׁם יִקְחֶךָ : הַלְפָן
 הַטְּאִינוּ בִּשְׁלַג וּכְצֹר כְּמוֹ שְׂכָרוֹב • לִכּוּ נָא וּנְזַכְתֶּה יִאֵמֵר " אִם יִהְיֶה
 הַטְּאִיכֶם בִּשְׁלַג יִלְבִּינוּ : אִם יִאֲדִימוּ כְּתוֹלַע בְּצֹמֵר יִהְיֶה : זָרַק עֲלֵינוּ
 מִים מְהוֹרִים וּמְהַרְנוּ כְּמוֹ שְׂכָרוֹב • וּזְרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מִים מְהוֹרִים וּמְהַרְתֶּם •
 מִכָּל טַמְאֻתְיֹכֶם וּמִכָּל גְּלוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם : מַחֵה פְשָׁעֵינוּ לְמַעַנְךָ כַּאֲשֶׁר
 אָמַרְתָּ • אֲנִכִּי אֲנִכִּי הוּא מַחֵה פְשָׁעֵיךָ לְמַעַנִּי • וְהִטְאֵתִיךָ לֹא אֲזַכֵּר :
 מַחֵה פְשָׁעֵינוּ כְּעֵב וּכְעֵן כַּאֲשֶׁר אָמַרְתָּ • מַחֵה מִחֵה כְּעֵב פְשָׁעֵיךָ וּכְעֵן הִטְאֵתִיךָ
 שׁוֹבֵה אֵלֵי כִּי גְאֹלְתִיךָ : אֲמַרְנוּ הַאֲוִנָה " בִּינָה הִגִּינוּ : יִהְיֶה לְרִצּוֹן אֲמַרְנִי
 פִּינוּ וְהִגִּינוּ לִבְנוֹ לְפָנֶיךָ " צִוְנוּ וּגְאֹלְנוּ : כִּי לֵךְ " הִתְקַלְנוּ אֶתְּךָ הַעֲנֵה
 אֲדַרְנִי אֱלֹהֵינוּ :

אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ • תְּבֹא לְפָנֶיךָ תִּפְלָתֵנוּ • וְאֵל
 תִּתְעַלֵּם מִתַּחַתֵּנוּ שְׂאִין אֲנַחְנוּ עֵינֵי פָנִים וּקְשֵׁי
 עַרְף : לוֹמַר לְפָנֶיךָ " אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ צְדִיקִים אֲנַחְנוּ
 וְלֹא הִטְאֵנוּ • אֲכַל אֲנַחְנוּ הִטְאֵנוּ :

אֲשַׁמְנוּ • בְּגַדְנוּ • גִּילְנוּ • דִּבְרַנוּ דְּפִי • הַעֵוִינוּ • וְהִרְשַׁעְנוּ •
 זָדְנוּ • תִּמְסַנוּ • טַפְלָנוּ שָׁקֵר • יַעֲצָנוּ רָע • כּוֹבְנוּ • לְצַנוּ •
 מְהַרְנוּ • נִאֲצָנוּ • סַרְרָנוּ • עֵוִינוּ • פִּשְׁעָנוּ • צָרְרָנוּ • קִשְׁיָנוּ •
 עַרְף • רִשְׁעָנוּ • שְׁחַתְנוּ • תַּעֲבָנוּ • תַּעֵוִנוּ • תַּעֲתַעְנוּ •
 סָרְנוּ מִמְצוֹתֶיךָ וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ הַטּוֹבִים וְלֹא שָׁוִה לָנוּ : וְאַתָּה

(1) De vertaling van hier tot תורה הקדושה bij den eersten dag der Selichoth. Deel II.

וּמְהוֹרוֹת • לְהַבְדִּיל וּלְהוֹרוֹת • מִלַּחֵץ וְדַחַק עֵינֵיהֶם נוֹהֲרוֹת :
 חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים • עַל פִּימוֹ שְׁפוּטִים • וְאוֹיְבֵיהֶם פְּלִלִים וְכֹהֵם
 נִשְׁפָּטִים : זְכָרֵי זֹאת תְּעוֹדָה • הוֹגֵיךָ לְהַתְּעוֹדָה • וּמְלִיצֵי
 הַגִּיּוֹנִיךָ לְעוֹזֹר וּלְסַעֲדָה : וְחַנְּנֵי פָנֶי קוֹנֶיךָ • בְּמַעַן תַּחֲנִינֶךָ •
 כִּי הוּא אֱלֹהֶיךָ יוֹצֵרְךָ וְאֹדֶנֶךָ : הֲלֹא אִם אֵין תְּמָה • הוֹגֵה
 בְּתַמִּימָה • הֵן בְּקֶרֶן זְוִירַת נְתוּנָה וּמִשְׁתַּוְּמָמָה : דַּק וְחֶלֶד
 עֹבְרָה • עוֹמְדִים בְּגִבּוֹרָה • בִּירְאַת הַמְּהוֹרָה • וּבְמִצּוֹרָה
 בְּרָה : גִּבְרֵי רַגְזִים • וְשֹׁפְבֵי תַחֲנוּנִים • עֹבֵד תַּפְלָתְנוּ בְּאֵין
 סְכוּךְ עֲנָנִים : בְּאֵי עֲדִיו בְּתַחַן • לְנִקּוֹת מִצַּחַן • מֵאוֹיִם
 יִתֵּן יְכַמּוֹר וְגַם יֵחַן : אֶסּוּף עֲדַת מִי מָנָה • לְקִרְיָה נְאֻמָּנָה •
 וּכְעֶדֶר בְּתוֹךְ הַדְּבָרוֹ מֵאֲדָם תְּהִימָנָה : שְׁבוּיִם יִמְלֹט • מֵאֲשַׁמְנֵי
 עֶלְטָ • עֲדֵי עַד יִסּוּכְבֶּם עוֹ רַנִּי פִלֹט : וּבְשׁוֹבָה וְנִחַת • יוֹשְׁעוּ
 מִשַּׁחַת • בְּקֶשׁ צֶאֱן אוֹבְרוֹת וְגַם הַנְּדַחַת : רְפָאוֹת הַנְּחָלָה •

van het onreine leeren onderscheiden en door nood en ontberingen hun ooglicht verzwakken. Helaas! die over wet en regt helder onderscheiden, worden door vijandige regters veroordeeld. Herinner daaraan, Goddelijke getuigenis! en streef door Uwe oordeelkundige voorspraak Uwe aanhangers op te heffen, te ondersteunen en hen bij te staan. Smeek Uwen Schepper met innemend gebed, want Hij toch is uw God, uw Vormer, uw Heer. Wijdden gene getrouwen U niet hun ernstig nadenken; verlaten en verguisd zoudt gij in de hoeken liggen. De gewelven des hemels, de hol der aarde staan slechts vast door U, door Uwe Godsvereering, alleen door eene heldere wet. Hoop lofgezangen op, ontboezem U in gebeden voor ons, dat geene wolken het doordringen onzer gebeden verhinderen; dat God diegenen, welke biddend voor Hem staan, van zondenvlekken reinige, en uit genade en barmhartigheid hunne wenschen vervulle; dat Hij de talloze gemeenten, naar den gewijden grond, gelijk eene kudde naar hare stallen, terugvoere. naar gene voormaals zoo volkrijke stad; dat Hij de gevangenen uit de nevelachtige duisternis bevrijde, hen met eeuwige magt omgeve, en het lied der redding zal luid klinken; dat zij door verbetering en matiging het verderf ontgaan, dat de verlorene en verstrooide schapen opgezocht, elke krankheid genezen,

בְּנַעֲשֶׂה וּנְשַׁמַּע אֲבוֹת לְהַתְּקַרֵּב : רַגְנוֹ שְׁעִיר וּפֹאֶרֶן : דְּתוֹתִיךָ
 לְשִׁמְרֹן • עֹמֵד וּמְדַרְדֵּן רָאָה וַיִּתֶּרֶן : קְדוּשׁ הַתִּיקָם • לֹלֵא
 שְׁמְרוּ הַקָּס • בְּאֵף וּבְחִמָּה עֲשׂוֹת בְּהֶם נָקָם : צַעַד מִרְכַּבוֹת :
 וּנְקִדְשׁ בְּעַרְבוֹת • מִיִּמֵּנוּ אִשׁ דָּת וְלֹהֵב שְׁלֵהֲבוֹת : פְּנִים
 מִסְבִּירוֹת • אֵלֶיו מִתְחַבְּרוֹת • הַנְּשָׁקוּ מִפִּיו עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת :
 עוֹלָם נִתְבַּסֵּם • אֲשֶׁר מִתְנַאֵף נִמְכָּם • וּכְמוֹצֵא שְׁלַל רֵב עַל
 אִמְרַתְךָ שֵׁשׁ : סוּרֵי פְקוּדֶיךָ • נִמְסְרוּ לְדוּדֶיךָ • מֵאֵז וְעַד
 עֲתָה הִמָּה מִכְּבָרֶיךָ : גְּדִים וְגַם נְעִים • וּבְרַגְנֵי שְׂבָעִים • בְּנִפְתַּת
 צוּפֵיךָ תִּמִּיד מִשְׁעֲשָׁעִים : מִסְּרַת לִיפָה • בְּכַתֵּב וּבְעַל פֶּה •
 יִקְרוּ אִמְרֶיךָ מִשְׁהֶם וַיִּשְׁפָּה : לְבִי לְחֻקְךָ • בְּעֵלִיל מְזוּקְךָ •
 קוֹבְעֵי עֲתוֹתָם לְפִלֵּשׁ פְּקֻדֶיךָ : כְּלָלוֹת וּפְרַטוֹת • לְרֵאוֹת
 וּלְרֵאוֹת • שְׁנַתֶּם נוֹדְדָה בְּחֶרֶד הַמִּטּוֹת : יוֹם יוֹם יְדְרוּשׁוֹן •
 בְּלִבֶּם יִחְרוּשׁוֹן • לְאַסּוֹר וּלְהַתִּיר בְּפִיהֶם יִפְרוּשׁוֹן : מִמְּאוֹת

alwaar onze vaders naderden, zeggende: wij willen navolgen en hooren. — Seir en Paran morden, weigerden de wet te erkennen; daar stond God, en mat hunne ongeschiktheid, hij zag, en sprak hen daarvan vrij (1). De Allerheiligste wierp hen van zich, die wetteloos, opdat zij de schrikkelijkste gevolgen daarvan zouden ondervinden. Toen trad Hij voor, door myriaden verzegeld, in de hoogere sferen geheiligd, in Zijne registerhand vlammend schrift, de nieuwe wet. Met vrolijken blik zag Israël daarop neder, en Zijn mond deelde kussende de tien geboden mede, waarop de wereld gegrondvest is, die te voren voor hare voorwaarden angstig terugdeinsde, en zij verheugden zich daarmede, als hadden zij een kostbaren schat gevonden. De geheimen Uwer wet zijn Uwen vrienden aanvertrouwd, hen, die onophoudelijk U vereerden, die onveilig en voortvlugtig, met kommer beladen, zich steeds verkwikten aan het honigzeem Uwer leer; zij, die door schriftelijke overleveringen Uw woord verheerlijken, en dit hooger schatten dan oniks en jaspis. Mijn hart wijdt zich Uwen navorschers, den verklaarders Uwer leer, die hunnen tijd wijden aan de ontraadseling Uwer geheimen; die, het algemeene als het bijzondere betrachten en ontvouwen, den slaap uit hunne kamers verbannen, die dagelijks vorschen, nadenken en vaststellen, wat geoorloofd of niet geoorloofd is, het reine

יָסִיר כָּל מַחְלָה • צָאן אֲדָם לְמַלְאֲתָא • עִיר הַמְהַלְלָה : חֲבוּשׁ
הַנְּשֻׁבֵּרֶת • זְלוּל הַגְּבֵרֶת • קָנָא קָנָא גְדוּלָה לְעִיר הַמְחַכֶּרֶת :
מְכַנְּסֵי רַחֲמִים הַכְּנִיסוּ רַחֲמֵינוּ (1) • לִפְנֵי בַעַל הַרְחָמִים :
מְשֻׁמְעֵי הַפֶּלֶה • הַשְּׁמִיעוּ הַפֶּלְהֵנוּ • לִפְנֵי שׁוֹמֵעַ
הַפֶּלֶה : מְשֻׁמְעֵי צַעֲקָה • הַשְּׁמִיעוּ צַעֲקָהֵנוּ • לִפְנֵי שׁוֹמֵעַ
צַעֲקָה : מְכַנְּסֵי דַמְעָה • הַכְּנִיסוּ דַמְעוֹתֵינוּ • לִפְנֵי מֶלֶךְ
מְהַרְצָה בְּדַמְעוֹת : הַשְׁתַּדְּלוּ וְהַרְבוּ תַחֲנֹה וּבְקִשָּׁה • לִפְנֵי
מֶלֶךְ אֵל רַם וְנִשְׂא : הִזְכִּירוּ לִפְנֵינוּ • הַשְּׁמִיעוּ לִפְנֵינוּ • תּוֹרָה
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁל שׁוֹכְנֵי עַפְרָה : יִזְכֹּר אֱהַבְתָּם • וַיְחִירָה
זְרַעֲם • שְׁלֵא הַאֲבֵר שְׁאֵרֵית יַעֲקֹב : כִּי צָאן רוּעָה נֶאֱמָן
הָיָה לְחֶרֶפָה • יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד לְמִשְׁלַל וּלְשֹׁנֵינָה : מִהֵרָ עֲנֵנוּ
" אֱלֹהֵינוּ • וּפְדֵנוּ מִכָּל-גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת • וְהוֹשִׁיעָה בְּרַחֲמֶיךָ
הַרְבִּים מִשִּׁיחַ צְדָקָךְ וְעַמְּךָ :

מֶרֶן דְּבִשְׁמֵיךָ לֶךְ מִתְחַנְּנֵן • כְּעַבְדְּךָ דַמְתַּחֲנֵן לְמַרְהָ :
עֲשִׂימֵי אֵינִן וּבַחֲשׂוֹכָא שְׁרִינִן • מְרִירָן נִפְשִׁין מִעַקְרָן
דְּנִפְשִׁין : חִילָא לִית בֵּן לְרַצְוִיךָ מֶרֶן • עֵבִיד בְּדִיל קִנְיָא
דְּגִזְרָתָא עִם אֲבַהֲתָנָא :

מֶרֶן דְּבִשְׁמֵיךָ לֶךְ מִתְחַנְּנֵן • כְּבֵר שְׁבִיָּא דַמְתַּחֲנֵן לְמַרְהָ :
כְּלַהוֹן בְּנֵי שְׁבִיָּא בְּכַסְפָּא מִתְפָּרְקִין • וְעַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל
בְּרַחֲמֵי וּבְתַחֲנוּנֵי : הֵב לָן שְׂאֵלְתֵין וּבְעוֹתֵין • דְּלֵא נְהַדְר
רִיקִם מִן קַמְךָ :

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹר שְׁאֵרֵית יִשְׂרָאֵל וְאַל-יֵאבֵד יִשְׂרָאֵל הַאֲזַמְרִים
שְׁמַע יִשְׂרָאֵל :

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד שְׁמוֹר שְׁאֵרֵית עִם אֶחָד וְאַל-יֵאבֵד גּוֹי אֶחָד הַמְּתַדְרִים שְׁמֶךָ
" אֱלֹהֵינוּ " אֶחָד :

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ שְׁמוֹר שְׁאֵרֵית עִם קָדוֹשׁ וְאַל-יֵאבֵד גּוֹי קָדוֹשׁ הַמְּשַׁלְּשִׁים
בְּשִׁלְשׁ קָדְשׁוֹת לְקָדוֹשׁ :

מְהַרְצָה בְּרַחֲמִים וּמְתַפִּים בְּתַחֲנוּנִים הַתְּרַצָּה וְהַתְּפִים לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עֹמֵר :

elke smart geheeld, en dat die roemvolle stad weder met vreed-
zame inwoners bevolkt worde. Genees de ongelukkigen, verneder
de dwingelandij, neem U vol ijver de stad der vereeniging aan!

(1) De vertaling hiervan bij den eersten dag der Selichoth.

אֲבִינוּ מְלַבְּנֵנוּ חֲנֻנוּ וְעֲנֵנוּ כִּי אֵין בְּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וְחַסְדֵּנוּ
וְאַנְחָנוּ לֹא יָדַע מִהֲנַעֲשֶׂה כִּי עֲלֶיךָ עֵינֵינוּ : זְכוֹר רַחֲמֶיךָ " וְחַסְדֶּיךָ כִּי מֵעוֹלָם הָמָּה : יְהִי-חַסְדֶּךָ " עֲלֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יְחַלְּנוּ לָךְ : אֱלֹהֵי-תּוֹכְרֵנוּ לֵנוּ עֲזוּרָה רַאשׁוֹנִים מִהֵרָ יִקְדְּמוּנוּ
רַחֲמֶיךָ כִּי דָלוּנוּ מְאֹד : חֲנֻנוּ " חֲנֻנוּ כִּי-רַב שְׁכַעְנוּ בּוֹז :
בְּרַגְזֵי רַחֲם תּוֹכּוֹר : כִּי הוּא יָדַע יִצְרָנוּ זְכוֹר כִּי עִפְרָ אֲנַחְנוּ :
עֲזָרְנוּ " אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל-דְּכַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילְנוּ וּכְפַר עַל
חַטָּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ :

בימרי הסליחות אומרים מזמור זה

כִּי לְדוֹר יְהוֹה אֲזַרְיִי וַיִּשְׁעֵי מִמִּי אִירָא יְהוֹה מַעֲזוֹתַי מִמִּי אֲפַחֵד :
בְּקָרֵב עָלַי " מְרַעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרֵי צָרִי וְאֵיבִי לִי
הָמָּה כְּשִׁלּוֹ וּנְפִלוֹ : אִם-תַּחֲנֹה עָלַי " מִחֲנֹה לֹא-יִדָּא לְבִי
אִם תְּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בּוֹאֵת אֵינִי בּוֹטָח : אַחַת שְׂאֵלְתִי מֵאֵת-
יְהוֹה אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שְׁבִתִי כְּבֵית יְהוֹה כְּלִימֵי חַיִּי לַחֲזוֹת בְּנַעֲם-
יְהוֹה וּלְבַקֵּר בְּהִיכְלוֹ : כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסִכָּה כְּיוֹם רַעַה יִסְתַּרְיִנִי בְּכַתֵּר
אֲהַלּוּ בְּצוּר יְרוּמָמֵי : וְעֵתָה יְרוּם רֹאשִׁי עַל-אֵיבֵי סְבִיבוֹתַי וְאִזְכַּרְתָּה
כְּאֲהַלּוּ זִכְרֵי תְרוּעָה אֲשִׁירָה וְאֹמְרָה לַיהוֹה : שְׁמַע-יְהוֹה קוֹלִי
אֲקַרָּא וְחֲנֵנִי וְעֲנֵנִי : לֶךְ אָמַר לְבִי בְקִשׁוּ פְנֵי אֶת-פְּנֵיךָ יְהוֹה אֲבַקֵּשׁ :
אֶל-תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי אֶל-תֵּט בְּאֵף עֲבָרְךָ עֲזַרְתִּי הֵייתְ אֶל-תִּשְׁשֵׁנִי
וְאַל-תַּעֲזֹבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעֵי : כִּי-אֲבִי וְאִמִּי עֲזֹבוּנִי וַיְהוֹה יֹאסֵפֵנִי :
חֲזַרְנִי יְהוֹה דְּרַבְּךָ וּנְחֵנִי בְּאֵרֶחַ מִישׁוֹר לְמַעַן שְׂרָרִי : אֶל-תִּתְּנֵנִי
בְּנַפְשׁ צָרִי כִּי קְמוּרֵי עֲדֵי שְׁקָר וַיִּפַּח חָמָס : לוֹדָא רַאמְנֵתִי
לְרֵאוּתָא בְּטוֹב יְהוֹה בְּאַרְצָא חַיִּים : קוּה אֵל יְהוֹה חִיק וַיִּאֲמָן
לְבָרְךָ וּקוּה אֵל-יְהוֹה :

ע סליחה. ע"ס איב כפול.

אני ברב חסדך אבוא ביתך • אשתתחה אל היכל קדשך
 ביראתך • בהשבימי בתחן לפני מכון שבתך • בעת
 רצון ענני באמת ישועתך • גדול וגבור על כל שמך
 אמרתך • גבורות רחמך מאז ואלינו מחשבותיך • דברך
 ראש אמת לנו באמן עתה • דרכיך בעמדם להקדים לנו
 חנינותך • המחילה והסליחה שלך עבור על פשע תפארתך •
 הדר כבוד הודך ודברי נפלאיך • והננו אהנו לך בעצם
 חגלתך • ולך לבר החלנו ואתה תענה מחלתך • זכור
 קניית קדם שכמי נחלתך • זכור אב לבנים יודיע אמתך •
 חסד געורים אהבת כלולותיך • חדשים לפקדים רבה אמונתך •
 טובך אשר נודע לנאמן בית משרתיך • טכס שם רחום
 בארבע אותיותיך • יתד תקועה בשלש עשרה ריכותיך •
 יגלו רחמך על מדותיך • כי אנתנו עמך וצאן מרעיתך •

In toevoozigt op Uwe groote genade betreed ik Uw huis, werp mij vol eerbied in den tempel Uwer heiligheid neder. Verhoor mij in een genadig uur met waachtige hulp, als ik in den vroegen ochtend bid-dend voor Uwen zetel verschijne. Groot en magtig boven Uwen naam staat Uw woord; Uwe almacht en genade toonen zich reeds van het begin der wereld, doch op ons waren vooral Uwe gedachten gerigt. De aanvang Uws woords is waarheid; met de ons verleende wet pleeg-det Gij raad (1) en maakt U tot gewoonte, de biddenden genadiglijk te gemoet te komen. Bij U is vergiffenis en inschikkelijkheid; de mis-daden te vergeven is Uw roem, is de glans Uwer goddelijke Majesteit en Uwe wonderkracht. Wij komen derhalve tot U, vertrouwende op Uwe oneindige barmhartigheid, op U alleen rigten wij onze hoop, welke Gij door Uwe vergiffenis verwezenlijken zult. Bedenk de gemeente, die Gij U verworven, de stammen Uws erfdeels, die Gij verlost hebt; dat de verdiensten der ouders hunnen kinderen mogen bijstaan, als blijkt Uwer trouw, Uwer voormalige genade en liefde, want met elken mor-gen vernieuwt zich Uwe grootheid en onverbrekbare trouw. Uwe, den getrouwsten dienaar Uws huizes (Mozes) kenbaar-gemaakte genade, de geheime beteekenis der vier letteren van Uwen (2) naam, de onfeilbaar-heid der dertien genadetitels; dit alles moge Uwe ontferming in buiten-gewone mate opwekken; wij toch zijn Uw volk, de kudde Uwer weide;

(1) d. i. Gij hebt de schepping op de wet gegrondvest. Zie פ' א' כ"ר.
 (2) ש בן ד' הוא שם של רחמים.

יה סליחות ליום שני שבין ראש השנה ויום כפור.

והחילין ארון עולם עד כי על רחמך הרבים כמו בצום גדליה וזו אומנין.

סג פתירה. חתום נראשי הסרוויס אליה בר שמעיה חזק.

אליך לב ונפש נשפוך כמים • כלנו אל אל בשמים •
 אתיו זקנים עם עולליכם • הוצו ודכירו רוע
 מעלליכם • לפניו נרבה תהנה ובקשה • ועל זאת מאלהים
 נבקשה • ירגו הטוב על מגול • דרכו יעזב פושע ועול •
 הכינו לב והטיבו מחשבה • כי גדול כח התשובה • בקהל
 רב מלין אכביר • ולא ימאס אל כביר • רוצה תשובת בוגר
 ונשחרת • להשיב נפשו כני שחרת • שמע תהנו והעתר
 לכבדשיך • בנשאינו ידינו אל דביר קדשך • יהיו נא אמרי
 פינו לרצון • וכפר על חטאתינו אגם ורצון • השוב זכור
 קרית נעימך • והנחם על הרעה לעמך • ועשה חפץ עבדיך
 וישעשעון תנחומך • תמוכים כמוכים על רחמך •

כי על רחמך הרבים עד על עירך ועל עמך כמו בצום גדליה.

SELICHOETH VOOR DEN TWEEDEN DAG.

Als water vlieten ons aller hart en ziel, tot den Heer des hemels. Komt allen, oud en jong! reinigt u, laat af van euveldeeden; laat ons vaak voor Hem bidden en smeeken, en van God verwerven dat de goede neigingen boven de kwade zegevieren; dat de ongeregte en snoodaard zijnen wandel verlate. Bereidt uw hart voor, verbeter uwen zin, want groot is de kracht der boete. Laat ons in groote ver-zamelingen woorden ophoopen, die de Almagtige God niet ver-smaadt; Hij heeft welgevallen aan de verbetering der afvalligen en verdorvenen om hunne ziel van den ondergang te redden. Verhoor ons, smeeken, laat U door Uwe vereerders verbidden, als wij onze handen voor Uwen heiligen tempel opheffen; mogen de woorden van onzen mond U welgevallig zijn, opdat Gij onze onwillekeurige en voorbedachtelijke zonden vergevet. Gedenk en herinner U Uwen bekoorlijken stoel en herroep het onheil, dat Gij Uwen volke toegedacht hebt. Bevredig het verlangen Uwer dienaren, laat Uw troost hen verkwikken, die op Uwe genade steunen en op Uwe welwillendheid vertrouwen.

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי : דרשו יי בהמצאו
 קראתו בהיותו קרוב : עובד רשע דרכו ואיש און מחשבתו וישב אל יי
 וירדמתו ואל אלהינו כי ירבה לבלות : השיבנו יי אלוה ונשובה חדש ימינו
 בקרב : תשוב תרחמנו ותכבש עונותינו ותשיך במצלות ים כל הטאתינו
 שובנו אלהי ישענו והפך פניו עמנו : שובה יי את שביטנו באפיקים בנגב :
 שוב מתרון אפך והנחם על הרעה לעמך : שובה יי עד מתי והנחם על עבדך :

לוי היטועה וכו' עד על עירך ועל עמך

עא סליחה. י"ם א"ב, וכסוף תחום אליה בר שמעיה חזק, וכל נתינו בעני ה' אבנים
 חזן מניח האחרון טהור על לשון הכתוב.

את יי בהמצאו לדרשו קרמתי : בערי לכפר כי כתולע
 נאדמתי : גלגול חלב מממם וכישן נרדמתי : במעט
 כסדם הייתי ולעמרה דמיתי : דמיתי לשוטה פרועה מנאפת
 וחללה : הייתי כעדים והושמתי בשמלה מגוללה : וחברתי
 מפגיע וידע אין לפללה : ראה יי והביטה כי הייתי זוללה :
 זוללה בכורה נהפכה ביד מנאל : הנם לקחה לצמיהות ואין
 נואל : טבע נכון ונשא וחרב אריאל : השליך משמים ארץ

Treed niet met ons in het gerigt, want niets wat leeft kan zich voor U regtvaardigen. Zoekt den Eeuwige daar Hij te vinden is, roept Hem aan, daar Hij nabij is; de goddelooze verlate zijnen wandel, de onheilstichter zijne ontwerpen, hij keere tot den Eeuwige, die zich zijner ontferme, tot onzen God, die veelvuldig van vergiffenis is. Voer ons Eenwige, tot U terug, wij willen gaarne terugkeeren, vernieuw onzen geluksijd als in voormalige dagen. Keer terug, onferm U onzer weder, delg onze misdaden uit en werp al onze zonden in de diepten der zee. Doe ons terugkeeren, God onzes heils, en wisch Uwen toorn tegen ons uit. Breng Eeuwige, onze gevangenen weder als regenwolken in een dor land. Keer terug van Uw ziedenden toorn, en verander van besluit over het onheil Uws volks. Keer terug, Eeuwige, hoe lang nog, en verander van besluit omtrent Uwe dienaren.

Vroegtijdig verschijn ik om den Eeuwige te zoeken, daar Hij te vinden is, om van Hem vergiffenis der zonden te smeeken, die mij doen bloezen. Mijn polsslag verstijft, gelijk een slapende lig ik onmagtig daar, als Sodom ben ik geworden; Amora evenaar ik, gelijke eene zedelooze echtbrekster, eene eerlooze boeleerster, als een afgesleten kleed, als een met bloed bezoedeld gewaad; mij ontbreekt een voorspraak, niemand toch is in staat voor ons op te treden; zie, Eeuwige! o zie! hoe ter neêrgestooten ik ben. Ja, ter neêrgedrukt werd hare eer (der Israëlitische natie) door hare wachters; zonder koop prijs werd zij op immer verkocht, en niemand verlost haar. Het vastgegronde en verhevene (de tempel) is neêrgezonden, het altaar verwoest, van den hemel

ברלים וכרשים דפקנו דלרתך : לא למעננו כי אם ברב
 צדקתך : לרעים ולטובים והיא תהלתך : מטה כלפי חסד
 זו היא אמנותך : מדה ומדה היא לשבת צדקתך : נוהג
 חסד הנם עם כל בריותך : נתיבות הן ורחמים לנוצרי עדותיך :
 סליחה מבקשים תבין לבם לקראתך : שימה דמעטם בנאדך
 הלא בכפרתך : עני ועני ועלבוני בני בריותך : עניני החינה
 יי ככל צדקתך : פוקדך בצר צקון לחש תוכחותיך :
 פלטם משחת חמשת מיני עברתך : צופה לקטרג ולחבל
 אם רעיתך : צו לנעול ואל יבנם במחיצתך : קול יעקב
 בעת יעל מתהומותך : קבל ברחמים מתחת לבם ישיבתך :
 רחש משלמים מקום זכחך ועולותיך : רצה נדבתם וחתור
 למו חתרתך : שוב למען עבדך והנחם על אמתך : שמך
 יעמר לנו וישב אפך וחמתך : תתאוד בחסידותך ותתעטף
 בחנינותך : ותבא לפניך מרת טובך וענינותיך : אל מלך וכו'.

wij, arm en behoeftig, kloppen aan Uwe deur niet bogende op onze verdiensten, maar wel op hulp steunende, die Gij zoo wel den goeden als den booze bewijst, en daarin stelt Gij Uwen roem. Ja, het is U eigen de regtzaak ten gunste te leiden; het is de schitterende edelgesteente in Uwe kroon, alle Uwe schepselen met genade en grootmoedigheid te leiden, met bijzondere onderscheiding en inschikkelijkheid diegenen echter, die Uwe wet betrachten. Kom de harten te gemoet van hen, die om Uwe vergiffenis bidden, verzamel hunne tranen en schrijf hen in Uw boek. Zie, ó Heer! op de ellende, de martelingen en de schande der kinderen Uws verbonds, met den gauschen omvang Uwer genade! Zij, die uit den nood, waarmede Gij hen straffende bezoekt, zich met de ontvouwing huns gemoeds tot U wenden, red hen van den, door vijfvoudige zinspelingen van Uwen toorn, dreigenden ondergang (1) Beveel den aanklager, die op het verderf van Uw nitverkoren volk doelt, de deur te sluiten, opdat hij niet in het binnenste des heilighdoms doordringe. Als Jakobs stem uit den diepen afgrond tot U opstijgt, neem die dan aan den voet Uws troons op; als zij in stede van slagten brandoffers, de taal hunner lippen aanbieden, neem die welwillend aan en verleen hun gehoor. Herroep het ongunstige oordeel om Uwe dienaren wille, en verander van besluit over Uwe geliefden, Uw naam sta ons bij, Uw toorn en gramschap bedare. Omgord U met Uwe welwillendheid, omhul U in Uwe genade, en stel U in Uwe algeheele goedheid en zachtmoedigheid daar!

(1) מדרש רבה פ' ו'.

לְחַנְּנָה חֶזֶק מֵאֲמִירָה וּבְצֵל יָדָךְ לְגוֹנְנָה וּפְדוּנֵי יִשׁוּבוּן
וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה אֵל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב וְכוּ'.

אֵל תְּבוֹא בְּמִשְׁפָּט עִמָּנוּ כִּי לֹא יִצְדַּק לְפָנֶיךָ כָּל הוֹי : אֵף אַרְח מִשְׁפָּטֶיךָ יי
קוֹינֶיךָ לְשִׁמְךָ וְלִזְכוּרֶךָ תֵּאוֹת נֶפֶשׁ : קוֹה אֵל יי חֶזֶק וַיֵּאֱמִין לְבָב וְקוֹה
אֵל יי : מִקוֹה יִשְׂרָאֵל יי מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה : לְמָה תְּהִיָּה כְּאִישׁ נִדְרָם בְּגִבּוֹר
לֹא יוּכַל לְהוֹשִׁיעַ : לְמָה יי תַּעֲמֵד בְּרִחוּק תַּעֲלִים לַעֲתוֹת בְּצָרָה : לְמָה לִנְצַח
תִּשְׁכַּחְנוּ תַּעֲזֹבְנוּ לְאָרֶץ יָמִים : לְמָה פָּנֶיךָ תִּתְּחַד תִּשְׁפַח עֵינֵינוּ וְנִחְצֹנוּ :

ליו היסודות וכו'.

אלהינו ואלהי אבותינו.

עב מליחה. ע"ס א"ב, ובסוף חז"ס שמעון.

מִקוֹה יִשְׂרָאֵל יי מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה : הֵן כְּהוֹשִׁיעַ וּמַעֲזוֹר
יָדָךְ לֹא קֶצֶרָה : קְהִלֶיךָ קָדְשׁוֹ צוֹם קָרְאוּ עֲצָרָה :
לְמָה יי תַּעֲמֵד בְּרִחוּק תַּעֲלִים לַעֲתוֹת בְּצָרָה : אֵף בֵּי לָנוּ
צְדָקוֹת וַעֲזָה : לְשִׁמְךָ וְלִזְכוּרֶךָ תֵּאוֹת נֶפֶשׁ לְקִשְׁטָה :
בְּשִׁמְךָ נִוְשַׁע לְמַעַן סוֹר מִשְׂאוֹל כְּטָה : לְמָה תְּהִיָּה בְּגַר

tijd, hen te begunstigen. Schraag Uwe vereerders neem ze onder de beschutting Uwer almacht, opdat Gods verlost en terugkeeren en juichend te Sion mogen aankomen.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U regtvaardigen. Eeuwige wij hopen op de baan Uwer gerechtigheid, onze ziele smacht naar Uwen naam en Uw aandenken. Hoop op den Eeuwige, omgord uw hart met moed en kracht, en hoop op den Eeuwige! Israels toevlugt is de Eeuwige, Hij zijn Redder in tijd van nood. Waarom zoudt Gij als een krachtelooze mensch, als een schijnheld zijn die geen hulp kan biedeu? Waarom, Eeuwige, staat Gij van verre, onttrekt U in tijd van nood? Waarom zult Gij ons immer vergeten, ons levenslang verlaten? Waarom verbergt Gij Uw aangezigt, vergeet onze ellende en druk?

Onze God, God onzer vaderen!

Israels hoop! Eeuwige! Redder in tijde des noods! Uwe magt s toch niet te beperkt, om te kunnen helpen en bijstaan; Uwe gemeente heeft nu eenen vastendag bepaald, een feestelijke verzameling afgekondigd; waarom echter, Eeuwige! staat Gij van verre, erbergt Gij U in den tijd des noods? Slechts bij den Eeuwige; heil voor ons, als Hij zich in magt hult; de roem Uws naams en andenkens is de lust onzer ziel, door Uwen naam worden wij van de iope afgronden gered; waarom vertoont Gij U als een vreemdeling

תִּפְאַרֶת יִשְׂרָאֵל : יִשְׂרָאֵל לְבוֹזוּיִם וְלִמְשָׁסָה עַד מָתִי : בְּאַרְבַּח
רְבוּ עוֹרְקֵי וְעֲצָמוֹ מִצְמִיתִי : לֵלֶב בְּשׁוּמֵי הַרְיוֹסוֹתַי חֲרֻבוֹתַי
וְשׁוּמֵמוֹתַי : וְהִתְבַּהֵר מִחֶנֶק נֶפֶשִׁי מִיַּת מַעֲצָמוֹתַי : מַעֲצָמוֹתַי
הַמִּפְצָחוֹת וְהַמְבַלְחוֹת מִמְּכַעֲסֶיךָ וּמִמּוֹעֲמֶיךָ : נִמְתִּי גְלֵאִיתִי
נִשׁוּא חֲרוֹנֶךָ וְזַעֲמֶךָ : שִׁים לֵב לְגֵאוֹל חַיִּת נְעִימֶךָ : כִּי שִׁמְךָ
נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ : עַמֶּךָ זְרוּיִם פּוֹזְרִים בְּכָל מוֹשְׁבוֹת :
פְּקַדוֹךָ בְּצַר פְּתוּרֶךָ בְּמַעַשׂ וּבְמַחֲשָׁבוֹת : צִלּוֹל זְרוֹן וְהַעֲבֵר
וּרְפֵא מְשׁוּבוֹת : אֲדַנִּי שְׁמַעְהָ בְּקוֹלֵנוּ תְּהִיָּנָה אֲזַנֶּיךָ קִשְׁבוֹת :
קִשְׁבוֹת תְּהִיָּנָה אֲזַנֶּיךָ לְשִׁפְךָ שִׁיחֵנוּ : רֵן שְׁפָרָה קָבַל בְּרִיחַ
נִיחֵנוּ : שְׁחַרְנוֹךְ מִגְּנָנוּ וּבְךָ כִּבְשׁ מִבְּטַחְנוּ : וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ
נִקְרָא אֵל תְּנִיחֵנוּ : תְּנִיחֵנוּ אֲרוֹן כְּמָה שְׁנִים לְמָה : לְמִשְׁלַל
וְלִשְׁנִינָה לְלַעַג לְבָשֶׁת וְלְכִלְמָה : יֵאֱמָן יוֹחֵשׁ הַמְּכַטָּח שְׁהִכְטָחַת
לְשׁוּמְכָה : אֲנִי יי בְּנִיתִי הַנְּהַרְסוֹת נִטְעַתִּי הַנִּשְׁמָה : הַנִּשְׁמָה
בְּרַחֲמִים גְּדוֹלִים תִּקְבֹּץ וְתִכְוֶנָה : שְׁמַע יְיָ חֲנוּנָה כִּי עַת

ter aarde nedergeslingerd is Israels heerlijkheid. Ach, hoe lang nog zal Israel tot buit en plundering zijn? Talrijk als de sprinkhanen zijn mijne vervolgers, magtig mijne verdelgers; als ik mij deze verwoesting, deze verstrooijing en verspreiding ter harte neme, dan wensch ik mij den dood, en acht dien hooger dan het leven dezer knekels, dezer verwonde, door Uwe lasteraars verbrijzelde knoken; ik zeg dan: niet langer kan ik Uwen brandenden toorn verduren; o Mogt het U behagen het leven Uwer bekoorlijken van lijden te bevrijden, want toch naar Uwen naam wordt Uw volk en Uwe stad genoemd. Uw volk, verstrooid en geworpen naar alle oorden, zoekt U in den nood, betuigt U Zijnen eerbied door daden en gedachten. o Doe de zonden verzinken, verhoor ons en vergeef ze, en genees de verdoolden. Heer! verhoor onze stem, mogen Uwe oeren ze vernemen; de ontboezeming onzer klagten aannemen, moge U de lofzang van onzen mond U zoo welgevallig zijn als de geur van wierook. Wij zoeken U, onze Schild! vertrouwen op U, wiens naam wij dragen, o verlaat ons. Heer! waarom laat Gij ons zoolang tot schimp, hoon, spot, smaad en schande? Mogt toch spoedig Uwe belofte zich bevestigen, die Gij den verbasterde gegeven hebt: »Ik, Eeuwige! herbouw de ter neder geworpene, plant het vertrapte kruid weder aan." Ja, herbouw, verzamel en grondvest het verwoeste weder met Uwe groote barmhartigheid; verhoor God! hun smeeken, want het is

וּמַדַּע • נִגְדָה חַלְיֵנו שְׁחַת לְהַפְדֵּעַ • לְמָה צַמְנוּ וְלֹא רֵאִיתָ
 עֲנִינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא רִדַּעַ : סִכַּר הוֹחֵלְתָנוּ נִמְשַׁכָּה לְרַגְעַ
 קִצְנוּ • לְהַשִּׁיב שְׁבִיתָנוּ וְלִרְצוֹת אֶת אֲרֻצְנוּ • עֵינֵינוּ מִיַּחֲלוֹת
 לָךְ שׁוֹפְטֵנוּ וְיוֹעֲצֵנוּ • לְמָה פָּנִיךְ תִּסְתִּיר תִּשְׁכַּח עֲנִינוּ וְלֹחֲצֵנוּ :
 פָּתַחוּ רַשְׁעִים קִשְׁתֶּם לְהַעֲצִים בְּאִבְנוּ • עֲצֵמוּ לְהֶאֱרִיךְ מַעֲנִית
 וְלַחְרוֹשׁ גִּבְנוּ • צַפּוּנֵי נִטְפֵל לָמוּ לְהַטְמִין בְּחִבְנוּ • לְמָה תִּהְיֶנּוּ
 יי מִדְּרֻכֶיךָ תִּקְשִׁיחַ לִבְנוּ : קוֹמָה וְאַל יַעֲזוּ לְהַשְׁפִּיט בְּבוֹשָׁה •
 כִּי חוֹרְקִים עָלֵינוּ שֵׁן מִתְכַּבֶּרֶת וְהַלוֹשָׁה • רִצְזוּנוּ וְרַעֲצוּנוּ בְּצַר
 וְכִתְף לְהַעֲנִישָׁה • לְמָה כְּאִבֵי נֶצַח וּמִכְתֵּי אֲנוּשָׁה : שׁוּבָה
 וְהַשִּׁיבֵנוּ מִזְּבוֹת קִדְוֹת אֱלֹהֵי • הַעֲלֵנוּ בְּן תִּתְגַּדֵּל וְהַתְקַדֵּשׁ
 וְתִתְעַלֶּה • תִּבְהַר וְתַחֲיֵשׁ לְהוֹצִיא אִסְרֵים מִכָּלֵּא • לְמָה
 תִּשִּׁיב יָדְךָ וְיִמִּינְךָ מִקֶּרֶב חִיקְךָ כְּלָה : שְׁעָרֵי עִירְךָ תִּעֲלֶה
 מֵעַמְּךָ טְבִיעֶתְךָ • רֵאָה כִּי אֵין אִישׁ לְנַחַם רַעֲיֶתְךָ • מֵאַנְהָה

en kennis; smeeken wij voor U, opdat Gij ons niet in het verderf
 mogt doen verdrinken. Waarom vasten wij en Gij ziet het niet,
 kastijden wij ons en Gij slaat er geen acht op? Lang strekt onze
 hoop zich naar het einddoel uit, naar de terugkomst uit onze
 gevangenschap, en de verzoening onzes lands; op U, onze Regter
 en Raadsheer! zijn onze blikken gerigt; waarom verbergt Gij Uw
 gelaat, vergeet onze ellende en nood? Snoodaards spanden hunne
 bogen en bragten ons gevoelige wonden toe; zij groeven en trok-
 ken lange voren op onzen rug; bij hen paart zich de verscholene
 die in het verborgene loert (de booze hartstogt); waarom o Eeu-
 wige, laat Gij ons van Uwe wegen afvoeren en doet Gij ons hart
 verstalen? Op! laat den vijand niet zegevieren, maak hen be-
 schaamd en oordeel hun; want zij tandenknarsen tegen ons,
 bijten en kwetsen ons aan arm en schouder; waarom zal mijne
 smart zoo aanhoudend, mijne wonde zoo gevoelig zijn? Keer
 terug, breng ons uit alle schuilhoeken weder, toon U groot, heilig
 en verheven; Spoed U, de gekluisterden ras uit hunne kerkers
 te ontslaan; waarom trekt Gij Uwe hand, Uwe regterhand te-
 rug? Verjaag de vijanden van Uwen schoot, hef de poorten
 Uwer stad weder uit hare puinhoopen op, waarin Gij haar liet
 zinken! Zie! niemand is daar, Uwe bekoorlijke te troosten, zij

בְּאֲרֵץ וּכְאֲדָח נִטָּה : גָּלֵינוּ מֵאֲרֵץ צְבִי וְנַהֲרַם הִיבֵל • פְּגוּשֵׁי
 אֲדִי וְדָב וְנִמְר שׁוֹקֵד לְשִׁבֵּל • דְּמָנוּ חוֹזֵר יַעַר וְכִרְסָמָנוּ
 לְמֵאֵכֵל • לְמָה תִּהְיֶה כְּאִישׁ גִּדְהָם כְּגִבּוֹר לֹא יוֹכֵל : הֵייוֹנוּ
 כְּמַעֲוֹלָם לֹא מִשְׁלַת בְּרַחוּמִים • וְלֹא נִקְרָא שְׂמֵךְ עַל הַחַוְמִי
 דָּמִים • וְלֹא קִרְעַת שָׁמַיִם וְיִרְדַּת מִמְרוֹמִים • לְמָה לְנִצַּח
 תִּשְׁכַּחַנוּ תַעֲזוּבָנוּ לְאֶרֶץ יָמִים : זְוַעוֹת וְשִׁמְעוֹת אֶךְ הַבֵּין
 בְּמֶרְךָ • צוֹר צְרוּנֵי צוֹרְרִים בְּרַחֵם וְאֶרֶךְ • חוֹמַת עִירְךָ
 מִפְרֻצַּת בְּמוֹתִיךָ לְהֶהָרֵךְ • לְמָה פִּרְצַת גְּדִרְיָה וְאֲרוּחַ כָּל עוֹבְרֵי
 דְרֹךְ : טָרַף לֶחֶם חִקְנוּ בְּנַפְשֵׁנוּ נַעֲבִיט • מִכְּבִדְנוּ הַזְוִילוֹנוּ
 כְּגִרְף טִיט וְעֵבִיט • יַעֲבִירוּנוּ כְּצֹאן תַּחַת הַשְּׂרָבִיט • לְמָה
 תִּרְאֵנוּ אֹזֶן וְעַמֵּל תְּבִיט : כִּשְׁל כְּחָנוּ גְרַמֵּנוּ לְהַדִּיק • מִפְּחַד
 מִצְדִּיקֵי רִשָׁע וּמְדֻשְׁעֵי צְדִיק • לֹאֲרֵת יַחַד לִפְנוּ כִּי טוֹבֵנוּ
 הַחֲרִיק • לְמָה תְּבִיט בּוֹגְדִים הַתְּחַיֵּשׁ בְּכַלֵּעַ רִשָׁע צְדִיק :
 מִכְתֵּנוּ אֲנוּשָׁה וּכְאֵב נֶצַח יוֹדַע : כְּעִירִים נִגְשֵׁשׁ בְּאֵין הַשִּׁבֵּל

in den lande, als een voorbijgaande wandelaar? Wij zijn uit het
 schoone land verjaagd, de tempel is omver geworpen, leeuwen,
 beeren en tijgers ontvolken ons, wilde zwijnen rooven en ver-
 scheuren ons; waarom zijt Gij als een onmagtig man, als een
 held, die niet helpen kan? Is het niet als of Gij nooit over Uwe
 uitverkorenen geheerscht, als waren de met bloed bezegelden
 (besnedenen) niet naar Uwen naam genoemd, als haddet Gij niet
 den hemel gekliefd, en U van gindsche hoogte tot ons nederge-
 laten; waarom vergeet Gij ons zoo geheel en al, verlaat ons levens-
 lang? Met huivering en angst hoort men het tafereel onzer ge-
 geschiedenis, in de lengte en breedte maken vijanden op ons jagt,
 de muren Uwer stad zijn geslecht, hare hoogten zijn nedergetrapt;
 waarom sleurdet Gij hare omheiming neder, opdat elk wandelaar
 haar kan plunderen? Met levensgevaar moeten wij ons dagelijksch
 onderhoud zoeken, onze voormalige vereerders verachten ons als
 uitgeworpen drek en vuilnis; men voert ons, als schapen onder
 de roede; waarom liet Gij ons dit onheil aanschouwen, en ziet
 ons lijden mede aan? Onze krachten zijn uitgeput, onze beenderen
 uitgemergeld uit angst voor hen, die den schuldigen vrij, den
 regtvaardigen schuldig verklaren, vandaar heeft ons hart, dat
 onze beste mannen hun een doorn in het oog zijn; waarom
 ziet Gij die trouweloosheid aan, en zwijgt als de booswicht den
 regtvaardige verslindt? Boosaardig is onze wonde, met eeuwige
 smart zijn wij behebt, als blinden tasten wij rond, zonder verstand

אלהינו ואלהי אבותינו.

עג שלמונית. ע"פ תשריך כסול וכסוף חתום שלמה הקטן.

תוֹחֵלֶת יִשְׂרָאֵל חֲסֵד לֹא נִעֲזֹב . תִּקְוָתָם נִצַּח אֲמוֹן לֹא אֲכֹזֵב . שׁוֹמְרֵי חֻזֵן הַמוֹעֵד רוֹאוֹת כְּמִרְזֹב . שְׁחוּ בְלוּ וְעַמְּךָ הִבְכָּא זָב : רוּם רַעֲנָן מִטָּה מִטָּה שְׁפַל . רֹאשׁ וְעֵקֶד לֹנֵב וְעֵרָאֵי וְטָפַל . קֶץ חֲשָׁד תְּכַלִּית לְיוֹשְׁבֵי מִצְרָאֵל . קוּה לְאֹדֶר וְשִׁירָת עֲנָן וְעֵרְפַל : צְבִי קִדְשׁ הַלֵּלֶת רֵאשִׁית לְהַרְשִׁים . צִין הַמִּטָּה פֶּרַח הַזְרוּן לְיֹרְשִׁים . פְּנִית כְּלָעִים וּמִרְשִׁים לְהַשְׁבִּיחַ שְׂרָשִׁים . פְּרֻצֵת מְשׁוּשׁ פְּרָאִים וְחֹזִירֵי הַרְשִׁים : עֲרִין וְכָל הַבָּא בּוֹזֵ וְשׁוֹלֵל . עֹזֵבֵר וְשֶׁב וְזִין שְׂרֵי יַעֲזִיל . סְבָאִים שְׁבָעִים וְהַשָּׂאֵר דְּשִׁים לְמוֹלֵל . סוֹכֵת יֵתֵר הַבּוּ לְדַלְדֵל הַתְּעוֹלָל : גִּמְעֵ כִנְתָךְ לְמִגְדֵר בְּרוּל וְתַרְצִים . נִטְשֵׁת וְעֹזֵבֵת וְכָאוּ כֵה פְרִיצִים . מְצִינַת חֲפוּי כֶסֶף וְיִדְרָקֵךְ חֲרוּצִים . מְדַרְסֵנּוּ וְנִץ וְאַפְרוּחֶיךָ קְרוּצִים : לְכָל הַבָּא עֲלֵינוּ

Onze God, God onzer vadersen!

Israels hoop is het, dat Gods genade niet ophoude, het verbeidt Zijne eeuwige, onverbreekbare trouw. En toch tranen de oogen der op verlossing bouwenden, die in het jammerdal versmachtten, en hunnen betraanden blik nederslaan. Wat hoog, wat welig opgeschoten was, is thans diep ter nedergedrukt, het hoofd naar de verzenen verzonken, het gewigtige onbeduidend geworden; steeds somberder en duisterder wordt de hoop eener betere toekomst; de hoop op licht wordt door duistere wolken beneveld. Den heiligen sieraden hebt Gij hunne wijding ontnomen; Gij noemt hen niet naar Uwe eerstelingen; de stof der ondeugd schiet knoppen, de snoodheid tiert over (voormalige) bewoners (des heiligen lands) voor welke Gij eenmaal rotsen en keisteenen wegruimdet tot bevordering van zijnen groei; thans weiden wilde dieren daarop, en wilde zwijnen werpen er hunne welpen; elke dwingeland, en wie dit ook wil, plundert het, elk wandelaar, zelfs het wild des velds houdt nalezing daarop. De gulzigaards verteenen het, en wat er overblijft, wordt met de voeten getreden. Elke tak des overgebleven buits wordt moedwillig verhakt; zoo wordt Uwe lievelingsplant door het scherpe ijzer weggemaaid. Gij hebt haar verlaten, en tijrannen storten zich er op neder. Zij, die weleer (eene duif) met zilveren en gulden wicken genoemd werd, wordt thans door roofvogels aangevallen, die hare jongen vernielen. In al wat ons

הַנְּחַם כִּי צְמַתוּךָ בְּעוֹתֶיךָ . לְמַה אֱלֹהִים זְנַחְתָּ לְנִצַּח יַעֲשֶׂן אֶפְדֵךְ בְּצֵאֵן מְרֵעֶיךָ : עֲדִינָה יוֹשֵׁבֶת לְכַמַּח וּבוֹקֶקֶת גִּפְנֶךָ . יוֹם יוֹם מְעַרְמַת לְאֶבֶד צְפוּנֶיךָ . וְאֲנִי וְאֶפְסֵי עוֹד אֲזַמְרַת לְפָנֶיךָ . לְמַה יִּי תִזְנַח נַפְשֵׁנוּ תִסְתִּיר אֶת פְּנֶיךָ : נָא זְכוּר מְרוּדֵי עַמְּךָ בֵּין תּוֹלְלֵיהֶם . הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁבִּיחַ עִמְּךָ שְׁמֶךָ מְחוֹלְלֵיהֶם . בְּאֶרֶץ שְׁבִים אֵל תִּתְנֵם בְּיַד מְכַהֲלֵיהֶם . לְמַה יֹּאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵיךָ נָא אֱלֹהֵיהֶם : אֵל מֶלֶךְ יוֹסֵב וְכוּ' .

אל תבוא כמשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי : והקד יי מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בניו : למען שמך יי תחנינו ובצדקתך תוציא מצרה נפשנו : יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך : אלהים צבאות שוב נא הבט משמים וראה ופקוד גפן זאת : גפלה נא ביד יי כי רבים רחמיו : כי הוא ידע יצרנו וזכור כי עפר אנחנו : אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגו : אדם להכל דמה ימיו בצל עובר : והוא לקברות יובל ועל גדיש ישקוד : ואמה הוא ושנותיה לא יהמו : לוי הישועה וכו' .

neemt ook geene trouw aan, want Uwe verschrikkingen hebben haar tot vertwijfeling gebracht; waarom o God, verlaat Gij ons zoo geheel en al, en laat Gij Uwen toorn ontvlammen in de kudde Uwer weide? De wellevende (stad der vijanden) (1) rust in veiligheid, terwijl Uw wijnstok (Israel) (2), berooid daar staat; dagelijks peinst gene, Uwe beschermeling te vernietigen. »Ik ben het en niemand buiten mij», vermeent zij zich voor Uw aangezicht te zeggen; waarom, o Eeuwige, verlaat Gij mijne ziel en verbergt Uw gelaat? O bedenk toch Uw ongelukkig volk te midden zijner versmaders, welke Uwen naam bij de Uwen trachten in vergetelheid te brengen; laat hen niet in het land hunner ballingschap aan de willekeur hunner vijanden ten prooi; waarom zullen de heidenen kunnen zeggen: »waar is toch wel hun God?»

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U regtvaardigen. De genade des Eeuwigen immers, duurt van eeuwigheid tot eeuwigheid voor zijne vereerders, Zijne gerechtigheid tot over hunne kleinkinderen. Om Uws naams wille, Eeuwige, spaar ons leven, red onze ziel uit den nood. Uwe genade, Eeuwige! zij over ons, gelijk wij op U hopen. God der heirscharen, keer toch weder, zie uit den hemel neder, o zie, bedenk dezen wijnrank! Laat ons toch onder de hand des Eeuwigen vallen, Zijne goedertierenheid immers is onuitputtelijk. Hij toch kent onze inborst, is gedachtig dat wij slechts stof zijn. Een mensch uit eene vrouw geboren, kortstondig van leven, dat vol verdrietelikheden is. De mensch gelijkt een niets, zijne dagen verdwijnen als eene schaduw; hij wordt ten grave gesleept, op den godsakker bijgezet, Gij echter blijft onveranderlijk dezelfde, Uwe jaren zijn eindeloos.

(1) Jes. 4. 8. (2) Hosea 10.

דחמיק לא תכלא : שבת הלול מדותיה אין לשנות לבית
 ישראל רב טוב תנות : מקום מגוח שים בראש פנות הכן
 כלי רגז ותוספת ענות : המצא חיש לנו כי נוהלנו קרבנו
 דט ששון ישעך נהלנו טוב זכלח לך לבד הוחלנו נחמנו
 נא יהי הסדרך עלינו באשר יחלנו : אל מלך יושב וכו'.

אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל די : אליה יי שוענו ובפקר
 הנבלתנו תקדוקה : אליה נשאנו את עינינו הישבי בשמים : נשא לבנו
 אל בפס אל אל בשמים : נשא עינינו אל הדרים מאן יבא עורנו : עורנו
 מעם יי עשה שמים וארץ : ארתה הוא מלכנו מקדם פעל ישועות בקרב
 הארץ : ארתה הוא מלכנו אלהים צה ישועות יעקב : ליי הישועה וכו'.

אלהינו ואלהי אבותינו.

עד שלישית. עלם איב וכסוף חרוס סהמ"ח משה בר שמואל.

אליה יי שועתי בצר לי אל קראתי : אל תעלם אונך
 לרוחתי לשועתי : גשתי לפניך ברוח נשברה
 דברי כי רצה נא וקבל עתידיה : שמע יי קולי אקרא :

ontferming geen perken. Onveranderlijk zijn Uwe roemvolle
 hoedanigheden, vaak hebt Gij den huize Israels Uwe groote ge-
 nade betoond; laat nu ook weder het oord der rust (d. i. de
 heilige tempel) weder in aanzien komen; moge zijne her-
 stelling zonder groote stormen en veel lijden geschieden; laat
 U spoedig vinden, want de wanhoop neemt de overhand, breng
 ons nader tot U, schenk ons de vreugde Uws heils, leid ons, o
 Algoede, Vergevinggezinde! op U alleen hopen wij, troost ons en
 laat Uwe genade ons bestralen, zoo als wij die verbeiden.

Treed niet met ons in het gerigt, want niets dat leeft kan zich voor U
 regtvaardigen. U, Eeuwige, smeeken wij, dragen des ochtends onze beden U
 voor. Tot U, die in den hemel troont, heffen wij onze oogen cp. Wij ver-
 heffen ons hart tot boven de wolken, tot den God in den hemel. Wij rigten
 onze blikken naar de bergen, van waar zal onze hulp opdagen? Van den
 Eeuwige komt onze hulp, van Hem, die hemel en aarde schiep. Van voor-
 maals zijt Gij onze Koning, die wonderen verrigt op aarde; Gij, o God, onze
 Koning, beveel Jakobs heil.

Onze God, God onzer vaderen!

Tot U, Eeuwige, rigt ik mijne beden; in mijnen nood roep ik U, mijn
 God, aan, o onttrek U niet aan mijn innig smeeken. Ootmoedig treed
 ik voor U neder, o schep behagen in de woorden mijns vijands, neem
 mijn gebed wel op, verhoor Eeuwige, mijne stem als ik roepe.

מעט קצפת : לרעה עזרו גוי עז חצפת : כף עין בעין מפרוע
 אכפת : כלפי חסד ברוע גבוי חכפת : יד לקבל פשטת
 ונהנו סודרת : יד אולה כקול בקול הנסדרת : טור חסד
 וברית לאבות מסרת : טוב טעם פתח להתיר אסרת : השבון
 אחר חשבון עמך יכתור : חובה וסוכה ודוה והוור לכתור
 זה אור משביל יכלת להתור : זמן קול התור מהי לפתור :
 ובכל זאת חלילה באמנה לשקר : ווד לא יועיל קלונו ליקר
 העקב רב והסתת תש לעקר : הדבר עליך העלמות חוקר
 ומבקר : דרוש דלית שפלות שחוח : דל ברם ומערבב
 וצחוי צחוח : גדור עוק עדור מקמוש וחוח : גפן מטע להכשיר
 ענבי גירח : בנו שמך עליון לכל תכלה : בא במדת חסד
 ולא ככלה : אשמהנו כי גדלה עד המן ועכלא : אתה יי

overkomt, was Uw toorn matig; dat wreedaardige volk echter
 verergerde ons ongeluk. Gij althans betaaldet ons niet in volle
 mate, toondet hoe Gij den evenaar tot onzen voordeele neigdet;
 Gij reiktet de hand om ons op te nemen; wij echter keerden on-
 gehoorzaam U den rug toe; daarom verging onze magt voor de ver-
 pletterende stem (der Romeinen). Bewaar Uwe genade en het
 verbond, gelijk Gij dit den volke beloofd hebt; spreek een veront-
 schuldigend woord voor ons, om de geketenden te verlossen. Uw
 volk lost eene berekening na de andere op, (1) hoopt en ver-
 beidt, duldt en treurt andermaal. Helaas, uitgebluscht is het
 licht, dat de kracht bezat om te ontraadselen, wanneer de vro-
 lijke tijd (van den Messias) zal verschijnen. Bij dit alles is het
 verre van ons, ons vertrouwen te verliezen, en vreemde, nietige
 schande te vereeren; talrijk zijn nog de zwaarigheden en het
 vermogen te zwak, ze uit den weg te ruimen. Gij alleen
 vermoogt dit, Gij, die elk geheim doorgrondt en proeft; onder-
 zoek de ellende, de diepe vernedering, zie den armzaligen en
 onvruchtbaren toestand van den wijberg, omhein hem, roei
 het onkruid uit, opdat de ranken weder liefelijke druiven
 voortbrengen. Naar U worden wij genoemd, o Gij, boven
 al het vergangelijke, Hoogverhevene; behandel ons naar Uwe
 genadevolle eigenschap en laat ons niet omkomen. Als onze
 schuld alle maat overschrijdt, dan nog, Eeuwige! heeft Uwe

(1) d. i. tracht het eindperk der ballingschap te ontceijeren.

אל תבוא כמשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי: וזכר אלהים את בריתו
 את אברהם את יצחק ואת יעקב: מרף נתן ליראיו וזכר לעולם בריתו:
 נתתה ליראיך גם להתנוסס מפני קשט כלה: וזכר לדם בריתך והנחם כרב
 דמך: ועתה יגדל נא פח אדני באשר דברת לאמר: וזכרתי אני את
 בריתי אותך בימי נעוריך והקימותי לך ברית עולם: אל תחלל בריתך
 ומוצא שפתך אל השנה: אל תנאץ למען שמך אל הנבל כפא כבודך
 וזכר אל תפר בריתך אתנו: הבט לברית פי מלאו פחדשכי ארץ נאות חסם:
 ליי הישועה.

אלהינו ואלהי אבותינו.

עך עקידה ע"ס א"ב

איתן למד דעת: מרם לכל מודעת: ביאר שמך לכל
 באי עולם: גלה כל סתום ונעלם: גלולים מאם
 וישבר: תועים לשמך חבר: דרך מישור בחר: הורה
 ומצות שמך ונזהר: הצלתו מאור כשרים: גננתו בעמק
 השדים: ועדרתו שכרך הרבה מאד: ותקרתו רב עשר
 וכבוד: זעק והשיב מה תרגן לי: שרש וענף אין לי:
 חילתו בראית מחוה: בשרתו לא יירשך זה: טנא כבורים
 למאה הננתו: לקרבן גיחה חשקתו: יחדו בכל לבם דצו:
 לעשות רצונך רצו: כבש רחמיו לעשות רצונך: בן יכבשו

Onze God, God onzer vaderen!

De stamvader (Abraham) leerde God erkennen, alvorens die der wereld nog bekend was; Uwen naam maakte hij aan alle aardbewoners bekend, en openbaarde wat nog geheim en verborgen was. Hij verafschuwde en verbrak de afgodsbeelden en bracht de afgedwaalden tot Uwen naam terug. Hij koos den regten weg, betrachtte leer en wet en vernalatigde geen harer voorschriften. Deswege reddet Gij hem uit Ur Chasdim, hebt hem beschut in het dal Siddim, beloofdet hem een zeer groote belooning, en begiftigdet hem met rijkdom en eere. Hij echter zuchtte en sprak: waartoe geeft Gij mij dit alles: Ik heb toch wortel noch tak, (1) Gij bemoedigdet hem echter in eene verschijning, en verkondigdet hem de woorden: »deze (uw huisdienaar Eliazar) zal niet uw erfgenaam zijn.» In zijn honderdste levensjaar begunstigde Gij hem met eene eerste vrucht (Izaak); dezen verlangdet Gij U tot een liefelijk offer; beide (vader en zoon) spoedden zich met vreugdevolle bereidvaardigheid om Uwen wil te volbrengen. Zoo als hij (Abraham) steeds zijn vaderhart geweld aandeed, om Uwen wil uit te oefenen, moge ook

(1) d. i. ik ben kinderloos.

האם עונות תשמר יה: ואם בפעל לכל גויה: מי יצדק
 לפניך רב העלילה: זאת אשוב אל לבי: חסדי יי סלעי
 ומשגבי: על בן צמאה לך רוחי בקרבי: מלטלתי מלמלה
 גבר: ישבתי חולה באם על משבר: ואזעק חמם ואקרא
 שבר: בצפור נודר מן קנה: להטתי בן מפנה לפנה: ואין
 מנוח לי ולא חנינה: מרב כבוד הטאתי: נסתו מפני ידו
 וכרב פגיעתי: ובית נחש בבקור נסמכתי: סכבוני פרים
 רבים: עצמוני אריות ודבים: אכלוני הממוני בזאבים:
 פניתי לעזרה הקדומה: צעקתי ללובש נקמה: ילבשו שוטני
 כלמה: קראתיך יי ממעמקים: ריבה ריבי שוכן שחקים:
 עשה משפט לעשוקים: שמע אדון תפילתי: תקבל ברחמים
 תחנתו: כי לך יי הוחלתי: ממכון שבתיך השמים ברחמים
 תמלא: שארית מודים אליך הפלא: עשה עמהם אור
 לטובה ופלא: אל מלך יושב ער לכל קראיך.

Zal God dan immer op de zonden letten? Almagtige! wie kan zich voor U regtvaardigen? Deze troost streelt mijn hart: Gods genade is mijne Rots, mijne hooge wijkplaats; van daar smacht de geest mijns gemoeds naar U. Radeloos word ik rondgeslingerd, tot dat ik uitgeput als eene moeder in barensweeën nederzinke, en jammer over het geweld en onheil. Als een trekvogel van het eene nest naar het andere vliegende, dool ik rond van de eene streek naar de andere, zonder rust, zonder gastvrij dak. Ingevolge mijne zware zonden moest ik eenen leeuw ontvlieden, om een beer in den muil te loopen, mij vast houden aan een slangennest, in stede van een veiligen muur. Geduchte stieren omgeven mij, leeuwen en beeren vermorselen mijn gebeente, als wolven huilen zij om mij heen. Daar wend ik mij echter tot mijn ouden Helper, smeeke den IJvervolle, dat mijne tegenstanders te schande worden. Eeuwige! uit de diepte roep ik tot U, neem U mijner aan. Gij die boven de wolken troont, en den onderdrukte regt verschaft. Heer! verhoor mijn gebed, neem mijn smeeken met erbarming aan, want op U vertrouw ik. Uit den hemel, Uwen zetel, zie neder, toon Uwe wonderen aan de rest Uwer vereerders, verleen hun bewijzen Uwer goedheid en alvermogen.

את שארית ישראל : הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם
עד העולם : הושיעה יי כי נמר הכרד כי פפו אמונים ככנו אדם : עזרנו
אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך :

לוי הושיעה וכו'.

עו פזמון ע"ס א"ב.

רעה ישראל האוינה • נהג כצאן יוסף • יושב הכרבים
הופיעה • אדני אלהים סלח נא • מי יקום יעקב
כי קטן הוא : אל אחסר יי רעי • בנאות דשא הרביעני
ותשיפיעי • גם כי אערת למושיעי • דרכי רחמך תראי
ותודיעי : העבד ישראל כי תגרשהו • ואם יליד בית הוא •
ונחתו ביד מואסים ותבוהו • חלילה לך מספר למחרו :
מרח משא ועל כבוד • יום יום הוספתי להפכר • כלו אשורי
בעיני העבד • ליד אדנים לקבל זכר : מה כתיב כי איהל •
נאלכתי לפני גווי ברחל • סברתי ממך ישע להשחל • עוררה
גבורתך סולח ומוחל : פקר עלי כבוד חטאתי • צמרתו
ודחקו בכור חיתי • קומה יי צוד ישועתי • ריבה ריבי ולחום
מלחמתי : שוכרה יי את שביתנו • רתשיב באפיקים נדתי

רחמך את בעסק מעל צאנך : לבם ונפשם היה נכון • לכן
תפלתנו לפניך קברת תכון : מרר ולקח מאכלת • לכן
תציל זרעם ממיתה משבלה : נעקד יחיד בשה לטבח • לכן
עתירתנו הרצה בעולה וזבח : סדר עצים והצית עליהם אש •
לכן בעמידתנו היום לא נתביש : עניהו משמי שמים • לכן
נשבעת לו בשמך פעמים : פדיתו באל בסכך אחוז • לכן
בקשהו וענינו לא תבוז : צעקתנו שמע ושועתנו סכות •
ביכות אב נסע מסכות : קול מבשר ישמע בעולם • לגאול
עם גוע גבעות עולם : רחם קהל עדת מקשטים • ביעת
שנים עשר שבטים : שכינךך תשפן ברוכנו • תנרגנו
לגבול אדמתנו : תפן אלינו ברחמים • כי כן נקראת כלא
רחמים : אל מלך יושב וכו'.

טוב יי לכל ודחיו על פלימשינו : טוב יי לקו לנפש הדרשנו : טוב יי
למענו כיום צרה יודע חוסי בו : כי טוב יי לעולם הכרו ועד דר
נדר אמונתו : טוב לחכות כיי מבטח באדם : טוב לחכות כיי מבטח
בנדרים : טוב וישך יי על כן יורה הטאים בדרך : טוב ויחל ורומם
לתועת יי : הושיענו אלהים כי באו מים עד נפש : הושיע יי את עמך

Israels Herder! verneem. Gij, die Joseph (Israel) (1) als eene kudde leidt, en boven de Cherubim troont, verschijn, Heere God! vergeef toch, wie anders toch staat voor Jakob, die zoo gering is, op? Eeuwige, mijn Herder! laat mij niet derven, leger mij op groene landouwen en verschaf mij mijne voeding; als ik tot mijn Redder bid, toon mij dan en maak mij bekend met Uwe ontfermingsvolle wegen. Is Israel een knecht dat Gij hem wegjaagt? Is hij een slavenzoon? Gij hebt hem in de handen zijner verachters overgelaten, desniettemin is het verre van U, hem geheel uit Uw boek uit te wisschen. Dagelijks wordt de last zwaarder, dagelijks drukkender het juk, waaronder ik gebukt ga; mijn blik ziet smachtend op, als die van eenen dienaar naar zijnen heer, om een gunstbewijs te erlangen. Hoe groot is dan wel nog mijne kracht, om dit langer te kunnen dulden? Verstomd ben ik, als een lam onder het scheren, verwacht zuchtend het heil van U, o wek Uwe goddelijke kracht en wees inschikkelijk. Mijne geduchte zonden worden op mij verhaald, zie, men drijft en dringt mij tot den afgrond; op, Eeuwige! Rots mijns heils! trek U mijne belangen aan, voer Gij mijnen strijd! Eeuwige! voer onze gevangenen terug, laat onze verstootene verstrooiden als

Uwe barmhartigheid Uwen toorn tegen Uwe kudde onderdrukken; zoo als beider hart en ziel bereid waren, moge ook ons gebed als wierook voor U bereid liggen. Vaardig greep hij het slagmes, bewaar deswege zijne nakomelingen voor een' gewelddadigen dood. De eenige liet zich tot slagtoffer binden, neem deswege ons gebed als een offer aan. Hij regelde het hout, en ontstak het vuur, deswege laat ons heden niet vuurrood (d. i. beschaamd) worden, als wij biddend voor U staan. Van af den hoogen heuvel verkondiget Gij dit hem; »deswege», aldus luidde de dubbele eed. Zoo als Gij Izaak door den in de struiken met zijne horens verwarden bok van den dood verlostet, veracht ook ons bidden en vasten niet. Verhoor ons smeeken, tot aandenken van Jakobs vroomheid. Moge de verkondigende stem in de wereld vernomen worden, dat het volk, hetwelk van genen vrome afstamde, verlost is. Ontferm U over Uwe getrouwe gemeente, de nakomelingen der twaalf stammen; laat Uwe heerlijkheid in ons midden wonen, voer ons naar het gebied van ons land, wend U genadiglijk tot ons, want Uw naam is: Ontfermingsvolle!

(1) Ps. 80 en רע"י aldaar.

וּכְנָן בְּסָסִי : בְּסָסִי שָׁדַד וּמַתְרֵי נִתְקוּ • נִתְקוּ כְּנֵי וּמַעַל
 גְּבוּלֹם רָחֳקוּ : רָחֳקוּ מֵעַל " וּנְיָאֵקַת חֲלָלִים נִאֲקוּ • נִאֲקוּ
 וּנְאָנְחוּ וּמִכָּאֵב לֵב יִצְעָקוּ : יִצְעָקוּ בְּצַר לְמוֹ אֵל אֱלֹהִים עֲלִיּוֹן •
 עֲלִיּוֹן הוֹשִׁיעָה עַמָּךְ הָאֲבִיוֹן : הָאֲבִיוֹן עֵתָה וּלְפָנִים מִזֶּה עֲלִיּוֹן •
 עֲלִיּוֹן חוֹשֶׁה לְעֵזְרָת עֵינֵי וְאֲבִיוֹן : וְאֲבִיוֹן הַמְחוּל לְבַפְשַׁע
 וּבְעֵוֹן מִדְּכָא • מִדְּכָא וּמִכְבָּה אֵת שֶׁפֶל וְאֵת דְּכָא : דְּכָא
 וְשֶׁפֶל הִנְאָחוּ בְּחַבָּה • בְּחַבָּה הָעֵלָה הָעֹנֶנָה וְהַרְבָּה : הַרְבָּה
 יֵשְׁבֶה לְאַרְצָא בְּשַׁפְלָה • בְּשַׁפְלָה הַשַּׁפְלָה וְהַשְּׁמִיעָה קוֹל
 יְלָלָה : יְלָלָה הַיְלִילָה וּבְכֹר נֶפֶשׁ מִיְלָלָה • מִיְלָלָה " הַבִּיטָה
 כִּי הִיִּיתִי זוֹלָלָה : זוֹלָלָה הִיִּיתָה גְּבַדְרוֹת מִדְּבַר בָּהּ • בָּהּ
 נִשְׁקָרָה אִשׁ וְגַרֵי כְבָה : כְּבָה גַרֵי וּמֵאוּרֵי נַחְבָּא • נַחְבָּא
 כְּבוֹרֵי בְּכוֹא הוּוּ עַל הוּוּ : הוּוּ מוֹעֵקָה מִלְּאָה מְרַתְנֵנוּ •
 מְרַתְנֵנוּ חֲלָלְנוּ וְנִשְׁבַּר לְבָנוּ : לְבָנוּ דָּוָה מִכְּבַד עֲנִינֵנוּ • עֲנִינֵנוּ

als koren in de schuur. Mij vermolmde de roover, de zuilen mijner tent scheurde hij uit; ontscheurd werden mij mijne kinderen, en verre buiten hun grensgebied verwijderd. Verwijderd werden zij van den Eeuwige, en de kreten der verslagenen schreiden luide op; zij schreiden luid, zij zuchtten, en uit weemoed des harten riepen zij. Zij riepen den allerhoogsten God aan, toen ellende hen vergezelde; Allerhoogste! help Uwen gekwelde, Uwen bedrukte, voormaals was zij een verhevene; Verhevene, spoed U dan ter hulpe van den arme en bedrukte. Ja, de bedrukte is door misdrijf gewond, door ongerechtigheid verstooten; verstooten en dwalende, met nederigen en verstootenen. Verstooten, vernederd en gevangen aan den angel; aan den angel is de wellustige en teedere (Israel) opgetrokken. De teedere zit op de harde aarde, en op nederigen bodem; tot den nederigen bodem werd zij vernederd en liet hare jammerklagt verrijzen. In jammerklagt borst zij los, en in hare zielesmart sprak zij; zij sprak: Eeuwige! zie op mij neder, want ik ben diep versmaad. Versmaad werd Jeruzalem, waarvan men steeds met eerbied sprak; het werd aangegrepen door een vuur, dat niet uitgebluscht werd. Daarom werd mijn licht uitgebluscht, verloor zich mijn straal; verloren ging toen ook mijne eer, toen onheil zich op onheil stapelde! Onheil en wee vervulden onze lendenen; onze lendenen beefden, en gebroken was ons hart. Ons hart kromp weg in wee, over het zwaarwigtige van onzen druk; onzen druk gedenk,

פּוֹזְרֵינוּ • מִמְּכוֹן שְׁבַרְתָּךְ הַתְּשִׁינָה לְרַחֲמֵנוּ • " שׁוֹפְטֵנוּ " מְרוֹקְקֵנוּ • " אֱלֹהִים כָּלָה נָא • מִי יָקוּם יַעֲקֹב כִּי קָמָן הוּא :

רועה ישראל וכו'. אל מלך יושב וכו'.

וְאֵתָה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל : וְאֵתָה הוּא וְשִׁנוּתֶיךָ לֹא יִתְמוּ : אֵתָה תְּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְהִנָּה כִּי בָא מוֹעֵד : וְכִתּוּ אֱלֹהִים רַיָּה גִשְׁפָּרָה לֵב גִּשְׁפָּר וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִמְנָה : הַיְטִיבָה בְּרַצוֹנָה אֶת־צִיּוֹן • תִּכְנֶה הוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם : אִז תִּחַפְּצִין וְכִתִּי צְדָק עוֹלָה וְכִלִּיל • אִז יַעֲלוּ עַל מוֹבְתֶיךָ פָּרִים : (וְעֵתָה " אֲבִינוּ אֵתָה • אֲנִינֵנוּ תִּזְכָּר וְאֵתָה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ כְּלָנוּ : אֵתָה " לֹא תִכְלֹא רַחֲמֶיךָ מִפָּנֵינוּ • תִּקְרָךְ וְאִמְתָּךְ תִּמִּיד יִצְרָנוּ :) זְכַר רַחֲמֶיךָ " וְדַכְרֶיךָ כִּי מַעֲלֹם הִפְּיָה : זְכַרְנוּ " בְּרַצוֹן עַמָּךְ • פִּקְרֵנוּ בִישׁוּעָתֶךָ : זְכַר עֲדָתֶךָ קִנִּית קָדִים נִאֲלַת שְׂכֵט גְּהִלְתָּךְ הַר צִיּוֹן זֶה שְׂכֵנְתָּ בּוֹ : זְכַר " חַבַּת יְרוּשָׁלַם אֲהַבַת צִיּוֹן אֵל תִּשְׁפַח לְנֶפֶשׁ : זְכַר " לְבָנֵי אֲדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוֹ • עָרוֹ עַד הַיּוֹם בָּהּ : זְכַר לְאֲבֹרָתָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עַבְדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁפַּעַת לָהֶם כִּד וּתְדַבֵּר אֱלֹהִים אֲרַבָּה אֵת זַרְעָם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם • וְכֹל הָאָרֶץ הוּאֵת אֲשֶׁר אִמְרַתִּי אֵתֵן לְזַרְעָם וְתִהְיוּ לְעַלְמִים : זְכַר לְעַבְדֶיךָ לְאֲבֹרָתָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב • אֵל תִּפֶּן אֵל קָשִׁי הַעֵם הוּוּ וְאֵל רִשְׁעוֹ וְאֵל תִּטְאוֹתָו : אֵל נָא תִשֶׁת עֲלֵינוּ תִטְאוֹת אֲשֶׁר נוֹאֲלָנוּ וְאֲשֶׁר תִּטְאוֹנוּ :

חֲטָאנוּ צוֹרְנוּ • סָלַחֲלָנוּ יוֹצְרֵנוּ :

עו חתום בראשי החתומים גרשם בר יהודה וזכה לחיי עד אמן.

נְדוּל עוֹנֵי וְלַחְטוֹא הוֹסַפְתִּי • הוֹסַפְתִּי אֲשַׁמָּה וְתִרְבַּ רַעְתִּי :
 רַעְתִּי רַבָּה וְלִלְקוֹת חִיבְתִּי • חִיבְתִּי גְלוּרָת וְרַבְצִי
 שְׂכַחְתִּי : שְׂכַחְתִּי מִפְּעֻלוֹת " עוֹשִׁי • עוֹשִׁי נִמְשָׁנִי וְגַרְתִּי
 בִּיד מְעֵשִׁי : מְעֵשִׁי וְשׁוֹסִי בְּרַגְלֵי הַמֶּר דְּמִסִּי • דְּמִסִּי וְהַרְסִי

vloeden zamenstroomen, zie van den zetel Uwer woning erbaringsvol op ons neder. Eeuwige! onze Regter, Eeuwige! onze Wetgever! Eeuwige God! vergeef toch, wie anders staat voor Jakob die zoo gering is, op?

Groot is mijne ongerechtigheid, mijne zonde vermeerderde ik: ik laadde mijne schuld op, en vermenigvuldigde mijne boosheid; mijne boosheid groeide aan, en ik werd kastijding waard, ballingschap verdiende ik en mijne rustplaats vergat ik! Maar, ik had ook de werken van den Eeuwige, mijnen Vormer, vergeten; mijn Vormer verliet dus ook mij, en gaf mij in de hand mijns verdrukkers over. Mijn verdrukker, die mij plunderde, mij als leem met den voet vertrad, vertrad mij en vermolmde mij

וְשָׁקַט וְשָׁלוֹמִים • בְּמַה לְהִתְנַחֵם וּמִצּוֹא תְּנַחֲמוּם : שְׁרוּב
 מִצְּפִים וְהִנֵּם נִלְחָמִים • לְטוֹבָה מִקִּיּוֹם וְהִנֵּה רוּעַ תְּשֻׁלוּמִים :
 וְתִבְחַר נַפְשָׁם מִיַּתַּת רְדוּמִים • מַה נִּתְאוּנָן וּמַה נֶאֱמַר וְעוֹנוֹתֵינוּ
 גּוֹרְמִים : חֲטָאנוּ דְשַׁעְנוּ סָרְנוּ מִחֻקֵּי הַנְּעִימִים • זְכַר רַחֲמֶיךָ
 הַעֲצוּמִים : קוּמָה נָא וְהַמְלֵא עֲלֵינוּ רַחֲמִים • קִבֵּץ פְּזוּרֵינוּ
 מֵאַרְצוֹת יוֹמִים : אֲשֶׁר מְכַרְתָּ חֲנָם לְאַדְוֹמִים • מַהֵר לְגַאֲלֵנוּ
 בְּלֹא כֶּכֶף וְדָמִים : צִוֵּה יְשׁוּעוֹת יַעֲקֹב הַצּוֹר תְּמִים • כִּי לָךְ
 אֲרוֹן הַסְּלִיחוֹת וְהַרְחָמִים :

מכניסי רחמים עד על חטאתינו למען שמך כמו בצום גדליה.

סליחות ליום שלישי שבין ראש השנה ויום כפור.

תהליין ארון עולם עד כי על רחמיך הרבים, ואז אומנין

עמ פתיחה. חתום בראשי הכרוזים אליה בר שמעיה חזק.

עִם " חֻקוֹ וְנִתְחַזְּקָה • וְקִרְאוּ אֶל אֱלֹהִים בְּחֻזְקָה : אִישׁ
 אֶן יְתוּדָה אִשְׁמְהוּ • וְיֵשֶׁב אֶל " וִירְחַמְהוּ : לְקִרְוֵא

noch duur, noch vrienden; het verlangt naar vrede en wordt vijandelijk aangetast, hoopt op verbetering en er volgt ongeluk; zoo dat het den doodslaap boven het leven verkiest. Waarover zullen wij ons echter beklagen? wat zeggen? Onze zonden zijn de schuld van dit alles. Wij hebben gezondigd, hebben moedwil gepleegd, zijn Uwe heilige wetten ontrouw geweest; gedenk Uwe groote barmhartigheid. Op! toon Uwe welwillendheid, zamel Uwe verstrooiden uit alle landen en zeekusten; bevrijd zonder losgeld diegene, die Gij den Edomieten zonder koopprijs verkocht hebt (1); beveel Jakobs heil, onwrikbare Rots, want Gij alleen zijt de Heer der ontferming en vergiffenis.

SELICHTH VOOR DEN DERDEN DAG.

Volk des Eeuwigen! omgord u met moed, sterk u, laat ons God met vuur aanroepen. De zondaar bekenne zijne schuld, hij keere tot den Eeuwige weder, die Zich zijner ontfermen zal. Tot

(1) Jes. 22, 5.

זְכַר וּרְאֵה אֶת חֲרַפְתָּנוּ : חֲרַפְתָּנוּ הַעֲבֵר וְיִשְׁיֵמוּ לִי כְבוֹד
 וְתִהְיֶה • וְתִהְיֶה וְרִנָּה בְּאִבּוֹד בְּנֵי עוֹלָה : עוֹלָה וְחַטָּאת
 אֵל תִּחְשׁוּב לְסִגְלָה • סִגְלָה הוֹשִׁיעָה אֶף עַל פִּי שְׂבַמְצוֹת
 דָּלָה : דָּלָה וְאִמְלָלָה תִּנְהַלְשֵׁם וְלִהְיֶה • תִּהְיֶה תַעֲמֹד
 בְּהַרְדִּיחַ קֶרֶן אֶפְלָה : אֶפְלָה הָאֵר וְרַחֲמֶיךָ לֹא תִכְלָא • תִּכְלָא
 עוֹנֵינוּ וְהִמְצֵא לָנוּ מַחִילָה :

זכור לנו עד מכניסי רחמים, כמו בצום גדליה ואז אומנין

עח תחינה. חתום בראשי הכרוזים משה בר שמואל בר אבשלום חזק ואמץ.

מְלִיךְ מַלְכִים וְרַם עַל רָמִים • שׁוֹכֵן שְׁחָקִים וְיוֹשֵׁב בְּמַדְרֹמִים
 הַמְהַלֵּל וְהַמְשַׁבַּח לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים • בְּרוּךְ וּמְבָרָךְ
 בְּפִי כָל יְקוּמִים : רוּאָה בְּעֵנָי אֲנוּנִים וְעִגְוִמִים שׁוֹר נָא בְּשִׁפְלוֹת
 מְעוֹטָי עַמִּים : מְפֹרָדִים וּמְפֹרָדִים בֵּין כָּל הָאֲמִים • וּכְבִשְׁתָּ
 וּכְלָמָה נַחְפְּרִים וְנִכְלָמִים : אֲבָלִים וּבְדוּדִים נְוֹפִים וְשׁוֹמְמִים •
 לְמַכִּים נְהוּנִים גּוֹם לְמַהֲלָמִים : בְּכָל בְּקָר מִי יִתֵּן עֲרַב נְוֹאֲמִים •
 בְּרַמְשׁ אֲוֹמְרִים מִי יִתֵּן יִקְרַב אֲוֵר יָמִים : אִין לָהֶם מְנוּחָה

en zie neder op onzen smaad. Onzen smaad neem weg, wordt den Eeuwige eere en lof gebragt; ja lof en jubelzang zal verrijzen, bij den ondergang van onregtvaardigen. Onregt en zonde, reken die Uw eigendommelijk volk niet aan, Uw eigendommelijk volk, red; ofschoon het ook aan deugden arm zij. De arme, kwijnende (maagd Israel), verhef tot naan en roem; roem zal U omhullen, als Gij den hoorn der duisternis bestraalt. De duisternis, klaar op, en Uwe barmhartigheid, ach, ontnem ons niet; maar neem onze ongerechtigheid weg, en doe ons kwijtschelding vinden.

Koning der koningen, Verhevene boven al het verhevene; die boven de wolken troont, en die in gindsche hoogten woont! die hooggelooft en geprezen is, in eeuwigheid door den mond aller wezens geloofd wordt! Gij, die het lijden der treurenden en weemoedigen aanhoort! o Zie de vernedering van het kleinste aller volken, dat verstrooid en verworpen onder alle natiën is; met schande en smaad bedekt, treurende, eenzaam, wezenloos en ellendig, geeft het zijnen rug den heulen ter geesseling, wenscht elken morgen den avond, en iederen avond den morgen; het heeft rust

SELICHOTH VOOR DEN TIENDEN DAG VAN TEBETH.

Onze God, God onzer vaderen!

Ik wil spreken en mij lucht geven, want mijn hart is beklemd, door bitter lijden en zwaren druk. Onder alle volken en natiën ben ik alleen ongelukkig, ga dag aan dag achteruit en nimmer vooruit. Gij hebt dat oordeel over mij geveld door alle geslachten heen, zonder U mijner te ontfermen, mij tot vrijheid te leiden. Met beide handen hebt Gij mij verstooten en niet zoo als anders met de linkerhand afwijzende, doch met de rechter tot U brengend.

Ik werd in Babel verootmoedigd, vernederd in Medië, in het stof getreden te Jawan, thans onder alle volken en natiën. Ben ik dan van ijzer? bestaat mijn vleesch uit metaal, opdat ik al dat lijden zou kunnen verdragen? Sedert meer dan duizend jaren ben ik verwoest en verstrooid, ontvolkt en verlaten; ingekerkerd, beploegd gelijk een akker, beschaamd als een dief, gaande met een omwonden hoofd als een rouwbedrijvende. Mijne tempels zijn ontheiligd; mijne heiligdommen ontwijd, mijne vuuroffers verworpen en vernietigd. Wel is waar, hebben mijne aanstootelijke zonden, mijne zware ondeugden en de misdaden, die aan mijne verzenen kleven, dit alles veroorzaakt. Almagtige! U is het bekend, dat ik dubbel geteisterd ben geworden, voor elke maat tweevoudig. Mij duwt en drukt ieder voorbijganger, overal verderft men mij, tot dat al mijne krachten uitgeput zijn. O, spoed U tot Uwe zuchtende kinderen, die gehoond worden, en jammerende zeggen: »Ik kan het juk der gevangenschap niet langer dragen, die voetstappen aller volken en landbewoners.» Zij spotten: »Waar is uw Koning, de Beschermmer uwer magt? Laat Hem zijn arm ontblooten en u beschutten, gij hebt het verlossingstijdstip berekend, dit is nu voorbij, elke hoop op hulp is voor u verdwenen.» Beschaamd sla ik mijn gelaat ter aarde neder, als ik hunnen spot

hunne lasteringen hoor. Geregt is Uw oordeel, billijk Uw gericht, ik erken de gerechtigheid mijner straf. Op, o God! Verdedig mijne zaak, laat mijn regt aan het daglicht komen, zie mijne verwoesting, de verstooting van Uwen tempel; is het niet om mijnentwege, doe het dan om Uwentwil. Hef den eed, aan de voorvaderen gedaan, en het verbond, met hen gesloten, niet op, want Gij toch zijt een waarachtig God! Gedenk hunner liefde, behoud hunne nakomelingen, opdat deze niet onder de handen hunner pijnigers omkomen. Zij zijn toch Uwe kinderen, Uwe lievelingsspruiten, o ontferm U toch over hun overschot.

Wees onzer genadig, Eeuwige, wees ons genadig, want op U steunt onze ziel, onder de schaduw uwer vleugelen willen wij bescherming zoeken, tot dat de nood voorbij is. Eeuwige! help Uw volk, Israels overschot. Hoeder Israels! behoed Israels overschot. God, heidenen kwamen in Uw erfdeel, zij ontreinigden het verblijf Uwer heerlijkheid, veranderden Jeruzalem in een puinloop. Zij gaven het aas Uwer dienaren tot spijs voor de vogelen des hemels, het vleesch Uwer vromen aan het wild gedierte, zij goten het bloed als water rondom Jeruzalem, en niemand begroef het. Zij zeiden: God ziet het niet, Jakobs Heer merkt het niet op. Eeuwige! zoudt Gij dit alles kunnen gedooogen? Zoudt Gij zwijgen en ons zoo diep laten vernederen? Want om U worden wij den ganschen dag omgebracht, geacht als schapen ter slagbank. Heere zwijg, toch niet, houd U toch niet stil, God! laat het toch niet ongedaan.

De hoofdsteen (tempel) is in een puinhoop, in een akkerveld herschapen, de aanhangers der wet zijn tot hoon der volkeren geworden. Mijn hart in den boezem lijdt, het verkrimpt van wee, als wij daar als vaderloos, als weezen staan. Die teedere en edele, met rozen omvlochtene, is thans treurig, in de handen harer vijanden overgeleverd. Die getrouwe stad gelijkt eener weduwe, wier ontelbare kinderen weggeschonken zijn geworden. Die hoovaardige en vertroetelde (Tyrus) heerscht gelukkig, trekt hare lange voren sedert vele jaren en dagen. Het huis Jakobs is tot plundering, ten spot en hoon prijs gegeven en de prachtvolle stad tot wijngaarden ingerigt (1). Verzadigd van den lijdenskelk, in de magt van geweldadigen is zij, die weleer zoo aangenaam was als een brandoffer en de geur van specerijoffers. Verachtelijk had zij de leer van Mozes verworpen, van daar dat zij nu rusteloos dag en nacht rondzwerft. Ontzaggelijke, Allerhoogste God! moge het Uw wil zijn, voor het gekrenkte Sion het jaar der vergelding te laten verschijnen. Laat onze dagen wederom aan die des voortijds gelijken, o God der voorwereld! Laat het roode (de zonde) wit als wol, het gevlekte als sneeuw worden,

sterk ons in Uwe Godsvrucht en in de uitoefening Uwer wet. Bedenk ons met Uw heil, ontfermingvolle Koning!

Hij toch zendt smart, doch doet ze weder ophouden, Hij slaat wonden, doch geneest met eigene handen. Hij verscheurt, doch heelt weder, tuchtigt doch schenkt verademing. Hij, die de verbrijzelden van harte geneest, zal al hunnen kommer doen verdwijnen. Help, Eeuwige! want de vrome is verdweenen, er zijn geen godvruchtigen onder de menschenkinderen meer.

Onze God, God onzer vaderen!

Het volk, dat eens de lelie van Saron genoemd werd (1), is ten eersten en ten laatsten male verteerd en in verwarring gebracht, met opgesperden muil verslonden, zij het als een ondiër, zoo mishandelden zij het, als Uw toorn uitgegoten was. Het leeuwengebroed (Babel) liet het daar als een ledige pan (d. i. geheel uitgeplunderd) staan, en liet het al te zeer het bliksemende zwaard gevoelen. Ach, waarom zendt Gij Uwen bliksem niet op die leugenverbreiders, om Uwe kudde (Israel) bij te staan, en hare wonden te genezen? Vijanden sleepten onze magtigen als veege lammeren ter slagbank, boezemden onzen grooten door leeuwengebrul, dat zij vreeselijk aanbieven, schrik in; zij echter hieven hunnen blik naar de bergen (om redding) op. Nachtdieren (duisterlingen) zochten hen te verschrikken, verstrooiden hen van hoek tot hoek, van pad tot pad.

De leeuw (Babel) knarste de tanden, brulde en dreef de vorsten en grooten naar Babel. Hij spreidde een net, spande zijn boog, om de onschuldigen te vangen, die in de duisternis hunne baan aflegden. De hooghartige wolf (Nebukadnezar) peinsde op smaad, kwam met zijne benden in ons land. Hier liet hij ons den lijdenskelk ledigen, want onze Schepper had onzen ondergang besloten, zijn volk den roovers prijs gegeven; daarom zochten wij met bekommerd gemoed. De eene heerscher na den anderen pijnigde ons, vervulde ons met gal en alsen, en verplaatste ons jammervol naar Babels stroomen, alwaar wij verbannen, verstooten, eene eerlooze boeleerster geacht werden. De tijger (Medier) verscheurde al onze edelen; kwelde en sleepte al onze groote en voornamen voort. Het woudzwijn (Edom) stond op, en verwoestte onze woningen, bragt al onze vrienden door belegering om, zijn murmelende mond lasterde, uittartend en schaamteloos was zijn voorhoofd. Toen schreide jammerlijk, zij (Israel), die Gij weleer gelijk een adelaar zijne jongen gedragen hebt, Mijn Rots, waarom sluimert Gij? Allerheiligste! Gij, die de zonden vergeeft, mogt hunne smeekende stem U aangenaam zijn. Hoor welgevallig het schreijen Uws volks; verdoem niet die verlatene met hare kinderen; veracht niet het smeeken der teruggeschovenen, die hunne vlekken komen reinigen. Vergeef hen, verschoon hen, mijn God! vergeef de zonden van dit volk.

Toen mijne voorouders nog op den naam Gods mijner sterkte vertrouwden, waren zij groot, gelukkig en vruchtbaar; sedert zij echter avallig en halstarrig tegen Hem handelden, vervielen zij en namen al meer in getalsterkte af tot op de tiende maand. Op den tienden dier maand rukte de koning van Babel tot voor de heilige stad; naanwelijks was de groote veroveraar genaderd, of deze heerlijke, bloeiende plant werd vertrapt, vermorseld, en mijn blaas- en snaarspel verwisselde in jammertoonen. Zij, die weleer de eersteling der vruchten genoemd werd, heet thans de eerste der verwoesting. Dit veroorzaakte de misdaad, dat zij afgoden vereerde. Weeën, als die eener barende, overvielen haar. Men verbrijzelde mijne beenderen, verwoestte olijfgaarden zoowel als de korenvelden en wijnbergen, toen Gij U ten hemel hebt teruggetrokken. Zij, die weleer de kroon der schoonheid heette, is thans eene weduwe geworden; de ontelbare menigte werd door het zwaard gedund, als eene hut in een veld van pompoenen; gevallen door hare zonde, vond zij geen verband, geene genezing (voor hare wonde). De Eeuwige God, mijne Magt, beschikte mij dezen dag, bestemde mij dezen vastendag door de profeten. O, moge mijn treurdagen eindigen, en Uwe heerlijkheid weder verschijnen; heb welgevallen in dit vasten, en reken mij belooning daarvoor aan. Wend U tot mijn offer, verhef mijn heiligdom, zend mij Uw heil, Gij, Die mijn hoofd ophelt! Verwissel

in vreugde en genoegten de verootmoediging mijner ziele, de vastendag der vierde, vijfde, zevende en tiende maand.

SELICHOTH VOOR DEN VASTENDAG VAN ESTHER.

Onze God, God onzer vaders!

Gij, o God! die wonderen verrigt, hebt onder de volkeren Uwe geduchte magt getoond. Gij hebt Uw volk met sterken arm uit hun lijden bevrijd, en hunne verdrukkers met doodende plagen getuchtigd. Een vijand stond op, krijg te verwekken, wilde de rozenbloesems verbreken en daarvoor in zijne vorstelijke schatkamer zilver laten vlieten, om de honderd kikkar zilver ter vergoeding der voetstukken (1) des heiligdoms op te wegen. Gij verordende; echter reeds voormaals Uwe lammeren (Israel), hunne sikkelen zilver het heiligdom te wijden en keerdet daarom

de toekomst af; daardoor werd het later ontstoken vuur bij voorraad verstikt, en de ter dood bestemden ten leven gehouden. Dewijl vroeger een gegoten beeld in het binnenste des tempels werd aanbeden, zouden de kweekelingen met den wijnstok (jong en oud) afgehakt worden; reeds omgaf hun het ongeluk van alle kanten, toen hieven zij hunne bliken tot U op en vloden onder Uwe beschutting. Toen keerde zich het lot, en viel op hunne vijanden; de vervaardigde galg diende voor den Agagiet en verdierf de heerschende partij; duisternis omhulde de tegenstanders van ons volk; vrede en trouw werden naar alle zijden heen geschreven. Magtig was de hulp van onzen Beschermgod; de roover werd beroofd en in zijn eigen net verstrikt; mijn lasteraar geraakte in het verderf. Nu bestemde men vreugdefeesten op eeuwigen tijd; in den hemel kwam men bevestigend daarmede overeen (1). In het boek Esther schreef men het neder met alle beweegredenen der feestviering. Uwe hand was opgeheven, om de zondaren te verschoonen; den Jood (Mordechai) en Hadassa (Esther) riep Gij tot hunne redders uit; hunne deugden staan eeuwig hun volk bij; hun eervol aandenken blijft eeuwig bij de geredden. IJver voor Uwen geheiligden en ontzaggelijken naam! Zie op den nedergesleurden, vertraptten wijnberg, verzamel onze verstrooiden, en een nieuw lied zal ter Uwer eere gezongen worden. Behoud

(1) וְעָשׂוּ לָהֶם יוֹם חֵדָּשׁ

4
ons in het leven, tot den bouw Uws tempels, en zoo als Gij te dier tijde wonderen hebt verrigt, zoo toon ons andermaal Uwe wonderen door eeuwige hulp. Laat ons verlossing en troost vinden, o God, Koning, Die op den troon der barmhartigheid zetelt!

Luister, Eeuwige! naar onze woorden, let op onze ontboezemingen. Verneem, Eeuwige, ons gebed, schenk gehoor aan de stem van ons smeeken. Luister naar de stem onzes schreijens, onze Koning, onze God! want U aanbidden wij, Eeuwige! verhoor des morgens onze stem, des morgens bereiden wij U onze beden voor en verbeiden Uwe hulp. Tot u, Eeuwige, schreijen wij, komen voor U des morgens met onze gebeden. Onze stem roept den Eeuwige aan, Hij verhoort ons van Zijn heiligen berg, Sela! Onze stem roept den Eeuwige aan, wij smeeken den Eeuwige. Uit onzen nood roepen wij Jah (God) aan, Hij verhoort ons en schaft verademing.

Onze God, God onzer vaders!

Gij, o God! die door alle geslachten heen, aan Uw tot U smeekend volk wonderen hebt bewezen! wie kan Uwe alvermogende ontferming beschrijven? Armen rigt Gij uit het stof op, de aan moord prijs gegevenen verslaan hunne moordenaars, die ter galg verwezen waren, hingen hunne beulen op. De Agagiet smeedde booze plannen tegen Hadassa (Esther) en haren opvoeder, bedreigde gansch Jakob met

verderf en wilde het ter plundering prijs geven; kinderen en vrouwen, leeraar en leerling zouden op denzelfden dag vermoord worden. Gelijk de garven op den dorschvloer, zouden kinderen zamen gebonden en voor de oogen hunner ouders in stukken gehouwen worden. Daar buiten jammerden de moeders, hare kinderen, als kalveren ter slagting bestemd te zien. Zij rolden de heilige boeken op, gaven ze den leeraar en zeiden: »tot dus verre geloofden wij door deze een lang leven te bereiken.» Tot twee uren in den nacht steeg haar geschrei opwaarts. Toen sprak de Schepper: »een stem als van lammeren stijgt ten hemel!» De engelen antwoordden: »Niet van lammeren, maar het is de stem van kleine kinderen uit Uw volk, Uw huis Israel is het, die schreijen.» De Albarmhartige ontfermde zich, verscheurde het zegel en bragt Hamans boozen aanslag op diens eigen hoofd terug. Des konings slapeloosheid veranderde de zaken zoodanig dat de vader (Haman) met zijne kinderen gehangen werden; de dooden herleefden, de levenden stierven, want de Eeuwige verijdelde de ontwerpen der heidenen.

Als wij den gerechten God aanroepen, verhoort Hij ons; Hij verschaft ons verademing in den nood, Hij is ons genadig en verhoort ons gebed. Hoor, Eeuwige! ons gebed, luister naar ons schreijen, blijf bij onze tranen niet onbewogen. Hoor Eeuwige, gerechtelijk, luister naar onzen lofzang, verneem ons gebed, vloeiende van lippen zonder bedrog. Verhoor toch, onze God, het gebed Uwer dienaren en hun smeeken, en bestraal Uw verwoest heiligdom om Uwentwil, o Heer! De Eeuwige verhoort de armen, versmaadt zijne gekluisterden niet. Hij versmaadt noch verwerpt de gemoedsuiting des bedrukten, of verbergt Zijn aangezicht voor Hem, maar wanneer hij Hem aanroept, wordt hij verhoord. Deze arme roept, de Eeuwige hoort het en redt hem uit al zijne benaauwdheden.

Onze God, God onzer vaders!

Toen een mensch zich tegen ons verhief, werden wij door beving en siddering bevangen; toen hij zich tot een vleijerij be-minnenden koning vervoegde, was onze gansche ondergang besloten. Zij besloten ons als een zandbelt tot vulling van een graf te verkoopen, en zeiden: welaan, verdelgen wij hen, opdat zij geen volk meer uitmaken, opdat Israels naam niet meer worde genoemd. Onze blikken rigtten zich ten hemel, wij riepen U aan, onze vijanden te verwenschen, hun naam, hun aandenken uit te roeijen en te verdelgen, opdat mijnen vervolgers voor hunne boosheid die zij op arglistige wijze smeedden, mogten lijden; als zag het de Eeuwige niet, als ontsnapte het der aandacht van Jakobs God. Als

Hij toch de verstrooiden (Israel) in nood en droefenis dompelt, dan is het zijn bedoeling niet, hen ganschelijk te verdelgen. Hunne zonde bestond in arglist en Hij strafte hen met gelijke maat (1). Ten aanschouwe der volkeren vervulde Hij goedgunstig Zijne belofte, hen zelfs in des vijands land niet te verwerpen, of geheel en al te doen omkomen. Eene zinspeling op deze omstandigheden was den talrijken en uitgebreiden volke gegeven in de woorden der Heilige Schrift **מָר דָּרָר** en **הִסְתֵּר אֶתֶּר**, voorts: »dat Haman spoedig eindigen zou;» en eindelijk »dat Haman aan de galg zou gespijkerd worden (2). Hij die leugen gretig ingang schonk, (Ahasveros) die reeds vroeger een ongelukkig belemmerings-bevel [ten opzichte van den tempelbouw] had uitgevaardigd, vermeet zich de [te Jeruzalem] verbeide priester-kleederen aan te trekken, daar hij zich in den bepaalden tijd misrekend had (2). Ingevolge zijn bevel, bediende men zich [bij het gastmaal] van onderscheidene vaten uit den marmeren tempel (van Salomo); toen plaatste zich ook de Satan (hinderaar) aan den disch. En toen de zich te Susan bevindende Israëlieten aan dien ongelukzaligen maaltijd deel namen, ontsnoerde hij zijnen mond, om tegen hen op te treden en hen in handen te leveren van hem (Haman) die een prijs op hen uitloofde, en de Almagtige stemde er in toe het vernietigings vonnis over hen te vellen: Ik zeg, hen te verdelgen, hun aandenken van onder de menschen te doen ophouden. Alsnu weenden de heilige

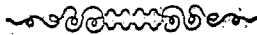
vrede-engelen jammerlijk en riepen: o Albarmhartige! zie toch op Uw verbond neder en vernietig hen toch niet ganschelijk!" De eeuwige (wet) hoorde dit, zij hulde zich in treur- en weduwen-kleederen en trad jammerende op. De Tisbit (Elia) deed in stede van een gordel een' rouwzak om, en gaf spoedig den drie te Machpela rustenden aartsvaderen er van kennis; vervolgens spoedde hij zich tot den vierden (Mozes). Wat sluimert en rust gij? Op! roep Uwen God aan, welligt laat Hij zich verbidden!" Daarna openbaarde hij aan Bilsan (Mordechai) dat het (vernietigings-vonnis) slechts in leem gezegeld was (1); Zij leerden uit Ninevé's voorbeeld, dat ook een genomen besluit was af te wenden. Toen klopte Ben-Kis aan de deur der leerscholen, hulde zich in rouw en wentelde zich in assche. Drie dagen liet men de kinderen in honger en dorst doorbrengen, om door Jakobs gebed het geweld der snoodaards te doen vernietigen, en met uitgestrekte handen riep hij: »o red mij van smaad, laat hem (den vijand) niet komen en moeders en kinderen te gader verslaan." Ter weerszijde stonden kinderen, leeraars en vromen, zij riepen te zamen en hun smeeken steeg op tot God. Eer dat gebed opwaarts steeg vroeg de Eeuwige zijne omgeving: »Welke stem als die van lammeren komt tot mijne ooren?" Het is, antwoordde Mozes, van de kleinen van den geheiligden stam, o God! red

de ter dood gedoemden van hunne booze vijanden!" Toen werd des Almagtigen barmhartigheid opgewekt, zoodat Hij zelfs het gebeurde betreurde, en de Koning Israëls las nogmaals het oordeel en — verscheurde het. Door den Jood (Mordechai) werden Haman en zijne zonen opgeknoopt, beneden de zonen, de vader boven. Drie el nam ieder in, en een vierde el was er tusschenruimte. De nu tot vizier verheven (Mordechai) die wraakoefening aanschouwende, stamelde een innig dankgebed. Zoo herstelde God mij weder in mijnen vorigen stand, en mijn vijand werd gehangen. Esther beschreef nu het wonder, om het even als het danklied Hallel te lezen; in den hemel werd het voornemen dat men had opgevat, om jaarlijks een herinneringsfeest te vieren, goedgekeurd. Moge God ook thans wonderen verrigten, zoo als die, welke Hij mij tot dus verre bewezen heeft, moge ook thans gelijk voormaals, voor de Joden heil en redding ontstaan!

In slechts geringen getale bidden wij U, o onttrek U aan het smeeken der verlatenen niet, let op hun gebed in Uwe hemelsche woning, gelijk Gij in de tijden van Mor en Hadas Uwe kinderen hebt bijgestaan. Gij, die boven Israels lofzangen troont, luister naar hun schreijen, verneem hun gezang, bereid gezang, voor de wonde, bewijs Uwen eigendom (Israel) weldaden

en bevolk zijne verlatene woningen weder. De vijand en verdrukker bliksemde met zijne oogen, sperde zijnen muil op, om den ootmoedigen (Mordechai) te verslinden, stond van zijn vermogen af, om diens (Mordechais) volk te verdelgen; den uitverkoren stam te vernietigen schreef hij zijne verordeningen. Gij echter, die op vijanden wraak neemt, aan verdrukkers straf oefent, mat hen met gelijke mate toe, gelijk zij het Uwen geliefden dachten te doen. Zoo werd deze strijdzuchtige met zijne kinderen te zamen opgeknoopt, gelijk de visch in het net te zamen wordt geschaard; juist dienzelfden dag waarop de vijanden slagting onder het door God bewaarde volk hoopten aan te rigten, werd het bevel omgekeerd, en hunne lijken vielen vernietigd, verdord, vertrapt en rondgesleurd. Hooggeroemd zijt Gij, hooggelooft Uw naam, Gij, Wiens Majesteit den hemel bedekt; terwijl Gij ternedergedrukt, aan roof prijs gegevenen verheft, dekt Uw roem de gansche oppervlakte der aarde. Sla onze gevoelens gade en zie onzen nood, breng ons terug naar den oord Uwer rust, Uwe magt toch is onbeperkt; Heer! in den nood roepen wij U aan, o voer ons uit klem in vrijheid. Oefen groote inschikkelijkheid jegens ons; verhoor ons gebed, ruim het onwaardige weg, beteugel onze verdrukkers, en vervul hen met schrik! Onttrek ons Uwe erbarming niet, zoo als Gij ten tijde van Mordechai en Esther Uwen kinderen zijt bijgestaan.

o Laat Uw gelaat vol welwillendheid het volk bestralen, dat Uwe wetten betracht; breng Uw uitverkorene geliefden weder tot U, o Heer! doe het om Uwer gerechtigheids wille. Ja, laat mij veelvuldig Uwe welwillendheid zien, zend mij troostrijke aankondigingen, als ik voor U, mijn Heer, sta, en verhef den hoorn mijns heils als die van een Reëm. Verhef tot vreugde mijn aanzien, als Gij de bressen in Jeruzalems muren weder aanbouwt, ach, neem mijn gebed in een genadig tijdstip als offervlammen aan, o Eeuwige! Antwoord mij: »Ik heb in genade verhoord.» o Laat ons den dag des heils aanschouwen, zie, wij allen toch zijn Uw volk, ach, Eeuwige, schenk ons vrede! Verschaf ons op vreedzame wijze onze benoedigheden, reinig ons van onze zonden, laat af van Uwen toorn en verlaat niet het werk Uwer handen. Beregt de tot verderf leidende dwalingen, laat de snoodheid in den afgrond verzinken, voer de begenadigden trouwe redding nabij, ten bestemden tijde de hulp en de redding.

SELICHOTh VOOR DEN VASTENDAG VAN TAMMUZ. 7

Onze God God onzer vaderen.

Wij komen tot U, God der geesten! beladen met zonden, met diepe zuchten over de vreeselijke rampspoeden en met jammergeschrei, want helaas op den zeventienden Tammuz werden de wetstafelen verbroken! Verdreven zijn wij uit het door God verkoren huis, ons oordeel is besloten en voltrokken geworden, het licht heeft zich voor ons verduisterd, want den zeventienden Tammuz is de Wet verbrand geworden! Onze vijanden hebben de tempel hallen omvergeworpen, en Gods heerlijkheid ontvlood de ruimte des Hechals, wij werden in handen der goddeloozen overgegeven, ons te verderven, helaas, den zeventienden Tammuz werd een afgodsbeeld in den tempel geplaatst! Van stad tot stad werden wij verwezen, oud en jong zijn van ons weggesleurd, onze stad is verwoest en in de asch gelegd, helaas, op den zeventienden Tammuz werden Jeruzalems muren bestormd! Als een zinnelooze hield de verwoestende vijand in ons heiligdom huis; bruid en bruidegom werden van hunnen feestdos beroofd, wij hebben U vertoornd, daarom zijn wij der verdelging ten prooi gegeven, helaas,

op den zeventienden Tammuz hield het dagelijksche offer op. Verdreven is van ons alle lof en hulde, wel heeft de vijand het zwaard ontbloot ons te vernietigen; ja, teedere knapen en zuigelingen zijn ter slagting bereid, helaas, sedert den zeventienden van Tammuz zijn brand- en slagtoffers opgeheven geworden! Wij waren den Hemelbewoner wederspanning, deswege werden wij naar alle wereldstreken verstrooid, onze danspartijen hebben zich in jammer en weeklagten verwisseld, helaas, den zeventienden Tammuz werden al onze offeranden gestaakt. Door tweedragt zijn wij U afvallig geworden, daarom moet onze tong klaagliederen aanheffen, onze misdaden groeiden tot een ontelbare menigte aan, helaas! den zeventienden Tammuz hebben onze zonden, ons ongeluk herokkend! Wij zijn verstrooid, vinden nergens eene rustplaats, daarom is onze jammer groot. o Schepper! zie toch hoe ter nedergedrukt onze ziel is, verwissel den zeventienden Tammuz in vreugde en genot. Wij waren halsstarrig, toen hoopten onze tegenspoeden zich oopen, en wij werden aan plundering en verstrooiing prijs gegeven. Aanschouw dit, o Heer! red ons uit den nood, verwissel den zeventienden Tammuz in vreugde en genot. Wend U tot ons, Bewoner van gindsche hoogten! verzamel onze verstrooiden van alle uiteinden der aarde, zeg tot Sion: verhef u; verander den zeventienden Tammuz in een dag van heil en troost.

Bij U is vergiffenis, opdat Gij vereerd wordet. Neig, Eeuwige, Uw oor naar ons gebed, luister naar de stem van ons smeeken, luister naar het geluid van ons schreijen, onze Koning, onze God, want U aanbidden wij. Eeuwige, hoor des morgens onze stem; des ochtends bereiden wij U onze gebeden voor en verbeiden. Verhoor, Eeuwige, ons gebed, neig Uw oor tot ons schreijen, zwijg bij onze tranen niet. Verhoor, Eeuwige onze God, onze stem, en neem met ontferming en welgevallen onze beden aan. Verhoor, Eeuwige, de stem als wij U aanroepen, wees ons genadig en sta ons bij. God, verhoor ons gebed, luister naar de redenen onzesmonds. Verhoor de stem van ons smeeken als wij tot U schreijen, en onze handen biddende epheffen naar Uw heilig verblijf. Verhoor, Eeuwige, wees ons genadig, Eeuwige, sta ons ter hulpe bij. Red ons naar Uwe gerechtigheid, bevrijd ons, neig Uw oor tot ons en help ons.

Onze God, God onzer vaderen.

Lijden omgaf ons, het eene al sterker dan het andere, vereend troffen zij ons in deze maand, zij naakten ons tot aan de ziel, stegen ons tot boven het hoofd; ach, op den zeventienden dezer maand werden de wetstafelen verbrijzeld. Vijanden hebben ons verguisd en der verdelging prijs gegeven, onze heerlijkheid is ter neer gestort; wij zijn gevallen, niemand rigt ons op; onze ziel wanhoopt aan vrede, ach, op den zeventienden dezer maand is het gestadige offer opgeheven geworden. Men heeft ons ver voortgeworpen, ons als een eenzaam veldteeken laten staan; men heeft ons uitgesloten, zonder ons weder binnen te laten, omdat wij des Hechals reinheid door een afgodsbeeld bezoedeld hadden,

ach, den zeventienden dezer maand werd [in Menasses tijd] een afgodsbeeld in het heiligdom geplaatst. Door onze zonden zijn wij ongelukkig geworden, Gods toorn ontlaste zich over ons, Hij ontstak een flikkerend vuur, flakkerend verwoest het, en zijn vlammen stichten verderf; ach, op den zeventienden dezer maand werd Jeruzalem bestormd. Van des hemels hoogte wierp Hij ons ter neder, onze schoonheid en heerlijkheid werd vertrapt, mijn kroon (de wet), mijne voortreffelijkheid, mijn hartelust, werd mij ontroofd, op den zeventienden der maand verbrande Apostumus de Wet. Naar de waarschuwing van het waarachtige woord, trof mij het noodlot, en de stad werd veroverd, gelijk ons de profeet reeds voor lang verkondigd had; gebeurde het; een vastendag in de vierde maand (Tammuz) werd Judaas huis opgelegd; mijne versterkte steden werden omvergehaald, liggen in puin, mijne heerlijkheid is vervlogen; o doe ons gelijk eertijds, Uwe groote hulp weder gedijen; moge de vastendag der vierde maand voor Judaas huis in een vreugdedag verwisseld worden! De verduistering van hunnen glans verstoort hun elke vreugde; o laat hun verduisterd licht spoedig weder opflikkeren, doe het stralen, laat des profeten (Zecharia) vertroostend woord spoedig volvoerd worden: »de vastendag der vierde maand zal voor Judaas huis in wellust en vreugde veranderen.» Zij, (de natie) die aan Uwen naam gehecht is, zich aan U vasthoudt, klaagt jammerlijk en wacht de vervulling van Uw heilzaam en waarachtig woord:

»De vastendag der vierde maand zal voor Judaas huis in genoegens, vreugde en troest herschappen worden. Ter vergiffenis hunner zonden, tot verzoening hunner overtredingen zijn zij voortvlugtig, beroofd, bedroefd en gekweld; o, mogen zij weder, voor eeuwig gelijk voormaals bemind worden, dat de vastendag der vierde maand voor Judaas huis in genoegens, vreugde en blijden feestdag herschappen worde! Uwe geliefde natie wordt gekastijd en tot verstomping gedoemd, door vele worstelingen heeft men haar schier stomp gemaakt; toon ons Uwe groote hulp, o God aller werelden! Moge de vastendag der vierde maand zich voor Judaas huis in genoegens, en vreugde, in waarheids- en vredeliefde verwisselen! Juda en Israel laten de bevrediging hunner wenschen geheel aan U over; o sterk en ondersteun de U liefdevol aanhangenden, verzamel Uwe beproefde kinderen, dat zij, gelijk eertijds weder bemind worden en de vastendag der vierde maand voor Judaas huis herschappen worde in genoegens, vreugde, ter liefde der waarheid en des vredes. De door U verworvenen, die zich aan U vasthouden, vestigen in ellende en druk steeds hunne hoop op U, o Eenige! laat de hun verkondigde troost vervuld worden: »Mijn huis zal weder gebouwd worden, Ik keer naar Jeruzalem met barmhartigheid terug!''

9

Om Uws naams wille zult Gij onze misdaden, die talrijk zijn, vergeven. Op dat Uwe geliefden bevrijd worden, sta ons met Uwe regterhand bij en wees ons genadig. Om Uws naams wille, Eeuwige, spaar ons leven, door Uwe gerechtigheid voer onze ziel uit den nood. Onze God, doe het om Uwentwil, niet om ons, zie onzen armen en uitgeputten stand. Verhoor ons, Eeuwige, naar Uwe oneindige goedertierenheid, wend U tot ons naar Uwe onuitputtelijke barmhartigheid. Wend U tot ons, wees ons genadig, want verlaten en arm zijn wij. Wij zijn arm en geknot, Uwe hulp, o God, moet ons steunen. De Eeuwige is der bedrukten toeverlaat, een steun in tijd van nood. In onze benaauwdheid roepen wij den Eeuwige aan, wij smeeken onzen God, uit Zijn heiligdom verhoort Hij onze stem, ons geschrei dringt tot Zijne ooren. De Eeuwige hoort de behoeftigen aan, de gekluisterden versmaadt Hij niet. Hij versmaadt noch verwerpt de weeklacht des armen, Hij ontrekt hem Zijn aangezicht niet, maar verhoort hem als hij tot Hem schreit.

Onze God en God onzer vadersen!

Ik ben bekommerd wegens mijne misdaden, belijd mijne zonden en laat mij in bittere klagten uit. Hij die mij als een vader opvoedde, verhaalt mijne misdaden op mij; Hij, mijn Vriend, laat mij een bitteren, wrangen tijd beleven; van alle zijden groeit mijn lijden aan. Zij, die het verstonden ontferming te verwekken, de voorbiddenden, verstonnen. Vernederd ben ik sedert de zoo fraai op een berg gebouwde tempel verwoest is; op den huidigen dag zijn mij vijf rampen we-dervaren en nog tien daarenboven sedert dezen dag van Gods oordeel;

daarom vasten wij heden. Heden zijn, door onze zware zonden de wetstafelen, het werk Gods, verbrijzeld geworden. Als ik aan dezen ongeluksdag denk, jammert mijne ziel en mijne oogen storten tranen. Ik ben blootgesteld door den ondergang des zoenoffers voor mijn volk, het dagelijksch offer, dat reeds bij den berg Sinai geofferd werd. Gij hebt ons verstooten, ons verlaten, Allerheiligste! Alziende! Woeste monsters hebben ons leven verwoest, een vastendag in de vierde maand ontstond, en onze zonden, veroorzaakten het dat Jeruzalem bestormd werd. Hulpeloos bleven wij in de gevangenis; Gij voldeed des snoodaards wensch, helaas! de weldenkenden ontstellen over dit onheil. Apostumus verbrandde de wet! Allerheiligste! ik huiver, als ik er aan denk, hoe zich heden alles tot mijn ongeluk vereenigde, duister was de dag, somber en stikdonker; een gevleugelde raaf kwam als het afschuwelijke afgodsbeeld in mijnen tempel. De beroemde koningsstad is verlaten, niemand bezoekt haar; desniettemin vertrouwt zij op Uwe regterhand; herschep den dag der droefenis in een dag van verkwikking, moge hij den huize Juda, tot vreugde en genoegten worden! o Openbaar Uwen geliefden het eindperk der duizendjarige versmading, verwissel ons lijden binnen korten tijd, in wellust en vreugde, in een' vreugdevollen feestdag!

Blik op den gebundene, die aan de magt van Babel en Seir overgeleverd, reeds sinds langen tijd jammert, gelijk een klein kind tot U schreit, ten dage, waarop de vijand zegevierde, en de stad veroverd werd. Daarom ben ik ter nedergebogen, sla de handen zamen, ten dage, waarop vijfvoudig lijden mij wedervoer; wegens het gouden kalf, verloor ik eens de wetstafelen, werd het dagelijksch offer ingetrokken en ik in boeijen geklonken, een afgodsbeeld in den tempel geplaatst en ik door het Goddelijk raadbesluit gekerkerd. De offergaven bleven weg, de vijand verbrandde Uw wetboek, ten dage waarop hij zegevierde en de stad door hem veroverd werd. Ik beef en huiver voor den dag waarop de Almagtige mij verstiet, mijn licht uitgebluscht, Sesach (Babel) mij als een bal voortslingerde, toen een adder uit het Noorden (Nebukadnezar) mij ijlings voortsleurde, een jager (Ezau) mij greep en het woeste monster (Syrie (1)) ten dage waarop de vijand zegevierde en de stad veroverd werd. Trots mijus harten! Gij, mijn Schutsvest! Zal Uw toorn eeuwig woeden? Ziet Gij dat matte volk niet, dat zoo zwart als een oven is geworden? Herstel mijne gebreken door den zoon van Peretz (David), zoek de roos van achter de doornen, herbouw het huis, Uwe woning, breng ons terug naar het gebied van Karmel en Bazan; zie rondom U, neem wraak op Etzar en

10

Disjon

(1) Zie Daniël.

יוסף לקח

ודוא

חמשה חומשי תורה וחמש מגלות

מתורגמים ומבוארים כלשון ארצנו

עם הפטרות תפלות ויוצרות.

DE PENTATEUCH

EN DE

VIJF ROLLEN,

Opnieuw in het Nederlandsch vertaald en verklaard,

EN DE *JOSEPH*

Haphtaroth en Shabbathgebeden

met Nederlandsche Vertaling

DOOR

J. VREDENBURG,

Leeraar aan het Beth-Hamidrash te Amsterdam.

AMSTERDAM,

J. L. JOACHIMSTHAL.

לברית מילה.

Die door de vreeze voor Hem worden gesterkt¹⁾, zal Hij met levensdauw drenken; die de door Hem uitgesproken wet in acht nemen, in de eeuwigheid hun gebied aanwijzen, — naar het bijbelwoord: „Ware niet Mijn verbond bij dag en bij nacht!”²⁾ Met het heilig bondsteeken bezegeld bij hunne vorming³⁾, werden de grondslagen der wereld onwankelbaar gevestigd: „de wetten van hemel en aarde [zou Ik anders niet hebben vastgesteld].” Ook door het bloed des verbonds worden de mijnen vrijgelaten, om niet te worden overgegeven, zoodat hunne gevangenen niet langer in de put, waarin geen water is, worden geworpen⁴⁾, want: „dit is het teeken des verbonds, dat Ik stel.”⁵⁾ Moge God, wanneer Hij de volkeren ieder naar zijn lot opschrijft, dit volk, dat door het verbond is geteekend, tellen om het te verheffen, zoodat van ieder, die ten leven is opgeschreven, zal worden gezegd: heilig⁶⁾.

Toen Hij Zich herinnerde Zijn heilig woord aan hem [Abraham], die zijne geoeffenden aanspoorde, zond Hij vooraf tot hem, om hem de blijde boodschap te brengen, Zijne dienaren, de door Hem gezegenden, Hij, God, die het woord van Zijn dienaar en het plan Zijner engelen tot stand brengt.⁷⁾ Voorwaar, eerst gebood Hij hem de voorhuid te verwijderen, en toen bracht hij in reinheid voort den lieveling, den eenige, den reine, — „Gord het zwaard aan tegen uw heup, gij held.”⁸⁾ En toen werd hij bedacht met den op het altaar gebodene [Izak] als de vrucht van zijn lijf; en op den achtsten dag legde hij hem het zegel aan en maakte hem tot bloedbrudegom door het bloed des verbonds, en besneed Abraham zijnen zoon Izak.⁹⁾ Zijne rank [Jakob], wiens beeld gegrift is op den troon van den Almachtigen God¹⁰⁾, werd besneden geboren en beminde [de geboden der Thora, talrijk als] de opeengepakte lokken¹¹⁾ — en Jakob was een vroom man, zittend in de tenten¹²⁾ [der Thora]. — Toen nu de hideraar [Bil'am] naar den top van den berg kwam om zijne spruiten te verwenschen, zag hij de in zand verborgen¹³⁾ en sprak: „hoe zou ik vloeken,” — „wie toch tellt het stof

^{*)} Het hier volgende stuk bestaat uit drieregelige verzen, wier aanvangsletters alphabetisch zijn, terwijl in het vierde vers en het laatste gedeelte de naamletters van den schrijver als acrostichon zijn ingevlochten. De twee eerste regels van elk vers bestaan uit vijf woorden, terwijl de derde regel door een bijbelvers wordt gevormd.

De schrijver is R. ELI'EZER BEN NATHAN (ר'א"ז) uit Mainz, ± 4900 a. m. (1140 g. j.), schrijver van צנת פניה, een tijdgenoot van RASHI's kleinzonen R. Samuel b. Meier (רשב"ם) en R. Jakob Tham. (Landshüt, עמרי דעבורה pag. 20 v.v.)

¹⁾ Volgens den Thalsoed (Sanhedrien 110b) wordt een kind door de besnijdenis het eeuwige leven deelachtig, zooals blijkt uit Ps. 88,16: een volk, arm en bijna stervend van der jeugd af — van dat ik de vrees voor U, Uwe geboden, draag, אפרה ben ik gesterkt. Aan dit laatste woord is hier de uitdrukking אפני ontleend.

²⁾ Jer. 33,25: Ware niet Mijn verbond bij dag en bij nacht, dan zoude Ik

יוצר לברית מילה

סה

ע"ם א"ב ובסוף התום אליעזר ברכו נתן. (*

אפוני אימיו בטל חיים לטללה · שמרי דת אמרתו עולם
להנפילה · כאומר אם לא בריתי יומם ולילה: באות
ברית קדש התומים בקרין · משתתים מוסרי תבל בלי פריץ ·
חקות שמים וארץ: גם בדם ברית משלחי מלהנתן · בבור
איזבו מים אסיריהם · מלתן · זאת אות הברית אשר אני
נותן: אלא יספור בכתוב עמים · מהכלו · עם זה ירשום
ברית לעלו · כל-הכתוב לחיים יאמר-לו קדוש:

דבר קדשו בזכר לזרו חניכיו · הקדים אצלו לבשרו משרתיו
ומבורכיו · מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו: הלא
לפניו צוהו ערלה לעבור · הוליד בטרה ירד ויחיד ונבור ·
חגור הרפך על ירך גבור: ואז נפקד בנעקר פרי בטנו ·
ולשמונה התמו וברם ברית התנו · וימל אברהם את יצחק
בנו: וזמרתו חקוקה בכס אל אלים · נולד מהול והבב קוצת
תלתלים · ויעקב איש הם ישב אהלים: הניטיו כבא שטן שפי
לקוב · אז ראה שפוני-חול ופין מה-אקוב · מי מנה עפר

de wetten van hemel en aarde niet hebben ingesteld, wat de Thalsoed (Nedariem 32a) op het besnijdenisverbond laat slaan.

³⁾ מדמר קרצתי גם אני · בקרין, bij de vorming, eig.: uitsnijding, vgl. Job 33,6: ומהר קרצתי גם אני · Voor den zin zie de vorige aantekening.

⁴⁾ Eene omwerking van het vers Zecharja 9,11. ⁵⁾ Gen. 9,12.

⁶⁾ Eene omzetting van Jes. 4,3. ⁷⁾ Jes. 44,26.

⁸⁾ Ps. 45,4. Het vers is hier natuurlijk in geheel oneigenlijken zin gebezigd, als doelende op de besnijdenis: richt uw zwaard op uwe heup, om u te besnijden (Jalkoet 1,81). Dat zij op de besnijdenis kan doelen, blijkt uit RASHI Gen. 24,2 e. a. p.

⁹⁾ Gen. 21,4. ¹⁰⁾ Ber. Rab. 68, Choellien 91, b.

¹¹⁾ Het eerste versdeel van Hoogl. 5,11 wordt in Jalkoet t. p. toegepast op de Thora; onze dichter ontleent daarom ook zijn beeld voor de Thora aan dit vers. Misschien ligt in הללים ook eene toespeling op de bekende uitdrukking: תלי חלים של הלכות, geheele groepen van bepalingen.

¹²⁾ Gen. 25,27. Midrash ziet nl. in de אהלים, hier genoemd, de leerscholen van Shem en 'Eber, waar Jakob zich langen tijd zou hebben opgehouden om met de oude overgeleverde leerstellingen aangaande God enz. bekend te worden.

¹³⁾ De afgesneden voorhuiden der Israëlieten, die in zand waren gelegd en zijn gezichtsveld geheel vulden.

van Jakob." 1) Ze te verbergen in zand is daarom een wel onderzochte en volkomen wet van Hem, die het zand tot grens stelde voor de zee, als een eeuwige wet; Hij stelde het Jakob tot wet, Israël tot eeuwige verbond. De bewoners van Noph 2) deden het verbond van mijn teeken ophouden, tot de tijd hunner bedenkking kwam, om uit te trekken en hen te bevrijden, 3) „alleen de stam Levie" 4) [stoorde zich aan dit bevel niet]; — Daarom zegende hem de man Gods met het verpletteren [zijner haters] 5), en prees hem de profeet 6) [en zegde hem toe], dat hij nimmer zou worden vergeten, [met de woorden]: „Mijn verbond was met hem, het leven en de vrede." Hij [Mozes] had zijnen eerstgeborene niet besneden en werd daarom [door den doodsengel] opgeëischt in het nachtverblijf, hadde niet de ijverige, [door schoonheid en deugd] zich onderscheidende [Tsippora] een scherpen steen genomen en afgesneden de voorhuid van haar zoon. 7) „Uit harden dienst heb Ik u bevrijd door de braafheid uwer volmaakte vaders, toen uwe alruinen geur gaven en uwe wijngaarden bloeiden 8) en Ik bij u langs ging en u zag, wentelend in uwe beide bloedsoorten. 9) Uw leven heb Ik gespaard, toen Ik alle eerstgeborenen sloeg 10); doordien Ik aan uwe deuren het teeken liet aanbrengen, zoudt gij in het leven blijven; en Ik zeide tot u: „door uw bloed zult gij leven." 11) Als loon, voor de dienstbaarheid dienden de [gouden] spangen met de zilveren stippen 12); ten einde hare [Israëls] vlerken in goudglans te meer schitterend te maken, werden de vleugelen der duif met zilver bedekt. 13) De Allerhoogste heeft wegens het besnijdenis-verbond den zeefong drooggemaakt 14), en deze zaken zijn in een duidelijke sprekend bijbelvers neergelegd: „[Dankt] Hem, die de zee kliefde voor de besnedenen." 15) Zij werden weerhouden en lieten, wegens de moeilijkheden der reis, na, zich te besnijden, terwijl zij in de woestij op weg gingen, geheel het volk, dat in de woestijn tijdens de reis was geboren. 16) Toen echter [Mozes'] dienaar Jehoshoea' en het volk

1) Num. 23,10, waarbij עַרְיָה ook opgevat wordt als zinspeling op het zand, waarin de voorhuiden waren gelegd. Zie Jalkoet, Numeri N°. 766; Pirké R. El'ezér, 29.

2) Noph, een der voornaamste steden van Egypte, waarsch. Memphis.

3) Naar aanleiding van Ez. 16,6 verhaalt Midrash, dat vóór den uittocht uit Egypte de Israëlieten zich besneden; vgl. Jos. 5,5.

4) Num. 1,49. Vgl. Shemoth Rabba, 19.

5) Op de aangehaalde plaats brengt Midrash de woorden door Mozes, den „man Gods" (Ps. 90,1) tot Levie gesproken, Deut. 33,8—11, in verband met Levie's handhaving der besnijdenis. „Omdat zij Uwe woorden inachtnamen en Uw verbond beschermden, ... verpletter de lendenen van hen, die tegen hem opstaan enz.

6) Malachie, op de straks aan te halen plaats, Malachie 2,5.

7) Ex. 4,24 en 25, naar ééne opvatting in Midrash. וְשִׁמְרָה, wordt Tsippora genoemd, naar de opvatting, die in de woorden אִשָּׁה כִּשְׁמֵרָה (Num. 12,1) ééne toespeling op hare bijzondere schoonheid en deugdzaamheid ziet.

יעקב : טָמוֹן בְּחוֹל חוֹק נִדְרָשׁ וּמִשְׁלָם · חוֹל גְּבוּל · לַיָּם
שֵׁם חֲקֵעוֹלָם · וַיַּעֲמִידָהּ לַיעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם :
וַיֹּשְׁבֵי נוֹף הִדְלוּ בְרִית תְּוִי · עַד זְמַן פְּקֻדָתָם לְצֵאת הָרְוִי ·
אֶךְ אֵת מִטָּה לְוִי : בְּאִשֶׁר אִישׁ הָאֱלֹהִים בְּרַכּוֹ לְהַלּוֹם · וַנִּבְיָא
קָלְסוּ לְבַל לַעֲלֹם לַעֲלוֹם · בְּרִיתִי הִיתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְׁלוֹם :
לֹא מָל בְּכוֹרוֹ וַנִּתְבַּקֵּשׁ בְּמַלּוֹנָה · לוֹלִי לְקָחָה צַר זְרִיזָה וּמִשְׁנָה ·
וַתִּכְרַת אֵת עֶרְלַת בְּנָהּ : מִפְּרֵךְ הַדְּרָרֵהוּ בְּבוֹשֶׁר הַוּרְרִיָּה
תְּמִימִיָּה · בְּנִתְנֵנוּ רֵיחַ דְּוִדְאִי וּסְמֻדְרוֹ כְּרַמְיָהּ · וְאַעֲבוֹר עֲלֶיךָ
וְאַרְאֶךָ מִתְּבוֹסְסַת בְּדַמְיָךְ : נִפְשֶׁךָ הַחַיִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּמַחְיִי ·
בְּתַנְיָתִי עַל פְּתַחְךָ תְּוִי תַחֲיִי : וְאָמַר לָךְ בְּדַמְיָךְ חַיִּי : שֶׁבַר
שֶׁעֲבוֹר תּוֹרִים וַנִּקְדוֹת הַכֶּסֶף · בְּגִין אֲבֹרוֹתֶיךָ חֲרוֹצֵי יִדְקַרְק
לְהוֹסֵף · בְּנִפְי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף : עֲלוּיִן בְּבְרִית לְשׁוֹן יָם
חֲחֵרִים · וּמִקְרָא מְלֵא הֵן הֵן הַדְּבָרִים · לְגִזּוֹר יָם סוּף לְגִזְרִים :
פְּסוֹ וְהִדְלוּ מִפְּנֵי טוֹרַח הַדְּרָךְ · מִלְּמוֹל הוֹלְכֵי יִשְׁמִיזוּ עֲלֵי
דְרָךְ · כָּל הָעַם הַיְלִידִים בְּמַדְבַּר בְּדְרָךְ : צִלְחוּ יִרְדּוּ מִשִּׁירַת

8) Vgl. Hoogl. 2,13, hetgeen door Midrash in verband gebracht wordt met Israël's deugdzaamheid bij den uittocht uit Egypte.

9) Ez. 16,6; het meervoud כְּרַמְיָהּ wordt verklaard te doelen op het bloed van het paaschoffer en dat der besnijdenis, met welke beide heilige handelingen Israël bij de bevrijding zich bezig hield.

10) בְּחַיִּי, van het Chaldeeuwische חַיָּה, slaan, vgl. in het bekende smeekgebed voor de boetedagen: מִחַיִּי וּמִכִּי.

11) Ez. 16,6. Vgl. aant. 9.

12) Vgl. Hoogl. 1,11, waar Midrash deze beide uitdrukkingen in verband brengt met den rijkdom uit Egypte meegenomen, en den buit, aan de zee behaald; ook Ez. 16,7 doelt volgens Midrash t. a. p. met de woorden בְּבִרֵי יָדַיִם op die beide bronnen van rijkdom.

13) Jalkoet, Psalmen, n°. 795, wordt het vers Ps. 68,14 eveneens in verband gebracht met de bovengenoemde schatten en vertaald: „In Egypte werden de vleugelen der duif [Israël] met zilver bedekt, doch aan de zee hare vlerken met schitterglans van gedegen goud.”

14) De uitdrukking is ontleend aan Jes. 11,15; het denkbeeld aan Mechilta Ex. 14,15, waar o. a. gezegd wordt, dat het klieven van de Schelfzee ter belooening van de besnijdenis zou hebben plaats gehad. Zie ook Jalkoet, t. p. I n°. 233.

15) Ps. 136,13; vgl. de aangeh. plaatsen. לְגִזּוֹרִים is dan = לְגִזְרֵי = לכרותים.

16) Jos. 5,5.

Gods den Jordaan waren doorgetrokken, gebod Hij te maken steenen messen, en toen hij daaraan voldeed [luidde het bevel:] „en besnijd wederom de kinderen Israëls.”¹⁾ Toen de vorst des volks [David] ontkleed in het bad ging, sprak hij: „thans zijn de [Tsietsieth-] snoeren er niet en is mijn hoofd niet met [Thephilien-] kroon versierd, — „wees mij daarom genadig, o Eeuwige, want ik versmacht.”²⁾ Hij verzadigde U met talrijke liederen en lofzangen, om U te verheffen, en zeide vóór U, met betrekking tot het zegel van Uw verbond: „Ik verheug mij over Uwe uitspraak.”³⁾ Toen hij zag, dat door het achtste [gebod] de spin [Edom] zou worden weggesnoeid, verkondigde hij het geheele menschedom de grootheid van uw lof, zeggende: „voor den zangmeester .... op het achtste [gebod], zeggende.”⁴⁾ De Thishbiet, [Elijahoe], was een ijveraar, zooals hij voor God sprak: „Ik heb geijverd voor U, Helper en Verlosser! want de kinderen Israëls hebben Uw verbond verlaten.”⁵⁾ Voorwaar, daarom maakt men twee zetels gereed, één voor hem, en één voor den sluiters des verbonds⁶⁾, dat deze kan zitten en zal verschijnen in *bijzijn van het getuigenis, ter inachtneming, tot teeken.*⁷⁾ Om hem [den besnedene] te genezen, daartoe blijft de zetel staan;⁸⁾ de Schrift duidt het aan: „om op den derden dag u te doen opstaan en tot nieuw leven op te wekken”⁹⁾ — want: „zie, Ik zend u [den profeet Elijahoe]!”¹⁰⁾ Laat hij spoedig komen om zijn pand in te lossen, om het niet langer in te houden; de Waw van zijn naam is tot pand gegeven als getuigenis bij Jakob, — „en Ik zal gedenken Mijn verbond met Jakob.”¹¹⁾ „Mijn uitverkoren volk, dat van Mijne tafel is verwijderd, zal Ik in barmhartigheid gedenken wegens de verdiensten van het verbond, dat door hen als wet wordt gehandhaafd, — en ook Mijn verbond met Izak.”¹¹⁾ Den verstrooiden in de vier [windstreken], hun, die eens door Mij zijn verworven voor een Léthech en een Kor¹²⁾, zal Ik een sein toefluiten en Ik zal ze verzamelen om hen nimmer weër te verkoopen, — en ook Mijn verbond met Abraham zal Ik gedenken.¹¹⁾ Besnijdenisbond, Shabbath en Thora zijn [heden] als tweelingen

¹⁾ Jos. 5,2.

²⁾ Ps. 63. Vgl. voor den inhoud der drie over David sprekende strophen: Menachoth 43b.

³⁾ Ps. 119,162.

⁴⁾ Vgl. Menachoth t. p. In Jalkoet, Ps. 6,1, N°. 633 komt eene opvatting van עַל הַשְּׂבִיטִית voor, zooals ik die in de vertaling gegeven heb: de besnijdenis als het achtste gebod, door God aan menschen gegeven, n.l. de zeven Noachidische plichten, en het gebod der besnijding aan Abraham. Zoo doet dus ook onze strophe op de besnijdenis. שְׂבִיטִית, Spr. 30,28, is eene spin. Het vers wordt door Midrash op Edom betrokken. B. R. 66, einde: Jalkoet I,115; II,964.

⁵⁾ I Kon. 19,10. Zie Pirké R. Eli'ezer, 29 einde: vgl. Jalkoet II,15 en II,217 einde, waar dezelfde Midrash abrupt voorkomt.

⁶⁾ בעל ברית. Hieronder worden verstaan de *vader van het* te besnijden *kind*” (אביו הבן), hij, die de besnijdenis verricht, (מורה) en hij, die tijdens

ועם אל · צנה לעשות חרבות צורים פהאל · ושוב מול
את בני ישראל : קצין עם בנכנס למרחץ משלל · פץ אין
פתיל ולא ראשי מקלל · הנני יי כי אמלל : רוך רב שירות
ותשכחות לעלותך · ויאמר לך עלי חתימת בריתך · שש
אנכי על אמרתך : שר כי שמינית שממית לומר · והשמיע
לכל תהלתך לאמר · למנצח על השמינית מזמור : תשבי
קנא כפץ לפני האל · קנא קנאתי לך מושיע ונאל · כי עזבו
בריתך בני ישראל : אכן בכך עשים שתי כסאות · לו ולבעל
הברית לישב ולראות · לפני הערות למשמרת לאות :
לרפאתו שלשה כסא מתקן לכן · רמו ביום השלישי
להקימכם ולהחיותכם · כי הנה אנכי שלח לכם : יחיש יבא
לגאל עבוטו מלעבוב · ויו עבוט עבוטא לעדות ביעקב · וזכרתי
את בריתי יעקוב : עמי בחירי מעל שלחני נרחק · ארחם
ואזכור בזכות ברית הוהק · ואף את בריתי יצחק : זרוים
לארבע ברונן בלתך וכור · אשרוק ואקבץ עוד לכל · למכור ·
ואף את בריתי אברהם אזכר : ברית שבת ותורה תברו

de handeling het kind op zijn schoot houdt (מורה, gevader, peet). Hier is laatsigenoemde bedoeld.

⁷⁾ Num. 17,25.

⁸⁾ Ik heb dit gebruik, om den של אליוo drie dagen te laten staan, nergens kunnen terugvinden, noch in Midrash, noch in de decisoren, die allen wél melding maken van den של אליוo met vermelding van den oorsprong der zaak.

⁹⁾ Vgl. Hoshéa' 6,2.

¹⁰⁾ Malachie 3,23.

¹¹⁾ Lev. 26,42. Daar staat n.l. ירקב, met een Waw geschreven, wat RASHIE aanleiding geeft tot de opmerking, dat deze volledige schrijfwijze van Jakob's naam vijfmaal voorkomt, evenals de onvolledige schrijfwijze van den naam *Eliahoe*, waarvoor op vijf plaatsen Elia staat. De Waw zou dan als het ware aan Elia ontnomen en aan Jakob toegevoegd zijn, als waarborg dat Elia, de bondsengel, tevens de voorlooper van den toekomstigen verlosser (Malachie 3,23), Israël zal bevrijden om die letter weër bij zijn naam gevoegd te zien. Reeds BERLINER zegt de bron van deze aantekening van RASHIE niet te hebben kunnen vinden.

¹²⁾ Hoshéa' 3,2. Israël is door God als Zijn eigendom verworven door een Léthech, d. z. 15 Sea, en een Kor, dat is dertig Sea. Vgl. Jalkoet t. p. II,519.

vereenigd; om hunnentwille werden gegrondvest de „voetbank” [Gods] ¹⁾ en de hemellichten en de hooge hemelen, — *in den beginne schiep God* ²⁾. Bij de vervulling van deze drie zult gij, Mijne beladenen, verlost worden, zoo gij in achtneemt, wat Ik u heb toevertrouwd, Mijne geboden, Mijne wetten en Mijne leeringen, doch vooral — *die Mijne Shabbathen zullen in acht nemen.* ³⁾ Plaats en naam zal Ik u dan geven in Mijn huis; met het goede, dat [voor de braven] is weggelegd, zal Ik u verzadigen, gij Mijn volk en Mijn erfdeel! *die verkiezen, waarin Ik behagen schep, en vasthouden aan Mijn verbond.* ⁴⁾ Gij, die in genot den rustdag viert, den Shabbath in achtneemt, gij, Zijne besnedenen, erkent de macht Gods naar Zijne groote daden, *verheft den Eeuwige, onzen God, en werpt u neder voor den bank Zijner voeten,* ⁴⁾ van Hem, den Heilige!

אופן.

[De engelen] Die omgord zijn met schrik, en geschapen tot vrees, — machtig in kracht, te verheffen Zijn troon, — de schrikwekkenden ... sidderen en dienen met vrees, — bezingen hun Koning in heerlijken lof!

Ook Zijn volk, eens genomen in heilig verbond,
Looft Hem, die herdenkt den Besnijdenisbond!

Den geprezen Beheerscher, wie zou Hem niet roemen? Wie niet den lofwaardigen Koning verheffen? Den heiligen Koning te prijzen, te huldigen, — hoog heerlijk te roemen Zijn lof te vermelden....!

En Zijn volk in den avond- en morgenstond,
Roemt d'eenheid van Hem, die gedenkt het Verbond!

De dienaren Gods staan daar krachtig en hoog; die glanzende wezens, zij stijgen en rijzen; zij roemen en loven zoo luide, zoo gaarne; zij nemen de harp, begeleidend het lied!

En Zijn volk, — als de dauw, is gering ook de rest ⁵⁾, —
Zij roemen den Heer, die gedenkt het Verbond!

De machtige wachters door Shechiena gewekt ⁶⁾, zij vlechten er kronen voor God in Zijn woning; den Hoogste bezingend met juichenden roep, volbrengen z' in hoogste getrouwheid hun taak!

En de natie, de dochter van 'Ibrieschen grond,
Verheerlijkt den Heer, die gedenkt het Verbond!

In gezang en begroeting, in loflied en dank, barsten los vonschietende Chashmalliem luid! De Vlammen omhoog staan rondom als een krans, — zich beijv'rend en naarstig Zijn grootheid te roemen!

En het volk, eens zoo schoon, doch zoo zwart nu van kleur ⁷⁾,
Het looft toch zijn God, die gedenkt het Verbond!

¹⁾ De aarde, vgl. Jes. 66,1.

²⁾ Gen. 1,1. Bij de Schepping had God nl. hoofdzakelijk o. a. Thora en Shabbath op het oog (Pirké R. Eli'ezer 3); wat de besnijdenis betreft, zie onze aant. op de 1ste strophe. ³⁾ Jes. 56,4,5. ⁴⁾ Ps. 99,5.

לְהַתְּאִים · בְּגִינָם נוֹסְדוּ הָרוּם וְגִיהִים וְגִבּוּהִים · בְּרֵאשִׁית בְּרָא
אֱלֹהִים : בְּקִיּוּם שְׁלֹשׁ אֱלֹהִים תִּנְאַלוּ עִמוּסֵי · שִׁמְרֵי מִשְׁמֵרְתִּי
מִצִּוְתֵי חֻקֵּי וְתוֹרֹתֵי · אֵךְ אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת-שִׁבְתֵּתִי : יָד וְשֵׁם
אֶתֶן לָכֶם בְּבֵיתִי · טוֹב הַצִּפּוֹן אֲשֶׁבִיעֶכֶם עִמִּי וְנִחַלְתִּי · בָּחֲרוּ
בְּאֲשֶׁר תִּפְצְצֵתִי וּמְחֻזְקִים בְּבְרִיתִי : נוֹפְשֵׁי עֹנְגִי וְשִׁמְרֵי שִׁבְתֵּת
מְהוֹלָיו · תִּנְנוּ עֹז לְאֱלֹהִים כְּגֹדֶל מַפְעָלֵיו · רוּמְמוֹ יִי אֱלֹהֵינוּ
וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהָרוּם רַגְלָיו · קְרוּשׁ : הַכֵּל יוֹדוּךְ

אופן שם המתבר אלעזר מרובע בראשי החרוזים.

אֲזוּרֵי אִימָה בְּרוּאֵי יְרֵאָה · אֲמִיּוּצֵי כַח כֶּסֶף לְנִשְׂאָה · אִימִים
רוֹעֵדִים וְעוֹבְדִים בִּירֵאָה · אֲמָרִים לְמַלְכָם תִּהְלֶה נְאֻה :
וְעַמּוֹ בְּרוּתֵי בְרִית · מְהַלְלִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
לְמַלְךְ הַמְּהַלֵּל מִי לֹא יִהְדַּר · לְמַלְךְ הַמְּשַׁבַּח מִי לֹא יֵאָדָר ·
לְמַלְךְ הַקְּרוּשׁ לְעֵלָה וְלַהֲדָר · לְסֻלָּס וּלְפֶאֶר שְׂבָחוּ לְסִדְר :
וְעַמּוֹ עֶרְבִית וְשַׁחֲרִית · מִיַּחֲדִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
* יִתְגַּבְּרוּ יִתְגַּבְּהוּ מִשְׁרֵתִי עֲלִיּוֹן · יִתְנַשְׂאוּ יִתְעַלּוּ בְעַלִּי זְהִיּוֹן ·
יִפְאָרוּ יִבְאָרוּ לְהַלְלוּ בְצַבְיוֹן · יִשְׂאוּ כְנוֹר עַלִּי הַגִּיּוֹן :
וְעַמּוֹ כְּטַל שְׂאֵרִית · מִפְּאָרִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
* עִירֵי גְבוּרָה מַפְעָמֵי שְׂכִינָה · עוֹטְרֵי כְתָרִים לְאֱלֹהֵי מְעוֹנָה · עֲלִיּוֹן
מְרַנְנִים בְּגִילָה וְרִנָּה · עֹשִׂים מְלֹאכְתָם בְּאוֹמֵן אֱמוּנָה :
וְאוֹם בַּת עֶבְרִית · מְהַדְרַת לְזוֹכֵר הַבְּרִית :
* זְמֶרְדָּה וּבְרַכָּה הוֹדָאָה וְהַלֵּל · זְקֵי חֲשַׁמְלִים פּוֹצְחִים לְמַלְל ·
זְהָרֵי מְעֵלָה מְכַתִּירִים לְכֻלָּל · זְהִירִים זְרוִיזִים גְּדֹלוּ לְסֻלָּל :
וְאוֹם נְאֻה שְׁחַחֲרוּרִית · מְשַׁבְּחִים לְזוֹכֵר הַבְּרִית :

⁵⁾ Miccha 5,6. ⁶⁾ Vgl. Recht. 13,25. Shechiena is de Majesteit Gods.

⁷⁾ Hoogl. 1,5. Midrash verklaart dit vers, als te spreken van Israël, dat dan spreekt: *wel ben ik thans zwart, in rouw gedompeld en door God verlaten, maar toch schoon, door de trouwe vervulling mijner plichten kan ik mijn Heer tot mij doen terugkeeren en in ouden glans hersteld worden.*

De wagen van God, het zijn duizend myriaden, — zij dond'ren het „heilig” drievoud in twee legers; zij peinzen: „geloofd zij” steeds zonder verpoozen; zij schudden, doen wankelen drempel en post!

En de natie, bezegeld met heiligen bond,
Zij looft steeds den Heer, die gedenkt het Verbond!

וּלְת .

Drie malen heb Ik een bondsteeken gegeven tot genezing der wereld: door het plaatsen van den boog in de wolken „om te gedenken het eeuwig verbond,” — de besnijding, — en den rustdag heb Ik in hun gebied gegeven; *tusschen Mij en de kinderen Israëls is hij een teeken voor eeuwig.*¹⁾ Mijne lievelingen zijn daarmede gesierd, Mijne uitverkorenen, Mijne beproefden, die geteekend en gewaarmerkt zijn, om gered te worden van de kolen Mijner verbranding²⁾; en al wie hen ziet, zal erkennen, dat zij volmaakt zijn vóór Mij; *dat zij vormen een kroost, dat de Eeuwige gezegend heeft.*³⁾ Vijf maal werden snijwerktuigen aangewezen voor het verbond aan het lichaam, bij het besnijden der twee voorouders [Abraham en Izak], dat zijn de stamvaders⁴⁾; de reine [Tsippora] deed het ten derden male en [Jehoshoea',] de zoon van Noen hief er twee op, *en Jehoshoea' maakte zich zwaarden van gescherpten steen.*⁵⁾ Toen werden steenen tot zwaarden veranderd⁶⁾, om daarmede te besnijden, gelijk zij met een scherp steen hadden besneden gisteren en eergisteren⁷⁾; daarom heeft [Mozes'] dienaar hen gesteund met een voorschrift om te besnijden: *„Maak u zwaarden van scherp steen en besnijd wederom.”*⁸⁾ Toen de heerlijke zanger [David] den kampvechter [Goliath] neervelde [met een steen], kwamen zij alle vijf voor den dag en werden tot één om hem te helpen⁹⁾ en het ijzer trok zich uit zich zelve terug, toen het aan zijne [Goliath's] wijze van doen dacht en *zoo drong de steen in zijn hoofd.*¹⁰⁾ De bezigheid voor de besnijdenis doet [de wetten omtrent] de Shabbathrust wijken, het verrichten der handeling zelve, het losscheuren en ombuigen der onderhuid, het uitzuigen en afwassen der wond, de komijn en pleisters voor het verband; en voor elken noodzakelijken arbeid, dien men den vorigen dag [vóór den ingang van den Shabbath] niet had kunnen doen [is het geoorloofd] *te naderen tot den arbeid om hem te verrichten*¹¹⁾ In de oudheid hebt Gij U Uwe gemeente tot eigendom gemaakt van tusschen de „ezels”,¹²⁾

*) De Schrijver van dit stuk is R. ELJAKIEM of ELJAKOEM, waarsch. b. Meschoellam. (Zie LANDSHUÏT s. n.)

¹⁾ Ex. 31,17.

²⁾ De vlammen van het Géhinnom; zie 'Eroebien 19a; Abraham zit aan den ingang van Géhinnom en staat niet toe, dat een besneden het betrede. De besnijdenis is dus een teeken, waarop hem, die het dringt, de toegang tot Géhinnom ontzegd wordt. ³⁾ Jes. 61,9.

קו"ח * רַכַּב אֱלֹהִים אֶלְפֵי רַבּוֹתַיִם . רֹגְשִׁים שְׁלוֹשׁ קְרוּשׁ בְּמַחְנוֹתַיִם .
רוּחֵשִׁים בְּרוּךְ בְּלֵי עֲצָלְתַיִם . רֹעֵשִׁים וּמְנַעִים סְפֵי אַמּוֹתַיִם :
וְאוֹם הַתּוֹמָה בְּבְרִית . מְבָרַכַת לְזוּכַר הַבְּרִית : וְהַחַיִּית

זולת ע"פ א"ב ובמקו חתום אליקים. *

אֹת בְּרִית שְׁלֹשְׁהֵי לְמִרְפָּא עוֹלָם . בְּעֲנִינַת קִשַׁת לְזִכַּר
בְּרִית עוֹלָם . גְּזַרָה וַיּוֹם נוֹפֵשׁ נִתְתִּי בְּגִבּוֹלָם . בִּינֵי
זְבִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹת הוּא לְעֹלָם : דּוּרֵי בָּם | מְעַטְרִים בְּחוּרֵי
בְּחוּנֵי . הַמְסַמְנִים וּמְאֵתְתִים לְהַנְצִל מִרְשָׁפֵי כּוּיּוּנֵי . וְכָל
רוּאֵיהֶם יִפְרֹדוּ | מוֹתְמָמִים לְפָנָי . כִּי הֵם זָרַע בְּרַךְ יִי : זְמַנּוּ
צוּרִים הַמְשִׁיחַ לְבְרִית בְּשָׂרִים . הַצֵּב אֲבוֹת שְׁנַיִם הֵמָּה הַיּוֹצֵרִים .
מְהוֹרָרָה שְׁלֹשָׁה וּבְגִדְנָן שְׁתֵּים הַרִים . וַיַּעַשׂ לוֹ יְהוֹשֻׁעַ
חַרְבוֹת צוּרִים : יוֹסְבוּ צָרִים לְחַרְבוֹת בָּמוֹ לְהַמּוֹל . כַּאֲשֶׁר
מָלַךְ בְּצֹר שְׁלֹשׁוֹם וְתַמּוֹל . לָבָן סְמָכָם בְּצוּוֹי מִשְׁרַת לְמוֹל .
עִשָׂה לָךְ חַרְבוֹת צָרִים וְשׁוּב מֹל : מְטִיב לְגִנָּן אִישׁ הַבְּנִיִּים
בְּפִלְחוֹ . גְּזַרְמֵנוּ הַמְשִׁתָּן וַיַּעַשׂוּ אַחַת לְצִלְחוֹ . סֶלֶק הַבְּרִזָּל
עֲצָמוּ בְּזִכַּר אֲרָחוֹ . וְהַטְּבַע הָאֵבֶן בְּמַצְחוֹ : עֶסֶק מִיֵּלָה שְׁבַת
דוּחָה עֲשִׂיתָהּ . פְּרִיעָתָהּ וּמְצִיצָתָהּ רַחֲצִיתָהּ כְּמוֹן וְאִסְפְּלַגִּיתָהּ .
צוּרָךְ מְלֹאכָה שְׂאֵי־אֶפְשֶׁר מִבְּעָרֵב לְעֲשׂוֹתָהּ . לְקַרְבָּה אֵל
הַמְּלֹאכָה לְעֲשׂוֹת אֶתָּה : קִנִּיתָ קָדָם נַחֲלַתְךָ מִבֵּין הַמּוֹרִים .

⁴⁾ I Kron. 4,23.

⁵⁾ Jos. 5,3. Uit den meervoudvorm wordt afgeleid, dat Jehoshoea' tweemaal dit zwaard gebruikte, nl. vóór den uittocht uit Egypte en na de komst in Kena'an (Bamidbar Rabba, 11).

⁶⁾ Zij gebruikten toen geen mes, maar een scherp steen.

⁷⁾ D. w. z. vroeger.

⁸⁾ Jos. 5,2. Uit het woord: *zwaarden* schijnt de dichter de bepaling af te leiden, dat voor de besnijdenis bij voorkeur ijzer gebruikt moet worden. (Vgl. MAIM. 's הל' מילה פ"ב הל' א'.)

⁹⁾ Zie Jalkoet, I Samuel 17,40, N°. 127. De vijf steenen, die David noodig had, vereenigden zich vanzelve tot één.

¹⁰⁾ I Sam. 17,49.

¹¹⁾ Ex. 36,2. ¹²⁾ De Egyptenaren, vgl. Ez. 23,20.

toen Gij zaagt, hoe zij [Israël] in gemengd bloed¹⁾ wentelden, toen Gij de eerstgeborenen sloegt; Almachtige bevrijd ons en onze vijanden zult Gij in stukken snijden, dan zullen als op de tijding omtrent Egypte, de verdrukkers beven.²⁾ God moge in Zijne genade opstaan om Zijn woord te vervullen; moge ons spoedig in erbarming aannemen en ons ten tweeden male redden van de lasten [der ballingschap]; als in de dagen der oudheid moge Hij ons weder wonderen doen aanschouwen, Hij, onze Verlosser, Heilige is Zijn naam, de Eeuwige Tsebaoth.

יוצר לשבת וראש חדש.

Onze God is in waarheid God, en Zijne leer in waarheid betrouwbaar, „Voorwaar, ook Zijne eerste woorden zijn waarheid!³⁾ en het einde ervan wijst op de waarheid [der eerste woorden];” Hij vestigt de grondslagen der wereld op recht, vrede en waarheid⁴⁾. — Vóór de vroegste oudheid overdacht Hij den raad der ware wijsheid⁵⁾, die op Zijn uitgestrekte arm was geschreven, — want een gouden plaat was nog niet geschapen, noch ook een huid van vee of wild. — Hij rolde duisternis en donker weg voor het doorbreken van het licht; toen Hij echter zag, dat het verheven was boven elken glans en licht, borg Hij het als een schat weg voor hen, die zich bezighouden met de Heilige Leer, die lichtend is.⁶⁾ „Hemel en aarde”⁷⁾ gebod Hij, als een koning zijn dienaren — en zij werden tegelijk geschapen, volgens de beslissing, gegeven door den voornamen geleerde en zijne leerlingen, als bewijs daarvoor aanhalend het bijbelvers: „Ik roep hun toe — en tegelijk bestaan zij”.⁸⁾ — Toen nu tot in het oneindige

¹⁾ Van paaschoffer en besnijdenis. De uitdrukking רם תבוסה רם beteekent een mengsel van bloed, voor en na den dood aan een verslagene ontvloeid, en wordt door MAIMONIDES Mishna-commentaar Aholoth 2,1 afgeleid van מתבוסתו. Ez. 16,6.

²⁾ Vgl. Jes. 23,5. צר, eig. Tyrus, wordt op talrijke plaatsen door Midrash als het beeld van de verdrukkers in de tegenwoordige ballingschap opgevat.

³⁾ Het stuk draagt de naamteekening R. BENJAMIN, volgens HEIDENHEIM R. Benjamin ben Zérach, vooral wegens het mystiek karakter van het stuk. Deze R. B. b. Z., met den bijnaam רם בעל, leefde volgens ZUNZ in RASHIE's tijd ± 4820 (1060). LANDSHÜT, pag. 52, noemt 10 stukken met zijn vollen naam geteekend en s. n. R. Benjamin drie anderen, die aan hem worden toegeschreven.

⁴⁾ Ps. 119,160, waar RASHIE die woorden den volkeren in den mond legt, die bij de 1ste groep der tien geboden de opmerking maakten, dat zij allen op God betrekking hadden, maar door de latere geboden: „gij zult niet moorden” enz. ook tot erkenning van de waarheid der vroegeren werden gebracht.

⁵⁾ Aboth I,18.

⁶⁾ De Thora, die, naar Midrash Konén, ook gedeeltelijk in Jalkoet,

ראויה תבוסת רם תבוסתך בכורים · שדי תפדנו ואיבינו
תפסגו גורים · באשר שמע למצרים יחילו צרים ·
אל יקום בחדרו ניבו שנית למלאת · יחיש לרחמנו למלטנו
מתלאות · כימי קדם יראנו נפלאות · גואלנו קדוש שמו
” צבאות : עזרת

יוצר לשבת וראש חדש

ע"ס א"ב ובסוף שם המכבר בנימן. *

אלהינו אלהים אמת · ותורתו אמונת אמת · אמנם ראש
דברו אמת · וסופו מוכיח על האמת · ומעמיד
יסוד העולם על הדין ועל השלום ועל האמת · בין מקדמי
קדם על עצת תושיה · ההיתה בתובה בזרועו הנטויה · כי
לא נבראת טם זהב ולא עור בהמה וחיה · גלל אופל
וחושך מפני פקיעת האור · בשר כי נתעלה על כל גיה
ומאור · גנזו והאסימו לעוסקים בתורת אור · דוק וחלד צנה
במלך על עבריו · ונבראו בבת אחת בהכריע נשיא ותלמידיו ·
וראיה לדבר קורא אני אליהם יעמדו יחדו · התרחבו לאין

Spr. 8,22 vv. aangehaald, vóór de schepping bestond, geschreven niet op metaal, noch op leder, daar dat nog niet bestond, maar in vuurletters a. h. w. op Gods arm. Zij werd vóór de Schepping door God geraadpleegd en haar raad opgevolgd.

⁶⁾ Vgl. Chagiega 12a, Ber. Rabb. 12.

⁷⁾ Vgl. hemel en aarde, דוק וחדל, דוק voor aarde, vgl. Ps. 49,2.

⁸⁾ Chagiega t. a. p. en B. R. 1, komt een verschil van meening voor tusschen de scholen van Shammai en Hillel, of de hemel dan wel de aarde het eerst geschapen is. Eindelijk verklaart R. Shim'on b. Jochai de beide meeningen niet te begrijpen, daar beiden tegelijk geschapen zijn, als een schaal met zijn deksel, die te samen vereenigd gebakken, eerst later van elkander afgesneden worden (vgl. voor dgl. potten Thosaphoth Bétsa 32a, en 'Aroech s. v. אלפס). Hij beriep zich daarbij op het boven aangehaalde vers Jes. 48,13. De geleerden van zijn tijd nu waren het algemeen met hem eens. — Ik preferer daarom de lezing רתלימיו, die ook in Machzor Romie voorkomt, daar de constructie ב— רתלימיו moeilijk te verdedigen is.

zich uitbreidden de uitspannels van Zijn glansvolle woning, moesten zij plotseling een: „het is u thans genoeg” hooren en verstijfden op Zijn woord, ¹⁾ „de zuilen des hemels schudden en worden angstig bij Zijn dreigen.” ²⁾ Daarna verdeelde en splitste Hij de „met Zijne hand gemeten” [wateren] ³⁾; de eene helft hief Hij op en plaatste Hij in de hoogte tot latere eerbewijzing, dat zijn de reine wateren, die eens zullen gesprengd worden. — Toen schreeuwde de rest in opstand: „waarom zou mijne eer tot schande worden!? Laat ook ik boven de wolken-hoogten stijgen en met mijn wederhelft gelijkgesteld worden”; toen verbrandde het een verderend vuur en werd de grommende bedwongen. ⁴⁾ — Hij vernieuwde de oppervlakte der aarde door vruchtboomen en gewassen, en gaf voorschrift aan de boomen: „ieder naar zijne soort”, doch niet aan de gewassen; toch maakten zij voor zichzelf eene gevolgtrekking en de gewassen kwamen in afzonderlijke soorten te voorschijn. ⁵⁾ Den physieken aard der beide hemellichten maakte Hij [oorspronkelijk] gelijk in gestalte ⁶⁾ en vorm; en naar het aangezicht van den door Gods hand gevormde [den mensch] gaf Hij hun gelijk uiterlijk en droeg hun op en gebood hun door hetzelfde venster te voorschijn te treden. De maan echter berispte Hem; dadelijk werd zij kleiner gemaakt, omdat zij aanmatigende woorden tegenover Hem had gesproken en niet begreep haar, in trouw haar toegewezen, tijd [van werkzaamheid]; en Hij troostte haar wel met vertroostings-gronden over hare kleinheid, doch haar geest werd niet tot kalmte er door gebracht; — daarom brengen mijne scharen een zoenoffer voor den Heilige op alle Nieuwemaansfeesten naar mijn wettelijk voorschrift: *een geitebok tot zondoffer voor den Eeuwige.* ⁷⁾ Van hen beiden [zon en maan te zamen] leeren de rozenbloesems [Israël] tijden en eindpunten, nieuw en oud, en zij zullen zijn tot teekenen en tot tijdsbepalingen en tot dagen en jaren ⁸⁾. Den maancyclus geven de letters aan, hare tellingen worden telkens door de zes eersten [samen te voegen] bekend; voegt gij de zevende [letter] er aan toe, dan stijgt het getal tot dat van den zonnecyclus. Dan zijn van den eersten regel nog twee over en van den tweeden en derden nog vier, niet waar? terwijl de Zajin (ז), de 'Ajin (ע) en de sluit-Noen (ף) voor hen

¹⁾ Zie Chagiega t. a. p.

²⁾ Job 26,11.

³⁾ Vgl. Jes. 40,12.

⁴⁾ De voorstelling is ontleend aan Midrash Konén; vgl. ook Ber. Rab. 2, Jalkoet II, 789.

⁵⁾ Choellien 60a, vgl. RASHI, Gen. 1,12.

⁶⁾ De gewone lezing is: **כְּתָנִים**, in kroon, d. w. z. uiterlijken glans(?);

OTTENSOSER leest: **כְּתָנִים**, van **כְּתָנִים** (Jes. 40,) en vertaalt *ontrek*. Machzor Romie geeft de lezing: **כְּתָנִים**, in *gestalte*, wat mij het meest eenvoudig

די רְקִיעֵי הַיָּמִים וְדִקְרָתוֹ קָשְׁבוּ רֵיבִים וְרָחוּ עַל אֲמִירָתוֹ עֲמוּרֵי שָׁמַיִם יִדְפְּפוּ וְיִתְמָרוּ מִגַּעְרָתוֹ : וְאֵן פֶּלַג וְהַחֲצָה שְׁעוּלִים הַמְרוּרִים מִחֲצִיתָם הַשֵּׁיא וְעֵלָם לִכְבוּדֵיכֶם : הֵם הַמַּיִם הַטְּהוּרִים אֲשֶׁר לִזְרַק עֲתִידִים : זֶד יִתְרֵם וְצוּחַ בְּבֹדִי לִבְלֵמָה עַל מֵה : אֲעֹלָה עַל בְּמִתִּי עֵב וְלַעֲמִיתִי אֲדַמָּה : וְתִלְהַטְהוּ אִישׁ אֲכֹלֶת וְנִכְבָּשׁ הוּא הַהוּמָה : חֲדָשׁ פָּנֵי אֲדָמָה בְּעֵצֵי פְרִי וְדִשָּׁאִים : וְגִזַּר עַל הָעֵץ לְמִינֵהוּ וְלֹא עַל הַדִּשָּׁאִים : וְנִשְׂאוּ בְעֵצֵי קַל וְחֹמֶר וְיִצְאוּ מִיְּדֵי דִשָּׁאִים : מִבַּע שְׁנֵי מְאֹדוֹת בְּדַמּוֹת וְדִוּוּקָן הַשֹּׁהַ וּבִתְכֻנֵּי יִצִיר בְּפִים לָמוֹ תִקַּן וְשׁוּה : וְצִאת בְּחֵלוֹן אַחַד לָמוֹ פֶּקֶד וְצוּחַ : יִסַּר הַסְּהַר וְנִתְמַעַט לְשַׁעֲתוֹ : כִּי הַמַּיִם בְּלִפְּוֹ וְלֹא בֶן אֲמוֹנֶת עֵתוֹ : וְנִחְמוּ בְּתַנְחוּמֵי קוֹטָן וְלֹא נִתְקַדְרָה דַּעֲתוֹ : כּוֹפֵר עַלֵי קֹדֶשׁ לָבֵן מִקְרִיבֵי הַמּוֹנֵי : בְּכָל רֵאשִׁי חֲדָשִׁים בְּדַת עֲנִינֵי : שְׁעִיר עֲזִים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְי : לְמִדֵּים : מֵהֶם פְּרָחֵי שׁוֹשְׁנִים : וְמִנִּים וְקִצִּים חֲדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים : וְהָיוּ לְאֵתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים : מִחֲזוֹר הַלְּבָנָה אֵתוֹת מוֹדִיעוֹת : בְּשֵׁשׁ הָרֵאשִׁנוֹת סְפוּרוֹתֶיהָ יְרוּעוֹת : בְּהוֹסִיפֶךָ שְׁבִיעִית לְהֵמָּה מְגִיעוֹת : נִתְרוֹת שְׁתֵּים : מִשְׁמַח רֵאשִׁנָּה : וּמִשְׁנֵיהָ וּשְׁלִישִׁית אַרְבַּע בְּאֲמוֹנָה : וְזֵן וְעֵין וְגוֹן פְּשׁוּתָה

voorkomt, temeer daar de uitdrukking דַּעֲתוֹ רֵיבִים in Midrash en bij de Paitanien zeer gewoon is.

⁷⁾ Vgl. Choellien 60b, waar dit geheele verhaal voorkomt. De maan maakte de opmerking, dat in de geheele Schepping de grootere aan de kleinere zaak gepaard was; twee even groote hemellichamen zouden slechts aanleiding geven tot strijd. Als straf voor haar eerzucht, daar zij natuurlijk de grootste wilde blijven, werd juist zij verminderd. Toen begon zij eene discussie over haren toekomstigen werkkring, totdat zij eindelijk door God werd aangewezen als uitgangspunt van feestbestemmingen; ook toen was zij nog niet tevreden en zeide God: brengt daarom elken Nieuwemaansdag een zoenoffer voor Mij, omdat Ik de maan kleiner heb gemaakt. Dit wordt vastgeknoopt aan het woord 'לה' (Num. 28,15), dat alleen bij den zondoffer-bok van het Nieuwemaansfeest wordt gezegd, terwijl het bij de zondoffers op andere feesten ontbreekt.

⁸⁾ Gen. 1,14. Zie onze aant. aldaar op het woord מוֹדִיעִים.

allen de rekening doen sluiten. 1) — De visschen, die zwemmen in de zee, deed Hij wemelen in 700 reine soorten, en voor gebruik geoorloofd gevogelte zonder einde of getal, en [onreine] te verafschuwen vogels vierentwintig. — Daarna raadde Hij: „dat de aardbodem voortbrengende wild en vee, onrein en kruipend gedierte te doen wemelen in machtig aantal“; toen bewoog zij [de aarde] zich als het ware zelve van insecten, die toch allen voor eene of andere noodzakelijkheid dienen. [David] die na talrijke bepaalde jaren [bij het brengen der bondsarke in Jerusalem] zou dansen en springen 2), vroeg: „waartoe zijn gekken, spinnen en horzels geschapen?“ Hij antwoordde hem: „gij zult ze eens noodig hebben, op den dag, dat gij, om u te redden, zult moeten vluchten.“ 3) — Toen Hij nu voleindigd en voltooid had het bevelen van al het geschapene, sprak Hij: „laat Ons een mensch maken naar Ons beeld.“ Hij mengde hem dus [uit stof der aarde en water] en gaf hem de ziel en zette hem in zijne „hulp“ [de vrouw] de kroon op. Toen hem een gemakkelijk gebod gegeven was, deed zijn misleid hart hem afwijken; en richtte Hij hem door Sanhedrien's besluit als een zinverdraaide en verdwaasde om op hem te vervullen: *met den kromgeestige gedraagt gij u dwaas* 4). In die afdeeling teekende Hij 71 Godsnamen op; van Beréshiech, totdat hij geschapen zou worden 5) en van dat hij geschapen was tot de verdrijving, — beantwoordende aan [de 71 leden van] het Sanhedrien, de mannen van onderzoek en navorschen. 6) Zij beiden hebben gezondigd en worden in de Heilige Leer veroordeeld en de slang met hen, omdat Hij [God] niet de juiste argumenten voor hem aanvoerde, immers: [wanneer tegenover elkander staan] de woorden van den leeraar en die van den leerling, — past het

1) De gewone maancyclus omvat een tijdperk van 19 jaar, waaronder 7 schrikkeljaren, waarin één maand wordt ingevoegd, ten einde er altijd voor te zorgen, dat het Paaschfeest in de *דורש האביב*, d. i. in de lente valt. Daardoor wordt dan het zonnejaar met het maanjaar in overeenstemming gebracht ($19 \times 354 + 210 = 19 \times 365 + 1$). Dit is de zoogen. *שנת חסן*. Daarnaast staat nog een cyclus van 21 jaar, d. i. van zeven driejarige perioden, omdat de maan telkens na 21 jaar op haar plaats in verhouding tot de sterren is teruggekeerd, die zij bij hare schepping innam, *מחזור גורל*. De zonnecyclus omvat 28 jaar, en wordt *מחזור הדבירה* ook wel, in de latere litteratuur gewoonlijk, *מחזור גורל* genoemd. Plaatst men nu de letters van het Hebr. alphabet, met de sluitletters, in drie rijen:

א ב ג ד ה ו ז ח ט
י כ ל מ נ ס ע פ צ
ק ר ש תך סוף ין

dan zijn alle berekeningen te maken. De zes eerste letters van de eerste rij (1—N) geven tezamen 21, d. i. het aantal jaren van den grooten maan-

LEVITICUS.

J

מכריעות לכלנה: סחיים השריץ שבע מאות מיני טהורים •
וכושר עפים לאין חקר ומספרים • ועופות שקצים ארבעה
ועשרים: עץ תוציא אדמה חיה ובהמה • שקץ ורמש
להשריץ ולהעצימה • ורחשה יבחושין וכלם לצורך המה:
פוזו ומכרבר לכמה שנים קבועות • שאל למה נבראו
שמים וטויות וצדעות • השיבו תצטרך למו ליום בריחה
לתשועות: צווי כל פועל בנמר ושכלל • געשה אדם בצלמנו
מלל • גבלו והנשימו ועוד לו כלל: קלה בנצטמה והטהו לב
הותל • ודנו ברין סנהדרין בנגר נעקש ונפתל • לקים עליו
עם עקש התפתל: רשם אזכרות שלו שבעים ואחר בפרשה •
מבראשית ועד נוצר ומשנוצר ועד גרישה • בנגר סנהדרין
בעלי חקירה ודרישה: שנים הטאו ונתחילו בתורה • ונחש
עמם שלא טען בשורה • במקום רב ותלמיד הרב ראוי
* במחזור רוני במקום להשריץ אותה: ושריץ להעצימה.

cyclus; de zevende er aan toegevoegd, geeft $21 + 7 = 28$, het aantal jaren van den zonnecyclus. In de tweede rij krijgt men op dezelfde wijze 210 (280) en 2100 (2800). Dan schieten dus de beide laatste letters van iederen regel over, terwijl de letters י (in den 1sten), ע (in den tweeden), en sluit-ן in den derden regel alleen dienen om den maancyclus tot zonnecyclus te vergrooten.

2) II Sam. 6,15.

3) De zoogenaamde Ben Siera (ed. Amsterdam 5457, pag. 106) verhaalt, dat David God eens de vraag zou gesteld hebben, waartoe Hij gekken, spinnen en horzels had geschapen? Het antwoord luidde: zij zullen u eens diensten bewijzen, dan zult gij niet meer vragen. Toen hij dan ook op de vlucht voor Shaoel zich in de spelonk verborg (I Sam. 23,14), werd hij door het web van een spin, die daar op Gods bevel zich nestelde, aan het oog zijner vervolgers onttrokken. Bij Achiesh, den koning der Philistijnen, werd hij alleen gered door zich krankzinnig aan te stellen (I Sam. 21,11—16); en bij gelegenheid van Davids overrompeling van Shaoel, waarbij hij diens lans en drinkschaal wegnam (I Sam. 26,8 vv.), redde eene horzel David het leven.

4) Ps. 18,27.

5) De Godsnamen in bezels אלקים en van יוברך אלקים (Gen. 1,27) worden nl. niet medegeteld.

6) Vgl. Ber. Rab. 20.

voor des leeraars woorden ontzag te hebben. ¹⁾ De zevende dag zag om naar den [door God] gevormde, daar hij der vertwijfeling ten prooi was, en stond op als een held om hem als eene muur te beschermen en smeekte vóór het aangezicht van den Vergevensgezinde en bracht tot bedaren toorn en gramschap. ²⁾ Zoo rustte daarop Hij, die woont in het verblijf in de uitgespreide [hemelen]; Hij gaf hem tot erfdeel aan Zijn volk, dat in Zijne schaduw toevlucht zoekt, die loven Zijn naam, [zeggende:] „want op dien dag rustte Hij van al Zijne werken,” de Heilige!

א. ב. ג.

Millioenen macht'gen U ter eere (zeggen: „heilig” ³⁾).
De schitterstralen, iedren morgen nieuw geschapen ⁴⁾,

hun zeggen is: „geloofd.”

Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig” en „geloofd.”

Heirscharen hoog ter Uwer eere luide — (zeggen: „heilig”;
Zacht suizend, zoet gemurmelt U ter eere,

hun zeggen is: „geloofd,”

Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig” en „geloofd.”

Dreunend dreigende donders U ter eere, — (zeggen: „heilig.”
Voor U verzaam'len zangerscharen zich — en zeggen: „geloofd.”

Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath,
zeggen: „heilig” en „geloofd.”

Schreiend de schitterende hemelsche boden — (zeggen: „heilig.”
Siddrend staan vóór U de groepen Chashmalliem

zeggen: „geloofd.”

Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig” en „geloofd.”

Tot U vliegen vorsten van 't vast firmament, zij zeggen: „heilig.”
Tot U roepen eng'len en fladd'ren en vliegen ⁵⁾

en zeggen: „geloofd.”

Ter Uwer eer gemeenten op Nieuwmaansfeest-Shabbath
zeggen: „heilig” en „geloofd.”

¹⁾ Dit zoude de juiste verdediging van de slang zijn geweest. „Eva had Gods woord boven dat van de slang moeten stellen”. Daar de slang zelve dit argument niet aanvoerde, werd het in dit geval, waar men met een verleider te doen had, ook door den Rechter niet in aanmerking genomen (Sanhedrien 29a).

²⁾ Pirke R. Eli'ezer, 19.

עג יוצר לשבת וראש חדש

לְמוֹרָא: תָּרַ שְׁבִיעִי עָלַי יִצִיר כִּי נָתַן לְמְהוּמָה וְעַמֵּד כַּגְּבוּר
לְהִגֹּן בְּחֻמָּה: וַחֲנֹן מוּל פְּנֵי מוּחַל וְשִׁבָה בְּעֵס וַחֲמָה: לֵי כֶּן ו
נִפְשׁ בּו יוֹשֵׁב מִכּוֹן פְּרוּשִׁים: נְחָלו לְעַמו אֲשֶׁר בְּצַלו חוּסִים:
מִשְׁבָּחִים לְשֵׁמו כִּי בּו שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים: קְרוֹשׁ: הַכֵּל יוֹדוּךְ

אופן ע"ם א"ב משולש

- לך אלים אלפי אלפים
- לך ברקים ברואי בקרים
- לך קהלות בשבתות ובהרשים אומרים קדוש וברוך:
- לך גועים גדודי גבוהים
- לך דובכים דממה דקה
- לך קהלות בשבתות ובהרשים אומרים קדוש וברוך:
- לך חומים חומי המולה
- לך ועודים ועודי ותיקים
- לך קהלות בשבתות ובהרשים אומרים קדוש וברוך:
- לך זועקים זבי זבולים
- לך חלים חילי חשמלים
- לך קהלות בשבתות ובהרשים אומרים קדוש וברוך:
- לך טסים טפסרי טפוחים
- לך יקראון ידורון ידורון
- לך קהלות בשבתות ובהרשים אומרים קדוש וברוך: והחיות

³⁾ Gedoeld wordt op de Kedoessha, heiliging van den naam Gods, door de engelen-koren, die, bij Jesaja 6,3 het „driewerf heilig enz.”, bij Ezechiël 3,12 het: „geloofd zij de naam des Eeuwigen enz.” aanheffen. Deze beide verzen vormen ook in onze liturgie de Kedoessha.

⁴⁾ De engelen, die als bliksemstralen glanzen en iederen morgen nieuw geschapen worden, vgl. Chagiega 14a. B. R. 78.

⁵⁾ Ps. 68,13.

זולת.

Uwe trouw is waarachtig en groot, Gij, die in de vergadering der heiligen als heilig wordt geprezen; telkens als Gij het teeken des heils [aan den hemel] plaatst bij het vernieuwen van het morgenrood, zullen de [uit Egypte] verlost en huldigen¹⁾ telkens op iederen Shabbath en nieuwemaansdag en zeggen: „Uwe getuigenissen zijn ten zeerste betrouwbaar, Uw huis betaamt heiligheid”.²⁾ Het is gewoonte „de schoone vrucht”³⁾ [van den olijfboom, d. i. de olie] te gebruiken als brandstof ter verlichting, bij het naderen der ochtendschemering echter gaan de lampen uit, daar hun gebied ten einde is; en kort vóór den morgen orden ik mijne bede en zie hopen op naar U, Eerbiedwekkende, — want bij U is de bron des levens, in Uw licht zullen wij het licht aanschouwen.⁴⁾ Moge de glans van het verblijf Uwer heerlijkheid [Tzion] Uwen uitverkorenen getoond worden naar hunne verdienste; vensters, [naar binnen] kleiner, en [naar buiten] grooter wordend,⁵⁾ mogen in pracht zich verheffen als bij den eersten en tweeden [tempel]; de voorspelling van Uwen ziener moge bewaarheid worden: „dat maan en zon zich verbergen,⁶⁾ want de Eeuwige zal u zijn tot eeuwig licht.” — De kroon der schoonheid, Uwen tempel, vestig hem, leg vast zijne grondslagen; maak weer volkomen den troon en Uwen heiligen Naam, bedien U niet meer van slechts twee letters;⁷⁾ verschaf Uwen dienaren een nieuwen naam,⁸⁾ gelijk er een nieuwe hemel en nieuwe aarde zal komen;⁹⁾ „Jubelt hemelen, want de Eeuwige verricht het; juicht, gij diepten der aarde!”¹⁰⁾ Wanneer Gij [naar het gebied] van den top van Amana af binnenwaarts¹¹⁾ de ballingen uit hun gevangenschap bijeen trekt, doe hen dan hun zangstuk erven, terwijl vrouwen de mannen omringen;¹²⁾ als het geheim van hun leiding in hunne jeugd, toen maagden den tamboerijn sloegen [bij den uittocht uit Egypte, aan de Schelfzee] ná [den val van] het leger; de stad is dan ons tot kracht, tot hulp doet Hij strekken muren en tusschenmuur.¹³⁾ Het woord der bedenkking in Chanés [Egypte] heeft opgewekt het verbond met onze dooden [de aartsvaders]; Gij, rechtvaardige spruit! vernieuw in nabijzijnden tijd onze jaren; dan gaat Gij gevreesd als koning daar heen, en ik [Israël] als Uw pachter¹⁴⁾ en te zamen verlustigen wij ons; dan wordt vol van gejuich en lachen

*) De schrijver is R. MEIER BEN IZAK, met den bijnaam *Sheliach Tsibboer* (שליח, Voorlezer), die herhaaldelijk door RASHI geciteerd wordt, soms als reeds overleden (ר"י). Hij leefde te Mainz en te Worms omstreeks 4820 (1030) en R. JITSCHAK HALLEVIE uit Worms, RASHI's leeraar, roemt zijne dichtstukken en voordracht. Zijn zoon R. JITSCHAK was te Worms een der slachtoffers van den eersten kruistocht (4856, 1096). Van hem is o. m. het beroemde *Agurim*, dat op het Wekenfeest bij het begin der Thoralezing wordt voorgedragen. LANDSHÜT pag. 162—167 noemt als beslist van dezen dichter uit de verschillende ritus 21 stukken.

עד זולת לשבת וראש חדש

זולת ע"ס א"ב ובסוף התום מאיר בר יצחק הזק בתורה ובמעשים טובים. *)

אמונתך אמת רבה בסוד קדושים | מתקדש | בהציבך ציון
ישע בעמוד השחר המתחדש | גאולים יאמרוך מדי
שבת וחודש | ערותיך נאמנו מאד לביתך נאווה קודש: דרך
פרי תואר תת בנר למאור | הלוח השמשות המנורות כבו
גבול | לתאור | וסמוך לבוקר אערוד ואצפה לך נאור | בי
עמך מקור הים באורך נראה אור: זוהר מקום כבודך יראה
לבהירך בפעלם | חלונות מקטנות ומרחיבות כזה וכה
לעלם | טעם חוץ יאמן צר ואור להתעלם | כי יי יהיה לך
לאור עולם: יוף מכלל דבירך ישב יסר שתיות | כס וישם
השלם | מהשתמש בשתי אותיות | לעברך שם חדש כחדשים
וחדשה אותיות | רנו שמים פי עשה יי הרעו תחתיות:
מראש אמנה ולפנים גליות משבים בהשחל | נקבה תסובב
גבר פרק שיר נחל | סוד נהוג עלמות בעלמות תופפות אחר
היל | עיר עזלנו ישועה ישית הזמות נחל: פה פקידה בתנם
העירה ברית ישגינו | צמח צדיק קרב שנים תחדש | שגינו |
תהלוך מורא כמלך וארים נטיל שגינו | או ימלא רנה ושחוק

1) Ps. 93,5.

2) Ps. 36,10.

3) I Kon. 6,4.

4) De uitdrukking is ontleend aan Jes. 6,30, het denkbeeld aan Jes. 60,19, waaruit de tweede plaats is genomen.
5) Ex. 17,16 staat על כס יה, het woord כסא dus „gebrekkig” geschreven, zonder כ, en de Godsnaam slechts uit de twee eerste letters bestaande. Hieruit leiden onze Wijzen af, dat, zoolang de eindstrijd met 'Amalek door Israël niet is volstreden, Gods naam noch zijn troon weer volkomen zullen zijn. De bedoeling van onze strophe is dus: maak een einde aan 'Amalek's macht.

6) Jes. 62,2.

7) Jes. 66,22.

8) Jes. 44,22.

9) Amana is de noordelijkste bergtop in Palaestina. „Van Amana binnenwaarts” duidt geheel Palaestina aan. Vgl. Challa 4,8; Gittien 7b en 8a.

10) Jer. 31,22.

11) Jes. 26,1.

12) אריס is een werkmans, die van den landheer land in pacht neemt onder voorwaarde, dat de opbrengst in zekere verhouding zal verdeeld worden.

onze mond en onze tong!"¹⁾ Door het te plaveien met Poech en Saffier²⁾ maak hecht en sterk mijn voorhof; den, cypres en ceder, populieren zijn de latten bij mijn terugkeer; en men stelt schoon een heerlijken zang in, als destijds toen ik de zee gekleefd zag! *Neem ter hand schild en schutpantser, en sta op om mij te helpen!*³⁾

יוצר להפסקה ראשונה.

Het [op den eersten scheppingsdag] gezaaide licht, dat Zijne heerlijkheid afstraalt, verborg Hij in Zijne schatkamers voor wie Hem dient⁴⁾; wie Hem bemint, dien schenkt Hij een heerlijk lot! Bij de schepping lette Hij op de (toekomstige) bewoners der 'Eden-planting en de grenzenbepalers⁵⁾, vóórdat Hij den hoeksteen plaatste en de diepe aardgangen schiep⁶⁾, — zij, [de vromen] de pijlers der aarde, op hen vestigde Hij de menschenwereld⁷⁾. Hij openbaarde Zijn geheim⁸⁾ aan Zijne rechtvaardigen en aan hen, die Hem vreezen, om namelijk Zijne verzamelingsfeesten te vieren, en Zijne heilige bijeenkomsten samen te roepen; — geloofd zij Hij, die van Zijne wijsheid een deel heeft doen rusten op hen, die Hem vreezen! Hij verschafte den door Hem gezegenden rust op Zijn heiligen dag, die geëerd wordt als het erfdeel van Zijn heilig volk; neem dus Zijn Shabbath in acht naast den eerbied voor Zijn heiligdom, — van Hem, den Heilige!

Chéber (Mozes)⁹⁾ leerde het volk kennis, en overwoog en stelde vast wat telkenmale voor te lezen, en vragen te bespreken en wetsbepalingen voor te dragen over de beteekenis van het aan de orde zijnde onderwerp¹⁰⁾; in de zittingen der wijzen¹¹⁾ voegde men leering toe en stelde vast, getelde dertig dagen te voren te beginnen, met het stellen van vragen betreffende de voorschriften voor de feesttijden. — Ook op Shabbath konden de [van elders tot het afleggen van getuigenis] naar Jerusalem gezonden onder de getuigen, uitgaan voor Niesan en Thishré, opdat zij op tijd

¹⁾ Ps. 126,2.   ²⁾ Jes. 54,11.   ³⁾ Ps. 35,2.

⁴⁾ Over den Schrijver zie den דרשני ב' לטבת ב' דרשני, deel I pag. 88.

⁵⁾ Ber. Rab. 11, Thangoema Shemienie, Chagiega 12a.

⁶⁾ Naar aanleiding van den meervoudsvorm נעשה *Wij willen maken*, Gen. 1,26 bij de schepping van den mensch gebezigd, wordt in Ber. Rabba 8 de vraag behandeld: met wie God vóór de schepping van den mensch beraadslaagde? Onder meer komt daar voor: met de zielen der braven beraadslaagde Hij, met het oog op I Kron. 4,23, welk vers door Midrash daar verklaard wordt: zij, die tot de *schepping* aanleiding gaven, (היוצרים) die *de aanplanting* (den hof 'Eden) deden *bewonen* (נעשים) en *de grenzen* deden *bepalen* (גדרה) — *zaten met den Koning bij Zijn werk* (עם המלך במלאכתו ישיב).

⁷⁾ Vgl. Soekka 49a, waar בראשית verklaard wordt: בראשית, Hij schiep

עה   זולת לשבת וראש הרש

פנינו ולשוננו: ברכיצינת פוך וספיר חקה חזק עזרתי: ברוש
הדדה ותאשור להיטי ברותי חזרתי: וכמען שיר מטיבים
באז בים גזרתי: החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי: עזרת

יוצר להפסקה ראשונה.

מוסד ע"ס א"ב ובסוף התום מנחם ברבי מכיר. *

אור זרוע זרח כבודו: אצר ונצר לאשר עברו: אהבו
זכר טוב זכרו: בן ביושבי נטעים וגדרה מראשית:
בטרם ירה פנה וכרא שית: מצוקי ארץ עליהם תבל השית:
גלה סודו לישריו ולידאיו: לחוג מועדיו קרא מקראיו: ברוך
שחלק מחכמתו ליראיו: מניח מבורכו ביום קדשו: מכבד
ירשת עם קדושו: שמור שבתו ומורא מקדשו: קדוש:
דעת למד חבר את העם: ואזן ותקן לקרוא בכל פעם:
ולשאול ולדרוש בענין טעם: הוסיפו לקח שבת תהבמונים:
והתקינו להקדים שלשים נמנים: להיות שאלים בהלכות
זמנים: ובשבת יוצאים שלוחים בערים: על ניסן ועל תשרי

de onderaardsche gangen, die tot afvoerkanalen voor het altaar dienden. Hier is שית waarschijnlijk in meer algemeenen zin gebruikt.

⁷⁾ I Sam. 2,9; vgl. Joma 38b.

⁸⁾ סדר העבור, de kalenderberekening.

⁹⁾ Een van de namen van Mozes, zie Megilla 13a. Het beteekent: die een band vormde tusschen Israël en zijn hemelschen Vader.

¹⁰⁾ Op elk feest wordt uit de Thora eene afdeeling voorgedragen, die of met de geschiedkundige beteekenis van of met den tempeldienst op het feest verband houdt. De Thoravorlezingen op Shabbath- en feestdagen zijn, volgens eene Thamoedische traditie, door Mozes ingesteld. (Megilla 32a; tract Soferiem 10,1) Nog luidt eene bepaling, dat men dertig dagen vóór elk feest in de openbare voordrachten en in de leerhuizen de wetten met betrekking tot het feest behandelt (Pesachiem 6a). Oorspronkelijk echter was door Mozes alleen ingesteld op elk feest de onderwerpen te bespreken, die met het feest van den dag in verband stonden (Megilla 32a; vgl. Tosephtha Ibid. 3).

¹¹⁾ Het Synhedrion.

zouden aankomen, want in die maanden moet men zorg dragen voor de juiste vaststelling der feesten¹⁾. Wat zij bespreken, wordt ter herinnering in een boek opgeschreven en bezegeld²⁾, de waarheid was aan hunne zijde om ieder, die het wilde bestrijden, tot zwijgen te brengen en den mond te sluiten, [want zoo luidt het:] „de feesten des Eeuwigen, die *gij* zult uitroepen.”³⁾ In hunne wijsheid bepaalden zij en stelden zij vast het nieuwmaansfeest van de eerste maand (Niesan) op den eersten, derden, vijfden of zevenden dag der week, ten einde het Paaschfeest op zijn tijd te vieren; eene aanwijzing daarvoor is te vinden in de woorden: *הוא לברו* (dat alleen), niet: *ברו*, de tweede, vierde of zesde dag der week.⁴⁾ De Satan wordt verdreven en [door God] in toorn toegesproken in „de maand der sterken”,⁵⁾ die hoog staat aangeschreven⁶⁾; doordien men den eersten, vierden en zesden dag der week voorbijgaat, en er voor zorgt dat op den tweeden, derden, vijfden of zevenden dag der week de groote

dag invalt⁷⁾; het vindt steun in het vers: „is niet een *אֵזֶר* ontrokken!”⁸⁾ Verder stelden zij kenteekenen vast, om herinneringen aan de bitterheid te bepalen⁹⁾: de nacht, waarin Hallel wordt gezongen, en die van weeklacht vallen op denzelfden dag der week in, [aanwijzing daarvoor is:] „zij zullen het vieren met *ongezuurde broden en bitterheid*.”¹⁰⁾ Zij rekenden nauwkeurig uit, dat de (1ste) dag van het inwijdingsfeest en die van het feest

¹⁾ Zie Rosh Hashana 21b. De Mishna spreekt van de *getuigen*, die op den avond vóór den dertigsten dag der maand de nieuwe maan gezien hadden. Dezen begaven zich dan naar Jerusalem, of waar elders de zetel van het Synhedrion was, om hunne verklaring af te leggen; was die juist en betrouwbaar gebleken, dan sprak het Synhedrion het: *נקודת רהוש* uit en was de dertigste dag als Rosh Chodesh en eerste der nieuwe maand bepaald. In Niesan en Thishré nu kwam het er vooral op aan, tijdig bericht te hebben, welken dag men als Rosh Chodesh te beschouwen had, omdat elke dag oponthoud vertraging opleverde voor de *zendboden*, die door het Synhedrion naar Babylonië werden gezonden om daar den juiste datum van Paasch- en Loofhuttenfeest te berichten. Om die reden mochten, ook ná den val des tempels, de *getuigen*, die op den avond van den 30 Adar of 30 Elloel de nieuwe maan gezien hadden, ook op Shabbath op reis gaan, ten einde het zoo spoedig mogelijk aan het Synhedrion te kunnen berichten. De *zendboden* echter mochten noch op Shabbath noch op feestdagen hunne reis voortzetten. (ARNHEIM vergist zich, wanneer hij *שלוהים בערים* vertaalt: „de, op verklaring van *getuigen* afgezonden *zendboden*”, en in zijne noot opmerkt, dat de *boden* den Shabbath mochten ontwijden; *שלוהים בערים* beteekent: de van hun huis weggezonden *onder de getuigen*).

²⁾ Vgl. Mal-achie 3,16 en Jalkoet op verschillende plaatsen. God bevestigt de bepalingen, door Israël's autoriteiten vastgesteld, sinds de profeten hun zijn ontvallen.

³⁾ Lev. 23,2. Thorath Kohaniem t. p. *אתם*, dat zonder *ו* geschreven is, wordt verklaard als: *אתם*, zoodat de zin is: Zoo noodig met afwijking

יהו נועדים · שבהם מתקנים את המועדים: זכרון ספר נדברים להכתב ולהחתם · האמת אתם לשתק חולק ולסתם · מועדיי · אשר תקראו אתם אתם: חכמו לקבוע ראשון ולסדרו · באגרוה לעשות הפסקה במועדו · זכר לדבר הוא לברו ולא ברו: טורד וגוער שוטן באיתן ההאצל · בעבור אדו ויגיעו בגרוה אל אצל · סמך למקרא הלא זר אור מצל: יספו להציב צינים לשום תמרורים · ליל הלל וילל בשוה נגדרים · יעשו אתו על מצות ומרורים: כוננו יום הנוך ויום כבוד

van de astronomische nauwkeurigheid, hebt *gij* en *gij* alleen, de wetgevende autoriteit in Israël, d. i. het Synhedrion, de feesten te bepalen.

⁴⁾ *לא ברו*, Ex. 12,16, wordt verklaard: *לא ברו*. Er werd namelijk bij de vaststelling der kalenderregelen voor gezorgd, dat de Groote Verzoendag noch op Vrijdag noch op Zondag, en de zevende dag van het Loofhuttenfeest niet op Shabbath zou invallen. Daar nu van Niesan tot Thishré de maanden afwisselend 29 en 30 dagen tellen, zonder eenige speling, wordt het invallen der feesten in Thishré bepaald door den dag, waarop het Paaschfeest begint. Van 1 Niesan tot 1 Thishré zijn namelijk $3 \times 59 = 177$ dagen, d. z. 25 weken en twee dagen, zoodat het Nieuwjaarsfeest op denzelfden dag zal komen als de derde dag van het Paaschfeest, de Groote Verzoendag dus als de vijfde. Hosh'a'na Rabba als de tweede. Het invallen van den eersten Niesan op Maandag (ב) zou dus tengevolge hebben, dat de Verzoendag op Vrijdag inviel; Woensdag (ד) zou voor den Verzoendag Zondag geven, en bij bepaling op Vrijdag (ו) zou Hosh'a'na Rabba op Shabbath komen.

⁵⁾ *באיתן* = Thishré, de maand, waarin de steunpilaren der wereld, de aartsvaderen, geboren zijn. (Rosh Hashana 11a) Volgens de voorstelling in den Thalmoe wordt op dien dag door God recht gesproken en staat de Satan als aanklager der menschheid voor Zijn troon. De Shofartoonen echter verdrijven hem en brengen tevens de verdiensten van Israëls voorvaderen in herinnering, zoodat God den Satan in toorn uit Zijne nabijheid verjaagt.

⁶⁾ *ההאצל*, de bepalende ה בין een w.w., gelijk Jos. 10,24. Het is een w.w. van *אצל*, edel, voornaam.

⁷⁾ Zie aant. 4. Zondag (ס) als eerste dag van het Nieuwjaarsfeest zou Hosh'a'na Rabba op Shabbath doen invallen; Woensdag (ג) 1 Thishrie, geeft den 10den op Vrijdag, Vrijdag (ו) 1, den 10den op Zondag. De uitdrukking *אל אצל* is ontleend aan Zech. 14,5.

⁸⁾ Zech. 3,2. *אזר* heeft dezelfde letters als *אזר*; deze dagen zijn *ontrokken* aan de mogelijkheid daarop den eersten Thishré te bepalen.

⁹⁾ Ontleend aan Jer. 31,21; op denzelfden dag der week als de eerste dag Pésach, of de eerste Niesan, valt ook de 9de Ab in. Het zijn namelijk $2 \times 59 = 118 + 8 = 126$ dagen; dus 18 weken.

¹⁰⁾ Matsoth, d. i. de eerste Pésachavond, waarop het plicht is ongezuurd brood te eten, en Merorim, eig. *bittere kruiden*, hier: *bittere klachten*, van den avond van den 9 Ab, vallen samen.

der eerstelingen (שבעות) samenvielen, bepalende dat dit alleen het geval was in gewone of gebrekkige, maar niet in overcompleete jaren ¹⁾, — [als aanwijzing er voor kan dienen:] „want gelijk de voorgeschreven [Chanoekka-]lamp zoo spreidt de Thora haar licht.” ²⁾ Om vier tijdstippen is een nauwe band gevlochten, onveranderlijk. א, de eerste dag Pésach, א, valt met den 9 Ab,

ב, samen; — ב,ש, de tweede dag, ב, met שבועות, den 1sten dag van het Wekenfeest; — ג,ר, de derde dag, ג, met den

1sten dag van het Nieuwjaarsfeest, ראש השנה, — ד,ר, de vierde dag, ד, met Simchath Thora, ד, (קריאה) ³⁾; — ה,ז, de vijfde dag van

het Paaschfeest, ה,ז, komt overeen met den Verzoendag, ז,ו. Zoo zijn dezen aan elkander gebonden; met het oog op den Verzoendag en den Wilgendag ⁴⁾ is deze bepaling overgeleverd. De verstandigen zorgden er voor, dat in de eerste plaats de arenmaand in acht genomen werd ⁵⁾ en „het inzamelingsfeest in den omloop des jaars,” volgens de oude wet; — [eene aanwijzing daarvoor ligt in:] „Zoowel op het begin van het jaar [Nissan] als op het laatste gedeelte des jaars” [hebt gij te letten bij het invoegen van schrikkelmaanden.] — In hunne hand werd het overgelaten nu eens de maanden vol, dan weder gebrekkig te maken, vast te stellen [het Nieuwemaansfeest op den dag, waarop volgens verklaring van getuigen de nieuwe maan is gezien] of uit te stellen; het jaar tot een gewoon jaar of tot een schrikkeljaar te maken op allerlei gronden ⁶⁾: „Want dit is uwe wijsheid en uw verstand voor de oogen der volkeren.” ⁷⁾ Om in de regeling van de berekening der grondslagen der wereld orde te brengen en die gemakkelijk te maken, rekenen de geloofwaardigen, die kenuis van het kalenderwezen hebben, de jaargetijden van Niesan naar de zon, en de jaren van Thishré volgens den omloop der maan ⁸⁾. De inrichting der 4 extra afdeelingen ⁹⁾ hebben de oudsten der stammen geleerd: twee leest men vóór de lezing der Esther-rol en twee daarna, opdat de herinnering aan 'Amalek's daad het volk der God dierbaren zou worden aangerekend als de viering van de redding uit zijne macht ¹⁰⁾. Men begint

¹⁾ De eerste dag Chanoekka zal op denzelfden dag der week komen als het laatstverloopen Wekenfeest, indien Marcheshwan niet meer dan 29 dagen heeft. Dan toch is van 6 Siewan tot 25 Kislew 24 + 29 + 30 + 29 + 30 + 29 + 25 = 196 dagen = 28 weken. — De maanden Cheshwan en Kislew namelijk hebben niet, gelijk de overige maanden des jaars, een vasten duur, maar kunnen bepaald worden: 1°. de eerste op 29, de tweede op 30, dan heeft dus het jaar zes maanden van 29 en zes van 30 dagen, dus 354 dagen; het jaar is normaal כבדין, de afwisseling van kortere en langere maanden gaat geregeld door; — 2°. beiden kunnen 29 dagen hebben, dan zijn er vijf maanden van 30 en 7 van 29; het jaar heeft dus 353 dagen, is חסדין, gebrekkig; — eindelijk 3°. kunnen beiden 30

לנאור · בסדרן וחסרין ולא שלמין לבאור · כי נר מצורה ותורה אור: לארבעת זמנים צורף צורף מלסור · את בש נר (דק) הן זה לזה אסור · מפני כפור וערבה חוק זה מסור: משכילים בשמור חדש האביב ראשונה · וחג האסוף תקופת השנה כחקה ישנה · מרשית השנה ועד אחרית שנה: נמסר בידם למלאות ולחסר פעמים · לקבוע ולרחות ולפשוט ולעבר מטעמים · כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים: סדר יסוד עולם לבררה וללבנה · מונים אמונים יודעי לעתים בינה · תקופות מניסן לחמה ושנים · מתשרי ללבנה: ערך פרשיות הורו ישישי עקרים · שתים לפני מגלה ושתים לאחריה קורים · לעלות זכרתן בעשתן לעם יקרים: פותחים שבת

dagen tellen, zoodat er 7 maanden van 30 en 5 van 29 dagen zijn, het jaar heeft 355 dagen, is מלא, overvol. In de beide eerstgenoemde gevallen zal de weekdag, waarop de eerste dag Chanoekka invalt, overeenkomen met dien van den eersten dag van het voorafgaande Wekenfeest.

²⁾ Spr. 6,23. מן תורה = מן תורה = נר הנורה = נר.

³⁾ Deze overeenkomst is zeer gezocht en behoeft bovendien niet medegedeeld te worden, omdat ראש השנה en שמיני עצרת op denzelfden dag der week komen. Bovendien spreekt de schrijver van vier tijden en noemt vijf. Ik geloof daarom, dat het beter is ק"ד hier te schrappen.

⁴⁾ Hosh'a'na Rabba, zie pag. v, noot 4.

⁵⁾ In verband met de woorden: *Neem in acht de arenmaand* (Deut. 16,1), bepaalt de Thalmood, dat het Synhedrion, als het inziet, dat het Paaschfeest vóór de intrede van de lente zou vallen, het recht heeft eene schrikkelmaand in te schuiven, ten einde Pésach in den tijd, dat de aren rijpen, te doen invallen. Evenzoo mag men vóór Niesan een maand invoegen, indien men berekent, dat het zomertrimester, תקופת תמו, niet vóór het Loofhuttenfeest zou zijn geëindigd. Sanhedrien 13b.

⁶⁾ Sanhedrien 11a, v.v.

⁷⁾ Deut. 4,6.

⁸⁾ Zie Rosh Hashana 2a.

⁹⁾ Op vier Shabbathen van Adar tot Niesan worden vier afdeelingen uit een tweede Wetsrol gelezen, en wel: de afdeeling der *Shekaliem*, Ex. 30,11—16, de afdeeling: gedenk wat 'Amalek u gedaan heeft, *Zachor*, Deut. 25,17—19, de afdeeling van de roode koe, *Para*, Num. 19,1—22 en de afdeeling over het Paaschoffer in Egypte, *Hachodesh*, Ex. 12,1—20. Daar nu van den Shabbath vóór of op 1 Adar tot dien vóór of op 1 Niesan 5 of 6 Shabbathdagen kunnen invallen, en bovendien nog eenige voorschriften waren in acht te nemen, moest eene regeling voor de verdeling dier vier afdeelingen over de gegeven Shabbathdagen worden getroffen, die in het volgende wordt uiteengezet.

¹⁰⁾ Zie Megilla 30a.

namelijk den eersten Shabbath met de afdeeling over de *Shekaliem*, en op den tweeden leest men: „gedenk de verdelging der zedelijk bedorvenen,”¹⁾ opdat Israël zoude vóór zijn en één Béka' van hen zou opwegen tegen honderd kleine Zoz (van Haman).²⁾ Het gebod omtrent de roode koe moest op den derden Shabbath gelezen worden om daarmee al gewennende goed bekend te zijn; en op den vierden Shabbath, onmiddellijk daarna, „Hachodesh”, opdat het uitverkoren volk ijverig zich in reinheid en zelfheiliging voorbereide op het opgangsfeest³⁾. Voor den vastgestelden regel voor den Nieuwemaansdag van de Adar-maand, die onmiddellijk aan Niesan voorafgaat⁴⁾, is Zabdoe (de zevende, tweede, vierde of zesde dag der week) het vaste en onwankelbare teeken⁵⁾; deze maand is krachtig door verschillende plichten, zoodat men de herinnering aan de eene verlossing in verbinding brengt met die aan de andere⁶⁾. — Het begin der telling [der dagen van de maand] kan komen op Shabbath; dan leest men op dien dag en op den achtsten der maand de afdeeling van het aangewezen onderwerp [Shekaliem en Zachor], en maakt eene pauze [in de lezing der extra-afdeelingen] ná de lezing der Estherrol; VII/XV is het teeken⁷⁾. Indien hij [de 1ste Adar] op den tweeden dag der week invalt, vervroegt men de lezing van Shekaliem [tot den Shabbath vóór Rosh Chodesh] en maakt pauze den eerstvolgenden Shabbath [ná Rosh Chodesh] en II/VI is het teeken, dat daarbij gezegd wordt; en het lezen der overige drie afdeelingen geschiedt op drie achtereenvolgende Shabbathdagen. Komt zijne beurt om op den vierden dag der week te zijn, dan wordt Shekaliem eveneens vervroegd, en maakt men pauze den eerstvolgenden Shabbath; met de overlevering IV/IV duidt men dit aan; en de drie andere afdeelingen vult men aan, vast

¹⁾ 'Amalek, vgl. Mechilta Ex. 17.8.

²⁾ Megilla 13b. De opbrengst der halve Shekaliem (= Béka'), door Israël gegeven, was volgens Ex. 38,25, ongeveer 100 Kikkar = 300000 Shékel; Haman beloofde 10000 Kikkar te zullen geven (Esther 3,9), d. z. — daar Haman in *gewone* Kikkars (à 1500 Shékel) en niet in *heilige* Kikkars (à 3000 Shékel) zal hebben betaald: 15,000,000 Shékel. Een Shékel nu heeft 4 Zoz, dus 60 millioen Zoz gaf Haman, Israël slechts 600000 halve Shékel = Béka', zoodat iedere Béka' van Israël opwoog tegen honderd Zoz van Haman. Men leest nu *Shekaliem* — met het oog op die aggadische verklaring, dat zij vooraf reeds als zoengeld moesten dienen om Haman's geldopoffering krachteloos te maken, — vóór *Zachor* en vóór Poeriem. Zie ook שְׁקָלִים מִמֶּנּוּ van Mitha.

³⁾ Op 14 Niesan zoude het Paaschoffer geslacht moeten worden, wat door hen, die door directe of indirecte aanraking aan een lijk verontreinigd waren, niet mocht geschieden. Bij alle verontreiniging, door een lijk ontstaan, werd de ritueele reinheid, om het heiligdom te mogen betreden en offervleesch of dergel. te mogen eten, eerst herkegen, na zich op den 3den en 7den der reinigingsdagen, na een bad genomen te hebben. met asch van de roode koe te hebben doen besprengen. Zoolang dit niet

ראשונה בשקלים · ובשניה זכור מחית מקלקלים · להקדים ולהכריע בקע למאה זזים קלים: צווי פרה בשלישית להתרגל · וברביעית פרשת החודש להתחבר עם סגל · בזרוז קרשה וטהרה לרגל: קבוע אדר הסמוך לניסן · זבדו סימן מזמן ומחפן · לסמוך גאלה לגאלה במצות יתחפן: ראוי לבא בשבת ראש מנינו · וקורין ביומו ובשמונה בו בפרשת ענינו · ומפסיקין אחר מגלה, זמנו סימנו: שני חל בו, מקדימין לשעבר · ומפסיקין לשבת הבאה, וסימן בו ידבר · והשליש בשלש רצופות ענינם יחבר: תר לבא ברביעי, מקדימין · ומפסיקין לשבת הבאה מסורת דר מסימין · והשליש משלכות

had plaats gehad, mocht de onreine dus ook het Paaschoffer niet brengen, noch er van nuttigen. Daarom moet aan de lezing der afdeeling over het Paaschoffer (Hachodesh) die van het gebod aangaande de roode koe voorafgaan.

⁴⁾ Omdat in een schrikkeljaar twee Adarmaanden zijn, spreekt men, als de tweede bedoeld is, altijd van *ניסן* (Niesan).

⁵⁾ Slechts op een der genoemde dagen der week kan de eerste Adar zijn, zoodat 1 en 15 Niesan slechts op Zondag, Dinsdag, Donderdag en Zaterdag kunnen invallen (אגד"ו).

⁶⁾ Megilla 6b: Juist daarom worden de 4 afdeelingen altijd in de laatste Adarmaand gelezen, om de redding van Haman's aanslag en de bevrijding uit Egypte in verbinding met elkander te brengen.

⁷⁾ *Zachor* moet altijd vóór Poeriem gelezen worden. Is dus 1 Adar op Shabbath, dan is dien dag *Parashath Shekaliem*, den volgenden Shabbath, dus 8 Adar, *Zachor*, Vrijdag daaraanvolgend, 14 Adar, Poeriem. Er blijven dan nog drie Shabbathdagen in Adar over, waarvan op den laatste, den dag vóór den eersten Niesan, 29 Adar, *Hachodesh*, en op den vóór-laatste, 22 Adar, *Para* gelezen wordt. 15 Adar is dus Haphsaka. Het teeken is: Rosh Chodesh op den 7den dag der week (ו') — geeft Haphsaka op den 15den der maand (י"ו). Zoo zijn ook de andere teekens te verklaren: ב"ו: Rosh Chodesh op Maandag (ב') geeft Haphsaka op den 6den Adar (ו'); ד"ד: Rosh Chodesh op Woensdag (ד'), geeft Haphsaka op den vierden Adar (ד'); ו"ו: Rosh Chodesh op Vrijdag, — dan was Shekaliem op 24 Shebat; tusschen Shekaliem en Poeriem zijn dus twee Shabbathdagen: 2 en 9 Adar; op 9 Adar moet, als den Shabbath vóór Poeriem, *Zachor* worden gelezen, dus is op 2 Adar Haphsaka (ב'). Na Poeriem volgen dan nog Shabbathdagen op 16 en 23 Adar, terwijl Zaterdag 1 Niesan *Hachodesh* wordt gelezen. 23 Adar leest men dus, als den Shabbath vóór Hachodesh, *Para*, zoodat 16 Adar weder vrij is voor eene tweede Haphsaka. Indien dus 1 Adar op Vrijdag is (ו'), dan wordt de lezing der Parashioth door twee pauzen, Haphsakoth, onderbroken en wel: de eerste op den 2den (ב'), de tweede op den 16den Adar (ו').

aaneengesloten ¹⁾. Zoodra hij (de eerste Adar) echter op den zesden dag der week invalt, zijn er twee pauzen, nl. den volgenden dag (2 Adar) en op den Shabbath na Poeriem (16 Adar), met het teeken: VI/II, XVI; en slechts de beide overige afdeelingen (Para en Hachodesh) eischen naar hun voorschrift ²⁾ vereenigd te blijven. De vrijgevigigen laten uitroepen aangaande de Shekaliem van af het Nieuwemaansfeest (van Adar) ³⁾, om nieuwe Shekaliem te brengen, maar ook de ouden ⁴⁾, om op den eersten Niesan van de nieuw opgebrachte Shekaliem een deel te kunnen nemen ⁵⁾, daar het immers een voorschrift is [van af 1 Niesan] het offer te brengen in het heiligdom van de nieuwe Shekaliem-heffing. Het eeuwig verbond beware en versterke Hij voor Zijn volk; te zijner tijd verhaaste Hij de verlossing en verbreke en verbrijzele elken jukstang; Hij doe Tzion wel en herstelle Shalem in juichen! Wanneer zullen zij weder bijeenkomen om te verschijnen vóór Zijn aangezicht in het heiligdom? zullen zij als in lang vervlogen dagen hunne offergaven brengen en daarheen voeren? [Wanneer zal men weer zeggen:] „Jubelt Jakob toe in vreugde en barst in juichen los!“ ⁶⁾ Zie, mijne oogen zien verlangend uit naar mijne vastgestelde feesttijden, dagen op dagen wacht ik reeds [op de komst der verlossing], naar den raad mijner in den raad des Eeuwigen vertrouwden ⁷⁾; [dat men zal zeggen:] „jubelt, gij hemelen! want eindelijk heeft de Eeuwige het volbracht!“ ⁸⁾ Gij, die ons tot erfdeel gaaft den bekoorlijksten dag onder alle dagen [den Shabbath], — Die vestiget een verbond tusschen U en het van alle natiën onderscheiden volk; wie is U gelijk, o Gevreesde, eeuwig Levende, Heilige!

יוצר לפרשת וזכר.

Gedenk, hetgeen hij [Amalek] gedaan heeft, opdat hij worde tot buit en plundering en zijn stam worde ontworteld in gramschap! Aanschouw, o God! en vergeef zijne zonde niet, want Uwe gemeente

¹⁾ D. w. z. op drie achtereenvolgende Shabbathdagen, nl. 11 Adar Zachor, 18 Adar Para, 25 Adar Hachodesh.

²⁾ Er bestaat een zeker verband tusschen de vier Parashioth en de vier bekers wijn, op den Séderavond voorgeschreven. Evenmin als tusschen den derden en vierden beker, een dronk mag worden ingevoegd, evenmin mag Para van Hachodesh door eene Haphsaka gescheiden worden. (ALFASSIE en ASERIE ad Megilla 29b, vermoedelijk eene traditie uit de Geonim-scholen. ARNHEIM citeert het uit naam van R. AMRAM, in wiens Siddoor ik het echter niet gevonden heb.)

³⁾ Shekaliem 1,1.

⁴⁾ Die men noç van het vorige jaar verschuldigd was. Daarvoor was een afzonderlijk bus aangewezen, om de gewone offers der gemeente

זו אחר זו משלימין : מרי בוא בששי שתי הפסקות יהיו .
 למחר ולאחר פורים בציון וכיו . והשניורת לבר כמשפטן
 לחבר יבעיו : נדיבים משמיעים על השקלים . מראש חודש .
 חדשים וגם ישנים לתרום ראשון בהתחדש . מצוה להביא קרבן
 מתרומה חדשה בקודש : ברית עולם לעמו ישמרה ויגברנה .
 בעתה יחיש כל מוטה ינתק וישברנה . יטיב ציון ויחזיר שלם
 ברנה : מתי להתראות פנים בקודש יקהלו . כימי עולם
 מנחתם יובילו וינהלו . רנו שמחה ליעקב וצהלו : הנה
 צופות עיני למועדי עדני . ימים על ימים אחכה בסוד סודני .
 רנו שמים פי עשה יי : מנחיל המדת יום . מימים ברית
 שם בינו לבדולי מעמים . מי כמוד ירוה חי העולמים .
 קדוש : הכל יודך

יוצר לפרשת וזכר.

ע"ס א"ב וכראש כל חרוז יקדים תיבת וזכר.

זכור את אשר עשה . ויהי לבו ולמשפחה . וגזעו יעקד
 בכעיסה . ביטה אל וחסאו אל תשא . פי קהלך

uitsluitend van de Shekaliem van het nieuwe jaar te brengen. Op 1 Niesan werden de eerste offers van de nieuwe Shekaliem gebracht; om dien dag geld te hebben, werd op 1 Adar reeds bekend gemaakt, dat het tijd werd de Shekaliem in te zamelen en aan den schatmeester des tempels op te zenden. Zie Jeroeshalmie t. a. p. Vgl. Shekaliem 6,5.

⁵⁾ Zie pag. 79, noot 1.

⁶⁾ Jer. 31,6.

⁷⁾ Naar het woord: „indien hij, de Messias, ook lang uitblijft, wacht slechts op hem.“ סודי, volgens Aroech s. v. סודי, 5°, en RASHIE, Menachoth 71a, Nidda 12b beteekent dit woord: geleerde of godvruchtige en staat het in verband met סוד, raad, in de uitdrukking: סוד ה' ליראי; de Eeuwige deelt Zijn geheim plan den Godvreezenden mede (Ps. 25,14). (Vgl. echter de tweede verklaring van RASHIE in Menachoth t. p. en RASHIE Berachoth 45b).

⁸⁾ Jes. 44,23.

heeft hij vertreden met allerlei verdrukking en vertrapping. Ook U spaarde hij niet ¹⁾, maar in aanmatiging maakte hij veracht [door God] gedragen volk binnen den krachtbeproevingsteen [den tempel]. ²⁾ Gij, die lang vergeten dingen gedenkt, denk aan de natie, die U looft en luide heiliging uitspreekt U ter eere, Heilige!

Gedenk, hoe hij uitdagend sprak, onder alle geordende volkeren ³⁾, tegen hen die [met het bondsteeken] onder de heup zijn versierd ⁴⁾; — de pas uit den dwangarbeid bevrijden, ging hij voor en trok uit op hun weg om alle zwakke knieën in de achterhoede af te snijden, hen in trotschheid te vertrappen en te vertreden; doch Uwe heerlijkheid zag van uit de hemelvensters neer in elke breedte en lengte om door Uwe goedheid Uw volk te genezen.

Gedenk den stank, dien hij opwaarts verspreidde ⁵⁾, — hoe hij zich haastte Uwe beminden te ontwijden ⁶⁾, hen te maken tot een afzichtelijken puin hoop; hij maakte zich sterk hen geheel te gronde te richten, hen ten val te brengen door vernedering en verguizing; — doch Gij, Algoede! die het gebed verhoort, hebt hem ten val gebracht, schrikwekkend, zoodat zijn einde verderf was!

Gedenk den overmoedigen booswicht, hoezeer misdadig hij handelde en den geliefkoosden zoon in verdrukking bracht; zwaar was de zonde en de boosaardigheid, hoe hij zijne ooren zwaar maakte en zijne oogen dichtstopte, terwijl hij zich om de vreeze voor U niet bekommerde; — om Uwentwille, Rechtvaardige en Helper! ⁷⁾ verhaast den door U zoo vaak geredden hulp, Gij, die aan misdrijf voorbijgaat!

Gedenk hoe hij tegen U heeft gesproken; hoe hij verachtte, wat Gij hadt volbracht voor Uwe uitverkorenen, Uwe gemeente; gedenk toch den verwoestingsdag van Uwen tempel ⁸⁾, laat hem van Uwentwege vergolden worden een strafvergoeding naar Uwe macht; storm hem weg met het jagen van Uwen orkaan ⁹⁾; — dan zal elke mond U loven wegens Uw wonderbaarlijke daad.

¹⁾ חסה בך לא חסה. Hoogstwaarschijnlijk gebruikt de dichter hier — Dan beteekenen de woorden: ook U, d. i. Uw heiligdom spaarde hij niet. Zooals zij er staan, zoude men de woorden moeten vertalen: ook bij U zocht hij geen toelucht, wat van 'Amalek waarlijk niet behoeft gezegd te worden. — De dichter gaat bij deze strophe over tot de verwoesting van den tweeden tempel door Rome = Edom = 'Amalek.

²⁾ Zech. 12,3. Vgl. Shemoth Rabba 25,9: כשאתם עושים רצוני אני קורא אתכם: העמוסים מני בטן ומעמים אני לכם כוס ישועות בכות בהמ"ק שנקרא אבן מעמסה.

³⁾ בכל ערך, waarschijnlijk doelende op hetgeen in Mechilta Ex. 17,8 wordt verhaald, dat 'Amalek bij de verschillende volkeren rondging om hen tegen Israël in het harnas te jagen. ARNHEIM: tegen elke werkelijke waarde; OTTENSOSER: bij elken strijd. — De schrijver heeft in elk geval het oog op den aanval bij Rephidim, zoodaals aanstonds blijkt.

עָפָה · בְּכָל צָרָה וּדְרִיסָה · גַּם בְּךָ לֹא חָסָה · וּבַעֲזוֹת הַדְּלִיל
עֲמוּסָה · בְּתוֹךְ אֲבָן מַעֲמָסָה : אֵתָה זֹכֵר נִשְׁבְּחִים · זְכוֹר
אוֹם לְךָ מִשְׁבְּחִים · וְקִרְשָׁה לְךָ מִפְּצִיחִים · קָרוֹשׁ : זְכוֹר
דָּבָר עֲרַתְק בְּכָל עֶרְךָ · עַל חֲמוּקֵי יָרֵךְ · לְדַרוּרֵי מַפְרָךְ ·
הַקָּדִים וַיֵּצֵא בְּדָרְךָ · לְזִנְבֵךְ כָּל בְּרָךְ · לְרוּשׁ בְּנֵיאוֹת וּלְהַרְרָךְ ·
וּכְבוֹדְךָ צִין מַחֲרָךְ · בְּכָל רֹחַב וְאוֹרְךָ · וְעַמְךָ בְּטוּבְךָ לְהַאֲרִיךְ :
זְכוֹר זְמוּרָה שְׁהִשְׁלִיךְ לְמַעַלָּה · וְאַהוּבִיךָ אֵץ לְחַלְלָה · עֲשׂוֹתָם
בְּמַעֵי מַפְלָה · חוֹק לְשִׁיתָם כְּלָה · אוֹתָם לְהַפִּילָה · בְּהַכְנַעָה
וּבְהַשְׁפִּילָה · טוֹב שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה · הַפְּלָתוֹ בְּבַהֲלָה · וְאַחֲרִיתוֹ
לְקַלְקֵלָה : זְכוֹר יְהוּדֵי רָשָׁע · כִּי לְמֵאוֹד פָּשַׁע · וְהִצִּיק בֶּן
מִשְׁעֵשֶׁע · כְּבֵד חֲטָא וְרָשָׁע · וְאַזְנוֹי הִכְבֵּד וְעֵינָיו הִשָּׁע ·
וּלְיִרְאָתְךָ לֹא שָׁע · לְמַעַנְךָ צְדִיק וְנוֹשָׁע · חֵישׁ לְנוֹשָׁעִים יִשָּׁע ·
עוֹבֵר עַל פָּשַׁע : זְכוֹר מְלוּלוֹ לְמוֹלָךְ · וּמֵאִם בְּפָעֲלֶךָ · לְבַחֲרוֹי
קָהֲלֶךָ · נָא זְכוֹר יוֹם זְבוּלָךְ · וּיִשְׁלַם לוֹ מִשְׁלָךְ · גְּמוּל רַע
מִחִילָךְ · סַעֲרָהוּ בְּשִׁצְף עֲלֵעֲלֶךָ · וּכְל פֹּה יִחַלְלֶךָ · עַל פְּלֵא

⁴⁾ Shier Hashieriem Rabba 7,2.

⁵⁾ Ez. 8,17, vgl. de commentatoren t. p. De uitdrukking משליו זמורה is vandaar in Midrash overgegaan in de beteekenis van: God lasteren. Bammidbar Rabba 13,3 wordt deze uitdrukking gebruikt en in verband met het woord וינב (Deut. 25,18), dat verklaard wordt: den zinn afnemen, medegedeeld dat 'Amalek מעלה ומחרף ומגדף וינב (Deut. 25,18) ויהיה נוטל זכרתו של ישראל ויורק כלפי מעלה ומחרף ומגדף וינב. Vgl. Aroech, s. v. זכר, 4. Pesiktha Zachor 25b en 27a en b.

⁶⁾ Te verontreinigen. Jalkoet (Deut. 25,18) (N°. 538, fol. 300c) Thancoema Théts t. p. Pesiktha t. a. p. 27a verklaart namelijk קך אשר קך שמאך: מקרה לילה.

⁷⁾ צדיק נושע, wordt Zech. 9,9 van den Messias gezegd; dan beteekent door God geholpen; hier, waar het op God zelve doelt, is het in actieven zin gebruikt. Machzor Romie heeft echter: ונושע.

⁸⁾ Vgl. Ps. 137,7 זכור ה' לפני ירושלם את יום ירושלם אדום את יום ירושלם. Zie aant. 1.

⁹⁾ בשצף עלערך, is ARNHEIMS lezing. עלערך is dan de Chald. vorm van עלך. De uitgaven lezen עלך, wat geen zin geeft. Machzor Romie, met Uwen grooten toorn, waarschijnlijk eene conjectuur.

Gedenk Uw volk en Uw erfdeel, die het voorwerp zijn van Uwe liefde en hopen op Uwe hulp; wend U tot den U [door hen] gebrachten lof¹⁾ en ontferm U over Uwe gemeente, die zich bezighouden, zich verlustigend, met Uwe wet; — doe hen blijdschap vinden in de vreeze voor U en plant hen in Uwe veste en vestig daar binnen enge [tempelmuur]-grenzen Uwe goddelijke Majesteit.²⁾

Gedenk de veste, waar [David] verblijf hield³⁾ en de gemeente van welke gezegd is: „wie heeft haar geteld“⁴⁾, die verspreid is naar alle hoeken; verhef haar door Uwe gunst, want haar oogeblik is genaderd en de tijd om haar in genade aan te nemen; doe in vergetelheid zinken den naam van het wellustige⁵⁾ aan elke zijde en elken hoek, en doe het koningschap toch terugkeeren tot hen, wien het rechtens toekomt! Gedenk dan nu in barmhartigheid en zie neder uit de hoogten om te helpen het geringste onder de volkeren, Gij Heilige!

זולת.

Gij, zoo vol barmhartigheid, verheug door Uwe ontferming de door smart gedrukten; verlos hen, want zij zijn als weezen; daar zij Uw wet overdenken en bespreken, zijn zij van alle volkeren onderscheiden en verheffen U bij voortdoring! Gedenk de drie overouden [de aartsvaders]; beschut weder⁶⁾ [den tempel], herbouwd gelijk de hoogste hoogten⁷⁾. Algoede! Gedenk Uwe lievelingen, verblijd hen te samen, naar Uwe groote liefde tot hen, want zij zijn Uwe dienaren, gewoon U te dienen; doe spoedig den door U aangewezen vorst opstaan, voer hen door de kracht van Uwe hand, steun hen met Uwen éénigen naam, kroon hen met Uw kunnen! Bevrijd hen, die U vermelden, die met gansch hun hart schreien om U te zoeken; bevestig voor hen Uwe woorden, doe hen neerliggen in Uw uitverkoren huis, voer hen terug naar Uwe vertrekken, doe hen wonen in Uwe stad; dan wordt Gij geprezen in al Uwen glans, als Gij Uwe kudde bevrijdt als bij het klieven der stroomen!

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén en verrolgt dan:

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

¹⁾ BAER: wend U tot Israël, waarin Gij Uwen roem vindt.

²⁾ Vgl. I Kon. 8,27: „Zie, de hoogste hemelen kunnen U niet omvatten, hoeveel minder dan dit huis, dat ik gebouwd heb.“ צמצום is een Thalmoodische

מַפְעֵלְךָ : זְכוֹר עַמְּךָ וְנַחֲלֶתְךָ . אֲשֶׁר הֵם אֲהַבְתָּךְ . וּמְקוֹיִם
 לִישׁוּעֶתְךָ . פָּנֵה בְּתַהַלְּתְךָ . וּרְחַם עַל עֲרַתְךָ . הַהוֹגִים
 בְּשַׁעֲשׂוֹעַ דָּתְךָ . צַהֲלֵם בִּירְאֶתְךָ . וְתַשְׁעֵם בְּקִרְיֶתְךָ . וְשֵׁם
 תְּצַמְצֵם שְׂכִינְתְךָ : זְכוֹר קְרִית חָנָה . וְעֵדֶת מִי מָנָה . הַמְּפֹרֶת
 בְּכָל פָּנֵה . רוֹמְמָה בְּחִנֵּינָה . כִּי גָעָה עֵוֹנָה . וְעַת לְחַנְּנָה .
 שִׁבַּח שֵׁם עֲדִינָה . מְכַל צַד וּמְכַל פָּנֵה . וְהַמְּלֹכוֹת לְבַעֲלֶיהָ
 הַשְׁבִּינָא : תִּפְקֹד עִתָּה בְּרַחֲמִים . וְתוֹפִיעַ מִמְרוֹמִים . לְהוֹשִׁיעַ
 מְעוֹטֵי עַמִּים . קְרוֹשׁ : הַכַּל יוֹדוּךָ

זולת ע"ם א"ב

אֲתָה מְלֵא רַחֲמִים . בְּרַחֲמֶיךָ שִׂמַּח עַגּוּמִים . גָּאֵלֵם כִּי הֵם
 יְתוּמִים . דָּתְךָ בְּהַגִּיזוֹן ! נוֹאֲמִים . הֵם מְבַדְּלִים מְעַמִּים .
 וְאוֹתְךָ בְּהַתְמַר מְרוֹמְמִים . זְכוֹר שְׁלִשֶׁת קְרוֹמִים . הַפּוֹף בְּבִנּוֹי
 כְּמוֹ רַמִּים : טוֹב זְכוֹר יְדִירֶיךָ . יְחַד שְׂמַחֵם כְּרוֹב חֶסְדֶיךָ .
 כִּי הֵם עֲבָדֶיךָ . לְמוֹרִים לְעַבְדְּךָ . מִהֲרָה קוֹמֵם נְגִידֶךָ . נַחֲלֵם
 בְּחֻזֶק יָדְךָ . סְמִיכֵם בְּשֵׁם יְחֻדְךָ . עֲנֵדֵם בְּמֵאוֹרֶיךָ : פְּרָה
 תִּפְדֶּה מִזְכִּירֶיךָ . צוֹעֲקִים בְּכָל לֵב לְשַׁחֲרֶךָ . קוֹם עֲלִימוֹ
 דְּבָרֶיךָ . רַבְּצֵם בְּבֵית בְּחִירֶךָ . שׁוֹבְבֵם לְחֻדְרֶיךָ . שְׂכִינֵם בְּעֵירֶיךָ .
 תִּשְׁתַּבַּח בְּחֻדְרֶיךָ . תִּפְדֵּם בְּבִקְרִיעַת פִּלַּג עֲדִירֶיךָ : עוֹרָה

הש"ץ תוֹר התפלה כרוך אתה עד ומנן

קרובות

מְסוֹד חֲכָמִים וְנְבוֹנִים . וּמְלֻמֵּד ! דַּעַת מְבִינִים . אֲפַתְחָה פִּי
 בְּשִׁיר וְרִנָּגִים : לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פָּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

term: nauwkeurig bepalen, v. d. בצמצום, afgepast, eng begrensd.

³⁾ Jes. 29,1.

⁴⁾ Num. 23,10.

⁵⁾ Jes. 47,8 van Babel, hier van Edom gebezigd.

⁶⁾ Van יוֹפָף Deut. 33,12.

⁷⁾ Ps. 78,69: en Hij herbouwde als hoogten Zijn heiligdom.

Ik wil, Séla! herdenken de gedenkwaardige gebeurtenissen, die op deze Poeriemdagen herdacht en gevierd worden¹⁾: de schande van den buikkruiper²⁾, die uit gifwormen³⁾ voortkroop, te vermelden, opdat zijn naam ten prooi worde aan vreeselijke verrotting. De doorn bloeide op uit brandnetel⁴⁾ en distel en van geslacht tot geslacht verwilderde hij meer en meer; de herinnering aan de zonde tegen zijne voorouders kwam als zwarte schaduw voor hem op, terwijl de misdaad tegen zijne moeder nimmer verdween⁵⁾. In woede verscheurde en vernielde hij den moederschoot⁶⁾, opdat zij, die hem had voortgebracht⁷⁾ niet meer zou ontvangen bezwangering in liefdegloed; — toen aan zijn derde geslacht⁸⁾ in herinnering werd gebracht de zonde van [Israëls] afval⁹⁾, werd hij door waanzin bevangen om hen te bestrijden, die den strijd [voor de Thora] te voeren hebben¹⁰⁾. — Een weg van vierhonderd Parsa doorzwierf en doordoolde hij, om een vangnet te spreiden, hij trok op van Sé'ier en verborg zijn valstrik, ten einde den vermoede en afgematte aan de schaamdeelen te ontmannen¹¹⁾. Deze daad, uit nijd over de eerstgeboorte bedreven, om Israël te vernietigen, en de kleinveekudde der heiligen ten eeuwigen dage in slavernij over te leveren, — deze zijne schande werd met den griffel gehouwen tot eeuwige herinnering, om hem als het „eerste der volkeren”¹²⁾ te brandmerken met: *gedenke!*¹³⁾ De Almachtige dacht aan Abraham, die in den nacht zijne manschap verdeelde¹⁴⁾; en liet wortel en tak (van den booswicht) op een glibberig pad uitglijden; omdat hij Israëls zwakke achterblijvers den nek afkneep, cischte God, dat 'Amaleks handeling eeuwig herdacht zou worden.

Achteraan trokken zij op¹⁵⁾, over wie hij zijne macht deed gelden, want de wolk had hun stam uitgeworpen¹⁶⁾. Ten tijde

¹⁾ Esther 9,28.

²⁾ זחון = נחון (Gen. 3,14), de slang, hier = Medië, waaruit Haman voortkwam, die Israël listig bekreep als een slang; vgl. Ber. Rab. 16 en den zoogen. RASHIE ald., die onze plaats citeert; Wajjikra Rabba 13.

³⁾ זחון, zie RASHIE Spr. 7,22, *gifwormen*.

⁴⁾ Zie Thanchoema, *כי תרא*, Deut. 25,17. Jakob en 'Esau zijn te vergelijken bij een rozenstok en een *doornstruik*, die men in het eerst niet van elkander onderscheiden kan enz.

⁵⁾ Zie Thanchoema t. a. p. Pesiktha Zachor 22b, naar aanleiding van Ps. 109,14. *De zonde tegen zijne* ['Esau's] *voorouders worde bij den Eeuwige herdacht, en de misdaad tegen zijne moeder niet uitgewischt*. Zoo vat althans Midrash het vers op. עין אבותיו = עין אבותיו. — Om Abraham de vreeselijke ontarding van 'Esau niet meer te doen aanschouwen, liet God hem op den leeftijd van 175 jaren sterven, terwijl Izak 180 jaar oud werd. 'Esau verkorte dus zijns grootvaders leven met vijf jaren. Izak's zwakke oogen worden ook aan 'Esau's gedrag geweten. Vgl. Pirké R. Eli'ezer 49. Tegen zijne moeder zondigde hij: כשיצא ממעי אמו התך מיסרין שלה שלא תלד ה'ר' — עיל רדפו ברחבי ארצו ושהת רחמי רחמי כתיב; גרם לה שלא תעמיד ילד בכסם — Ik houd eenvoudig voor w.w. van het voorafgaande: גלגל ודרדר in den zin van: hoe langer hoe doorniger worden.

ע"ס א"ב

אֲזַכִּיר סֵלָה זָכוֹר וְזָכוֹר מַעֲשִׂים • בְּיָמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים •
 גָּחוֹן גַּח מִבֵּין עַכְסִים • הֲרֵאוּנוּ לְהַזְכִּיר לְרִקְבֵי בְּעַסִּים •
 הַחוּחַ הַנֶּץ מִגִּלְגָל וְדָרְדָר • וּמְדוֹר לְדוֹר גִּלְגָל וְדָרְדָר • זָכוֹר
 עֵין אֲבוֹתָיו הַקָּדָר • חֲטָאת אִמּוֹ בְּלִי לְהַעֲדָר • טָרַף אֶף וַיִּשְׁחַת
 רַחֵם • יְהוּמָתוֹ מִקְלוֹט בְּהַרְיוֹן יָחַם • כִּהֲפָקָד לְשִׁלְשׁוֹ חֲטָא
 גִּוְחָם • לִבְטַח לְהַלְחֵם בְּלוֹחָמֵי לָחֶם • מִהֲלָךְ אֶרְבַּע מְאוֹת פְּרָסָה •
 נָע וְנָד מִכְמוֹרֵת לְפָרְסָה • סַע מִשְׁעִיר וְהַכְמִין פְּרוֹסָה • עֵיף וַיִּגַּע
 מְבוֹשָׁיו לְסָרְסָה • פֹּעַל שְׁמִימַת בְּכוֹרָה לְעִכוֹר • צְמִיתוֹת צֶאֱן
 קָדְשִׁים לְמִכוֹר • קָלוֹנוֹ הַחֲרַט בְּעַט לְזָכוֹר • רֵאשִׁית גִּוּים
 לְגִלְעַ בְּזָכוֹר • שְׂרֵי זָכוֹר לִילָה חוֹלֵק • שׁוֹרֵשׁ וְעַנְף בְּהַלְלֵק
 לְהַחֲלֵק • יִי תָמוֹר בִּי חֲשָׁלוֹ הַמֶּלֶק • תִּבְעַע לְהִזְכֵּר מַעֲשֵׂי עַמְלֵק •
 לְאַחֲרוּנָה יִסְעוּ שְׁבָם שְׁלֹט • בִּי הָעֵנָן מִטָּם פֹּלֵט • יִי לַעֲת

⁶⁾ 'Amos 1,11, het boven aangehaalde *ושהת רחמי*.

⁷⁾ Vgl. Ps. 51,7: *יהימתי אמי*.

⁸⁾ 'Amalek is de zoon van Eliephaz, den zoon van 'Esau; de derde dus van 'Esau af gerekend.

⁹⁾ רחם נים, de zonde van Israël's berouwkrijgen, zie Mechiltha Ex. 17,8. Pesiktha Zachor 21a ברישׁוֹס מן התורה = כרישׁוֹס מן התורה. — Ik heb voor de opvatting van ARNHEIM en BAER geen bron kunnen vinden. Dezen vatten den zin aldus op: toen aan zijn kleinzoon bestraft zou worden de zonde van Jakob, waarover 'Esau zich zocht te troosten, werd hij krankzinnig gemaakt enz. רחם נים is dan zooveel als: עשו עשו עשו עשו עשו. Gen. 27,42. In Midrash heb ik zoodanig denkbeeld niet aangetroffen. Wel staat Pirké R. Eli'ezer 44, dat 'Amalek de haat van 'Esau overnam en daarom Israël aanviel.

¹⁰⁾ Zie Thanchoema t. a. p. vs. 14. ARNHEIM vertaalt, met het oog op Spr. 9,5: die het brood der Thora zouden eten.

¹¹⁾ Zie Mechiltha, Pesiktha en Thanchoema t. a. p.

¹²⁾ Num. 24,21, *ראשית גוים עמלק* wordt in Pesiktha Zachor 25a en Jalkoet, *בשל*, einde, verklaard: *ראשית לפרענות*.

¹³⁾ Deut. 25,17. ¹⁴⁾ Gen. 14,15. ¹⁵⁾ De stam Dan, Num. 2,31.

¹⁶⁾ Zie Thanchoema t. a. p., Pesiktha Zachor 27b, *כי תרא* Jalkoet; de wolk had den stam Dan uitgeworpen en deze werd door 'Amalek aangevallen. Dit staat in verband met eene mededeeling door Midrash vastgeknoopt aan de woorden: *זכור כים צרה* (Zech. 10,11): dat bij den tocht door de Roode Zee het zilver van Miecha's afgodsbeeld (Recht. 18) hen begeleidde. (Shem. Rabba 24 en 41, Bamm. R. 16,26). Vermoedelijk was deze zonde in den stam Dan de oorzaak hunner bestraffing (zie ook Sanhedrien 103b; Jeroeshalmie Soekka 4,3; Thanchoema Thétse, einde).

echter dat hij zal worden uitgeroeid zonder eenige redding, zal Hij beschermen het volk, dat steeds beschermd en gered wordt! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Toen de volmaakten nog in Sien in breede scharen gelegerd waren, omgord met sierlijke praalgewaden, haastten zij zich, weg te werpen de in vlammengloed hun geschonken wet, — en hij [Amalek] besprong hen, wier handen slap waren geworden [en de Thora hadden losgelaten] in Rephiedim¹⁾. De verdrukker verzamelde al het gepeupel; en de zondaar, met zijne verzamelden rondom hun leger geschaard, hoopte, zoodra hunne schreden uit de diepten der Schelfzee zouden zijn opgerezen, hen te doen verwelken gelijk riet en oevergras²⁾. Hij werd verdreven en vloog weer aan tot drie malen toe, terwijl hij rondging bij de nakomelingen van vijf volkeren³⁾; de spotter werd verslagen en de onnoozele [Jithro] kwam tot nadenken⁴⁾, zoodat hij gekroond werd en in de familieregisters van het edelste der volkeren [Israël] werd opgenomen⁵⁾. Overmoedig werd de spotter en plaatste een legerschare op het pad, en trachtte de groepen mijner jongelingen door ontucht te verlagen⁶⁾ en mijne onder de heup [met het bondsteeken] versierden daardoor te ontwijden⁷⁾, om [Gods geliefd] kroost door schandelijk bespringen te schenden en het uitverkoren volk [door God] te doen verafschuwen. Hij haatte [Israël] nog met den verkropten haat van zijn grootvader⁸⁾; hij begon daarom den eersten keer zich in hinderlaag tegen hen te leggen, de tweede maal rukte hij in scharen op met vlammend zwaard, en den derden keer naderde hij met openlijke schuld⁹⁾. Toen de Babylonier¹⁰⁾ het heerschervolk beheerschte, stelde hij zich op den kruisweg, om de zich door de vlucht onttrekkenden over te leveren [te verraden]; zij zeiden: „komt, laat ons de struikelenden vernielen”; toen, gelijk weleer, sneed hij al de zwakke achterblijvers af.

¹⁾ Zooals noot 9 pag. 6 is aangehaald, leidt Midrash den naam Rephiedim af van: רפי ידים.

²⁾ Zie Mechiltha t. a. p. 'Amalek verzamelde allerlei volkeren om hen tot strijd tegen Israël aan te zetten.

³⁾ T. a. p. R. Jehoda zegt, met het oog op Num. 13,29, dat 'Amalek de vijf daar genoemde volkeren voorbijtrok, en, na hunne weigering aan den tocht deel te nemen, alleen kwam.

⁴⁾ Spr. 19,25, den spotter slaat Gij, en de onnoozele wordt listig, wordt in Thanchoema, Jithro, begin, en Pesiktha Zachor 22a verklaard: toen God 'Amalek had verslagen en Jithro dit vernam (וישמע), werd hij, die tot nu toe dwaasselijk aan zijn heidendom vasthield, tot nadenken gebracht. 'Aroech wordt hier door den dichter ter wille van het rijm inplaats van het in het vers voorkomende דעים gebruikt. 'Aroech s. v. haalt eene plaats uit Jeroeshalmie Shabbath 1 aan, waar het beteekent: nadenken. ΜΥΣΑΡΗΙΑ t. p. beroept zich op JONATHAN ad Jes. 6,10, waar het verduisteren beteekent.

יִמְחָח וְלֹא יִמְלֹט • יִגְזֵן עִם גְּזֹן וּמְפֹלֵט • בְּרוּךְ אַתָּה יי
מִגְן אֲבֹרָהם :

אתה גבור עד להחיות מתים :

ע"ס תשר"ק

תְּמִימִים בְּעוֹדֵם בְּסִין רְפוּדִים • שְׂבוּץ עֲרֵי עֲדִים אֲפוּדִים •
רָצוּ שְׁלוּל מֵהֵן לִפְיָדִים • קָפְצוּ יָדִים רְפוּת
בְּרַפְיָדִים : צוּרֵר אֶסְפֹּף כָּל אֶסְפֹּף • פּוֹשֵׁעַ סְבִיבוֹת מַחְנֵם
אֶסְפֹּף • עֲלוֹת פְּעַמִּימוּ מִמְצוּלוֹת סוּף • סֶבֶר לְקַמְלֵם בְּקִנְיָה
וְסוּף : גִּדְד וַיַּעַף שְׁלֹשׁ פְּעָמִים • מַחֲזֵר בְּנִינֵי חַמְשָׁה עַמְמִים •
לֵץ הִבֵּה וּפְתֵי הַעַמִּים • כָּלֵל • לְהַתְיַחֵם נְדִיבֵי עַמִּים : יְהִר
לֵץ וְהַעֲמִיד מִסְלָה • טְבוּס בַּחוּרֵי בִזְמַה סְלָה • חַמוּקֵי יְרֵבִי
בָּם לְפִסְלָה • זֶרַע לְחַרְפֵּי־עַיִב סִגְלָה : וַיִּשְׁטוּם שְׁטִימַת
יִשְׁוּ הַמַּחְבָּא • הַחֵל • לְבֹא מְרֹאשׁ בַּמַּחְבָּא • דָּגֵר שְׁנֵית
בְּחֶרֶב לְחֻבָּה • גֵּשׁ בְּשִׁלְיָשִׁי בְּעֵלִיל בְּחֻבָּה : בְּמִשְׁלוֹ שְׁשִׁבִי
בְּאוּם • מוֹשְׁלִים • בְּפָרֶק עֵמֶר מְסוּר גְּשׁוּלִים • חֵן אֲמָרוּ לְכוּ
וּנְכַחֵד נְכֻשְׁלִים • אִזּוּ בְּמֵאָז • זֶנֶב כָּל הַנְּחֻשְׁלִים :

Dan zou men moeten vertalen: en Jithro bracht zijne afgoden, zijne dwaasheid in het duister. BAER, die vermoedelijk de Thanchoema-plaats niet gezien heeft, laat ook het tweede gedeelte op 'Amalek slaan en vat het op: en den dwaaze, 'Amalek, bluschte God uit, van גדלים עומות, walmende, bijna uitgedoofde kolen.

⁵⁾ D. w. z. zoodat hij tot het Jodendom overging en later een der aanzienlijkste geslachten vormde, die zelfs leden van het hoogste gerechtshof waren. Zie Thanch. en Pesiktha t. a. p. — BAER: hij, 'Amalek, die met de kroon versierd was, genoemd te worden גוים ראשיית גוים. Doch נדיבי עמים wordt herhaaldelijk van Israël gebruikt (Ps. 47,10) en להתייחס komt in deze opvatting niet tot zijn recht.

⁶⁾ Thanchoema, Thésé: קרד = מואד. Zie pag. 6 noot 6.

⁷⁾ Shier Hashieriem Rabb. 7,2. ⁸⁾ Gen. 27,41.

⁹⁾ Mechiltha t. a. p. komt eene verklaring voor: ויבוא שבה כגלוי פנים: tot nu toe was hij steeds in het geheim tegen Israël opgetreden, nu kwam hij openlijk om hen te bestrijden. — Niet onmogelijk is het ook, dat met de drie tochten hier bedoeld wordt: op dien bij Rephiedim, waar zij Israël plotseling overvielen; op den strijd, Num. 4,45, onder Mozes, en eindelijk op Hamans aanval, die openlijk met eene beschuldiging kwam.

¹⁰⁾ Neboechadnétsar; שך is Babel. Vgl. Jalkoet 'Obadja 1,14, voor de feiten, waarop de dichter doelt.

Uwe vijanden, mogen zij met schande worden bekleed, gelijk zij zich verheugden, toen ik, op het droge gekomen, struikelde ¹⁾; eens, als Gij met de kostbare heerlijke praalkleeding U omhangt ²⁾, om den herlevingsregen te doen vallen, als geneesmiddel voor het hinkende Israël! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

De vorsten van mijn kwelgeest, den kleinzoon van Sé'ier, die nakomelingen, deze zonen van Sé'ier, haastten zich met hunne stoppelen mijn vuur te ontsteken en met hun legeretros beploegden zij als een akkerveld de stad! Terwijl Gij het grootte volk [Israël] niet herdacht, — waarom hebt Gij toen wel bedacht zijne schulden? Waarom hebt Gij de banierenlegers verkocht zonder geldelijken prijs en hebt Gij de heiligen overgeleverd tot ontucht en wijn? Gedenk den Edomiet de Woning, die zij verwoest hebben; den verdrukkers, hoe zij de muren hebben omvergehaald en „tot grondvesten ontbloot ze, legt ze bloot”, hebben gesproken met hun mond vol trotschheid en den muil opsperrend. Gij, voor Wien immers geene vergetelheid bestaat, houd in gedachte hun alle perken overschrijdende woede, zoodat Gij die nimmer doet vergeten; als loon er voor, dat zij niet wisten billijk te handelen, bezegel hun boek voor den dag der bestraffing! ³⁾ Het op goede gronden steunende voorschrift, in de wet duidelijk neergelegd, zullen wij gedenken; opdat het niet vergeten worde op den dag, dat met hen het twistgeding zal worden gevoerd ⁴⁾, daarom hebt Gij Uw volk geboden: „gij zult het niet vergeten!”

De spotter legde strikken om de heirscharen te lasteren, die met het bondsteeken zijn bezegeld en het legerteecken dragen; het werd echter maat voor maat aan de nakomelingen gestraft, ⁵⁾ opdat men zou weten, dat bij het laatste oordeel ⁶⁾ ook hij zal worden bestraft door den naam van den Eeuwige, Tsebaoth.

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tzion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

Met dezelfde uitdrukking, waarmede Gij hun, die U gedenken, in herinnering hebt gebracht: „gedenk”, hebben zij U herinnerd: „wil Gij toch gedenken!” ⁷⁾ En al hebben zij, even als Adam, het verbond overtreden ⁸⁾ zonder het te gedenken, —

¹⁾ Toen Israël, na de Schelfzee te hebben verlaten, in de woestijn (ביבשת) afvallig werd van God (בזליצ), verheugde zich 'Amalek (רפידים רצו דים).

²⁾ Vgl. Jes. 59,17. Eene andere lezing luidt: עשרת ערי תרבושת; de tien prachtgewaden; vgl. יוצר ליום א' של ראש השנה.

³⁾ Thanchoema Thésé einde, Pesiktha Zachor 28b: Zoodra 'Amalek raakt aan den troon Gods, door Jerusalem te verwoesten, zal God zelve als wreker optreden en zijn aandenken uitwissen. Ex. 17,14.

⁴⁾ Mechiltha, Beshallah einde, vgl. Pesiktha t. a. p.: Als Gods heerschappij algemeen erkend zal worden, dan voert God den strijd tegen 'Amalek.

שׁוֹנֵי־יָדָם יִלְבְּשׁוּ כְּבוֹשֶׁת • כְּמוֹ בְּצַלְעֵי שְׂמָחוֹ בִּיבֹשֶׁת •
 מִן בְּעֻמּוֹתָיִךְ עֵמֶרְתָּ עֲדָיִי תִלְבּוֹשֶׁת • לְהַגִּישִׁים תַּחֲ
 לְצוֹלְעַת תַּחְבּוֹשֶׁת • בְּרוּךְ אַתָּה יי מִחַיֵּה הַמֵּתִים :

ע"ס א"ת כ"ש ובסוף חתום יהודה.

אֶצִּילִי מֵרַעֵי נֶכֶד שַׁעִיר • תּוֹלְדוֹת אֱלֹהֵי בְנֵי שַׁעִיר • בְּקֶשֶׁם
 אָצוּ אֲשִׁי לְהַבְעִיר • שְׁאוֹנֵם הֲרָשׁוּ בַשָּׂדֶה עִיר : גּוֹי
 גְּדוֹל שְׁלֵא זָכַרְתָּ • רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז • זָכַרְתָּ • דְגָלִים בְּלֹא
 הָיוֹן מִכְרַתָּ • קְדוּשִׁים בְּזוֹנָה וּבִיּוֹן הַמִּכְרַתָּ : הַזָּכֵר לְאֲדוֹמִים
 נָוָה נָאֲרוּ • צָרִים אֲשֶׁר הוֹמֹת עָרְעָרוּ • וְעַד הַיְסוּד עָרוּ עָרוּ •
 פִּימוּ דָבְרוּ בְּגֹאוֹרַת וּפְעָרוּ : יְהִי אֵינן לְפָנֶיךָ שִׁבְחָה • עֲבַרְתָּם
 שְׁמַרְהָ נִצַּח מִלְשִׁבְחָה • חֲלָף לֹא יִדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוּחָה • סִפְרָם
 חֲתוּם לְיוֹם תּוֹכְחָה : טַעַם הוֹק בְּדַת מוֹכַח • נִזְכֵּר כִּי לֹא תִשְׁכַּח •
 מִיּוֹם בּוֹא עַמֶּם לְהַתּוֹכַח • מִכַּאֵן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכַּח :
 יִקַּשׁ לֵץ לְחֶרֶף צְבָאוֹת : הַחֲתוּמֵי בְרִית בְּצַבָּא וְאוֹת • וְהַפְקֵד
 מִדָּה בְּמִדָּה לְתוֹצְאוֹת • מִי דָעַת כִּי לַעַת הַמְצִיאֹת •
 הוּא יִפְקֵד בְּשֵׁם יי צְבָאוֹת :

יְמַלֵּךְ יי לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדָר וְדָר הַלְלוּיָהּ :

וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זְכוֹר • בּוֹ בְּלִשׁוֹן הַזְּכִירוּךָ נָא
 אַתָּה זְכוֹר • וְאִם הָמָּה פְּאָדָם עֲבָרוּ בְרִית מְלוֹזְבוֹר •

⁵⁾ Agag werd, zooals Thanchoema Thésé naar aanleiding van I Sam. 15,33 gezegd wordt, wegens hetgeen 'Amalek met de מילה gedaan had, door Samuel na zware pijniging gedood.

⁶⁾ Vgl. Thanchoema, יקק; Ber. Rabba 92,2, waar לעת מצוא Ps. 32,6, wordt verklaard te doelen op den dag des laatsten oordeels.

⁷⁾ Thanchoema Thésé einde en Pesiktha Zachor 26a: זכור את אשר עשה: Israel sprak tot God: Gij beveelt ons: „gedenk”, — gedenk Gij. Want bij ons kan van vergeten sprake zijn, bij U echter niet, daarom: gedenk Gij, wat 'Amalek U gedaan heeft.

⁸⁾ Hoshéa' 6,7.

Gij zijt immers God, en geen mensch! Waarom zoudt Gij niet gedenken?! Met dat al weet ik, dat Gij de macht hebt om te gedenken, maar mijne ziel blijft neergebogen, totdat Gij eindelijk gedenkt! Wat toch is mijne kracht, dat ik zou kunnen hopen op den gestelden tijd voor het gedenken; en wat mijne tijdruimte, dat ik mijne ziel in lijdzaamheid beware, totdat Gij gedenkt? Zoo Gij dan ook al niet om mijnentwil gedenkt, gedenk dan ter wille van U en ter wille van Jerusalem! Gedenk de bepaling: „Want het getuigenis [de belofte in de Thora gegeven] zal niet vergeten worden”¹⁾ en het woord: „indien Ik u ooit vergeet”²⁾, wil haar thans gedenken; en bedenk en roep in Uwe herinnering de smart, waarmede de verdrukker mij verwarde, om zijn mond te stoppen, zoodat hij zwaait als een beschonkene. Dan zult Gij niet weder prijsgeven hen, die genoemd zijn met den eere naam „eerstgeboren zoon”³⁾, die gekocht zijn voor een Léthech en een Kor⁴⁾. Dan zal ik Uwen roem herdenken en zal Uw welbehagen opwekken door U te herdenken op den Shabbath der voorlezing van de afdeeling „Gedenk” — als

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

De doorn, zoon van een doorn,⁵⁾ haastte zich om mijne achterhoede⁶⁾ af te snijden, om door zijne verpletterende woorden mijne zwakken te verpletteren⁷⁾. Toen de spotter nu kwam om te hoonen, werd hij door schrik bevangen en tot spot; toen hij het plan beraamde⁸⁾, de oorlogvoerenden⁹⁾ met zijne pijlen te treffen¹⁰⁾, om als een sperwer op een vogeltje neer te schieten. Toen Hij [de Almachtige] de wolk boven hun hoofd kliefde, om eenigen daaruit te verdrijven, begon hij zijn aanval, ging weer heen en kwam weer aanrijden¹¹⁾ en keerde terug om op mijn rug te ploegen. Hij werd daarom bestemd en met name genoemd tot eerste in den rij, „het eerste der volken” om ten kwade te bezoeken, om de eerste te zijn van alle trouweloozen en zijn adderengebroad [Haman] te hangen aan den uitgelezensten cypres.¹²⁾ Hij liep snel en zorgde, dat hij op den weg ontmoette de door den last der reis vermoeiden; hij zeide: „dit is niet de juiste weg”; zoo dwaalden zij [Israël] af in de woestijn, op den weg door de wildernis.¹³⁾ Aan [Dan, genoemd] „de slang

1) Deut. 31,21. 2) Ps. 137,5. 3) Ex. 4,22.

4) Hoshéa' 3,2. נכרי, een stam נכר voor den vorm וְאֶבְרָהָה, die van כרה zou moeten luiden וְאֶבְרָהָה en van נכר eigenlijk: וְאֶבְרָהָה. Zie onze aant. deel I, pag. 81, noot 4.

5) קוצין בן קוצין, die als een doorn steekt, moedwillig en opzettelijk zich tegen Gods bevel verzet. Mechiltha Jithro, Ex. 20,5.

אִתָּהּ אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכֹּר . בּוֹאֵת יִדְעֵתִי כִּי יֵשׁ לְךָ לְזִכּוֹר . אֲכַל תִּשׁוּחַ נַפְשִׁי עַד זְכוֹר תִּזְכּוֹר . מַה כְּהִי כִּי אֵיחָל וּלְקִץ זְכוֹר . וּמַה קָצִי כִּי אֶאֱרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר . אִם לֹא לְמַעַנִי תִזְכּוֹר . לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר . הֲזֹק כִּי לֹא תִשְׁכַּח עֲדוֹת זְכוֹר . וְאוֹמֵר אִם אֲשַׁכַּח עֲתָה לֹא זְכוֹר . וְתִפְקֹד וְתִזְכּוֹר . כְּאֵב צָר לְעֹבֹר . פִּיהוּ לְסִכּוֹר . לְנוֹעַ בְּשִׁבוֹר . וְעוֹד כֹּל תִּמְכּוֹר . נִקְוֵי בֵּן בְּכוֹר . מִי נִבְרִי בְּלִתְךָ זְכוֹר . וּפְאֲרֵךְ אִזְכוֹר . וְאַרְצֵךְ לְזִכּוֹר . בְּפִרְשַׁת זְכוֹר :

הִי וְקָיָם נִרְאָ וּמְרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אלעזר בייבי קליר תתום בראשי הדורות.

אֵין קוֹצֵץ בֶּן קוֹצֵץ . קוֹצֵץ לְקוֹצֵץ . בְּרַבּוֹר מְפוֹצֵץ . רְצוּצֵי לְרְצֵץ . לֵין כְּבוֹא לְלוֹצֵץ . פִּלֵץ וּנְתַלּוּצֵץ . פְּעֵץ מְחַצֵּצִים לְחַצֵּץ . בְּגֵץ עַל צַפּוֹר לְנִצֵּץ . עֵב בְּקַע מִרְאֵשׁ . יְחִידִים אֶמְנוּ גְרוּשׁ . חָל וְיִלְךָ וְיִפְרוּשׁ . וְיִשָּׁב עַל גְּבִי חֲרוּשׁ . זְמַן וְהוֹנֵקֵב לְרֵאשׁ . רֵאשִׁית גּוֹיִם לְרַע לְרֹדוּשׁ . הַיּוֹת לְכָל בּוֹגְרִים רֵאשׁ . וְצַפְעוּ תְלוֹת בְּמִבְחַר בְּרוּשׁ : רֵץ וְהִקְרָה בְּדֶרֶךְ . עֵיפֵי מְרַחֵוֹת דֶּרֶךְ . וּפֵץ לֹא זֶו הַדֶּרֶךְ . תַּעֲוֹ בְּמִדְבָר בִּישִׁמוֹן דֶּרֶךְ . בְּנִהֵשׁ

6) Met het oog op Jer. 9,26; mijne afgesnedenen, door de wolk uitge-
worpenen.

7) Zie Mechiltha Beshallah einde: Toen 'Amalek kwam en Israël afvallig wilde maken van zijn hemelschen Vader, vroeg Mozes: „Wie zal dan in Uwe Thora lezen?” 'Amalek trachtte dus, volgens deze opvatting, de zwakken onder Israël, de in het geloof wankelmoedigen, van God en Zijne Leer afvallig te doen worden. Vgl. Thanchoema Thétsé, כל הנחלים, en Pesiktha Zachor 28a. ARNHEIM verklaart רצוץ op grond van RASHI, Bechoroth 8b: *mijne kuikens*. 'Aroech s. v. רצץ heeft in den Thalmood-tekst: וְרֵצָא רֵצָא וְרֵצָא דְרֵצָא וְרֵצָא דְרֵצָא וְרֵצָא דְרֵצָא.

8) יצץ = פץ.

9) מוחצצים, vgl. Recht. 5,11.

10) לחיצץ, een w.w. van het zelfst. nw. חץ, *pijl*, afgeleid.

11) ופרש, waarschijnlijk een w.w. van פרוש, ruitier.

12) Toespeling op Mordechai; Megilla 10b in verband met Jes. 55,13.

13) Ps. 107,4.

op den weg" ¹⁾ sloeg hij de hand, de [door het bondsteeken] aan de heup versierden; en op elken kruisweg sneed hij lichaamsdeelen af aller voorbijgangers. ²⁾ Hij snelde toe en haastte zich te vliegen, en kroop uit zijn adderenhol te voorschijn; toen werd bekend, dat hij in smart geboren was ³⁾ uit een slangengebroid. Hij murmelde en deed bezweringsen en hechte bijgeloovige betekenissen aan den tijd van zijne [Mozes'] geboorte ⁴⁾; doch hij werd in zijne toovenarij bedrogen en werd door het lot ⁵⁾ verzwakt, zoodat hem hooren en zien verging. ⁶⁾ Mozes maakte hem dwaas in zijne toovenarijen en in zijne wichelkunsten maakte hij hem tot schande: hij deed namelijk den dag stand houden en maakte hem bespottelijk; de zon liet hij staan blijven en liet hem tot smaad worden. ⁷⁾ Hij [Amalek] vermoede zich dus, doch vond geen rust en kreeg schande tot erfdeel; totdat de zon onderging, had hij hem in het stof doen kruipen, zoodat hij en zijn geheele leger werden uitgerooid. Vreesselijk schold hij en knarste op de tanden en siste smaadredenen, den stank goot hij in Zijn [Gods] aangezicht ⁸⁾ en zijn zwaard deed hij blinken. Het besneden deel rukte hij af en wierp het hemelwaarts en den Naam, die als fijne olie geurt, bespuwde hij in zijne aanmatiging. ⁹⁾ De Almachtige, als een tros met volmaaktheid beladen, gebood den met een jong hert vergeleken ¹⁰⁾, tot herinnering voor hen, die met asch zijn vergeleken ¹¹⁾, „schrijf dit ter herinnering in het boek!" Het is dan ook aangeteekend in dit boek, in de Thora, de Profeten en Geschriften wordt 'Amaleks schande vermeld ¹²⁾ om uit het levensboek te worden uitgewischt, zoodat hij niet met al de ten leven ingeschrevenen in het Boek zal worden opgenomen!

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

¹⁾ Gen. 49,17.

²⁾ Hier wordt door Thanchoema en Pesiktha 27a verklaard: היה חתך מילותיהן: ³⁾ היה, van היה in de beteekenis: pijn hebben, v. d. evenals ik en ik, barensween doorstaan.

⁴⁾ In BUBER's Thanchoema Jithro 4, noot 22 wordt uit מדרש יהודי geciteerd: Waarom gaf Mozes de opdracht, om de krijgslieden te kiezen, aan Josua? Opdat hij mannen zou kiezen, die, evenals Mozes op den 7 Adar geboren waren. Er schijnt een Midrash geweest te zijn, dien ik echter niet heb kunnen vinden, dat 'Amalek meende, dat Mozes' geboorte op 7 Adar oorzaak van zijn geluk was en daarom zijn leger vormde uit op 7 Adar geboren.

עלי דרך · שלח יד בחמוקי ירך · ועל כל ראש דרך · זנב
 כל עוברי דרך: יעף ועף וחש · ומהור פתן רחש · ונודע פי
 הוחש · משורש נחש · רגש ולחש · ועת לרתו נחש · ובכשפיו
 הכחש · ובחלש נחלש ולא הש: בכשפיו הללו · ובקסמיו
 חללו · יום העמיד וזללו · שמש הדמים וזללו · יגע ולא
 הונח לו · ולחרפות נחלו · עד בא השמש הזהילו · להמהות
 הוא וכל חילו: קט ושן חרק · ונאצות שרק · זמורה באפו
 חרק · וחרבו הברק · למילה פרק · ובלפי מעלה זרק · ולישם
 שמן תורק · בעזות רוק ירק: זה אשכול הופר · צו אל משול
 עופר · זכרון משלי אפר · בתוב זאת זכרון בספר · רשם בזר
 ספר · בתורה ובנביאים ובכתובים להחפר · להמהות מספר ·
 ולא יכתב עם כל הכתוב לחיים בספר:
 אל נא לעלם תוערץ · ולעולם תקדש · ולעולמי עולמים ·
 תמלוך ותתנשא · האל מלך · נורא מרום וקדוש · פי
 אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיהו ·
 ספרו עזו · פארוהו צבאיו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבה ·
 תוקף תהלות תפארתו:

⁵⁾ Pesiktha Zachor 22a, naar aanleiding van Ex. 17,13, Jalkoet t. p. n°. 265.

⁶⁾ זש van הש, zintuig.

⁷⁾ Thanchoema, Beshallach, Ex. 17,12: עד בא השמש.

⁸⁾ De plaats Ez. 8,17 אס אל wordt als טעם opgevat voor אסו; die wierpen hun stank voor Gods aangezicht. Hier is waarschijnlijk de zin: hij uitte vreeselijke Godslasteringen vóór Zijn aangezicht. — Sommigen willen in dit ⁹⁾ זכור zien als: אבר הזכור. Zie pag. 80 noot 5. Vgl. Pesiktha Zachor 27b.

⁹⁾ Zie Bammidbar Rabb. 13,3. Thanchoema Thésé. Pesiktha t. a. p.

¹⁰⁾ Mozes, Hoogl. 4,5; Rabba t. p. Vgl. Thanchoema, זש כי.

¹¹⁾ De zonen van Abraham, zie Thanchoema Thésé en Pesiktha Zachor 24a naar aanleiding van Job 13,12.

¹²⁾ In de Thora Ex. 17, en Deut. 25,17; in de profeten I Sam. 15, in de Geschriften in de Rol van Esther. Zie Mechiltha Beshallach Ex. 17,14.

Zoo gedenk dan, wat 'Amalek U gedaan heeft!

En wisch uit zijn naam en zijn aandenken, zoodat de herinnering aan hem worde verdelgd en men hem nimmer meer vermeldt bij de herinnering des Heiligen!

Omdat hij niet dacht [liefdeplicht te oefenen]¹⁾, wordt hij als geheel vreemd beschouwd en niet meer herdacht bij de herinnering des Heiligen!

Gedenk den man, die den aartsvader Abraham deed verscheiden vóór zijn tijd²⁾; die door te moorden, te stelen en overspel te plegen hem zou hebben verschrikt en zoo vijf jaren van zijn levensduur heeft afgenomen. — Gedenk hem, die weldadigheid verachtte³⁾, smadelijk bejegende zijn broeder, die zijn grootvader den laatsten liefdedienst bewees⁴⁾; hij geleek op iemand, die zijnen naaste liefde onthoudt⁵⁾. — Gedenk, hoe hij de schaamte ontblootte van eene op het veld aangetroffen [gehuwde jongedochter]⁶⁾, hoe hij bloed vergoot, toen hij van het veld terugkwam⁷⁾, terwijl hij [van verdriet] zich deed omkeeren het hart van zijn vader⁸⁾, die eens op het veld had gebeden⁹⁾. Gedenk hem, die verstooten werd wegens zijn onbesneden oor¹⁰⁾, die de eerstgeboorte verachtte voor een bedwelmenden beker¹¹⁾, die het juk van zich afwierp en het bondsteeken onzichtbaar maakte¹²⁾. Gedenk, hoe hij telkens zijne handelwijze met andere slinksche middelen tegen Israël richt, hij, de man, die zich als vreemdeling gedraagt¹³⁾; hoe hij het licht van zijns vaders oogen verzwakte door den rook van zijn afgodendienst¹⁴⁾, en in zichzelf plannen beraamde, om zich tegenover zijn broeder als wreedaard te gedragen¹⁵⁾. Gedenk, hoe hij zijn dierlijken lust botvierde en zich als

¹⁾ Ps. 109,16 (vgl. 'Amos 1,11). Zie Thanchoema Thésé, Pesiktha Zachor 22b, waar dit geheele gedeelte van den Psalm, van af vs. 13, in verband gebracht wordt met 'Esau. 'Amalek's grootvader.

²⁾ Zie Thanchoema en Pesiktha t. a. p. Abraham, — die slechts 175 oud werd, terwijl Izak een leeftijd van 180 jaar bereikte, — werd door God vóór zijn tijd weggenomen om niet getuige te zijn van 'Esau's ontaarding. Vgl. Ber. Rabba 63,12. Uit de woorden Gen. 25,29, **ויבא עש כן השרה**, wordt door Midrash nl. afgeleid, dat 'Esau zich aan de drie hier genoemde misdaden had schuldig gemaakt.

³⁾ Vgl. noot 1. Wajjikra Rabba 3.

⁴⁾ Het linzenkooksel, door Jakob bereid, vond naar Gen. Rabba 63 zijn aanleiding in Abrahams overlijden. Toen nu 'Esau bij zijne tehuiskomst vernam, dat Abraham gestorven was, zag hij daarin eene gelegenheid Jakob om zijn geloof aan een leven hierna maals te bespotten en hem wegens de zorgen voor het lijk zijns grootvaders en voor het rouwmaal zijns vaders uit te lachen. Zoo verklaart Midrash 'Esau's woorden Gen. 25,32: **זיה, רנה אנכי דולד למה?** „Zie, ik ga toch een eeuwigen doodslap te ontmoet.”

⁵⁾ Job 6,14. In Ber. Rabba 76 en 80 wordt dit vers toegepast op Jakob, die Diena niet aan 'Esau ten huwelijk wilde geven, en haar daarom aan Shechem moest afstaan. Vgl. ook Kethoebboth 63a en Jer. Kiddoeshien

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק :

היו וקהל ומח שמו וזכרו ונמח וזכרו מלהזכירו בזכרון קרוש :

היו וקהל יען אשר לא זכר ונחשב כנכר מלהזכר בזכרון קרוש :

ע"ס אב"ג כנ"ד גר"ה.

זכור איש אשר הגויע אב ללא עתו ברצוח וגנוב ונאוף

בעתו גרע המש שנים ממחיתו זכור בזה על

גמילות חסד גועל אה עש לזקנו חסד דומה למס מרעהו

חסד זכור גלה ערות מצואת שרה דם שפך בבואו מן

השרה הפך לב אב שח בשרה זכור דהוי באוון הערלה

הבזרה בכורה בכוס התרעלה ופרק מנו עול ומשך לו

ערלה זכור הפכפך דרך איש זור והכהה מאור אב בעשן

עבודת זר זמם בלב היות לאח לאכזר זכור ונתעולל

1,3. — Uit al deze verklaringen blijkt de opvatting: „wie een ander weerdhoudt een liefdeplicht te vervullen”. In dien zin wordt het ook hier door den dichter gebezigd.

⁶⁾ Zie noot 2. *Esau kwam van het veld* wordt door Midrash t. a. p. verklaard: בשרה מצאה; men ziet in het gebruik van dit woord eene aanwijzing, dat 'Esau toen eene door Esau gehuwde jongedochter zou hebben onteerd; in welk geval door de Thora het meisje wordt vrijgesteld van straf: „want op het veld heeft hij haar getroffen” (Dent. 22,27).

⁷⁾ Midrash Thanchoema t. a. p. כי עשה נפשו להרגים; in de uitdrukking עיי, *vermoeid*, ligt eene aanwijzing van door 'Esau gepleegden moord, gelijk gezegd is: *Wee mij, want mijne ziel vermoeit zich met de moordenaars* (Jer. 4,31).

⁸⁾ T. a. p. wordt gezegd, dat Izaks zwakte van oogen (Gen. 27,1) het gevolg was van 'Esau's slechtheid. Ik neem daarom de דעך in de actieve betekenis, waarvan het passieve Klaagl. 1,20 voortkomt.

⁹⁾ Gen. 24,63.

¹⁰⁾ Jer. 6,10, dat weigerde naar vermaningen te luisteren.

¹¹⁾ Zie Ber. Rabb. 63 in verband met het woord וישח, Gen. 25,34.

¹²⁾ Naar aanleiding van Ez. 35,6, אם לא דם שמה: *Voorwaar gij hebt het bloed gehaat*, wordt Ber. Rabb. 63 gezegd, dat 'Esau de besnijdenis haatte. Vgl. Pirké R. Eliezer 29; duidelijker Jalkoet I,268: onmiddellijk na Izak's dood werd onder 'Esau's nakomelingen de besnijdenis afgeschaff. Zie ook Inleiding van Midrash Roeth 3.

¹³⁾ Zoo wordt het vers Spr. 21,8 in de inleiding van Midrash Roeth 3 verklaard.

¹⁴⁾ Thanchoema Gen. 27,1.

¹⁵⁾ Gen. 27,41.

vrouw liet misbruiken¹⁾; hoe de moedwil zijns harten hem tot afschuwelijke misdaden verleide; daarom worden zijne helden door schrik verlamd en verliezen den moed als het hart eener vrouw.²⁾ Gedenk, hoe het kroost der booswichten, verafschuwde en verworpen, den „gladde” (Jakob) wilde vernielen en „triumf” roepen, hoe de trotschen een strik verborgen om den broeder te gronde te richten.³⁾ Gedenk, hoe uit hem voortsproot de 'Amalekiet, die als de likkende sprinkhaan kwam aanvliegen⁴⁾ om mijn deel te vernietigen, en mijne helden verpletterde voor aller oogen om [mijn bloed] te slurpen. Gedenk, hoe hij, verdwaasd, zonder overleg, afdaalde en mijn volk verpletterde tot vernietiging toe⁵⁾; zoo is hij zelf ook uitroeiing schuldige geworden. Gedenk, hoe ('Amalek) de bewoner van het zuiden⁶⁾, teugelloos als een wilde ezel⁷⁾, zijne kleeding en taal veranderde om zich als koning van 'Arad voor te doen; om gevangenen weg te voeren, van [het volk] dat weerspanning was⁸⁾ en daarom verschrikt werd. Gedenk, hoe de dwaas zijne waanzinnigheid herhaalde, toen hij optrok met Midjan vermengd⁹⁾, waarbij Jerobésheth¹⁰⁾ spoedig zijne schande ontbloote. — „Gedenk hem den wortel uit te rukken uit den vochtigen bodem, hem geen twijgje te laten noch eenigen wortel”¹¹⁾; de zoon van Kiesh werd bestraft, omdat hij hem een wortel had overgelaten¹²⁾. Gedenk de handeling van Agag in zijn praalgewaad; gelijk zijn ['Amalek's] zwaard vrouwen kinderloos maakte om haar te onteeren¹³⁾, werd zijn nakomeling in stukken gescheurd ten prooi voor struisvogels.¹⁴⁾ Gedenk, dat de vorst [Shaoel], die goedvond hem te sparen, van het koningschap werd verwijderd uit den rij der gezalfden, terwijl de overgebleven telg zich ontwikkelde tot doornen¹⁵⁾. Gedenk, hoe hij, 'Amalek, die woonde in het Zuiderland¹⁶⁾, Tsifklag en het zuiden belegerde; de „schoone van uitzicht” [David]¹⁷⁾ maakte hem tot een lijk, terwijl hij hem in den schemeravond aanviel bij zijn wellustig drinkgelag¹⁸⁾. Gedenk, hoe de geweldenaar zich onder de 'Ammonieten verborg, toen hij om in mijn wijngaard

¹⁾ Ber. Rab. 63,10.

²⁾ Dit wordt t. a. p. uit Jer. 48,41 als 'Esau's straf voorspeld. (Vermoedelijk moet voor het daar aangehaalde vers, dat van Moab spreekt, gelezen worden 49,22, dat Edom behandelt. Zie STRASHOEN t. p.)

³⁾ Ber. Rab. 67,8 wordt, naar aanleiding van Gen. 27,41, verhaald: 'Esau dacht bij zichzelf: Zoo ik Jakob dood, dan zullen Shem en 'Eber als rechters mij ter dood veroordeelen. Ik zal mij nu verzwageren met Jishma'el, dan zal deze na Izak's dood zijn oude eerstgeboorterechten doen gelden. Wordt hij door Jakob overwonnen en gedood, dan heb ik als naaste verwant de plicht hem te wreken. Zoo zijn Jishma'el en Jakob beiden uit den weg geruimd en word ik beider erfgenaam.

⁴⁾ Wordt in Thanchoema en Pesiktha t. a. p. verklaard: עם, לך, het volk dat als een lijk, een sprinkhaan, die met zijne tong eene beweging maakt als die van likken, afvreet. (Zie Ibn 'Ezra Joël 1,4).

⁵⁾ Num. 14,45.

לרבע באשה · זרון לבו השיאו באשה · חתו גבוריו להיות
בלב אשה : זכור זרע מרעים נתעב ונאלח · חלק להשתיה
ולומר האח · טמנו גאים פח לחבל אח : זכור חנט מנו עמלקי ·
טם פילק לאבר חלקי · זרוע כפירים לעין כל · ללוקקי : זכור
טפש מהערימה · ירר וכתת עמי עד חרמה · כמו כן חיב
להחרימה : זכור יושב נגב בלי עול בערר · כסות ולשון שנה
היות מלך ערר · לשבות שבי מרד וחרר : זכור כסיל שונה
באולתו · לתערובת מדין בעלותו · מהר ירבשת וגלה נבלתו :
זכור לקעקע בצתו משורש · מלעזוב לו ענף וגם שורש · נענש
קישו כי השאיר לו שורש : זכור מעשה אגג מערנות · נשים
בשבלה חרבו לענות · סרם שארו לשפוף יענות : זכור נגיד
לחמלו הסבים · סר ממלוכה מפיין נסיכים · עולל הנותר עמר
לשבים : זכור סבב צקלג ונגב · עמלק יושב בארץ הנגב · פגרו
טוב רואי מנשף בענגב : זכור עריץ בעמונים נחבא · פריץ פרמי

⁶⁾ Thanchoema, Num. 21,1. „De Kena'aniet, de koning van 'Arad, de bewoner van het zuiden, hoorde... en voerde gevangenen van Israël weg”; 'Amalek was het, die zich als Kena'aniet voordeed. Vgl. Jalk. I,763.

⁷⁾ צירי, toespeling op de woorden: koning van 'Arad, t. a. p. (Vgl. Rosh Hashana 3a).

⁸⁾ מירר, Thanch. t. a. p. zegt: 'Amalek was steeds de tuchtigingsriem voor Israël's weerspanning tegen God.

⁹⁾ Recht. 6,3 en 33 en hoofdst. 7,12.

¹⁰⁾ Gid'on, II Sam. 11,21.

¹¹⁾ Zoo luidde het bevel.

¹²⁾ I Sam. 15,8. Shaoel werd met ondergang van zijn huis gestraft, omdat hij, in den oorlog tegen 'Amalek, Agag gespaard had.

¹³⁾ Zoo verklaart Pirké R. Eli'ezzer 49 de woorden כאלו נשים enz. I Sam. 15,33.

¹⁴⁾ Zie Thanch. Thétsé, Pesiktha Zachor 25b, Echa Rabb. 3, einde, Esther Rabba 7, naar aanleiding van יושף I Sam. 15,33.

¹⁵⁾ Zie Thargoem Esther 3,1. „De Agagiet” beteekent nl. volgens Midrash: de nakomeling van Agag. Pirké R. Eli'ezzer 49. De uitdrukking לטכס met het oog op Num. 33,55.

¹⁶⁾ I Sam. 30. ¹⁷⁾ I Sam. 16,12 van David gebruikt.

¹⁸⁾ I Sam. 16,16 en 17. David versloeg 'Amalek, dien hij bij een feestmaal aantroef, van de schemering tot den avond. נשף is dus een van נשף afgeleid w.w. Voor ענב vgl. Ez. 23,5; 33,32. — ARNHEIM: hij, David, die blaast op den herdersfluit; hij leest dus: ענב; doch het instrument, dat David bespeelde, was de harp.

door te breken zich naar 'En-Gédie liet brengen, doch zij werden de een door den ander verbrand, als door een vlammend zwaard ¹⁾. Gedenk, hoe hij de vluchtelingen in toorn als in een storm wegvaagde ²⁾; toen mijne scharen naar het gebergte Sé'ier gegaan waren, ijverde hij om te wreken de steden van Sé'ier ³⁾. Gedenk, hoe hij zich op den kruisweg opstelde om mijne ontcomenen uit te leveren ⁴⁾, hoe hij ging staan aan het begin der wegen om mijne overweldigers te helpen, hoe hij vervolgde en in hun macht leverde mijne uiteengejaagden, mijne vertrapten! Gedenk, hoe hij besprong de „hemelpoort“ ⁵⁾, hoe hij met donderstem schreeuwde: „wie is tegen mij in den hemel“ ⁶⁾, hij werd machtig en groot tot den hemel. ⁷⁾ Gedenk, hoe hij tot den huichelachtigen [koning Achashwerosh] ging ⁸⁾ om het [priester-] koninkrijk te belasteren; hoe Shimshai — wiens zonen ondergang neigde en meer en meer daalde, — belasterde het volmaakte volk om het te verzwakken en het werk [van den herbouw des tempels] te doen staken ⁹⁾. Gedenk, hoe hij tien-duizend [Kikkar zilver] toewoog ¹⁰⁾; honderd stekken deed hij uitbotten, om zijne hoop op hen te vestigen ¹¹⁾, en bestemde tien van hen tot aanzien. Gedenk, hoe hij eischte [van den koning] de vijf boeken [der Thora] te vernietigen; hoe hij een vol jaar als termijn stelde, om de „gewapenden“ [Israël] ¹²⁾ te gronde te richten, doch na verloop van zeventig ¹³⁾ werd hij opgehangen aan den vijftig el hoogen galg ¹⁴⁾.

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

¹⁾ II Kron. 20,1 wordt verhaald, dat 'Ammon en Moab tegen Jehoshaphat strijd voerden en hun leger te 'En Gédie hadden opgesteld en met hen van de 'Ammonieten. Midrash neemt op grond van vs. 10 en 23 aan, dat onder deze laatste de stam 'Amalek bedoeld wordt. Zie pseudo-RASHIE en KIMCHI t. p. Hij zou dan, evenals bij den strijd in Num. 21,1 (zie noot 6 pag. 88), zich nu als 'Ammoniet vermomd hebben. — Het gevaar werd van Israël afgewend, doordat plotseling strijd tusschen de bondgenooten ontstond, waardoor zij de wapenen tegen elkander richtten en hun legers elkander doodden.

²⁾ 'Amos 1,6, 9 en 11. Vgl. Jalkoet t. p., waar gezegd wordt, dat alle naburige volkeren Israël in zijne vlucht belemmerden.

³⁾ T. a. p. Edom nam wraak over de langdurige afhankelijkheid van Israël, waarin zijne steden hadden verkeerd. Vgl. o. a. II Kon. 16,6, II Kron. 29,17. Edom veroverde toen Elath, eene Judaeische kolonie op Edomietisch gebied.

⁴⁾ 'Obadja 1,14.

⁵⁾ Den tempel, met het oog op Gen. 28,17.

⁶⁾ Ps. 73,25.

⁷⁾ Daniël 8,10. Dat Edom tegen Jerusalem en den tempel vijandelijkheden pleegde, blijkt o. a. uit Ps. 137,7.

עַיִן גְּדִי בְּחוּבָא : צוֹרְבוֹ אִישׁ בְּאֶחָיו בְּחָרֵב לְהוֹבֵה : זְכוֹר פְּלִטִים
 אֲשֶׁר בָּאָה הַסְּעִיר : צָבָאֵי בְּלִבָּתָם אֶל הַר שְׁעִיר : קָנָא לְנִקּוּם
 עִירוֹת שְׁעִיר : זְכוֹר צָג בְּפָרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִירֵי : קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים
 לְסַעוֹר אֶת רוּרֵי : דָּרָף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדֵי : זְכוֹר קַפְּזֵי
 לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם : רָעַשׁ וּשְׂאָג מִי לִי בְּשָׁמַיִם : שָׁלַט וַיַּגְדֵּל עַד
 לְשָׁמַיִם : זְכוֹר רָד אֶל חֲנֹף לְהַחֲנִיף מִמַּלְכֵת : שְׁמָשִׁי אֲשֶׁר
 שָׁמָשׁוּ מֵאֲמֻשֶׁת וְהוֹלֵכֵת : תָּמָה הַלְשִׁין לְרַפּוּתָהּ מִמַּלְאָכֵת :
 זְכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה : שְׁתִּילִים : מָאָה חֲנִיט לְשִׁבְרָה : שַׁעַר
 מִחַם עֲשָׂרָה לְשִׁרְרָה : זְכוֹר תָּבַע לְהַפֵּר חֲמֻשִׁים : תְּמִימָה קָצַב
 לְכֹלֵת חֲמֻשִׁים : תְּכֹלֵית שְׁבָעִים נִתְּלָה עַל חֲמֻשִׁים :
 וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְרִשָׁה בִּי אֲתָה קְרוּשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

⁸⁾ Pethiecha v. Esther Rabba 9, naar aanleiding van Job 34,30, waar de woorden „ממלך אדם יקר“ op Achashwerosh worden toegepast. Vgl. Jalkoet II,1054 en 910.

⁹⁾ 'Ezra 4,8 wordt de schrijver *Shimshai* genoemd als een van hen, die tot Achashwerosh een schrijven richtten in zake de gevaren, aan den tempelherbouw verbonden. In de inleiding tot Esther Rabba 5 wordt gezegd, dat deze een zoon van Haman was. Jalkoet II,1068, wordt opgemerkt, dat van Shimshai af in het genoemde vers *tien* namen genoemd worden, doelende op de tien zonen van Haman.

¹⁰⁾ Esther 3,9.

¹¹⁾ In verband met Pred. 6,3 zegt Jalkoet II,972 o. a.: *Indien iemand honderd kinderen voortbrengt*, dit doelt op Haman. (In Rabba t. p. schijnt dit uitgevallen te zijn). Wanneer in Esther niettemin slechts van tien zonen melding wordt gemaakt, dan heeft dit zijn grond in de omstandigheid, dat slechts dezen tot politieke macht waren gekomen.

¹²⁾ Met het oog op Ex. 13,18; anderen: De in één vers, Num. 8,19, vijf maal genoemde *kinderen Israël's*.

¹³⁾ Dagen; van 13 Niesan, toen Hamans zendbrieven geschreven werden (Esther 3,12), tot 23 Siewan, toen op Mordechai's bevel het herroepings-decreet verzonden werd (Ibid. 8,9), verliepen juist 70 dagen (Ber. Rabb. 100). Anderen: op het einde der 70 jaren van de Babylonische ballingschap. — Bammidbar Rabba 14,12, — welk werk KALLIER echter waarschijnlijk niet gekend heeft, — wordt gezegd, dat van Esther 3,1 tot 7,10 juist 70 verzen zijn, en in verband daarmee komt daar, — misschien als glosse, die in den tekst is gekomen, — onze plaats voor. Dan zou het beteekenen: na 70 verzen werd hij opgehangen.

¹⁴⁾ Esther 5,14 en 7,9.

סִילּוּק.

o God! zwijg toch niet! Als het geluid van machtige wateren werd Uwe stem gehoord, toen Gij Uw volk liet hooren en het gebod gaaft in het werk, dat Uw eigendom is¹⁾: „Gedenk, wat hij, 'Amalek, u gedaan heeft, die u ontmoette en u verzwakte; daarom zal het zijn: als de Eeuwige, uw God, u rust zal geven, zult gij zijn aandenken uitwischen uit geheel uw gebied.” Doch zij antwoorden en zeggen tot U en beantwoorden U met Uwe eigen woorden: „O, doe gestand het door U gesproken woord; doch in plaats dat Gij ons beveelt, herinner Gij U zelf; gedenk Gij, wat zij U gedaan hebben!”²⁾ Gedenk, o Eeuwige! den dag [van den ondergang] van Uw verblijf, hoe zij zich verhoovaardigen en spreken: „wat hebt Gij hier nog te doen?” hoe zij afschuwelijk stank opzenden in Uw neus om U te ontwijden³⁾; gedenk den grooten troon Uwer heerlijkheid⁴⁾, dien zij verpletterd en gelasterd hebben vóór Uw aangezicht; hoe zij Uw tempel in vuur deden opgaan en geheel Uw gebied verwoestten en plunderden en afrukten de gordijnen Uwer tent; zij, omtrent wie Gij hebt geboden: „zij zullen niet in de gemeente komen bij u”⁵⁾, zeiden: „komt wij willen hen doen ophouden een volk te zijn”⁶⁾ om Uwentwille, opdat Uw hooglofwaardige naam niet meer zou worden herdacht. Aan U laat de wraak daarvoor Uw getrouw leger over⁷⁾, want meer dan zij ons deden, hebben zij U gedaan!

Ons hebben zij in de woestijn bevochten, doch met U streeden zij in een bewoonde streek; tegen ons brieschten zij buiten het leger, doch tegen U brulden zij in het midden der legerplaats; bij ons brachten zij door ontucht ten val de door de wolk uitgeworpenen, doch bij U rukten zij het met reukwerkwolken bedekte verzoendeksel af; ons stelden zij zich voor als door de wolk krachteloos uitgestootenen, doch bij U dachten zij te stijgen boven de wolkenhoogten⁸⁾; tegen ons stonden zij op buiten den scheidsmuur, doch U kwamen zij tegemoet binnen in het allerheiligste! Ons verwoestten zij, terwijl zij van het heiligdom verwijderd waren, doch van U vernielden zij de woning op de heilige plaats zelve⁹⁾. Ons verdelgden¹⁰⁾ zij buiten onze woonplaats, doch U trachtten zij te vernietigen in den zetel van Uw verblijf; ons ontnamen zij het bondsteeken van het lichaam, doch van U maakten zij tot ban de tien machtige handhavers van het verbond¹¹⁾. Bij ons werden zij vernietigd door het opgeheven blijven der handen van den bescheidene [Mozes],

¹⁾ Boraita Kinjan Thora, Aboth 6:10: een van de vijf bijzondere eigendommen Gods is de Thora.

²⁾ Thanchoema Thésé, Pesiktha Zachor 26a, waar ook het volgende voorkomt en waarvan onze plaats eene berijmde bewerking is.

³⁾ Zie pag 80 noot 5.

⁴⁾ De tempel, met het oog op Jer. 17,12: כבא כבוד . . . מקום מקדשו.

סִילּוּק לַפְרֶשֶׁת זְכוֹר

אֱלֹהִים אֵל דְּמִי לָךְ • בְּקוֹל מַיִם רַבִּים נִשְׁמַע קוֹלְךָ • מִשְׁמִיעַ
וּמְצִיחַ לְעַמְּךָ בְּקִנְיָן פְּעֻלָּךְ • זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה
לָךְ • אֲשֶׁר קָרַךְ וַיַּחְשִׁילְךָ • וְהָיָה בְּהַגִּיתָ יי אֱלֹהֶיךָ לָךְ • תִּמְחָה
זְכוֹר מִכָּל גְּבוּלְךָ • וְהֵם יֵשִׁיבוּ וַיֹּאמְרוּ לָךְ • וּמִשְׁלָךְ עוֹד יִתְּנוּ
לָךְ • אָנָּה הִקָּם אֵת דְּבַר מְלוּלְךָ • עַד שְׁאַתָּה מְצִוְנוּ הוֹכֵר לָךְ •
אָתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ • זְכוֹר יי אֵת יוֹם זְבוּלְךָ • הַמִּתְגַּאֲמִים
וְנוֹאֲמִים פֹּה מָה לָךְ • הַשּׁוֹלְחִים זְמוּרוֹת בְּאֵף לְחַלְלֶךָ • זְכוֹר
כִּפְסָא כְבוֹד גְּדֻלָּךְ • אֲשֶׁר מָגְרוּ וְנֹאצוּ לְמוּלְךָ • וְשָׁלְחוּ בְּאִישׁ
הַיְבֻלָּה • וַיִּשְׁימוּ כָּל גְּבוּלְךָ • וַיִּשְׁדְּדוּ וַנְתַקְנוּ יְרִיעוֹת אֶהְלָךְ •
אֲשֶׁר צִוִּיתָ לֹא יָבֹאוּ בְּקֶהֱלֹךְ • לָךְ • אָמְרוּ לָכֵן וְנִכְחָדְרָם • מַגְוִי
בְּגֻלְלָךְ • וְלֹא יִזְכֵּר שֵׁם הַלּוּלָךְ • עֲלִיךָ יַעֲזוּב חֶלְךָ • וַיֹּזֶתֶר
מֵאֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ עָשָׂה לָךְ • אֲתָנוּ בְּמִדְבַר נִלְחָמוּ • וְאַתָּה בִּישׁוּב
נִתְלַחֲמוּ • אֲתָנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה חָמוּ • וְאַתָּה בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נִחָמוּ •
אֲתָנוּ פְּלִטִי עֲנֵן זָמְמוּ • וְאַתָּה כְּפֹרֶת עֲנֵן גָּמְמוּ • אֲתָנוּ לְחֻשׁוּלֵי
עַב דְּמוּ • וְאַתָּה עֲלוֹת עַל בְּמַתִּי עַב דְּמָמוּ • אֲתָנוּ חוּץ מִמַּחֲצִיזָה
קָמוּ • וְאַתָּה לְפָנַי וּלְפָנֵים קִדְמוּ • אֲתָנוּ בְּרוּחַ מְקוּם אֲשָׁמוּ •
וְאַתָּה בְּקֶרֶב מְקוּמְךָ שְׁמָמוּ • אֲתָנוּ חוּץ מֵיִשְׁבַּתְנוּ דְּמוּ • וְאַתָּה
בְּמִכּוֹן שְׁבַתְךָ הַחֲרִימוּ • אֲתָנוּ אוֹת בְּרִית מִשְׁאֵר הַרִימוּ • וְאַתָּה
עֲשֶׂרֶת אֲבִירֵי בְרִית הַחֲרִימוּ • אֲתָנוּ בְּרוּם יְדֵי עֲנֵן הַחֲרָמוּ •

⁵⁾ Écha 1,10. ⁶⁾ Ps. 83,5. ⁷⁾ Naar Ps. 10,14.

⁸⁾ Jes. 14,14 van Neboechadnétsar.

⁹⁾ קרוב מקום en רחוק מקום; zij bij gewijde zaken gebruikelijke termen. Vele gewijde zaken toch mogen slechts binnen de muren van Jerusalem gegeten worden, כי ירחק מן המקום, וכאת אל המקום, de termen beteekenen dus eigenlijk: buiten en binnen de heilige stad.

¹⁰⁾ דְּמָמוּ, de קל van דָּמַם, waarvan de נִפְעַל herhaaldelijk voorkomt, o. a. Jer. 25,37, in de beteekenis van: ondergaan. Het zoo even gebruikte דְּמוּ

is קל van דָּמָה, als in Hoshéa' 4,5, verdelgen.

¹¹⁾ De tien מְלֻכּוֹת הַרְּוִי, martelaren van het geloof onder de oudere geleerden Israëls. ARNHEIM: de tien geboden: de tien machtige bondsuitspraken.

doch tegen U hieven zij de hand op, om die naar Uwe macht uit te strekken. Tegen ons beraadslaagden zij en maakten zij listige plannen, doch tegen U rukten zij de Keroebim, waar Gij [met Mozes en de hoogepriesters] spraakt, van hun plaats ¹⁾, der schending ten prooi. — Doch Gij, o Eeuwige! zult eeuwig ten troon zitten, en hij zal, bij U vergeleken, steeds in de laagte zijn gezeten; al houdt hij in bezit de woestijn en geheel de bewoonde wereld, en denkt bij zichzelf: „ik ben er, en geen buiten mij meer”; zoo Gij thans niet opstaat en luistert [naar ons gebed] en naar de dertien maal herhaalde uitdrukking: „opstaan” ²⁾ de wraak berekent, om met schrik en vangkuil en valstrik den bewoner te straffen ³⁾; doet Gij dit niet, dan zult Gij [door hen] als geheel vervreemd worden beschouwd; en ieder, die telt en nagaat en berekent, het voor de wonderen bepaalde tijdperk wil kennen en uitrekenen, — zijne kracht raakt uitgeput, hij kan niet meer denken en vindt geen antwoord, dat hij kan geven; hij zwijgt daarom en wordt, daar hij niets hoort, stom; slechts door vertrouwen op God houdt hij zijne lendenen overeind ⁴⁾ en dit neemt hij zich telkens weer ter harte en zegt: „totdat neerziet en aanschouwt en hoort [de Eeuwige uit den hemel]!” ⁵⁾ Zoo word ik dan beschouwd als een van logen beschuldigd getuige ⁶⁾, telken dage nieuwe verdichtelen verzinnend; terwijl *mijne ziel ten zeerste verschrikt* ⁷⁾ en terneergedrukt is. *Gij echter, o Eeuwige! tot hoelang nog* zult Gij het aanzien en zwijgen? Gedenk Uw heiligdom, dat verwoest is, waarover ieder, die er voorbij gaat, versted staat! Wanneer zult Gij U verheffen en Uw hoogheid toonen? Breng tot stand het door het woord van Uw mond in de herinnering levende: dat Gij door het driewerf herhaalde *עַתָּה* ⁸⁾ 'Amalek in verwar- ring zult brengen, hun aandenken te doen verdwijnen door drie wijzen van sterfte ⁹⁾; hun glans te verdonkeren door drie dagen van duisternis ¹⁰⁾, hen met zeven dagen van woedende gramschap te brandmerken ¹¹⁾, hen door tien wijzen van verdelging ¹²⁾ te vernietigen. Zooals zij het volk beletten de „tien woorden” luide uit te spreken en hen weerhielden van de zeven overoude [Noachidische] geboden ¹³⁾, zoo zullen zij door den zeventienvoudigen gifdrank bedweld worden ¹⁴⁾ en eene hemelsche stemme zal uitgaan

¹⁾ הָגִיטוּ, van het Thalsoedische *הגירה*, met het slachtnes *afwijken* van de plaats, waar de slachtsnede moet worden toegebracht. — Wat het feit aangaat, vgl. inleiding van Echa Rabbathie, n°. 9.

²⁾ Dertienmaal wordt van God de uitdrukking *קום* gebruikt in verband met de bestraffing van Zijne bestrijders.

³⁾ Jes. 24,17.

⁴⁾ Zijn binnenste stelt hij gerust en zegt tot zichzelf: God zal eens zeker helpen.

⁵⁾ Klaagl. 3,50.

⁶⁾ De volkeren houden mij, als ik spreek van de komst van den Messias, voor een valsche getuige, want — beweren zij — hij is reeds lang

ואתך תלות יד למולך הרימו • אתנו נתיעצו וסוד הערימו •
 ואתך כרוכי סודך לחרפות הגרימו : ואתה יי לעולם תשב •
 והוא נגדך במטה יושב • תפוש מדבר וכל הישוב • אני ואפסי
 עוד בלב מתחשב • אם לא עתה תקום ותקשב • בשלש
 עשרה קימות נקמות לחשב • בפחד ופחת ופח לפקד על
 היושב • ואם אין פגד תחשב • וכל המונה וסופר והושב •
 קץ הפלאות להבין ולהשב • נשתה גבורתו ממחשב • ולא
 ימצא מענה להשב • ויחשה דומיה מהקשב • ובאמונה בסליו
 יישב • וזאת על לבו ישב • ויאמר עד ישקיף וירא ויקשב •
 ונחשבתי בעד זומם • פל היום • מרמם • ונפשי נבהלה מאד
 ומשתומם • ואתה יי עד מתי רואה ודומם • זכור בית מקדשך
 השמים • וכל עובר עליו משתומם • מתי תתנשא ותתרום •
 וזכר אומר פיד קומם • בשלש עתות עמלק להמם • בשלש
 מיתות זכרם להדמם • בשלשת ימי אפלה נגהם להעמם •
 בשבעה ימי עברה להרשימם • בעשרת מיני שמד להאשימם •
 וכמו מעשרה דברים עכבו עם • מענות • ומשבע מצות
 המישנות • בן בעשר ושבע ישברו לענות • ובתקול תצא

gekomen. *עַתָּה* is eigenlijk een getuige, van wien bewezen wordt, dat hij, tijdens het door hem als gezien getuigde feit moet hebben plaats gehad, zich elders heeft bevonden; v. d. hier: een valsche getuige in 't algemeen. ⁷⁾ Ps. 6,4.

⁸⁾ Jes. 33,10: *Nu zal Ik opstaan, zegt de Eeuwige, nu zal Ik Mij verheffen, nu Mijne hoogheid toonen.*

⁹⁾ Honger, zwaard en pest.

¹⁰⁾ Als in Egypte, Ex. 10,23.

¹¹⁾ Als in Tsephanja 1,15, *עברה*, waar van af die woorden tot het einde der beschrijving, vs. 18, zeven maal het woord *עבר* voorkomt.

¹²⁾ Die volgens Midrash in Jes. 3,4 zijn aangeduid.

¹³⁾ Het verbod van afgoderij, moord, onzedelijkheid, Godslastering, roof, eten van een lid van een levend dier en het gebod betreffende rechtspraak.

¹⁴⁾ Ps. 75,9, waar van den beker gesproken wordt, dien God eens den booswichten te drinken zal geven, heeft 17 woorden. *לענות* van *לענה*, gif

BAER leest: *לענות*, naar het mij voorkomt, minder juist.

uit het goddelijk verblijf en zal alle legers verpletteren, verkon- digend en verhalend de herinnering aan eens uitgesproken woor- den: „denkt niet meer over vroegere gebeurtenissen¹⁾, let toch slechts op de later verleende hulp en herdenkt onder jubeltonen 'Amalek, die eens kwam en de legers in verwarring bracht en u den gloed [der onschendbaarheid] ontnam in de oogen der dochteren [der vreemde natiën]²⁾ en wiens roem zich verspreide door alle ge- westen, — „aanschouwt thans dit”, zoo zult gij spreken, — „hoe hij plotseling uitgeroeid is aan alle hoeken”; en het heir in de hemelhoogten, dat in Gods woningen verblijf houdt, waarop hij als steun vertrouwde,³⁾ hun zal Hij de zonden bedenken, ze te tellen, die zij sinds tallooze jaren bedreven hebben⁴⁾, om met hen afrekening te houden, hen te doen vallen in de hel der verach- ting; dan zal de menigte der volkeren en de natiën aller talen klaagliederen aanheffen over helper en ondersteunde, klagend: „struikelt de helper, dan valt de gesteunde”⁵⁾. Dan zal al het door U gevormde weten, dat Gij niet vergeet; dan zal al het door U gevormde begripen, dat Gij hun naam der vergetelheid prijsgeeft; dan zult Gij Se'ier en zijne vorsten aanklagen en 'Amalek en zijne veldheeren terechtwijzen en met hen in het gerecht den strijd beginnen. Dan wordt herdacht het volk, dat Gij U steeds herinnert, want ten goede hebt Gij hen dan 'bedacht en in die herinnering ten goede wordt Gij met hen bedacht.⁶⁾ En zij die den Eeuwige gedenken⁷⁾, zullen steeds zeggen: „groot is de Eeuwige”⁸⁾; en de door den Eeuwige verlostten zullen spreken⁹⁾: „zoo mogen al Uwe vijanden ondergaan, o Eeuwige”¹⁰⁾; en zij, die staan in het huis des Eeuwigen¹¹⁾, en die vertrouwen op den Eeuwige¹²⁾ en die geplant zijn in het huis des Eeuwigen¹³⁾, zullen aanschouwen de liefelijkheid des Eeuwigen¹⁴⁾ en zullen verkondigen, dat er niemand is, zoo heilig als de Eeuwige¹⁵⁾. Want een barmhartig God is de Eeuwige¹⁶⁾; heil dus ieder, die vreest den Eeuwige¹⁷⁾; het is goed, te danken den Eeuwige¹⁸⁾; het is goed, een schuil- plaats te zoeken bij den Eeuwige¹⁹⁾; jubelt dan, gij rechtvaar- digen, in den Eeuwige²⁰⁾, met de stemmen van die spreken: dankt den Eeuwige!²¹⁾ want zij [Israël] zijn een kroost, dat zegent de Eeuwige²²⁾; dit is de dag, dien bereid heeft de Eeuwige²³⁾, want een groote God is de Eeuwige²⁴⁾. Gezegend, wie komt

1) Jes. 43,18.

2) Het woord קרר wordt in Thanchoema Thésé, Pesiktha Zachor 27a ver- klaard: die u afkoelde וקרר; evenals iemand, die in een kuip vol kokend water springt, ook al brandt hij zich deerlijk, bij de toeschouwers de vrees voor de hitte van het water vermindert, — zoo heeft 'Amalek, door zijn aanval op Israël, hun roep van onoverwinnelijkheid, die onder de vol- keren was uitgegaan na hun nittocht uit Egypte, ondermijnd, hoewel hij zelve bij dien aanval den nederlaag leed. Na het door hem gegeven voor- beeld was de schrik bij de volkeren (Ex. 15,14 en 15) geweken en waag-

ממעונות • ותפוצין בכל המחנות • זכרון דברים להגיד ולענות • אל תזכרו ראשנות • כינו נא ישועות אחרונות • והזכירו זכר • רננות • עמלק אשר בא ועות מחנות • והקר אתכם בפני כנות • ויצא לו שם בכל המדינות • ראו עתה זאת לתנות • איך נמחה כחתף בכל פנות • וצבא המרום אשר במעונות • אשר הסמך עליהם במשענות • יפקד עליהם את העונות • לרוב ימים להמנות • לחשב להם השבנות • להפילם לתופת דראונות • והמוזן לאמים וכל הלשנות • על עוזר ועוזר ישאו קינות • וכשל עוזר ונפל עוזר מקוננות • וידע כל פעול כי לא שכחת • ויבין כל יצור כי שמים שכחת • ושעיר ושריו אזי וכתת • ועמלק ומפסדיו הוכחת • ואתם במשפט נתוכחת • ויוזכרו עם אשר זכרת • כי לטובה אתם הוכרת • ובזכרון טוב אתם נזכרת:
”והמזכירים את • יאמרו תמיד יגדל • יאמרו גאולי • יי • כן יאבדו כל איביך • יי • והעומדים בבית • יי • והבוטחים ביי • והשתוללים בבית • יי • יחוו בנזעם • יי • ויגידו כי אין קדוש ביי • כי אל רחום • יי • אשרי כל ירא • יי • טוב להורות ליי • טוב לחסות ביי • רננו צדיקים ביי • קול אמרים הודו את • יי • כי הם ירע ברוך • יי • זה היום עשה • יי • כי אל גדול • יי • ברוך הבא

den ook anderen het, Israël te bestrijden. בנות, evenals Juda dikwijls den ook anderen genoemd wordt, zoo is hier בנות het beeld voor volkeren.

3) Jes. 24,21 wordt door Midrash verklaard, dat God, zoo Hij een volk treffen wil, eerst diens hemelschen genius, w, onschadelijk maakt en straft. Thanchoema Bo.

4) Aangehaald en verklaard in RASHIE, Jes. 24,22.

5) Jes. 36,3.

6) Naar het in Midrash breed uitgewerkte denkbeeld dat, zooals Jes. 63,9 het uitdrukt, bij al het leed, dat Israël trefst, God als het ware met hen lijdt, en evenals Hij a. h. w. met hen in ballingschap ging, Hij ook met hen naar den geheiligden bodem zal terugkeeren, Deut. 30,3. Vgl. o. a. Jalkoet I,210.

7) Jes. 62,6. 8) Ps. 40,17. 9) Ps. 107,2. 10) Recht. 5,31. 11) Ps. 134,1. 12) Ps. 125,1. 13) Ps. 92,14. 14) Vgl. Ps. 27,4. 15) I Sam. 2,2. 16) Deut. 4,31. 17) Ps. 128,1. 18) Ps. 92,2. 19) Ps. 118,8. 20) Ps. 33,1. 21) Jer. 33,11. 22) Jes. 61,9. 23) Ps. 118,24. 24) Ps. 95,3.

in naam des Eeuwigen! ¹⁾ Daarom wil ik mij verblijden in den Eeuwige! ²⁾ En indien ook eens alle feesten zouden ophouden gevierd te worden, gaan de Poeriem-dagen niet onder ³⁾ en verdwijnt hun aandenken niet bij de door U gedragenen ⁴⁾; eeuwig worden zij herdacht door de verlost en vreugde en jubelende blijdschap, terwijl zij openbaren de werken Gods en roemen de grootheid Zijner machtige wonderen; en zangers zoowel als rijdansers laten hun lied weerklinken op tien soorten tiensnaren ⁵⁾, op harpen en luiten; met tien soorten lofzang prijzend ⁶⁾, met tien uitdrukkingen voor vreugde juichend ⁷⁾ — en de verheven heilige Seraphiem zullen, als leerlingen den leeraar, hun vragen: „Wat heeft de God der goden gewrocht?” Want zij [de braven onder Israël] zullen meer binnenwaarts [in het Goddelijk hemelpaleis] zijn, en genen [de engelen] zullen voor hen ruimte maken ⁸⁾, en terwijl genen zich meer buitenwaarts begeven, gaan dezen naar het allerbinnenste, verblijf zoekend in de schaduw des Almachtigen; en met de vijf stemmen, die [voor de toekomst] zijn bewaard ⁹⁾, brengen zij voort het geheimzinnige geluid van gejuich en hulp, bewaard in de tenten der rechtvaardigen, die zich bezighouden met de Thora, kostbaarder dan schatten; voorop gaan de zangers, daarna de snaren bespelenden ¹⁰⁾ om te weten, hoe genen hun lied aanheffen, om onder het trotsche, machtige Liwjathanschild ¹¹⁾ in hunne schaduw beschermd te zijn, en onder hunne vleugelen beschutting te vinden. Dan worden zij [de engelen] voor hunne [Israël's] muren aangesteld ¹²⁾, tot poortbewakers en opperste wachters, den ganschen dag en gansch den nacht bereid, te verheffen de heilichheid van Hem, die Zijne trouw handhaaft, en te huldigen het aandenken van het volk, dat trouw aan zijn geloof vasthoudt. En met den naam Israël noemen zij zich, en de drievoudige heiligheid spreken zij vol aandacht uit ter eere des Heiligen, waardoor zij twee daarvan op het hoofd van Gods kinderen doen rusten en één bereiden voor het hoofd van hun Koning; ¹³⁾

¹⁾ Ps. 118,26.

²⁾ Jes. 61,10.

³⁾ Zie Jalkoet Spr. 9,2; II,944. Vgl. R. SALOMO B. ADÉRETH, Responsen, ed. Hanaou, n°. 93. Onze vertaling volgt de daar gegeven verklaring.

⁴⁾ Van יושלם, Jes. 63,9.

⁵⁾ 'Arachien 13b wordt, naar aanleiding van Ps. 33,2 gezegd, dat, terwijl de harp in het heiligdom 7 snaren (ימים) had, die in den tijd van den Messias er acht en die van den עולם הבא er tien zal hebben. Ik vermoed, dat hier gelezen moet worden: בעשרת ימי עשור, op de tien snaren van den tiensnarigen luit.

⁶⁾ Pesachiem 117a: tien uitdrukkingen voor lofzang worden in de opschriften van het Psalmboek gebruikt.

⁷⁾ גילה, דיצה, רנה, חרה, ששון, שמחה, עלן, עלן, צהלה, משוש

בשם יי שוש אשיש ביי: עיכ ואם כל המועדים יהיו בטלים .
 ימי הפורים לא נבטלים . וזכרם לא יסוף מנפלים . ויוזכרו לעד
 גאולים . לששון ולשמחה גילים . מפעלות אלהים . מגלים .
 ועוזו נראותיו מגדילים . ושרים כהוללים . בעשרת מיני עשור
 מסלולים . בכנורות ובנבלים . בעשרת מיני הלל מהללים .
 בעשרת לשונות שמחה צוהלים . ושרפי הקודש המעלים .
 בתלמיד לרב יהיו למו שואלים . מה פעל אל אלים : כי אלה יהו
 מבפנים . ואלה מלפניהם . מפנים . ואלה הוצה למו פונים .
 ואלה לפני ולפנים . בצל שדי מתלוננים . ובחמשה קולות
 הצפונים . קול רנה וישועה מצפונים . באהלי צדיקים צפונים .
 החונים בקרה מפנים . וקדמו שרים אחר נוגנים . לרעת
 איה הם . מנגנים . בגאות אפיקי מגנים . בצלם היות גנונים .
 ובאכרתם . מתגוננים . ועל חומותם . מתמנים . לשוערים
 ולשומרים . ממנים . כל היום וכל הלילה מזמנים . להזכיר
 קדשת נוצר אמונים . להעריץ זכירת גוי שומר אמונים .
 ובשם ישראל מתבנים . ובשלוש קדשה לקדוש מתבונים .
 שתים בראש בנים . משכינים . ואחת בראש מלכם מתקינים .

⁸⁾ Zie Thanch. Balak, Num. 23,23: eens zal aan Jakob en Israël gezegd worden, wat God verricht. Bil'am zag, hoe eens Israël, als een leerling voor zijn leeraar, vóór het aangezicht des Allerhoogsten zoude staan en vernemen de gronden der in de Thora gegeven voorschriften; terwijl de engelen eerst van Israël die wijsheid moeten vernemen, daar zij niet van zoo nabij de Goddelijke Majesteit kunnen naderen.

⁹⁾ Jer. 33,11 komt het woord קל vijfmaal voor; de geluiden van gejuich en blijdschap, van bruidegom en bruid, de stemmen van hen die zeggen: „dankt den Eeuwige” — zullen in de toekomst hersteld worden.

¹⁰⁾ Ps. 68,26, wat door Thanchoema Beshallach verklaard wordt: Aan de Schelfzee zong eerst Israël, daarna de engelen. Vgl. Jalkoet II,799.

¹¹⁾ Job 41,7.

¹²⁾ Jes. 62,6, vgl. RASHIE Menachoth 87a.

¹³⁾ Ontleend aan Wajjikra Rabba 24 einde; vergl. Jalkoet Jes. 6,3; II, n°. 272.

en door deze worden zij [Israël's zonen] versterkt, daarmede be-reiden zij voor [den tijd, waarop] de troon Gods weer volmaakt en de naam Gods weer volkomen zal zijn ¹⁾ en als vouds zijn zij dan bereid om met de drievoudige heiliging in te stemmen, nauwkeurig en oplettend elkander afwisselend toe te roepen, terwijl zij slechts een bijnaam ²⁾ van den naam des Heiligen aan-roepen en noemen.

יוצר להפסקה שניה.

Lichtstralen uit duisternis deed Hij afschijnen van Zijn glans; Hij, die in schittering verschijnt uit Tsion, openbaarde Zijn ge-heim Zijnen dienaren, *en de aarde lichtte door Zijne heerlijkheid* ³⁾. De heerlijkheid van Zijn glans en de schitterstralen van Zijn gewaad doen Zijne bliksemflitsen lichten, — zwijgen is tegenover Hem grootste lof — *Zijn kleed is dit alleen, dit Zijn gewaad* ⁴⁾. Doch [die stralen] bij U zijn zij verzegeld, in Uwe schatkamers ver-borgen, daar de wereld niet waardig werd bevonden, zich in hen te verlustigen, — *Gij hebt ze opgeborgen voor die U vreezen, ze ge-wrocht voor die [op U] vertrouwen* ⁵⁾. Geene liefde gelijk de liefde tot U, gelijk het verlangen naar Uwen Naam; de liefdegloed voor U is heftige vuurgloed, vlammend is onze toegenegenheid, — *juicht dan, gij rechtvaardigen, in den Eeuwige, dat is passend voor braven* ⁶⁾; Hij is Heilig!

In de eeuwige hoogte is Uw woonplaats, in de verheven hemel-hoogten — en Gij verlangt een klein heiligdom van het kleinste der volkeren ⁷⁾ *tot vestiging van Uw verblijf voor eeuwig!* ⁸⁾ Gij hebt uitverkoren U op te houden in het gebied van den „verseheurende“, mijn kostbaarsten schat, den steun van den grijsaard, den zoon van mijn ouderdom, *tot Benjamin zegt Hij: gij zijt de dierbaarste vriend des Eeuwigen!* ⁹⁾ Met wat eigenlijk het Uwe is, eeren U

¹⁾ Ex. 17,16 staat על כס יהוה, inplaats van על כס יהוה, waarbij Than-choema Thésé en Pesiktha Zachor 29a opmerkt, dat zoolang Amaleks aan-denken niet is uitgewischt, Gods troon en Zijn heilige naam niet volmaakt worden. Eerst als Gods vijanden vernietigd zijn, worden beiden weer in hun geheel hersteld, Ps. 9,7 en 8.

²⁾ Alle namen, behalve de eigenlijke namen Gods, die niet uitgewischt mogen worden (אלהים, אלה, אלהי, שרי, צבאות, אל, אדני, אדני, אדני, אדני), worden *bijnamen* genoemd.

³⁾ De Schrijver is, volgens het op het einde der eerste strophe en van het geheele stuk ingevlochten acrostichon, R. MEIER. HEIDENHEIM zegt in een handschrift uit 5098 (1338) het opschrift gevonden te hebben: „uit de geschriften van R. MEIER VAN ROTHENBURG“. Deze, R. MEIER B. BAROCH, een der beroemdste Duitse autoriteiten, schrijver van zeer talrijke, hoogst belangrijke *Responsen* en van de Tosaphoth-aanteekeningen op eenige Thalmoeed-tractaten, de vader van vele gebruiken van den Hoogduitschen ritus, stierf in 5053 (1293) in de gevangenis, waarin hij sinds 5046 (1286) was opgesloten. Zijn lijk werd eerst in 5066 (1306) door SÜSSKIND ALEXAN-

ובשלתם היות נכונים • בפא שלם ושם שלם כם • מכינים •
ובשלוש קדשה ענות באז מכינים • קרוא זה אל זה מכינים •
ובכנוי שם קדוש קוראים ומכינים :

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש

יוצר להפסקה שניה.

ע"ס א"ב מושלש ושם המתבר מאור התום אחר אות א' ואחר אות ת' (*)

אורות מאופל הזרח מהורו • מציון יופיע אל עבדיו גלה
סורו • והארץ האירה מכבודו : אדר יפעתו וקרני
הוד עטיתו • האירו ברקיו דומיה תהלתו • כסותו לבדה היא
שמלתו : אתך התומים באוצרותיך כמוסים • בשאין העולם
בראי היות כם • מתעלמים • צפנת ליראיך פעלת לחוסים :
מאין השק כחשקך לזכרך מאוה • רשפוך רשפי אש • שלהבת
אחוה • רננו צדיקים בני לישראל נאוה • קדוש : ברום עולם •
מושקך בפרום רמים • ואוית מקדש מעט ממעוטי עמים •
מכון לשבתך עולמים : בחרת הסתופף בהלקת טורף פניני •
משענת זקן בן זקוני • לבנימין אמר ירד : בשלך יכבדוך

DER WIMPFEN uit Frankfort a/M. voor een belangrijke som vrijgekocht en te Worms begraven. Hij was de leeraar van ASHERIE en vele andere bekende geleerden. Ook het beroemde klaagdicht שרפה is, naar be-weerd wordt, door hem vervaardigd.

¹⁾ Ez. 43,2.

²⁾ Ex. 22,26. Ber. Rabb. 3,4 wordt gezegd, dat God zich als met een kleed met licht omhulde en het zoo van het eene einde der wereld tot het andere deed stralen.

³⁾ Ps. 31,20. Vgl. Ber. Rabba 3,6; 11,2; RASHIE Gen. 1,4.

⁴⁾ Ps. 33,1.

⁵⁾ Israël, met het oog op Deut. 7,7.

⁶⁾ I Kon. 8,13.

⁷⁾ Deut. 33,12. Zebachiem 118a en op andere plaatsen toont de Thal-moed aan, dat het voornaamste deel des tempels op Benjamins grondge-bied stond. Deze wordt: „de verseheurende“ genoemd met het oog op Gen. 49,27 in Jakobs zegen. Na Joseph's verdwijnen was hij Jakob het dierbaarst, בניי, en de steun zijns ouderdoms. Zeer geestig is het gebruik van het Bijbelvers in dit verband.

uwe zonen, de lust mijner oogen, — U toch behoort de menschenwereld en wat haar vult, van alles hebt Gij overvloed ¹⁾, — *al het gevogelte op de bergen en wat zich op het veld beweegt* ²⁾. — Als de tijd naderde voor het nemen der nieuwe Lishka-heffing ³⁾, liet men uitroepen aangaande de nieuwe Shekaliem-storting, op den eersten Adar namelijk, dertig dagen vóór den dag dat het moest zijn afgezonderd, volgens *de Leer, die Mozes ons geboden heeft als erfdeel* ⁴⁾. Op den vijftiende dier maand zetten zich de vorsten ⁵⁾ neder in al mijne steden, ieder met zijnen buidel geld om voor al mijne voorbijgangers te wisselen; „*gij zult voor mij een tafel bereiden tegenover mijne verdrukkers.*” ⁶⁾ Waren vijftientig dagen dier maand verstreken, dan was het tijd te gaan zoeken, te koopen en te onderzoeken gedurende vier dagen de dieren voor het dagelijksche morgenoffer, *om na te zien dat, wat tot liefde-opwekking voor den Eeuwige moest dienen, en het te onderzoeken* ⁷⁾. God, die de toekomst kent, haastte Zich Zijne stem te doen hooren, ten einde onze Shekaliem te doen voorafgaan aan al die Shekaliem, *die Haman beloofde te zullen toewegen* ⁸⁾. Op het woord des Konings gaat overhaast de heraut; men begint dan beslag te leggen op de bezittingen van ieder, die in de provincie zich bevindt ⁹⁾ en wel, omdat hij niet aan 's Konings tafel is gekomen ¹⁰⁾. Volgens ééne wet legt men beslag bij ieder, die nalatig bleef en zijn Shékel niet had gezonden ¹¹⁾, volgens het voorschrift der leeraren, die den sleutel tot de Thora bezitten, maar die haar ook gesloten kunnen doen zijn ¹²⁾: *ééne wet zal er zijn voor inboorling en vreemde* ¹³⁾. Van allen neemt men een pand, doch niet van mijne als muilezels bepakte slaven, noch de meisjes, mijne dochters, en de knapen, mijne zonen ¹⁴⁾, noch ook de priesters, die naderen tot den Eeuwige ¹⁵⁾. Blijf gehecht aan de wegen des

¹⁾ Eene van de verklaringen van den naam שדי. ²⁾ Ps. 50,11.

³⁾ Zie deel II, pag. 78 noot 3. Shekaliem 1,1: Op den 1sten Adar maakt men bij openbare afkondiging opmerkzaam op het geven van de Shekaliem, — omdat nl. op 1 Niesan de eerste Theroemath Hallishka van de nieuwe gaven werd genomen, waarvan de door en namens de gemeente te brengen dagelijksche en bijgevoegde offers werden betaald. Zie ook deel II, pag. 79, noot 1.

⁴⁾ Deut. 33,4. Vgl. Jeroeshalmie t. p., MAIMOENIE'S Mishna-commentaar t. a. p. Séder 'Olam Rabba 7.

⁵⁾ De schatmeesters des heilighdoms. Shekaliem 1,3. ⁶⁾ Ps. 23,5.

⁷⁾ Ps. 27,4. 'Arachien 13b wordt nl. uit het voorschrift Ex. 12,3 en 6: „het Paaschlam, dat op den 14den geofferd werd, reeds den 10den te koopen”, afgeleid, dat men de dagelijksche offers (waarbij evenals bij het Pésach-offer het woord כחמרי gebezigd wordt) vier dagen, vóór men ze noodig had, moest observeeren om na te gaan, of er soms een gebrek aan was. Daar Adar 29 dagen heeft en men op 1 Niesan het offer van de nieuwe Shekaliem moest hebben betaald, werden dus op 26 Adar de eerste dieren aangekocht, die dan 26—29 Adar in observatie bleven. Vgl. Menachoth 49b.

בגידת המודי · כי לך תבל ומלואה מכל די · כל עוף הרים וזיו
שדי · גע זמן תרומה משמיעין על החדשה · באחר באחר
שלשים יום לפני הפרשה · תורה צוה לנו משה מורשה: גם
ישבו שרים חמשה עשר בו בכל ערי · איש איש צרור בספו
להחליף לכל עוברי · תערוך לפני שלחן · נגד צררי: גמרו
עשרים וחמשה בו עת לחקר · לקנות ולבדק ארבעה תמיד
הבקר · לחזות בנועם · ולבקר: הורש עתידות הש להשמיע
קול · לחקרים שקלינו אל שקלי כל אשר אמר המן לשקול:
דבר המלך נחון הפרו הולך · החלו ממשפנין כל הנמצא
בפלך · על-כן לא-בא אל-שלחן המלך: רתו אחת לגעצל שקלו
מלשגור · ממשפנין בסוד המודים החדש והמסגר · תורה אחת
יהיה לאורה ולגר: הכל מעביטין אך לא מכרני · הבנות
בנתי והבנים בני · וגם הכהנים הנגשים אל: הדבק בדרכי

⁸⁾ Esther 4,7. Megilla 13b, zie deel II, pag. 77 noot 9.

⁹⁾ Shekaliem 1,3. Van af 25 Adar int men door executie de Shekaliem van hen die, buiten Jerusalem woonachtig, nog niet aan hunne verplichting hadden voldaan.

¹⁰⁾ I Sam. 20,29, in eenigszins gewijzigde constructie.

¹¹⁾ Shekaliem t. a. p. Alle volwassen zonen Israëls worden tot betaaling gedwongen.

¹²⁾ II Kon. 24,14 komt de uitdrukking חמרי וסמרי voor, gewoonlijk vertaald: *timmerlieden en smeden*, door den Thalmoechter opgevat als: de beoefenaars der Thora, die in staat zijn den sleutel op vele raadselen der Thora te leveren, maar tevens סמרי, buiten welke niemand eenige moeilijkheid kan oplossen; staan zij verlegen en blijft hun mond gesloten, dan kan ook geen ander een argument opgeven (Gittien 88a).

¹³⁾ Ex. 12,49. Ook vrijgelaten slaven vallen onder de bepaling van beslaglegging.

¹⁴⁾ Gen. 31,43. Slaven, vrouwen en kinderen vallen buiten de pandwet (Shekaliem 1,3).

¹⁵⁾ Ex. 19,22. Shekaliem 1,4 zegt R. JOCHANAN BEN ZAKKAI, dat ook de priesters tot het geven der Shekaliem verplicht zijn, maar op grond van vermeende bezwaren, die daarnit, naar zij voorgaven, zouden voortvloeien, zich geregeld aan dien plicht onttrokken. BEN BOECHRIE verklaart daarentegen, dat zij, hoewel niet tot Shekaliem-opbrengen verplicht, toch er toe gerechtigd zijn. In elk geval blijkt, dat men geen pand van de priesters nam om hen tot betaling te dwingen. (Vgl. Jeroeshalmie t. p. en Maim. Hilch. Shekaliem 1,10).

Scheppers, dan wordt gij in eeuwigheid in zegeningen gehuld, want vol liefelijkheid zijn Zijne wegen, een eerbiedwekkende kroon past Hem ¹⁾, *Hij zoekt het goede voor Zijn volk en spreekt vrede* ²⁾. De vreemde en Koetheër ³⁾, die niet tot de kinderen Israëls behooren, indien zij Shekaliem willen geven, neemt men niets uit hunne hand aan, *wat zij den Eeuwige als heffing zouden willen afstaan* ⁴⁾. Noch van hen zelve, noch van hun vermogen ⁵⁾ zal iets zijn tot doorn of distel, noch opgehoopt noch te veld staand koren, noch wijngaard of olijfboom ⁶⁾, — *niet aan U en ons te zamen is het het Huis te bouwen* ⁷⁾. Wij alleen willen gezamenlijk het bouwen, en geen vreemde zal er tusschen vermengd zijn, daar zij reeds vroeger de handen van Juda en de bewoners van Jerusalem hebben verzwakt ⁸⁾, *zoodat ouders zich niet meer tot kinderen wendden wegens zwakheid van handen* ⁹⁾. Wél echter mogen priesters en minderjarigen als vrijwillige gave hunne Shekaliem afdragen, als vrijgevingen van hart brandoffers ⁹⁾ te doen komen in de kamer der offers; zoo ook *alle vrouwen, wier hart hen er toe voert* ¹⁰⁾. Van af eene halve maand vóór het Pésach-feest waren zij ijverig bezig om het oude te verwijderen, om de Lishka-heffing te nemen in drie kisten, waarvan de eerste met een 'א gemerkt, *om te zeggen: deze is er het eerst uitgekomen* ¹¹⁾. De verstandigen stralen [van wijsheid], als kroonjuweelen schitterend ¹²⁾, strekten de hand uit naar eene tweede kist, en [zeiden:] *dit zult gij als de tweede doen* ¹³⁾. Deze en nogmaals eene andere, met de letter 'ג geteekend; ieder ter inhoud van drie Seá zonder tekort, *voorwaar, Ik heb u drievoudigen voorgeschreven, doordacht en met verstand* ¹⁴⁾. Ten tweeden male maakten zij zulk een openbaar vertoon, naar mijne wijzen hebben voorgeschreven, een halve maand vóór het Wekenfeest, geheel naar het voorschrift van het eerste maal *zoo zult gij ook thans de heffing des Eeuwigen nemen* ¹⁵⁾. — Nog eene heffing voerden zij in op het einde van het jaar ¹⁶⁾ behalve deze twee ieder op haar tijd, en wel: *op het feest van het binnenhalen, bij den omloop van den jaarkring* ¹⁷⁾. — Wat in de twee eerste groote bussen overbleef, bedekte men met een lederen overtrek ¹⁸⁾, opdat men niet nogmaals in komende tijden heffing

¹⁾ Vgl. Sanhedrien 21b: בקש להלמו ולא הלמתי; hij, Adonia, trachtte de kroon van David op te zetten, doch zij paste hem niet. ²⁾ Esther 10,3.

³⁾ De uit Koetha en andere plaatsen door Shalmanésér en zijne opvolgers naar Noord-Palaestina overgebrachte stammen, die slechts uit vrees tot het Jodendom overgingen, later den herbouw des tempels langen tijd tegenhielden, en ten slotte geheel met de heidenen op ééne lijn werden gesteld, Samaritanen.

⁴⁾ Num. 18,24. ⁵⁾ Ez. 7,11. ⁶⁾ Recht. 15,5.

⁷⁾ 'Ezra 4,3, ook in de Mishna Shekaliem 1,5 als bewijs voor deze bepaling aangehaald.

⁸⁾ Jer. 47,3. ⁹⁾ II Kron. 29,31. ¹⁰⁾ Ex. 35,26. Shekaliem 1,5.

¹¹⁾ Gen. 38,28. Shekaliem 3,1 en 2: Driemaal per jaar werd de Lishka-heffing genomen: eene halve maand vóór Pésach, eene halve maand vóór het Weken- en eene halve maand vóór het Loofhuttenfeest. Het ge-

היוצר ועטת ברכות לעלום: דרכיו דרכי נועם בְּתַר נֹרָא יְהוֹלֵם: הַדָּשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדָבַר שְׁלוֹם: הַנְּכָרִי וְהַבּוֹתִי לֹא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵמָּה: אִם יִשְׁקְלוּ אִין מִקְבְּלִין מִיָּדָם: מֵאוֹמָה: אֲשֶׁר יָרִימוּ לִי תְרוּמָה: וְלֹא מֵהֶם וּמֵהַמוֹנִם יְהִיוּ לְשִׁמִּיר וְשִׁית: מִגְּרִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כְּרֶם זֵית: לֹא לָכֶם וְלָנוּ לְבָנוֹת בַּיִת: וְאֲנַחְנוּ יַחַד נִבְנֶה וְלֹא יִתְעַרֵּב זָר בֵּינֵינוּ: בְּשֹׁכֵבֵי רֶפוּ יְדֵי יְהוּדָה וְיִשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: וְלֹא הִפְנוּ אֲבוֹת אֵל בָּנִים: מִרְפוּיֹן יָרִים: וְהַבְּהֵנִים וְהַקְּטָנִים לְשִׁקּוֹל בְּהַתְּנָדָבָן: כָּל גְּדִיב לֵב עוֹלוֹת לְלִשְׁבֵת הַקְּרָבָן: וְכָל־הַנְּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן: זֹרְזוּ מִפְּרוֹם הַפֶּסַח לְסִלַק הַיִּשְׁנָה: תְּרוֹם בְּשִׁלֵּשׁ קָפוֹת הָאֶחָת אֶלֶף סֶמָנָה: לֵאמֹר זֶה יֵצֵא רֵאשִׁינָה: זָהְרוּ הַמְּשֻׁבָּלִים אֲבָנֵי נֹזֵר נֹסְסוּ: לְקַפֵּה שְׁנֵיחַ יָד פְּרִשׁוּ: וְזֹאת שְׁנֵיחַ תַּעֲשׂוּ: זֹאת וְעוֹד אַחֲרֶיהָ בָּאוֹת גִּימֵל מוֹכְרֶעֶת: כָּל אֶחָת שְׁלֹשׁ סָאִים בְּלֵי מִגְרֶעֶת: הֲלֹא כְּתִבְתִּי לָךְ שְׁלִישִׁים בְּמוֹעֲצוֹת וְרַעַת: חֲזֹרוּ לַעֲשׂוֹת פּוֹמְבֵי הוֹרוּ נְבוּנֵי: בְּפְרוֹם הַעֲצָרֶת בְּמִשְׁפַּט רֵאשׁוֹנֵי: בֵּן תְּרִימוּ גַם אִתֶּם תְּרוּמַת יי: חֲדָשׁוּ עוֹד תְּרוּמָה אֶחָת בְּאַחֲרוֹנָה: לְבַד מִשְׁתִּים אֱלֹהִים כָּל אֶחָת בְּזִמְנָה: וְחַג הָאֶסֶף תְּקוּפַת הַשְּׁנָה: חֲפּוּ שְׂרֵי שְׁתֵּים רֵאשׁוֹנוֹת בְּקַטְבְּלָאוֹת: שְׁלֹא לְתְרוֹם: מֵהֶם

schiedde met drie kisten, ieder inhoudende drie Seá, en gemerkt: א, ב, ג; het geld, dat die kisten inhielden, werd dan in die volgorde gebruikt: eerst de met 'א gemerkte kist, dan die met den 'ב en eindelijk de derde.

¹²⁾ Vgl. Zech. 9,16. ¹³⁾ Malachie 2,13.

¹⁴⁾ Spr. 22,20; geestig toegepast.

¹⁵⁾ Num. 18,28.

¹⁶⁾ De tweede en derde heffing hadden plaats om ook de op grooteren afstand van Jerusalem wonenden, die eerst tegen Weken- of Loofhuttenfeest in den tempel konden aanwezig zijn, van die handeling getuige te doen wezen. Zie MAIM. Mishna-commentaar, Shekaliem 3,1.

¹⁷⁾ Ex. 34,22.

¹⁸⁾ De Shekaliem werden in de daarvoor bestemde kamer in drie groote bussen, van ten minste 9 Seá inhoud, bewaard. Telkenmale werd uit die groote bussen met de kisten van drie Seá inhoud, zoodanige hoeveelheid geschept. Om nu niet in de war te raken, uit welke bus al dan niet reeds genomen was, werden de beide eersten onmiddellijk na het uitscheppen dicht gedekt, de derde echter niet; aldus MAIMOENIE. BERTINORO

daarvan zou nemen, *vóór het getuigenis ter inachtneming, tot teeken* ¹⁾. Rein van handen, ging hij de kamer binnen, na zijne schoenen uitgetrokken te hebben en niet met een overkleed met omgeslagen rand, om zijn aangezicht niet rood te doen worden, *opdat hij gunst vinde en goed inzicht in de oogen van God en menschen* ²⁾. Hij wilde het bezegeld hebben in de Thora, in de Profeten en in de Geschriften, dat men zijn plicht moet doen tegenover God, uiterlijken schijn mijden tegenover menschen: *gij zult rein zijn tegenover God en Israël* ³⁾. Want zou armoeds-zorg hem treffen, dan zou men zeggen: „Wis is hij wegens de zonde [diefstal] in de Shekaliemkamer bestraft”; en zou de eer zijns huizes vermeerderen, zou hij der verdenking zeker niet ontkomen, want — *wie spoedig rijk wordt, wordt niet vrijgesproken* ⁴⁾. Een voorrang voegden zij bij: dat men op naam van het heerlijke land Palaestina het eerst de heffing zou nemen, en den tweeden keer ten name van alle het omringende vestingen, *die God moge bevestigen tot in eeuwigheid, Séla!* ⁵⁾ Den derden keer, het laatstovergeblevene, ten name van Babel en Medië en alle van Jerusalem ver verwijderde streken, *wat nog overblijft uit Asshoer en uit Egypte* ⁶⁾. Men waarschuwt dengene, die de heffing zal nemen, het niet te doen dan met toestemming der geleerden, geen eereambt te vervullen dan na driemaal daartoe verlof gekregen te hebben, *want reeds vele slachtoffers deed zij vallen en machtige* ⁷⁾. Alle wegen der geleerden en hunne paden zijn liefde, hunne taal is genezing, rijkdom en zegen ligt in hun woord, *want rechtvaardig zijn des Eeuwigen wegen en braven richten daarlangs hun levenswandel* ⁸⁾. Zoodra hij, die de heffing zal nemen, binnengaat, spreken de schatmeesters met hem, tot hij naar buiten komt; zij onderzoeken alle verborgen plaatsen aan hem; als de schande van een dief, die betrapt wordt ⁹⁾, [bij hem wordt gevonden], *is hij verachtelijk, wordt niet met welgevallen aangenomen* ¹⁰⁾. Zoo weerhield ik ook hem, die dikke haarvlechten heeft, de Theroema te nemen; ik waarschuwde, opdat hij niet in de vlechten zijner lokken zou verbergen: *hij mikt op het haar, dan mist hij niet* ¹¹⁾. Den Shékel iets grooter te maken beslisten de reinen van hart,

verklaart daarentegen, dat alle Shekaliem in de kamer (לשכה) op één hoop werden gelegd. Na de eerste Theroema nu werd het aanwezige geld bedekt, terwijl het later inkomende Shekaliemgeld op dat dekkleed werd gedeponereerd. De tweede Theroema, eene halve maand vóór het Wekenfeest, werd dan van het nagekomen geld genomen, waarvan wederom het resterende werd gedekt; de derde heffing, einde Elloel, geschiedde dan van het op dit tweede dekkleed aanwezige geld. Naar deze opvatting moet men vertalen: *de beide eerste keeren bedekte men enz.*

¹⁾ Num. 17.25.

²⁾ Spr. 3.4. Shekaliem 3,3 wordt ook deze plaats als bewijs aangehaald, dat hij, die de heffing neemt, alles moet vermijden, wat aanleiding zou kunnen geven tot de verdenking zich daar oneerlijk verrijkt te hebben.

³⁾ Num. 32.22. In Jeroeshalmie t. a. p. zegt R. NATHAN, dat in de drie

עוד לעתים הבאות · לפני הערות למשמרת לאות : טהור ידים הלוח הנעל · ללשכה קדם · ולא בפרגוד החפות פנים · מהתארם · ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם : טבוע בתורה ובנביאים ובכתובים הואל · לצאת ידי שמים וידי עם אל · והייתם נקים מני ומישראל : טרוד אם יקראו יאמרו מעון לשכה לוקה · וכי ירבה כבוד ביתו מחשר לא יודכה · ואין להעשיר לא ינקה : יספו מעלה תרום לשם ארץ · צבי תחלה · והשנה לשם ברכים המקפין לה · אלהים יכוננה עד עולם סלה : יפרישו השלישית שירי שירים · לשם בכל ומדי והרחוקות מירושלם · אשר ישאר מאשור וממצרים : יזהירו תורם מלתרום שלא ברצון חכמים · שלא לפול שררה עד ירשה שלש פעמים · כי רבים הללים הפילה ועצמים : כל אורחות חכמים חסר ונתיבם · לשונם · מרפא עושר וברכה בניבם · כי ישרים דרכי י וצדיקים ילכו בם : כנכנס תורם גזברים · מדברים עמו עד שיצא · מפשפשים צפוניו כבושת נגב כי ימצא · פגול הוא לא ירצה : כן גם קנין מלתרום החדלתי · לבל יטמין בקליעות קוציו הזהרתי · קולע אל השערה ולא יחטיא : להגדיל שקל טהורי לב יסרו ·

deelen van den Bijbel de vermaning is gegeven, niet alleen bij zich zelve de zekerheid te hebben niets te hebben misdreven tegen God, maar ook er voor te zorgen, dat bij zijne medemenschen alle verdenking tegen hem wordt weggenomen: in de Thora op onze plaats, in de Profeten Josua 22.22: *God weet het, zoo moge ook Israël het weten*, in de Geschriften in het in de vorige strophe aangehaalde vers Spr. 3.4.

⁴⁾ Spr. 28.20.

⁵⁾ Ps. 48.9.

⁶⁾ Jes. 11.11. Zie Shekaliem 3, einde en Jeroeshalmie t. p.

⁷⁾ Spr. 7.26. Zie Shekaliem 3,3.

⁸⁾ Hoshéa' 14.10.

⁹⁾ Jer. 2.26.

¹⁰⁾ Lev. 19.7. Zie voor deze en de volgende strophe Jeroeshalmie Shekaliem 3.4.

¹¹⁾ Recht. 20.16. Jeroesh. t. a. p.: de schatmeesters onderzochten de haarvlechten.

één Poendion als doorslag te geven¹⁾ leerden zij het volk in wijsheid, *zoals de wijzen verhalen en niet verbergen*²⁾. Wie verschillende muntsoorten voor Shekaliem wisselt of Shekaliem tot grootere muntsoorten vereenigt, moet eene halve Ma'a als doorslag geven, om in ieder geval aan zijne plicht te hebben voldaan: te hebben gegeven *een gangbaren Shékel zilver*³⁾. Richt u naar de meerderheid, dan komen geene toevoegingen te pas voor hen, die volle halve Shekaliem geven⁴⁾, *neig dus uw oor en luister naar de woorden der wijzen*⁵⁾. — Wie echter zijn eigen halven Shékel met dien van zijn naaste tot één vereenigt, hem deelen de geleerden⁶⁾ onverholen mede: *van de helften van zonen Israëls wordt één bijslag gegeven*⁷⁾. Wie van het zijne weldadigheid oefent [en den halven Shékel geeft] ten behoeve van een armen stadgenoot of een buurman, is vrij van den bijslag; heeft hij het hun echter slechts geleend, dan moet hij het wel geven⁸⁾, *naar den ingang van de tent der samenkomst zal hij het brengen tot welgevalven voor hem*⁹⁾. Eén wet voor allen, die het woord Gods vreezen, de weegschaal te doen doorslaan door zware halve Shekaliem¹⁰⁾, *om ze 's konings schatkamer te doen toewegen door de Joden*¹¹⁾. „Slaaf en minderjarige zijn vrij,” leerden de wijzen, die de sleutels der Thora dragen¹²⁾ „hetzij een ander voor hen of zij zelve den Shékel geven; *evenzoo een menschelijke persoon van de vrouwen*.”¹³⁾ Gaan broeders, nadat zij huns vaders erfenis verdeeld hebben, eene compagnieschap met elkander aan, dan zijn zij verplicht tot een bijslag; blijven de bezittingen in het verband des huizes, onverdeeld, dan zijn zij vrij; *want ieder hecht zich aan zijn erfdeel*¹⁴⁾. Wie een Séla'¹⁵⁾ geeft voor Shékel, diens hand mag niet te kort schieten om een geheele Ma'a¹⁶⁾ zonder het terug te houden als bijslag te storten *in de zalen, naar de schatkamer*¹⁷⁾. De meelbloem voor mijn brood, mijne vuuroffers, mijn wijn en mijne olie en alle Gode welgevallige offers der gemeente bestreden daaruit mijne priesters, *die het werk moesten doen, die aangesteld zijn over het huis des Eeuwigen*¹⁸⁾.

¹⁾ Daar de halve Shekaliem in den tijd der storting zeer gezocht waren, kon men die niet van den wisselaar koopen, dan met een zeker agio. Daarom werd bepaald, dat, wanneer twee personen te zamen een geheelen Shékel gaven, daaraan eene kleinigheid als doorslag (קריב) moest worden toegevoegd, die zij anders als opgeld bij den inkoop van hunne halve Shekaliem hadden moeten betalen. Het bedrag van die toevoeging was één Poendion, d. i. eene halve Ma'a, dus $\frac{1}{48}$ Shékel.

²⁾ Job 15,18.

³⁾ Gen. 23,16. Zie de laatste woorden van Shekaliem 1,6.

⁴⁾ Zie Jeroesh. Shekaliem 1,9. ⁵⁾ Spr. 22,17.

⁶⁾ Over dit punt bestaat verschil van meening tusschen R. MEIER, die beweert, dat in zoodanig geval beiden een bijslag moeten betalen, en de overige geleerden (הכמים), die één bijslag voldoende achten. Het aangehaalde vers bevat dus eene aardige woordspeling.

פְּנִדְיוֹן לְהַכְרִיעַ דַּעַת אֶת הָעַם לְמַדּוּ: אֲשֶׁר חֲכָמִים יִגְדּוּ וְלֹא כַחֲדוּ: לְמִינֵי מַטְבְּעוֹת שׁוֹקֵל וְחוֹבֵר: יִכְרִיעַ חֲצֵי מַעָה לְצֵאת בְּכָל עֵבֶר: שׁוֹקֵל בְּכַף עֹוֵבֵר: לְהַטּוֹת אַחֲרֵי רַבִּים וְלֹא יַעֲלוּ גְרוּמִים: הַשׁוֹקֵלִים חֲצֵאי שְׁקָלִים שְׁלָמִים: הַט אֲזַנְךָ וּשְׁמַע דְּבַרֵי חֲכָמִים: מִצָּרֶף שְׁקָלוֹ וְשֶׁל חֲבֵרוֹ יִחַד: חֲכָמִים יִגְדּוּ בְּלִי כַחֲדוּ: מִמִּחְצַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָהוּ אַחֵר: מִצָּדִיק מִשְׁלוֹ עַל יָד עֲנִי בֶן עִירוֹ אוֹ שְׂכֵנוֹ: נִפְטָר מִן הַקְּלָבוֹן וְאִם הֲלֹן: נֹתְנוֹ: אֵל פֶּתַח אֶהֱל מוֹעֵד יִקְרִיב אֶתוֹ לְרִצּוֹנוֹ: מִשְׁפָּט אַחֵר אֵל דְּבַר הַשֵּׁם חֲרָדִים: לְהַכְרִיעַ כַּף מִשְׁקָלָת בְּחֲצֵאי שְׁקָלִים כְּבָדִים: לְשָׁקוֹל עַל גְּזוֹי הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדִים: נִפְטָרוּ עֶבֶד וְקַטָּן הוֹרוֹ חֲכָמֵי חֲרָשִׁים: בֵּין שְׁשָׁקֵל אַחֵר עֲלֵיהֶם אוֹ הֵם בְּעֵצָמָם: מִפְּרִישִׁים: וְנִפְשׁ אָדָם: מִן הַנְּשִׁים: נִשְׁתַּתְּפוּ הָאֲחִים אַחֵר שְׁחָלְקוּ: תִּבְיִן בְּקָלְבוֹן וּבַתְּפוּשֵׁת הַבַּיִת נָקוּ: כִּי אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ יִדְבְּקוּ: נֹתֵן סֶלַע בְּשָׁקֵל יָד לֹא תִקְצֹר: מִלְּהַכְרִיעַ מַעָה שְׁלֵמָה בְּלִי מַעְצֵר: אֵל הַלְּשָׁכוֹת לְבַיִת הָאוֹצֵר: סֵלֶת לְחַמֵי אִשִׁי יִינִי וּשְׁמִנִי: וְכֹל נִיחְוֵי צְבוּר יִסְפִּיקוּ מִמֶּנָּה כְּהִנֵּי עֲשִׂי

⁷⁾ Num. 31,46.

⁸⁾ Shekaliem 1,7.

⁹⁾ Lev. 1,3.

¹⁰⁾ Shekaliem met bijslag, Shekaliem 1,6. Allen zijn verplicht tot het geven van den bijslag, met de in de volgende strophe genoemde uitzonderingen.

¹¹⁾ Esther 4,7 in eenigszins gewijzigde beteekenis.

¹²⁾ Jes. 3,3; zie pag. 95 noot 12.

¹³⁾ Num. 31,35.

¹⁴⁾ Num. 36,9. Shekaliem 1,7.

¹⁵⁾ Twee Shekaliem.

¹⁶⁾ Dus een dubbelen bijslag; één voor het wisselen van den Séla' voor halve Shekaliem, om daarvan twee aan de tempelkas te geven, eene voor zich en eene voor een ander, en één voor het inwisselen der twee overige halve tegen een geheelen Shékel, dien hij voor zich behoudt. Zie Jeroesh. Shekaliem 1,10.

¹⁷⁾ Nechemja 10,39.

¹⁸⁾ II Kon. 12,12. Zie Shekaliem 4,1. Dagelijksche, bijgevoegde, feestoffers en in het algemeen alle door en namens de geheele gemeente te brengen offers met hunne meel- en plengoffers werden uit de רומת הלשכה bekostigd.

De bewakers van wat in het zevende jaar van zelve uit den bodem opschiet, en bestemd is voor de eerstelingen-gaven ¹⁾, — hun loon vloeit uit die kas; evenzoo dat van de vrouwen, die de kinderen ten behoeve van de behandeling der roode koe grootbrengen ²⁾; het loon van hun dienst, dien zij verrichten ³⁾. Voorts zij, die de wetsrollen verbeterden, die de gebreken der offerdieren moesten onderzoeken, en die maakten de heilige gereedschappen om den dienst te verrichten in het eeuwige huis, *de olie ter verlichting en het reukwerk van specerijen* ⁴⁾. Nog werd daarvan bestreden de bezoldiging voor hen, die de wetten van het slachten en het nemen der handvol [meel van een meeloffer] onderwezen, en het loon voor de vrouwen, die de voorhangsels weefden ⁵⁾; voor geen ander koninkrijk werd zoo gehandeld ⁶⁾. Op de dikke muren des tempels, versierd met kostbare omkransingen, werden gouden platen aangebracht van het overschot der „heffing ten behoeve der vuuroffers,” en wel in het binnenste des huizes, in het allerheiligste ⁷⁾. Men bekostigde uit „het overschot in de kamer” ⁸⁾ alle benodigdheden der stad en hare vesting-torens, hare sierlijke vestingwerken en schoone burchten ⁹⁾, *de muren harer paleizen* ¹⁰⁾. — Nu echter hebben opgehouden, zijn verdwenen en geschorst, zijn weggenomen en gestaakt mijne offers, van af het oogenblik, dat het brengen van het dagelijksche offer werd opgeheven, daar mijne verdrukkers een afschuwelijk zwijn er voor gaven ¹¹⁾; nu komt van mij slechts mijn gebed tot U, o Eeuwige ¹²⁾. Aan den ingang van ons „klein heiligdom” [de synagoge] zocht ik den Eeuwige; en zie, de heerlijkheid des Eeuwigen stond met het heir zijner engelen-scharen tegenover mij; U behoort dit geheele leger, dat ik daar ontmoette ¹³⁾. Gij drongt door in mijn hart, Gij gingt tusschen mijne stukken ¹⁴⁾. Gij sloegt [in Egypte] mijne deuren over, hebt mijne gevangenen bevrijd ter wille van het bondsbloed ¹⁵⁾, Gij die mij behoort, mijn Vader,

¹⁾ Op den 16 Niesan moest een meeloffer van de nieuwe gerst, op den 1sten dag van het Wekenfeest twee brooden van de nieuwe tarwe gebracht worden. In het zevende jaar nu, het Shemitta-jaar, mocht de grond niet worden bewerkt en mochten de vanzelve opschietende halmen door den eerste den beste worden weggenomen. Om nu ervoor te zorgen, dat men nieuw koren had, waarvan deze beide *erstelingen-offers* gebracht konden worden, werden vanwege de tempelkas-administratie bewakers aangesteld, die uit de eerste de beste betaald werden, omdat door de Shemitta-voorschriften nieuw koren moeilijker te krijgen was en dus de koopprijs vermeerderd werd met de kosten van bewaking (Shekaliem 4,11). — Beide offers worden *erstelingen* genoemd, het Offer Lev. 3,14, de beide brooden Lev. 23,17.

²⁾ Para 3,2. Bij het bereiden van de asch der roode koe werden alle maatregelen genomen, om de mogelijkheid van verontreiniging uit te sluiten. De priester, die met de verbranding zou belast zijn, werd zeven dagen van te voren geïsoleerd en dagelijks, uitgezonderd op Shabbath, met de asch der tot nog toe bereide koeien bespat. Dit bespatten moest geschieden door iemand, die nog nimmer onrein was geweest. Te dien einde werden

המלאכה המפקדים בית יי: כפייה שביעית נוטרים למנהת בכורים עתידים שכן מתוכה והמגדלות לפרה ילדים חלה עבדתם אשר הם עבדים: ספרים מגיהים ומבקר מומים וכלי הקדש לשרת בבית עולמים שמן המאור וקטרת הסמים: עוד ממנה שכן מלמדי הלכות שחיטה ומקמיצה ושכר ארגות בפרכות: לא געשה כן לכל ממלכות: על עפי קירות הבית רצוף חשוקי כבושים פחי זהב ממותר תרומת אשים אל דביר הבית אל קדש הקדשים: עשים משירי לשכה צרכי עיר ומגדלותיה נוי טטפראותיה ולצוי בירגיותיה הכות ארמנותיה: פפו קפו תמו אפפו חדלו קרבני מעת הוסר התמיד לתת שקוץ מוני ואני תפילתי לך יי: פתח מקדש מעט את יי דרשתי והנה כבוד יי עומד וצבא נודויו לעמתי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי: פלגת לכבי עבדת בין בתרי פסחת על פתחי ברם ברית שלחת אסירי לי אבי

zwangere vrouwen naar eene plaats in Jerusalem gebracht, waaromtrent ook niet de minste twijfel zou rijzen, of er soms een graf was of geweest was. Daar brachten zij hare kinderen ter wereld en voedden ze op, totdat het oogenblik gekomen zoude zijn, waarop men hunne diensten noodig had. (Zie MALMOENTIE, Hilch. Para Adoema 2,7). Dat de kosten der opvoeding uit de *תרומת הלשכה* bestreden werden, blijkt uit eene Boraitha, Kethoeboth 106a.

³⁾ Num. 18,21.

⁴⁾ Num. 4,16. Kethoeboth 106a, zie ook Jeroeshalmie Shekaliem 4,4.

⁵⁾ t. a. p.

⁶⁾ I Kon. 10,20.

⁷⁾ I Kon. 8,6; Shekaliem 4,4.

⁸⁾ Het geld, dat na de drie *תרומות* nog in de kamer der Shekaliem overbleef.

⁹⁾ Niet goed te verklaren uitdrukkingen, aan Baba Bathra 75b ontleend; zie RASHI aldaar en 'Aroech s. vv. De zin moet, hier althans, ongeveer zijn naar onze vertaling. ¹⁰⁾ Klaagl. 2,7.

¹¹⁾ Vgl. Menachoth 64b. Bij eene der belegeringen van Jerusalem werden door de belegers dagelijks de noodige offerdieren geleverd en in een kist naar boven, op den muur geheschen. Op zekeren dag echter werd op raad van een overlooper in plaats van een offerdier, een zwijn in de kist geplaatst. Daarmede hield natuurlijk het geregeld brengen van het dagelijksche offer op. ¹²⁾ Ps. 69,14.

¹³⁾ Gen. 33,8 in eenigszins gewijzigden samenhang.

¹⁴⁾ Bij het *בתרים* in.

¹⁵⁾ Zech. 9,11. Zie Mechiltha Bo, Ex. 12,6.

de Vriend mijner jeugd¹⁾! Hebt Tsion Gij dan gansch'lijk heengezonden, met echtband verbrekenden scheidingsbrief? Of hebt Gij ten eeuwigen dage [mijn volk] aan één van Uw schuldeischers blijvend verkocht? ²⁾ *O mocht ik toch nogmaals [in glorie] aanschouwen den [heerlijken] tempel, Uw heilig verblijf³⁾!* Mijn ziel dorst naar hulp, maar mijn hoop wordt bedrogen; door vertrouwen gebonden, opnieuw geluk steeds wachtend, *want daar gebiedt de Eeuw'ge God den zegen⁴⁾.* Sieraad der volk'ren-scharen, lust voor mijn hart en oogen, mijn tong kleev' m' aan 't gehemelt', zoo 'k U niet zal gedenken als eerst' en hoogste goed in mijn herinnering⁵⁾, *ja laat ons zingen alle dagen van ons leven over 't huis van onzen God!*⁶⁾ Gij, die mijn stem verhoort, vergeld den wreeden nabuur in eigen boezem toch de schande, waarmede zij U, o Eeuwige! smaden⁷⁾, geef hun het hun toekomend deel: *een jaar van welgevallen voor den Eeuwige, maar tevens dag van wraak⁸⁾.* Roep vrijheid den gevang'nen toe, geboeiden bandontsluiting⁹⁾, leid naar het doel van hun streven hen, die thans gebukt gaan, *en daar zullen rusten vermoeiden van kracht¹⁰⁾.* Uw oudste bezit, Uw eenig eigendom, laat hen, Uw kleinveekudde, niet langer smart verduren, *zij zijn toch Uw volk en Uw ervensdeel!*¹¹⁾ Van mijn arbeid liep ik henen, haastig snellend naar Uw dienst, maakte ruimte in Uw huizing door 't verlangen, 't wachtend, smachtend, brandend liefdehopen *en ik, op Uw groote genade vertrowwend, kom ik in Uw huis¹²⁾.* Met d' oogen te zien was Uw schepselen niet vergund, het te begrijpen in 't hart hebt Gij hun ten deele toegestaan, doch niet al Uw heerlijkheid, — *want deze: Geen oog aanschouwde 't ooit, o God, buiten U!*¹³⁾. In zangen looft U mijn mond, daar 'k geen geschenk U kan brengen; herdenkt Gij eens weer Uw liefde tot Jerusalem, herstelt Gij weer opnieuw mijn wreedverwoeste steden, *dan kom ik naar uw huis met offers zonder tal, en betaal U mijne geloften¹⁴⁾.* Steeds houd ik U voor oogen, zie mij hier voor U staan om U te prijzen! hebt Gij ter aarde Uw hemel geneigd, of hebt in Uw hoogten Gij mij opgeheven? ¹⁵⁾ *Ik werp mij neder naar uw heilig verblijf en breng dank Uwen naam¹⁶⁾.* Daarheen wendt zich gedurig mijn blik, naar U alleen is mijn verlangen; naar Uw naam, naar Uw aandenken de begeerte van mijn diepste hartewenschen, *verborgen in mijn binnenste verzegeld in mijne schatkamers¹⁷⁾.* Slaap gun ik mijn oogen niet, geen sluimering mijn oogleden; wakend wil ik mij verzadigen aan de gestalte, voor ieder verborgen, *aan nachtelijke gezichten, wanneer slaap de menschen overvalt¹⁸⁾.* Al schaart zich een leger tegen mij, U zoek ik; *ik laat U niet los, totdat ik U gebracht heb, tot mijne hulp, naar het huis mijner moeder, naar de kamer van haar, die mij gebaard heeft¹⁹⁾.* Reken als vergoeding voor stieren het woord mijner lippen;

¹⁾ Jer. 3,4 in anderen samenhang. ²⁾ Vgl. Jes. 50,1. ³⁾ Joh. 2,5.
⁴⁾ Ps. 133,3. ⁵⁾ Ps. 137,6. ⁶⁾ Jes. 38,20. ⁷⁾ Ps. 79,12.
⁸⁾ Jes. 61,2. ⁹⁾ Vgl. Jes. 61,1. ¹⁰⁾ Job 13,16. ¹¹⁾ Deut. 9,29.

אלוף געוירי: ציון השלחת בספר בריתות גרושיך: או המברת לצמיתת אל מי מנושיך: אך אוסיף להביט אל היכל קדשך: צמאה לתשועתה נפשי ותחלתי ממשכה: אסירת התקנה בקווי אחר קווי חוכה: כי שם צוה יי את הברכה: צבי צבאות גוים: מחמד לבי ועיני: תדבק לשני להכי אם לא אזכרכי פראש זכרוני: ננגן כל ימי חיינו על בית יי: קולי שמעתה השב לשכנינו אל היקם חרפתם אשר הרפוה יי מנת חלקם: שנת רצון ליי ויום נקם: קרא לשבויים דרור ולאסירים פקח קוח: תנחה אל מהוז הפצם הולכי שחוח: ושם יגוהו יגיעי לך: קדם קנייך וסגלתך: לא יוסיפו לדאבה צאן מרעיתך: והם עמך ונחלתך: רצתי מעבדתי מרעיד אל עבדתך: פניתי הבית לחשק נשק תשק תשוקתך: ואני ברב חסדך אבא ביתך: ראות עין לא נראתה לבריותיך: צפית לב במקצת המשלת, אך לא כל תפארתך: עין לא ראתה אלהים זולתך: רננות יהלל פי באין להביאך תשורי: בזכרך חבת ירושלים ותיסר שממות עירי: אבא ביתך בעלות אשלים לך נדרי: שויתך לנגדי הנני עומד לפניך לרוממך: ההפית לארץ שמוך או העליתני למרומיך: אשתתווה אל היכל קדשך ואודה את שמוך: שמה פני מועדות ואליך תשוקותי: לשמוך ולזכרך תאות משק חשקותי: פמם עמדי התום באוצרתי: שנת לעיני לא אמתן לעפעפי תנומה: אשבעה בהקיץ תמונה מכל געלמה: מחזיונות לילה בגפול תרדמה: תחנה עלי מחנה לקראתך קדמתי: לא ארפך עד שאביאך אל ישועתי: אל בית אמי ואל חדר הורתי: תשלום פרים חשוב שיה שפתי:

¹²⁾ Ps. 5,8. ¹³⁾ Jes. 64,3. ¹⁴⁾ Ps. 66,13. ¹⁵⁾ De dichter voelt zich als het ware in de nabijheid der Goddelijke Majesteit.
¹⁶⁾ Ps. 138,2. ¹⁷⁾ Deut. 32,34. ¹⁸⁾ Job 33,16. ¹⁹⁾ Hoogl. 3,4.

wat de deuren der lippen ¹⁾ geordend ontgaat, naar mijne wetten en leeringen, *U geef ik het als mijne bewaakte heffing* ²⁾. Als een geschenk van Uw eigendom looft U mijn mond in jubelheiliging; als Gij het Tsion wel doet gaan, breng ik U brandofferten geschenke op Uw altaar, *vetgemeste brandoffers breng ik U met den damp van rammes* ³⁾. Oprecht beminnen U Uwe lievelingen, die smachten naar Uwe hulp; zij zullen Uwe groote goedheid met uit het hart wellende woorden verkondigen, Gij die boven al, wat hoog is, verheven zijt! *Volkeren zullen U danken, o God!* ⁴⁾ Heilige!

יוצר לפרשת פרה.

De natie, die aan U gehecht is, vindt Gij goed en wenschet Gij rechtvaardig te doen blijven, door haar de Thora te doen erven, die zoeter is dan honig ⁵⁾, opdat zij in de verklaring der Leer, die zoo groot is en diep ⁶⁾, met liefde behagen zoude scheppen, en als een gouden halssieraad zich daarmede zoude omhangen. Ook is zij sterk bevestigd, uitgehouwen onder de onwrikbare voorwaarde ⁷⁾, dat zij van Zijn volk nimmer zou wijken. Heil daarom het volk, waarvan gezegd is: „wie is deze?” ⁸⁾ zoo zij zich versterken door deze Leer aan de ingangen der deurposten des Heiligen!

Hij zocht het goede voor de bewaakster [van Zijn wijnberg] ⁹⁾ en sprak, dat men eene koe zoude brengen, ten einde over hen verzoening te doen ¹⁰⁾. Voorwaar, toen zij zich aan het „jong der koe” [het gouden kalf] bezondigd hadden, hebt Gij een strafbesluit over hen vastgesteld en vielen zij onder de uitspraak: „de weerspannige” ¹¹⁾. „Deze” ¹²⁾ echter, die smee-king aanneemt, heeft Zijn gramschap aan hen onttrokken en daarmede allen druk en nood. De herinnering aan de roode koe zou in den mond der „volmaakte duive” ¹³⁾ leven en nimmer in het duister verborgen worden. Met de liefderijke, volmaakte wet zullen zij zich omhullen en daardoor verheven zijn vóór den Vormer der zielen. Wie van haar [de Thora] genieten in haar heerlijke lieflijkheid, zullen nimmer tot ondergang zijn gedoemd, als Gij de verwoeste aarde weer bewoond maakt ¹⁴⁾.

¹⁾ Ps. 141,3.   ²⁾ Num. 18,8.

³⁾ Ps. 66,15.   ⁴⁾ Ps. 67,4.

⁵⁾ Ps. 19,11: *de geboden des Eeuwigen... en zoeter, dan honig.*

⁶⁾ Job 11,9 en 10, de hoogere wijsheid is dieper, dan de afgrond; langer is haar maat dan die der aarde.

⁷⁾ God schiep de wereld onder voorwaarde, dat zij slechts zou bestaan blijven, indien Israël de Thora zou aannemen. De wereld blijft slechts in stand door de verdienste van trouwe beoefening der Heilige Leer (Thanchoema, Beréshieeth begin; Shabbath 88a).

יוצר להפסקה שניה

קא

מַעֲרָבִי דַל שִׁפָּה חֲקוּתִי וְתוֹרוֹתַי · נָתַתִּי לָךְ אֶת מִשְׁמַרְתֵּי תְרוּמָתִי : תִּשָּׂר מִשְׁלָךְ פִּי יַהֲלֵךְ קִדְשׁ הַלּוּלִים · בְּהַטִּיבְךָ צִיּוֹן אֶת־שִׁיר עַל מִזְבִּיחַךָ עוֹלִים · עוֹלוֹת מַחִים אֲעֲלֶה לָּךְ עִם קַטְרֵת אֵילִים : מִי־שָׂרִים אֶהְיֶיךָ לִישָׁעָךְ בְּמַחִים · רַב טוֹבְךָ יִבְעֵנו גְבוּהַ מַעַל גְבוּהַיִם · יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים · קְרוֹשׁ :

הכל יודוך.

יוצר לפרשת פרה.

ע"ם א"ב

אֹם אֲשֶׁר בָּךְ דְּבִקָּה · הַפְּצָת וּרְצִיַת לְצַדִּיקָה · לְהַנְחִילָה מִדְּבַשׁ מֵתוֹקָה : בְּאוֹר אֲרָבָה וְעַמְקָה · בְּרַחֵם בְּאַהֲבַת לְהַשְׁקָה · כְּרִבִּיד לְצִוּאֵר לְחַבְקָה : גַּם הִיא בְּמֵאוֹר מְחֻזָּקָה · בְּתוֹקָף וּבְתִנְאֵי נִחְקָה · מַעֲמוֹ בְּלִי לְסַלְקָה : אֲשֶׁרִי מִי זֹאת · בְּהַתְּחַזֵּקִים בְּתוֹרָה זֹאת · בְּפִתְחֵי מוֹזוֹת קְרוֹשׁ : קִדְשׁ בְּעַד נוֹטְרָה וְגַם לְהַכִּיֵּא פָרָה · בְּעַדֶם עֲבוּר לְכַפְרָה : הֲלֹא כְּחֶטְאוֹ בְּבֶן פָּרָה · חֲרַתְּ עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה · וְהִנֵּם בְּאִמְיָה סוֹרְרָה : וְהִיא הַמְּקַבֵּל עֲתִירָה · חֲשֵׁךְ מַחֵם עֲבָרָה · וְכָל צוֹקָה וְצָרָה : וְכַרְוֹן פָּרָה אֲדַמָּה · בְּפִי יוֹנָה תִּמָּה · לְעַד בְּלִי לְעֵלְמָה : חֶסֶד רַת תְּמִימָה · יַעֲטוּ בָהּ לְהַתְרוּמָמָה · לַפְּגִי יוֹצֵר נִשְׁמָה : טוֹעֵמִיָּה בְּטוֹב נְעִימָה · בְּלִי הִיּוֹת לְשִׁמָּה · בְּהוֹשִׁיבְךָ הָאָרֶץ הַנִּשְׁמָה :

⁸⁾ Hoogl. 3,6 en 8,5: *Wie is deze, die opstijgt uit de woestijn?* Vgl. Rabba t. p.

⁹⁾ Vgl. Hoogl. 1,6.

¹⁰⁾ Thanchoema, Choekkath; Pesiktha, Para, pag. 38a.

¹¹⁾ Pesiktha (pag. 41a), naar Hoshéa' 4,16: *want gelijk eene weerspannige koe was Israël weerspannig*.

¹²⁾ Ex. 15,2: יהי אלי.

¹³⁾ Israël, Hoogl. 6,9.

¹⁴⁾ Bij het laatste oordeel, als beslist wordt, welke afgestorvenen in het leven zullen worden teruggeroepen, zullen de trouwe beoefenaars der heilige Leer zeker niet tot eeuwig ondergang worden gedoemd.

„Dit is de wet der Thora”¹⁾, in alle opzichten wel geordend en goed geregeld²⁾, om daarmee te heiligen den Eerbiedwekkende, den Heilige!

Zij moest kostbaar zijn en bijzonder in volmaakte roodheid³⁾ en volkomen vrij van eenig gebrek en onderscheiden door zuiverheid en reinheid⁴⁾. Aangewezen in uitgehouwen schrift om de bedroefde ziel te verblijden, haar hoog op te richten en te verheffen⁵⁾. Om te reinigen van zonde en schuld, om te vergeven de misdaad van den niet toorn en straf bedreigde, om hem daarvoor niet meer schuld aan te rekenen. Zij reinigt het „éénige volk” en wekt welgevallen er voor bij den eenigen God, Wiens eenheid door elken mond wordt uitgesproken. Hun ziel zal aan alle vrees onttrokken worden en hunne bede zal niet verborgen blijven, als zij, één van hart, bidden! Hunne vijanden zullen allen tegelijk verpletterd worden in valkuil en strik en angst, zoo zij slechts den Rots dienen schouder aan schouder! — In de hand van den priester wordt zij gegeven; dat overgeven geschiedt om hem te eeren; hij zorgt met nauwgezetheid voor alle deelen harer behandeling, voor wat er mee geschieden moest en het brengen er van; hij brengt haar en hij moet haar naar buiten het leger voeren. Allen zien met belangstelling, of zij naar behooren wordt behandeld, en verkondigen haren zegen, de geheele geliefde gemeente. Heilig moet zij zijn en niet door verkeerde behandeling ongeschikt geworden, zonder eenige fout of overtreding, evenals een geheel te verbranden offer. De Alverhevene heeft haar bijzonderen voorrang gegeven⁶⁾, neemt haar met welgevallen aan, haar niet verachtend, om daarmee Zijne gemeente ten nutte te zijn. Wie hare wetten in acht nemen, worden bewaard voor verschrikking en voor alle plaag en ziekte, zij, die lied en lofzang doen klinken. Wend U dan tot hen allen, de uitverkorenen, die Uwen naam vermelden; en spreng op hen reinigingswateren, o Heilige!

זולת.

Heil allen, die op U zich verlaten; die met liefde U beminnen; het volk, dat U lief heeft, hebt Gij aan U verbonden; Gij zult gewis eens Uwe twistzaak voeren en herstellen Uwe woning. Gedenk Uwen zoon, den door U beminde, die als zegel op Uw hart rusten!⁷⁾ Reinig hen van al hunne onreinheid; o God! schenk verzoening voor hunne schuld; laat geluk hun toekomst zijn, moge eeuwig hun naam stand houden; verhaast nu hunne hulp, o Lichtstralende! want Gij zijt hunne hoop! Verblijd hen

¹⁾ Num. 19,2.

²⁾ II Sam. 23,5.

³⁾ Sifré: אדומה תמימה beteekent: *volmaakt rood*; dat zij geen gebrek mag hebben, is uitgedrukt in de woorden: אשר אין בה מום. — Twee haren

זאת חקת התורה: ערוכה בכל ושמורה: פה להקדיש לנורא: קדוש: יקרה והרבה תמימה: ומכל מום שלמה: ובנקיות ובטהרה מקימה: כתב חקוק רשומה: לשמה נפש ענומה: למעלה לזקוף ולרוממה: לטהר חטא ואשמה: ולמחול עון ועומה: עוד בלי להאשימה: מטהרת גוי אחר: לרצות לשם המיוחד: אשר בכל פה מתיחד: נפשם תחשך מפחד: והגיונם כל יתפחד: בהתפללם בלב אחר: שונאים הם יודשו באחד: בפחת ופח ופחד: בעבדם לצור שכם אחר: על יד כהן: גתנתה: לכבודו מתנתה: דקדק בכל פנתה: פעלתה והקרבתה: הוא יקריב אותה: והוא יוציא אותה: צופים הכל בטובתה: ומתנים את ברכתה: כל קהל רעייתה: קדושה ולא פסולה: בלי מום ועולה: בקרבן כליל ועולה: רם אותה עלה: בהפץ ולא בגעילה: קהלו בה להועילה: שומריה יונצרו מחללה: ומכל נגע ומחלה: בשוררם שיר ותהלה: תפן בכלם ברורים: אשר שמך מזכירים: וזרוק עלימו מים טהורים: קדוש: הכל יודוך

זולת מיוחד ע"ס א"ב

אשרי כל חוסי בקך: באהב יאהבך: גוי אשר אהבך: דבקתם בקך: הלא אמה קרוב ריבך: ותיסד את נגך: זכור בנגך ואהובך: חתומי על: לבך: טהרם: מכל טמאותם: יה כפר אשמתם: בושך תהא אחריתם: לעד יתקיים שמונתם: מהר עתה תשועתם: נאור כי אתה תקנותם: שמתם

van andere kleur maken een dier ongeschikt om als dienende te dienen (Para 2,5).

⁴⁾ Vermoedelijk doelt dit op het voorschrift: אשר לא עלה עליה. ARNHEIM: ten einde toe in zuiverheid behandeld.

⁵⁾ De ziel van hem, die in zijne onreinheid door velen gemeden werd, en in de nabijheid des heiligdoms niet komen mocht.

⁶⁾ Vgl. Hoogl. 8,6.

⁷⁾ Vgl. Hoogl. 8,6.

met overvloed van vreugde, laat Uw macht tot roem hun strekken; wend U tot hen om hen te rechtvaardigen, om hen te omwinden met de spruiten der spruit! ¹⁾ o Heilige! Zuiver hen van al hunne misdaden; o Allerhoogste, maak hen sterk door Uwe goedheid; bewaar hen en doe hen vast zijn in Uwe schaduw; vestig hen en hecht hen aan U als een gordel; beveel dat men de zoetheid Uwer wet hen doe genieten, en doe hunne vijanden als bij het klieven der Schelfzee en het dooden der eerstgeborenen van de aarde verdwijnen!

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén en vervolgt dan:

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kenners der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

Zij, de Thora, die bij den Opvoeder verblijf hield ²⁾, gelouterd door smelting ³⁾, — in hare diepten is deze [wet] ⁴⁾ in stilte verscholen, ingerold, verborgen en als in rotsspleten verstopt; behoorlijk uitgesproken en opgeteekend, van steenen ontdaan en omheind ⁵⁾; en hare asch moet worden bewaard volgens het voorschrift ⁶⁾; als een krans zevenvoudig gelouterd, is de wet: *rein uit het onreine* krachtig uitgesproken ⁷⁾; neergelegd in de Thora, waarvan het luidt: *zij is niet verre van u verwijderd* ⁸⁾, is zij zelve ver buiten ons begrip ⁹⁾; geadeld ¹⁰⁾, afgesloten en onttrokken [aan elke verontreiniging]. Door haar wordt de vlek van het aan de heup met het bondsteeken versierde volk uitgewischt; ter reiniging voor de door God meest beminde natie is deze wet voorgeschreven.

Hare plaats zal Hij eens openbaren, hare diepe verborgenheden opputten, ten tijde dat Hij zich openbaart en de door Hem beschermde verheft ¹¹⁾. Gelooft zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

¹⁾ Volgens Zech. 6,12 zal de Messias den naam צמח dragen en „op zijne plaats zal hij opbloeien”. Hierop doelen de hier gebezigde woorden.

²⁾ Spr. 8,30, welke plaats door Midrash der Thora in den mond wordt gelegd, luidt: *en ik was als voedsterling bij Hem, ואהיה אצלו אמן*. Van אצל maakt KALLIER een deelwoord: אצולה.

³⁾ Ps. 12,7: *De woorden Gods zijn rein als gesmolten zilver... zevenmaal gezuiverd.*

⁴⁾ זאת, als eerste woord van de zinsnede: ואת חקת דתורה, waarmede de wet van de roode koe Num. 19,2 wordt ingeleid.

⁵⁾ De zin van al deze woorden is, dat de wet omtrent de roode koe tot de asch behoort, waarvan de Thora geen grond aangeeft en die voor den mensch niet te begrijpen zijn; een denkbeeld, dat in Thanchoema en Pesiktha in den breede wordt uitgewerkt.

⁶⁾ Num. 19,9. Van de asch moest een gedeelte ten eeuwigden dage bewaard worden.

בשובע שמחתם • עורך הפאר אותם : פנה אותם לצדקם •
צמחי צמח להבקים • קרוש מכל עין נקם • רם בטוב חוקם •
שמרם ובצלך דבקם • שבנם וכאזור תרביקם • תאמר בדתך •
להמתיקם • בקריעת ים סוף וכמפת בכורים שונאיהם להבקינם :

עורת

הש"ן חזר התפלה ברוך אתה עד ומגן

קרובות

מסוד חכמים ונבונים • ומלמד • דעת מבינים • אפתחה פי
בשיר ורגנים • להודות ולהלל פני שוכן מעונים :

ע"ס א"ב

אצולת אומן בצרופ זקוקה • בנבכיה זאת בלט פקוקה •
גלומה עלומה ונקוקה • דבורה על אופן הקוקה •
המסקלה והמעקה • ורשונה רשון למשמר הקה • ור שבעתים •
מזקוקה • חוק טהור מפימא מחוקה • טבועה בלא רחוקה והיא
רחוקה • יחוסה אטורה ורחוקה • בתמת חמוקה בה מחוקה •
לטהרת חשוקה נחקה זאת חקה •
מקומה יגלה • מעמקה ידלה • לערת יגלה • גנוני
יעלה • ברוך אתה יי מגן אברקם :

⁷⁾ Job 14,4 wordt in Thanchoema en Pesiktha op de roode koe toegepast: *Wie kan het reine doen ontstaan uit het onreine; is het niet slechts de Eenige?* Het meest treft toch bij de voorschriften omtrent de asch der koe, dat zij, terwijl zij zelve reiniging brengt aan wie er mede bespat wordt, ieder verontreinigt, die, hetzij bij de bereiding of de sprenging, er mede in aanraking komt. Zij zelve is onrein — en brengt reiniging! Slechts God bereikt dit en kent er het geheim van!

⁸⁾ Deut. 30,11.

⁹⁾ Des Predikers woorden: *ik dacht, dat ik wijs was, — doch zij bleef van mijn begrip verwijderd* (Pred. 7,23), doelen volgens Thanchoema en Pesiktha Para 36a op de roode koe, wier wetten zelfs voor een Salomo onbegrijpelijk bleven.

¹⁰⁾ Door bijzondere bepalingen van alle andere geboden, zelfs boven de offers, onderscheiden.

¹¹⁾ Volgens R. JOSÉ B. CHANIENA in Thanchoema zal God het geheim der roode koe, tot nog toe onder de stervelingen alleen aan Mozes geopenbaard, eens in de toekomst aan geheel het menschedom bekend maken. Vgl. Pesiktha Para 39a.

De Voorlezer draagt de tweede leezing voor tot Lechachajoth Méthiem.

Reeds in Mara gaf Hij Zijn besluit omtrent deze „wet”¹⁾, doch van den Sinai-heuvel werd haar woord als besluit kenbaar gemaakt; de vertrouwde²⁾ [Mozes] spande zich in om er naar te luisteren, en werd ter wille daarvan voor eeuwig met hare kroon versierd³⁾; om in hare verborgen geheimen het pad te vinden, omgordde hij zijne lendenen; hij overzag al wat er uit voortkomt⁴⁾ en het dunkte hem bevreedend. Hij ordende het daarin als eene „wet” voor het verstrooide volk, opdat daardoor men hen niet op kromme dwaalwegen leide als een afvallige en een vreemde⁵⁾; de schoone bepalingen omtrent haar onderzoek zijn saamgevochten tot een bundel; hare behandeling geschiedde door den plaatsvervanger des hoogepriesters⁶⁾, in zijn prachtgewaad van getweerd byssus⁷⁾; zij zou worden weggelegd ter reiniging van het volk, dat God had geholpen, — daarom gebod de Rots den Godsgezant: draag de geheimzinnige handeling op aan El'azar (God heeft geholpen).

Gij, Wien de wereld en wat haar vult behoort, wildet Uwe gemeente rechtvaardigen; daarom blijf ik op U hopen, dat Gij herlevingsregen eens zult neerzenden op Uw gewrocht, thans in het graf besloten! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

De duistere wet⁸⁾ van de heerlijke vaarze⁹⁾, vlammend in het kostbaarste licht, leg haar bloot voor het verheerlijkte volk, zoodat zij den grond der zaak begrijpen. Hun, die hongerig zijn om hare wetten duidelijk te doen worden, o openbaar hun hare eigenschappen; hun, die dorsten naar het slurpen harer raadselen, ontdek hun hare getuigenissen. Reinig de bezoedeling der bannieren, Gij die loutert en reinigt; wasch hen spoedig bij herhaling rein van zonden, en reinig hen van hunne verkeerdheden! Dan zult Gij priester genoemd worden, wanneer Gij het als priester optredende volk met hysop ontzondigt; spreng reinigingswater als een dienstdoende priester, inplaats van het bloed, genomen door den priester El'azar!¹⁰⁾

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tsion! door alle geslachten, — Halleloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

¹⁾ Met het oog op het Ex. 15,25 gebruikte זק. Zie RASHE aldaar en Exodus 24,3.

²⁾ Met het oog op Num. 12,7, בכל ביום נאמן הוא.

³⁾ Dat hij tot in de laatste toekomst de eenige zou zijn, die het geheim doorgrondde.

⁴⁾ Eig.: hare spruiten; Hoogl. 6,11 באבי הגדל wordt verklaard te zien op: de resultaten en uitvloeiels der Thora.

⁵⁾ Vgl. Pesiktha, 40b; Thanchoema.

⁶⁾ El'azar moest zich met den dienst der roode koe belasten, Aharon's

אתה נבור עד להחיות מתים:

מַמְרָה חֲקָה גָזַר • מַגְבִּנּוֹן אִמְרָה נִגְזַר • נֶאֱמָן לְאִזְנָה נִתְאָזַר •
נִצַּח עָרֵי בֵן בְּנִזְרָה גָזַר • סְלוּל צְפוּנִיָּה חֲלִין אָזַר •
סָקַר בְּאִבֵּיהּ וּנְחֹשֶׁב לְמוֹזַר • עֲרַךְ בָּה חוֹק לְעַם מִפְּזַר • עֵבֹר
מִלְפִתֵּל עֵקֶשׁ כְּמִין וָזַר • פֶּאֶר בְּקוֹרֵיהּ בְּאֶגֶר מִשְׁזַר • פְּעֻלְתָּהּ
בְּסִגְן בְּעָרֵי מִשְׁזַר • צְפוּנָה לְמַהֲרַת עִם אֵל עֵזַר • צֹוה צוֹר
לְצִיר צוֹר צְרוּרָה לְאֵלְעֹזַר •

עוֹלָם וּמְלֵאוֹ שֶׁלֶךְ • חֲפֻצָּתָ לְהַצְדִּיק קְהֵלֶךְ • חִיו עַל בֵּן
אוֹחִיל לֶךְ • לְהַגְשִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פְעֻלְתֶּךָ • בְּרוּךְ אַתָּה
” מַחִיָּה הַמַּתִּים •

קַפְאֹן חוֹק אֶלְפֵת הַיָּקָר • לוּטָה בְּאוֹר יָקָר • חֲשׂוֹף לְעַם
מִיָּקָר • לְעַמֵּד עַל עֵקֶר • רַעֲבִים לְפַעֲנָה דְתִיָּה •
פְּעֻנָה מְדוּתִיָּה • צְמֵאִים גְּמוּת חֲדוּתִיָּה • גִּלָּה לָהֶם עֲדוּתִיָּה •
שְׁמֵץ דְגָלִים טָהַר • מְצַרְף וּמְטָהַר • הִרְבַּ לְכַבֵּסֵם תְּמַהַר • מַעוּוִים
אוֹתָם לְטָהַר • תִּקְרָא כֵהֵן • בְּחַטָּאָךְ בְּאוֹזֵב מִתְּפִיָּהן • חִיו טְהוּרִים
זְרוּק בְּמִכְהֵן • תְּמוּר דָּם • מִקַּח אֵלְעֹזַר הַכֹּהֵן •

יִמְלֶךְ ” לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדָר וָדָר הַלְלוּיָהּ •
וְאַתָּה קְרוֹיֵשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא •

vermoedelijke opvolger en plaatsvervanger. Volgens Thanchoema en Pesiktha 41a: niet Aharon, omdat deze bij het maken van het gouden kalf betrokken was. Vgl. Sifré, waar omtrent later te verbranden roode koeien verschil van meening heerscht. Ik heb daarom vertaald: *geschiedde*. Bij de eerste staat het vast, dat El'azar den dienst verrichtte.

⁷⁾ Para 4:1: in de *witte*, niet in de met goud bewerkte hoogepriesterkleederen, had de dienst plaats.

⁸⁾ Zech. 14,1, יהיה אור יקרות וקפאון, wordt in Pesiktha in verband gebracht met het geheimzinnige in de roode koe.

⁹⁾ אֵלְפֵת, vrouwelijk van אֵלְף, *rund*; anderen: van het werkwoord אֵלְף, *leeren*, de leer.

¹⁰⁾ Zie Pesiktha Para, einde: wat thans door den priester moet geschieden, zal eens door God zelve worden verricht, gelijk de profeet Ezechiël (36,23) zegt: *dan zal Ik over u sprengen reinigingswater en zult gij rein worden!*

„Ik dacht: „ik wil wijs worden” — maar zij [deze wet] is van mijn begrip verwijderd” — sprak Iethiel¹⁾ met betrekking tot deze wet. „In de Thora, waarvan gezegd wordt: „zij is niet wonderbaarlijk noch ver verwijderd”²⁾ — is deze een wonderlijk verschijnsel en van begripen verwijderd.” Vooraan staat: recht en wet³⁾ en achteraan: leer en wet⁴⁾; in de Schrift opgeteekend, en op de tafel des harten gegrift; hooger opgestapeld dan de hemel, dieper dan de afgrond, terwijl voor de bewoners der aarde haar pad is verborgen. Dus is haar geheim niet te doorgronden en tot haren grondslag niet door te dringen en haar wet niet te doorvorschouwen en ook haar deel niet door het lot te bepalen, haar waarde niet te kennen, haar weg niet te begrijpen, slechts God begrijpt haar weg, Hij de

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

In de schatkamer neergelegd, aan het oog onttrokken, diep verborgen en niet verklaard, is deze wet der afdeeling, die telken jare duidelijk wordt voorgelezen. Ook voor de mannen, die in samenkomsten de Thora beoefenen⁵⁾, zijn hare raadselen, als paarden onder een scherf, verborgen⁶⁾; alle in den bundel vereenigde zielen⁷⁾ verlangen hare bijzonderheden oopen te hoopen⁸⁾. Welgeordend en inachtgenomen, vastgesteld en voleindigd, door afleiding verkregen en duidelijk uitgesproken⁹⁾, zoowel in het geringe als in het gewichtige¹⁰⁾. Hij gaf haar als wapenrusting den bescheidenen [Mozes], met „de edelgesteenten uit Zijn hemelsch verblijf”¹¹⁾, en verlichtte zijne oogen door den stroom Zijner bronnen [van kennis]¹²⁾. Hij verschrikte, toen hij hoorde den zin van het begin harer Mishna: „koe is eén dier in het tweede levensjaar, *kalf* een onder het jaar”; en de Godsgezant smeekte biddend, toen hij die tijding vernam: „och, mocht van mij ontspruiten hij, die de wetsbepaling te zijnen tijde zal verkondigen!”¹³⁾ Hij maakte hem nu met de behandeling er van bekend en met de scherpzinnige wetsbepalingen, dezen behoorlijk

¹⁾ Salomo, zie pag. 103, noot 9. ²⁾ Deut. 30,11.

³⁾ Bij Mara, Ex. 15,25, wordt: *הק ומשפט* gebruikt.

⁴⁾ In Num. 19 komen de woorden *הק* en *תורה* voor.

⁵⁾ Pred. 12,11. Zie Rabba aldaar.

⁶⁾ Met ARNHEIM meen ik, dat hier *חמורת* gelezen moet worden, niet *חמורת*, wat beteekenen zou: *zijn hare raadselen ontdekt*; uit Pesiktha en Thanchoema blijkt juist, dat, zooals KALLER vroeger herhaaldelijk heeft gezegd, behalve Mozes, tot in de verre toekomst geen sterveling de wetten der *פירה אדמה* zal begrijpen. *החמורת* is van het Chaldeeusche *schert*, in het spreekwoord: *אי לא דרלאי לך חמרת מי אשכח מריגתה תרתיה* (Jebamoth 92b), indien ik de scherf niet voor u zou hebben opgelicht, zoudt gij dan de parel er onder wel hebben gevonden?

⁷⁾ Met het oog op I Sam. 25,29: *נפש אדני צורה בצורר הריים*.

⁸⁾ ARNHEIM, van *מספה*, voeder: *in zich op te nemen*.

אמרתי אהבמה והיא רחוקה · שח איתיאל עדי זאת הקה ·
בלא נפלאות היא ולא רחוקה · זאת פליאה היא
ומרוחקת · מלפניה משפט וחק · ומאחריה תורה וחק ·
בחרות חקוקה · ובלוח לב מחקה · מדוק תלולה ומשאול
עמקה · ומדירי ארקה · מסלתה חמוקה · בכך אין לעמד
בסודה · ואין להגיע יסודה · ואין לחקור חקה · ואין להחליש
חלקה · ואין לידע ערכה · ואין להבין דרכה · אלהים הבין דרכה ·
חי וקיים נורא ומרום וקדוש ·

סילוק ר"ח אלעזר בריבוי קליר.

אצורה ומפורשה · עצורה ולא מפורשה · זאת חקת הפרשה ·
בכל שנה מתפרשה · לבעלי אספות · הדותיה
חסופות · וכל צורות כסופות · דקדוקיה ספות · ערוכה
ושמורה · קצובה וגמורה · ריושה ואמורה · בקלה וחמורה ·
זינה לענו · בפניני מעוניו · והגיה עניו · בפוז מעניו · רעד
כהסבית טעם תחלת משנתה · פרה בת שהים עגלה בת
שנתה · בצר ציר תחן בקשב שמועתה · נא מני יפרה מורה
הלכה לשעתה · ידעו בה הליכות · ושגון הלכות · אלה

⁹⁾ ריושה wil hier waarschijnlijk wijzen op de talrijke door *ריושה*, *afleiding* uit het Bijbelwoord, opgemaakte bepalingen, tegenover *אמורה*, wat duidelijk in de Schrift is uitgesproken. Misschien beteekent ook *door traditie vastgesteld* (van *גמרה*). Men heeft dan de drie deelen der Halacha: Schrift, traditie en afleiding.

¹⁰⁾ Pesiktha pag. 38a.

¹¹⁾ De Thora; Klaagl. 4,7 *עם מפנימים* wordt in Pesiktha Para verklaard: zij, Israël, zijn rood van uitzicht door den kostbaren schat der Thora.

¹²⁾ Spr. 5,16: *זינו מעינותי ריושה* wordt door Midrash verklaard te zien op de bronnen van Thorakennis; zie Jalkoet t. p.

¹³⁾ Pesiktha en Thanchoema wordt verhaald: toen Mozes hemelwaarts steeg om de Thora in ontvangst te nemen, hoorde hij, hoe de Heilige, geloofd zij Hij, de bepalingen omtrent de roode koe opnoemde met den naam van den zegsman er bij, beginnende: „R. ELIEZER zegt: *de roode koe is een dier in het tweede levensjaar, het kalf* (waarvan Deut. 21,1—9 sprake is) *onder het jaar*” (Para 1,1). Op Mozes' verwonderde vraag, dat de Eeuwige wetten mededeelt uit naam eens stervelings, werd hem

geordend, genen vluchtig doorlopend. Hoe men haar tot onderzoek moest beschouwen; hoe men haar bloed moest spatten; dat geene van omtrent haar gegeven verklaringen mocht veronachtzaamd worden; opdat hij het zou mededeelen aan het volk, waarvan gezegd wordt: „wie is deze”¹⁾. Bij het bevel: *zeg tot de priesters*, [dat zij zich niet verontreinigen], verschoot zijn stralend aangezicht van kleur, later echter legde Hij hem „deze” wet voor en deed zijne oogen lichten van vreugde²⁾. Omdat, toen hem gezegd werd: *men zal voor den onreine nemen*, angst hem verschrikte en hij sprak: „Wie kan dan rein doen ontstaan uit onrein?”³⁾ daar immers naar de ware uitspraken omtrent de koe zij iederen reine onrein doet worden, hoe zoude nu zij zelve den geest van onreinheid kunnen doen wijken? — deelde God hem mede: „eene wet heb Ik vastgesteld! Wat vermoeit gij u om het te weten? Hoe kunt gij kennen wat dieper is dan de afgrond?”⁴⁾ Moge dan de asch der koe komen om wit te doen worden de bloedroode bevlekking door het jong der koe⁵⁾, ten einde als verzoening te dienen voor Israël, dat weerspanning is gelijk eene koe⁶⁾. In [de woorden]: „zij zullen voor U nemen”, gaf Hij hem eene aanduiding, dat [de asch van] zijne koe eeuwig zoude duren: „dat alle koeien zullen opraken, maar de uwe eeuwig bestaan zal blijven.”⁷⁾

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

Zoodat zij onreinen rein doet worden en reinen verontreinigt op het woord des Heiligen!

Een gebod, wél gezuiverd⁸⁾ en gelouterd, in hare wet onderscheiden van het kalf, waarvan de nek moest gebroken worden⁹⁾; als een lommerrijke boom groeide zij tot genezing [van Israël's zonden]¹⁰⁾. Zij wordt verklaard te bestaan uit zeven maal zeven louteringen,

geantwoord: „eens zal een braaf man onder Israël opstaan, wiens naam R. ELI'EZER zal zijn, die aldus de wetten van Para zal inleiden!” Nu sprak Mozes: „Moge ik dan het voorrecht hebben, dat deze tot mijne nakomelingen behoort!” welke bede hem werd ingewilligd. Dit wordt afgeleid uit Ex. 18,4: *ישם הארז אליעזר*.

¹⁾ Zie pag. 101, noot 8.

²⁾ Toen Mozes het voorschrift vernam: *Zeg tot de priesters... dat zij zich niet verontreinigen aan een lijk* (Lev. 21,2), vroeg Hij: „en indien hij onrein is geworden, hoe zal hij dan zijne reiniging verkrijgen?” Toen hem daarop geen antwoord gegeven werd, ontstelde Mozes en *verschoot van kleur*, zooals Pred. 8,1 gezegd wordt: *רעה פני יצא*. Later evenwel, toen

הנערכות · ואלה המתהלכות: ראיתה איך לחיות · דמה איך לחיות · באורה מלהביות · לחיות למי זאת: ברבור אמור אל הכהנים שנה עוז פניו · שב ויערוך זאת לפניו · והאיר עיניו: יען כנאמר לו ולקחו לטמא · פלצות ביעתתו ושה מי יתן טהור מטמא: קושט אמרי פרה · כל טהור מטמא · ואיך היא תעביר · רוח הטמא: לו הגיד אל חקה הקתי · ומה תיגע לידע · עמקה משאול מה תדע: יבא אפר פרה · להלבין טנוף בן פרה · היות כפרה · לסוררה כפרה: רמו בווקחו אליך היות פרתו מתמרת · שכל הפרות כלות · ושלך לעד עומרת:

ה' אל נא לעלם תוערץ · ולעולם תקדש · ולעולמי עולמים · תמלוך ותתנשא · האל מלך · נורא מרום וקרוש · פי אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיהו · ספרו עוזו · פארוהו צבאו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבה · תוקף תהלות תפארתו:

ה"ק לטהר טמאים · לטמא טהורים · באומר קרוש:

ע"ס א"ב

אמרה כנונה וצרופה · ברולה ברחה מערופה · גדלה ברענן לתרופה: דרושה בוקוק שבעה משבעה · היות

hij de wet der roode koe vernam en daar hoorde: *en zij zullen voor den onrein gewordenen nemen van de asch* enz. (Num. 19,16), kreeg hij het antwoord op zijne toen gestelde vraag (Pesiktha, 38, Thanchoema).

³⁾ Job 14,4.

⁴⁾ Job 11,8. Het hier verhaalde komt bijna woordelijk in Pesiktha pag. 30 en Thanchoema voor.

⁵⁾ Het gouden kalf.

⁶⁾ Hoshéa' 4,15. Zie Pesiktha 41, Thanchoema.

⁷⁾ De laatste woorden bijna letterlijk overgenomen uit Pesiktha 39b.

⁸⁾ כנוה, eig. *gezeeft*.

⁹⁾ Deut. 21,1—2; terwijl de roode koe tweejarig moet zijn, luidt het voorschrift hierbij: onder het jaar; vgl. Sifré.

¹⁰⁾ De zonde door het jonge kalf zou goedgeemaakt worden door eene ouder geworden koe (Thanchoema, Pesiktha).

zeventallen van spattingen, indoopingen en kleederwasschingen, zeventallen ook van koeien, priesters, reinen en onreinen¹⁾. De oudsten van [het Synhedrion, dat zitting hield in de zaal van] gehouwen steen, volmaakt zonder gebrek, moeten onderzoeken hare verborgen plaatsen, opdat er geen gebrek aan zij; rein zal zij zijn met betrekking tot het rood zijn, zoowel als van eenig gebrek. Van het vermogen van den priester werd eene brug gemaakt²⁾, telkens open boog boven gesloten dam, in heerlijke schoonheid, om daarlangs naar buiten [den tempel, naar den Olijfberg] te voeren de volmaakte, die de zonde der schuldlooze zou delgen. Zijne helpers gingen met hem uit naar den Olijfberg; hij haastte zich, zich ten tweeden male te baden, wegens den verleider, die een afval-kuil graaft³⁾; dan ordende hij onverwijld den houtstapel. Hij stond aan de oostzijde, met het aangezicht westwaarts; daar slachtte hij de koe, doch vermengde het bloed niet⁴⁾; dan stak hij haar aan met dadeltwijgen⁵⁾ en maakte haren vuurgloed groot. Hij ging nu staan tegenover de Iethon-poort [de oostelijke poort van het voorhof] en spatte zevenmaal van het bloed; hij zocht versch cederhout uit en hysop en karmozijnkleurige wol, en riep ten aanhoore van allen: „deze cederhoutsoort?“ „deze hysopsoort?“ Nu liep hij heen en verdeelde de asch in drie deelen; alle priesterafdeelingen deelden het eene onderling; terwijl een gedeelte vastgesteld werd om bewaard te blijven, totdat Hij de in rotsgraven rustenden zal doen opstaan!⁶⁾

¹⁾ Pesiktha en Thanchoema, naar aanleiding van de woorden: *שבעה*, d. w. z. volgens Midrash: zevenmaal zevenvoudig gelouterd. R. ELIA WILNA verklaart deze Midrashplaats aldus: *Zeven spattingen* komen erbij voor: Num. 19:4: *hij zal spatten... van haar bloed zeven malen*; — *zeven indoopingen*: evenals bij het bloedsprenge bij een zondoffer, moest ook hier *היה כבילה*, *על כל* voor elke sprenging een indooopen met den vinger in het bloed plaats hebben, zooals er staat: *ויהיה טבול*... [Para 3,4]; (dit is niet aan R. ELIA WILNA ontleend, in Midrash toch wordt niet gelezen *טבול*, maar *טבילת*, wat door den genoemden geleerde verklaard wordt: verbranding van: de huid, het vleesch, het bloed en den mest der koe, benevens die van het cederhout, den hysop en de karmozijnkleurige wol, die alle zeven in Num. 19,5 en 6 genoemd worden); — *zeven kleederwasschingen*: vs. 7: *en de priester zal zijne kleederen wasschen* doelt op den priester in vs. 3,4 en 6 genoemd, dit kunnen dus drie personen zijn; voorts wordt wasschen der kleederen nog op vier plaatsen in de afdeeling voorgeschreven, nl. vs. 8, 10, 19 en 21. (In BUBER's aantekeningen op deze plaats in Pesiktha zijn de twee plaatsen vs. 10 en 19 niet genoemd; waarschijnlijk uitgevallen); — *zeven koeien*, zooals in Para 3,5 gezegd wordt: *zeven roode koeien* zijn door Israël bereid; eene ten tijde van Mozes, ééne ten tijde van 'Ezra en vijf na dezen. In de afdeeling komt vijf maal het woord *koe* voor, terwijl zij nog tweemaal onder den naam *הזאת* genoemd wordt; — *zeven priesters*: in de verzen 3, 4, 6 en 7 komt *vijf* maal het woord: *priester* voor; Mozes en Aharon, tot wie het bevel gezamenlijk gericht was, er bij gerekend, zooals duidelijk in Midrash wordt aangegeven, maakt: *zeven priesters*; — *zeven reinen*; d. w. z. *reinigingen*, nl. door spatten op de tent, de voorwerpen,

טבילות וכבוסים שבָּעָהּ וּפְרוֹת וְכַהֲנִים טְהוּרִים וְטָמְאִים שֶׁבָּעָהּ : זְקֵנֵי גִזִּית תְּמִימִים מָמוּם . חֲבוּאֵיהָ יִבְקְרוּ לְכָל הַיּוֹת בָּהּ מוּם . טְהוּרָה תְהִיָּה לְאֲדָמִימוֹת כְּמָמוּם : יַעֲשֶׂה מֵהוּן בְּהֵן כְּבֶשׂ פָּרָה . בְּפָה מוּל אוֹטָם בְּהוֹד תִּפְאָרָה . לְהוֹצִיא בָּהּ תְּמִימָה הֵטָא תְּמָה מִפִּירָה : מִסְעָדָיו אִתּוֹ יֵצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה . נֶחֱץ טְבוּל שְׁנֵית עֵבוֹר כּוֹרָה שׁוּחָה . סֶדֶר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁחָה : עָמַד מִקְדָּם וּפְנָיו לְמַעַרְב . פָּרָה שָׁחַט וְדָם לֹא עָרַב . צֵת בָּהּ חֲרִיּוֹת וּמוֹקְרָה הָרֵב : קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְדָם שִׁבַע יָזָה . רַעֲנָן אֲרוֹז וְאוֹזֵב וְשָׁנֵי יַחֲזֶה . שָׁמַע לְכָל עֵץ אֲרוֹז זֶה וְאוֹזֵב זֶה : תִּרְגַּל וְחֻלְקָה לְשִׁלְשָׁה חֻלְקִים . כָּל מִשְׁמְרוֹת מִנָּה מִחֻלְקִים . תְּכַוְנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נִקְוִים יָקִים :

de personen, en op wie heeft aangeraakt een been, of een verslagene, of een lijk, of een graf, welke zeven groepen in vs. 18 afzonderlijk genoemd en aan de reiniging onderworpen verklaard worden; — *zeven onreinen*, d. w. z. al wie in de tent komt, waar het lijk zich bevindt; al wie daar aanwezig is: alle open aarden vaatwerk; en al wie of wat in het open veld aanraakt aan een door het zwaard verslagene; of aan een lijk; of aan een been van een mensch; of aan een graf. Dat zijn dus zeven oorzaken van verontreiniging (Zie BUBER's Pesiktha, pag. 33, noot 55).

²⁾ Para 3,6; Shekaliem 4,2; de brug bestond uit twee rijen booggewelven boven elkander, zoo gebouwd, dat telkens waar in de onderste rij eene opening was, daarboven zich de pijler bevond; terwijl boven de pijlers van de onderste rij in de bovenste de open bogen gemaakt werden.

³⁾ De Tsadducëers beweerden, dat de behandeling van de roode koe niet mocht geschieden, dan door volkomen *reine* personen, die dus, nadat zij verontreinigd waren, niet alleen zich hadden gebaden, maar ook na dit bad den zonsoudergang hadden afgewacht, *טעמי*. — De Phariseërs daarentegen zeiden, dat de traditie leert, dat ook door hen, die wel hun bad reeds hadden genomen, maar voor wie daarna de zon nog niet was ondergegaan, de verrichtingen bij de verbranding der roode koe mochten geschieden. Als protest tegen de meening der Tsadducëers nu, verontreinigde men opzettelijk den priester, die de koe zou verbranden, zoo dat hij zich dien dag moest baden en als *טבול* de handeling verrichtte. (Para 3,7.)

⁴⁾ Hij zorgde, dat het bloed niet dik werd.

⁵⁾ Zoo R. AKIEBA t. a. p.; volgens een ander gevoelen met gewone spaanders.

⁶⁾ Para 3,11. De asch werd in drie deelen verdeeld, waarvan één derde in de open ruimte binnen den voorhofmuur (*חיל*) werd gedeponneerd, om daar ten eeuwigen dage bewaard te blijven; het tweede derde berustte op den Olijfberg tot reiniging voor de priesters, die later met de behandeling der koe belast zouden worden; en het laatste derde werd onder de 24 priesterafdeelingen verdeeld, om tot reiniging van alle Israëlieten te dienen, die zich zouden verontreinigd hebben.

Dit bleef zeer moeilijk in hunne oogen, hoe zij de huizen hunner verblijven konden reinigen; de Reine en Heilige verlichtte echter hunne oogen; de Heilige!

De edelen des volks, die uit de Babylonische ballingschap optrokken, — toen de voor de verlossing bepaalde tijd spoedig was aangebroken, trokken zij op om onder gejuich den tempel te bouwen. Toen verscheen God aan Chaggai, Zecharja en Mal-achie en openbaarde hun in een visioen tijd en bepaling voor koe en kalf. Hem eene kamer te bereiden tegenover de vergaderzaal van het Synhedrion, welks leden in een halven cirkel zaten¹⁾, om „deze“ (koe) te bereiden naar de in de rol voorgeschreven wet, dat zij reinige de onreinheid der afvallige en daarom in ballingschap gezondene. Zij ontwierpen toen den bouw van huizen in hoven, vast gebouwd op dorre rotsen, en zeker beveiligd tegen onreinheid in de diepte²⁾. Daarheen voerde men zwangere vrouwen, wier kinderen daar werden geboren en grootgebracht³⁾, totdat zij krachtig waren opgegroeid als helden. Waren zij nu bloeiend groot geworden, tot den leeftijd, dat zij de woorden machtig zijn, dan bracht men hun krachtige ossen, met breede schonken⁴⁾, om de heldenkinderen te kunnen dragen. Op hunne ruggen legde men deuren, [waarop de knapen zaten] gelijk ieder bij zijn banier naar de teekens⁵⁾, om te komen op den weg naar den Shilloach. Geen voet mochten zij uitsteken buiten de deuren, opdat zij niet een dak⁶⁾ zouden vormen boven eene onreinheid van een lijk, — nauwlettende reinheidsbepalingen naar de wet in acht te nemen. In hunne hand hielden zij steenen bekers om ze te vullen en gewijd water daarmee te scheppen, ontzondigingswater voor zijne bestemming op te halen. Van daar stegen zij op naar het tempel-voorhof; de knapen, rein van elke dwaling van zondige gedachte⁷⁾, moesten dan de bewaarde asch [van vroegere koeien] naar het voorhof brengen. De kruik, die daar in een kuil was verborgen, had hij, Mozes, van oudsher met asch der koe gevuld, gedurende 960 jaar tot roem⁸⁾. Nu bracht men

¹⁾ De Zucht der Reine bevond zich in den noordoosthoek van de kamer van het steengoed, gelegen, waar de priester gedurende zeven dagen vóór de verbranding der koe werd afgezonderd. Twijfelachtig is het, of de Reine, waarvan in Para gesproken wordt, in of buiten den Tempelberg lag. (Zie Joma 2b.)

²⁾ Het is elke plek, waarvan vermoeden bestaat, dat er misschien eens een lijk of gedeelte van een lijk begraven is, zonder dat daaromtrent ooit zekerheid te krijgen is. Door op rotsgrond te bouwen, waaronder gewelven zijn aangebracht, ontstaat boven de eventueel onder den grond aanwezige een tent, die de verdere verspreiding der onreinheid krachtens asch, het zich met het lijk onder één dak bevinden, afsnijdt. Daarom bouwde men huizen op rotsgrond, waaronder gewelven waren gemaakt. Vgl. pag. 107 noot 2.

³⁾ Buis, waarschijnlijk van asch, gezond.

זאת הקשה מאד בעיניהם • איך לטהר בית מעוניהם • טהור וקרוש האיר עיניהם • קרוש :

ראשי חרותו אלעזר כירכי קליר

*איצילי עם עולי גולה • פחש בוא קץ גאלה • עלו בנות בית בגילה • לחגי זכריה ומלאכי נגלה • ולהם אל במחזה גלה • קץ זמן פרה ועגלה • ערוך מול גורן עגלה • זאת עשות כחוק מגלה • לטהר טמאת סורה וגולה • זממו בנות בתי הצרים • על צהיה סלע מבצרים • מפני טמאת תהום • מאצרים • רגלו בם • מלאות עברים • בתוכם נולדים ושם ברים • עד יגדלו בכח בגבורים • בעת יפריחו כבעלי דברים • יגישו למו איתני שורים • מדפינים להחזיק ילדים גבורים • ירכיבו על גבם דלתות • כאיש על דגלו באותות • על דרך שלוח לאתות • רגל מלהוציא חוץ מדלתות • בלי להאחיל בטמאת מיתות • דקרוק טהרות שמור בדתות • בידם כוסות אבן למלאות • מים קרושים בם לדלות • מי נדה לקצם להעלות • יעלו משם לבית עזרה • זכרים • משגיאות הרהור זכה • להוציא דשן השמור לעזרה • קנגון החבוי שם בחפירה • מלא מאז אפר פרה • לתשע מאות וששים לתפארה • יביאו

⁴⁾ מרונים, van רגן, de zijde, schonk van het dier, met krachtige bouten, evenals מרונים (Ps. 69,32), met sterke horens en klauwen.

⁵⁾ Gelijk eens Israël in de woestijn, zoo schoon; naar Num. 2,2.

⁶⁾ Een lijk verontreinigt niet alleen alles, wat daarmee onder één dak zich bevindt, maar ook menschen of voorwerpen, die een dak daarboven of over een gedeelte daarvan vormen; ook al is het begraven.

⁷⁾ De knapen waren volgens Thosephtha Para 3 niet ouder dan zeven of acht jaar: שיה ירא קרי.

⁸⁾ Van den uittocht uit Egypte, — op den tweeden Niesan daarna werd de roode koe verbrand, — tot het jaar, waarin Ezra de tweede koe bereide, waren juist 960 jaar. — Van de asch van alle tot nu toe bereide roode koeien bespatte men den priester gedurende de zeven dagen zijner afzondering. Daarvoor werd gebruik gemaakt van de op den Olijfberg gedeponeerde asch. Van de door Mozes bereide koe was natuurlijk slechts één kruik aanwezig, die op den Tempelberg bewaard werd, met de kruiken asch der latere koeien, die daar ter bewaring waren neergelegd.

een sterk gehoornden ram, daartoe bewaard, op welks kop een touw en een stok tot reiniging ¹⁾, tot reiniging van „dit volk”, dat den wijngaard der Thora bewaakt. Zij namen dan van de asch, die in het voorwerp was, en reinigden en heiligden den glans van mijn tempel, naar het voorschrift der Leer, die met roodfonkelenden wijn is vergeleken. Zij maakten bekend de kracht der overwinning van mijn leger, zij wieschen en reinigden mijne geheele gemeente en legden een verband op mijn schrijnende wonde ²⁾. De ijverige 'Ezra ³⁾ liep nu spoedig om mij kracht te geven, hij bereidde de tweede koe en versterkte mij en zoo werd de Eeuwige God, mijn Heer, geheiligd!

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

Niet uit te spreken is de macht Uwer wonderen, niet mede te deelen de grond Uwer wetten, niet te begrijpen de kracht Uwer daden, niet te openbaren de diepte Uwer wonderdaden, niet te genaken tot het verborgene ⁴⁾ Uwer eigenschappen, niet te onderzoeken Uwe diepzinnige raadselen, niet te verkondigen al Uw lof, niet openbaar te maken het geheim Uwer getuigenissen, — wat duidelijk schijnt, is voor ons verstand niet te begripen; wat schijnbaar ons geopenbaard is, is verborgen; wat verklaard schijnt, is verzegeld; wat met scherpzinnigheid reeds gevonden schijnt, is juist nog moeilijk te vatten; wat uitgehouwen schijnt, is slechts in omtrek aangegeven; wat schijnbaar gebrekkig is, is in overvloedige duidelijkheid meegedeeld; wat ongeoorloofd schijnt, is soms geoorloofd; wat zwart schijnt, is soms schitterend wit; wat ontbloot schijnt, is bedekt; wat in kleine munt schijnt omgezet ⁵⁾, ligt in groote stukken in de schatkamer; wat tot algemeene begrippen schijnt gebracht, is ons onttrokken; wat ons licht schijnt, soms het meest gewichtig. Gij zijt het, die uit verachte dingen kostbaarheden te voorschijn brengt; die uit wat verboden is, veel geoorloofd verklaart; die uit het onreine het reine doet ontstaan. [Gij hebt ons toegestaan] van het voor het gebruik ongeoorloofd vet, het hartvet ⁶⁾; van het bloed, de milt [en de lever], die geheel uit bloed bestaan ⁷⁾; van de vermenging van vleesch met melk, den melkuier; van uit twee soorten, wol en linnen, bestaande kleedingstukken, de hemelsblauwe wolsnoeren, Tsietsieth, aan een linnen doek ⁸⁾; terwijl de vrouw van een broeder ons verboden is, is er een voorschrift omtrent zwagerhuwelijk met de vrouw van den kinderloos overleden broeder; de gehuwde vrouw is verboden, de schoone krijgsgevangene daarentegen is den man geoorloofd ⁹⁾. Tegenover de onreinheid van de vrouw

¹⁾ Para 3.3. Om niet door een onreine de asch te doen aanraken, liet men de spatting op eene zijdelingsche manier geschieden.

²⁾ Een gewoon beeld voor vergeving der zonde; vgl. Jes. 1,6.

³⁾ Met het oog op 'Ezra 7,6, waar hij *כֹּהֵן מְדַבֵּר* genoemd wordt.

⁴⁾ Van *כֶּסֶן* van *כִּסְיוֹן* *כִּסְיוֹן* *כִּסְיוֹן*, Deut. 33,21.

אֵיל מִקְדָּן בְּמִטְרָה · בְּרֵאשׁוֹ חֶבֶל וְשׁוֹט טְהָרָה · לְטָהֳרַת זֹאת
בְּרִמִּים נוֹטְרָה : לְקָחוּ מֵעֵפֶר אֲשֶׁר בְּכֵלֵי · וְטָהְרוּ וְקִדְּשׁוּ הוֹד
הַיְבֵלִי · מִפִּי דַעַת יוֹן חֲכָלִילִי : יְדַעוּ כֹּהֵן נֹצִיחַ נְחִילִי · רַחֲצוּ
וְהוֹבּוּ כָּל קָהֳלִי · וְחִתְּלוּ חֹבֶשׁ עֹצֵב מִחֲלִי : רִגְלֵי מְהִיר עוֹד
לְאֵילִי · וּפְרָה שְׁנִיחָ עֵשׂ וְהִילִי · וְנִקְדַּשׁ אֱלֹהִים יְיָ חִילִי :
וּבְכֹן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה בִּי אִתָּה קְדוּשַׁת יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :
אֵין לְשׁוֹחֵחַ עֹצֵם נִפְלְאוֹתֶיךָ · אֵין לְהַגִּיד חֶקֶר דְּתוֹתֶיךָ · אֵין
לְדַכֵּן תּוֹקֶף מִפְּעֻלוֹתֶיךָ · אֵין לְפַעֲנָה עֹמֵק פְּלְאוֹתֶיךָ ·
אֵין לְעִמּוֹד עַל סֶפֶן מְדוֹתֶיךָ · אֵין לְחַקֹּר סוֹד חִירוֹתֶיךָ · אֵין
לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלּוֹתֶיךָ · אֵין לְגַלוֹת סוֹד עֲדוֹתֶיךָ : הַמְּפֹרְשׁוֹת
סְתוּמֹת · הַגְּלוּיֹת עֲלוּמֹת · הַמְּכּוּאָרוֹת תְּנוּמֹת · הַמְּשֻׁנָּנוֹת
עֲצוּמֹת · הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמֹת · הַחֲסֵרוֹת מִיָּתְרוֹת · הַאֲסוּרוֹת
מְתָרוֹת · הַשְּׁחֹרוֹת צְחֹרוֹת · הַחֲשׁוּפוֹת אֲטוּרוֹת · הַפְּרוּטוֹת
אֲצוּרוֹת · הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת · תְּקֵלוֹת הַמּוֹרוֹת · מוֹצִיא מְזֻלוֹת
יְקָרוֹת · מְתִיר מְאֻסּוֹרוֹת מְתָרוֹת · נוֹתֵן מְטִמְאוֹת טְהוּרוֹת :
מִן הַחֶלֶב · שׁוֹמֵן הַלֵּב : וּמִן הַדָּם · טָהוֹל (וּכְבֵּד) הַדָּם : וּמִבְּשָׂר
בְּחֶלֶב · כָּחַל הַחֶלֶב : מִכְּלָאֵי בְּגָדִים · תְּכֵלֶת בְּפָרִיז : מֵאֵשֶׁת
אָח · יְבוּם הָאָח : מֵאֵשֶׁת אִישׁ · יְפֵת תּוֹאֵר לְאִישׁ : מְטִמְאוֹת

⁵⁾ Vgl. onze uitdrukking : op kleingeld gegeven.

⁶⁾ Choellien 109b noemt JALTA, de echtgenoot van R. NACHMAN B. JAKOB, de dochter van den Resh-Galoetha MAR 'OEKBA, eene geheele reeks van verboden zaken op, waarbij de Thora iets, wat daarmede overeenkomt, heeft toegestaan. Daar wordt tegenover het verboden vet van *ree* het geoorloofde vet van *wild* gesteld. In nog andere punten wijkt KALLIER van die Thalmoeplaats af, volgens Thosaphoth t. a. p. op grond van Jeroeshalmie.

⁷⁾ T. a. p. wordt alleen de *lever* genoemd, die volgens de meeste uitgaven hier niet vermeld wordt. Vgl. Wajjikra Rabba 22. Shocher Tob 146. Misschien wordt met *Jeroeshalmie* wel Midrash Rabba bedoeld. (ר"ל)

⁸⁾ Wordt t. a. p. niet genoemd.

⁹⁾ T. a. p. wordt tegenover de verboden *gehuwde vrouw* gesteld de *gescheiden vrouw*, hoewel haar man nog in leven is; terwijl de heidensche krijgsgevangene tegenstelling is van het verboden huwelijk met eene gewone heidensche vrouw.

in haren staat van afzondering, staat de reinheid van hare maagdelijkheid¹⁾. — Uit het geoorloofde verklaart Gij iets verboden en uit het verbodene geoorloofd; uit het onreine rein en uit het reine onrein: een vlek van melaatschheid, zoolang zij klein is, brengt onreinheid; heeft zij zich over het geheele lichaam van den persoon uitgebreid, dan maakt zij hem niet langer onrein!²⁾ Zoolang de doode, ongeboren vrucht zich nog binnen hare woning bevindt [d. i. in het moederlijf], is zij niet onrein; verlaat zij [de vrucht] hare woning, dan maakt zij deze, de moeder, onrein³⁾. De bok van den grooten verzoendag [die ter eere des Eeuwigen geslacht en buiten den tempel verbrand werd] brengt verzoening over alle verontreiniging⁴⁾, terwijl hij de kleederen onrein doet worden van allen, die zich met hem bezig houden. De roode koe verontreinigt allen, die haar helpen behandelen, terwijl zij zelve bereid wordt om alle onreinheid te reinigen! Hare asch wordt eene bron van verontreiniging⁵⁾, terwijl zij reinheid brengt voor de hoofdbron van onreinheid! Zoo is dus niet te begrijpen het geheim Uwer leer, noch het zuivere van Uw voorschrift, noch de louterheid van Uw besluit. Dus vermag men het niet te verwisselen noch te ruilen, mag men niet te veel over de gronden nadenken noch er tegen protesteeren. Men kan het niet kennen noch bekend maken; wat zoudt gij weten van wat dieper is dan de afgrond?⁶⁾ Hare paden wisselen af, gij kent ze niet!⁷⁾ Het eene werd met zachte woorden gezegd, het andere als een koningsbesluit; het eene voor eene kleine vergadering, het andere in groote openbaarheid; het eene als onder een kus te kennen, het andere slechts door gloeiend verlangen te bereiken⁸⁾; het eene moet onderdrukt, het andere duidelijk uiteengezef worden; het eene mag in openbare voordrachten worden besproken, over het andere moet het stilzwijgen bewaard worden. En elk van haar uitspraken, waarbij de uitdrukking: *wet* gebruikt wordt, daarvoor mag men geen grond vragen noch zeggen: waarom is zij ingesteld? want zoo is zij gegeven met een het zwijgen opleggenden kus⁹⁾. Allen staan den verstandige duidelijk voor den geest, en al wie inzicht heeft, begrijpt ze, behalve de redenen van het gebod der roode koe, die niet te begrijpen zijn, en waaromtrent ieder wijze van hart te kort schiet om ze te begrijpen; hare onderwerpen zijn niet te begrijpen. En met evenveel namen als het goddelijk Thora-getuigenis is zij genoemd¹⁰⁾, met geen enkel offergeschenk is zij gelijk te

¹⁾ T. a. p. staat tegenover נרה דם טור, bij een jongen 33, bij een meisje 66 dagen na de eerste 7, resp. 14-daagsche periode na de bevalling.

²⁾ Lev. 13,12 en 13. Zie Thanchoema en Pesiktha.

³⁾ De ongeboren vrucht maakt, als טמאה בלוגה, de moeder niet onrein; is het kind ter wereld gekomen, dan is de moeder onrein, hetzij tenge-

נדה • טהרת בתולי אשה : מהתר אסור • ומאסור התר : מטמא טהור • ומטהור טמא : בהרת ממועט תטמא • פרהה בקלו עוד כל תטמא : המת בבית אינו טמא • יצא ממנו אותו מטמא : שעיר יום כפור מכפר על כל טמא • וכל מעסיקיו בגדים • מטמא : פרה אדמה עושה מטמאה • והיא עשויה לטהר כל טמאה : ואפרה נעשה אב הטמאה • והיא מטהרת אבי אבות הטמאה : ככן אין להבין סוד תורתך • ולא זקוק אמרתך • ולא צרוף גרותיך : ככן אין להמיד ולא להתמיד • אין להרהר ולא להרחר : אין לידע ולא לידע • עמקה משאול מה תדע • נעו מעגלותיה לא תדע : זו באמירה • זו בגזרה : זו באסיפה • זו בחסיפה : זו בנשיקה • זו בתשוקה : זו בכבישה • זו בהפרשה : זו בדרושה • זו בדרושה • וכל אמרה החקוקה בה חקה • אין להרהר ולומר על מה נחקקה • שבך נתנה בנשיקה : וכלם נכוחים למבין • וכל המשפיל יבין • הויז מטעמי פרה שאין להבין • וכל חכם לב ידל מבין • הפציה אין להבין : ובשמות תעודה היא נקובה • לכל קרבן שי לא

volge der bevalling, of, zoo het kind dood geboren wordt, ook door aanraking aan een lijk. Zie BUBER Pesiktha pag. 30, noot 9.

⁴⁾ Zie Sheboe'oth 12b.

⁵⁾ Een lijk en metaal, dat daarmede onmiddellijk in aanraking is geweest, is אבי אבות הטמאה; wat daaraan raakt, is evenals een aas van vee, wild of kruipend gedierte: אב הטמאה; bron van verontreiniging, die zich weer in ראשון, שני, רישון, bij Theroema ook tot שלישי, bij andere heilige spijzen zelfs tot רביעי vertakt.

⁶⁾ Job 11,8.

⁷⁾ Spr. 5,6.

⁸⁾ Sommige wetten zijn gemakkelijk te begrijpen, alsof zij door een kus van den een op den ander kunnen overgaan; anderen slechts door aanhoudende studie en krachtsinspanning te vatten, die in groote dorst naar kennis hare oorzaak vindt.

⁹⁾ Zie Thosaphoth, 'Aboda Zara 35a דפה את עליהן את דפה.

¹⁰⁾ Vijf: עגלה, פרה, בקר, אלף, שור; de Thora heeft vijf boeken.

stellen; want dezen zijn mannelijk, zij een vrouwelijk dier, om te reinigen de vlek van het gruwel-kalf¹⁾. Zij vervuilden hun Eer voor den zoon der koe, en waren afvallig als eene „weerspannige koe“; ²⁾ laat dus de moeder daarvan, dat is eene *koe*, komen en voor het volk tot verzoening zijn! ³⁾ Zij deden daarvoor hun aangezicht in gloed staan en waren „rooder van gebeente dan koralen“ ⁴⁾; laat dan de moeder daarvan komen, die *rood* is van uitzicht, en daardoor zal Israëls Vriend, die „blank en tegelijk rood“ ⁵⁾ is, hun aangezicht weer opheffen! Zij hebben het uitgehouwen, om voor hen te staan als volmaakt, en juist daardoor maakten zij zich schuldig, zoodat zij niet meer volmaakt waren; laat daarom de moeder ervan komen, de *volmaaktste* der volmaakten, en daardoor zal Hij, de volkomen Rots, reiniging brengen der volmaakte natie! Zij bogen zich neder voor een gehouwen beeld met allerlei gebreken en werden daarvoor gestraft, doordien zij met gebreken behept werden ⁶⁾; laat dan de moeder ervan komen, *waaraan geen gebrek is*, om af te spoelen de bloedschuld der „schoone, waaraan geen gebrek kleeft“ ⁷⁾. Zij dachten met het kalf ontroue te plegen en offerden daarvoor en wierpen daarmede het juk [der hemelsche Regeering] af; kome dan de moeder daarvan, *waarop nimmer een juk is gekomen* en worde hun als een juk op de schouderen gelegd! Zij rotten ter wille daarvan samen tegen den priester en in toorn werd de man, die het hoogepriesterschap zou waarnemen, tot uitroeiing veroordeeld ⁸⁾; kome dan de moeder daarvan en worde overgegeven aan den *priester* en daardoor worde verzoening verkregen voor de zonde van den priester! En evenals [het gouden kalf] in vuur verbrand werd ⁹⁾, zoo zal ook zij, de roode koe, in vuur worden verbrand. En gelijk dit gemalen en fijn gestooten werd tot gruis, zoo zal ook deze sijngestooten worden tot stof. En gelijk het stof daarvan in water werd geworpen, zoo zal de asch van deze in water worden geworpen. En evenals door dit drieduizend man van het rechtvaardige volk vielen, zoo zullen door deze vallen drie soorten ¹⁰⁾ ter wijding. En gelijk dit het reine volk bezoedelde, zoo maakt zij door aanraking iederen reine onrein. En gelijk dit het daardoor verontreinigde volk weer rein maakte, zoo reinigt zij den man, die onrein is geworden. En evenals de met het kalf bedreven misdaad verstrooid werd en voor ieder geslacht als zonde bewaard ¹¹⁾, zoo zal deze zijn ter bewaring tot onzondigingswater; om bloedschuld weg te spoelen en vlekken uit te wasschen, smetten te reinigen

¹⁾ Pesiktha, zie Thanchoema; daar staat: alle offers zijn mannelijk of vrouwelijk. Laat men het alleen op de *buiten den tempel* te verbranden offers slaan, of op die *der gemeente*, zooals in Pesiktha de lezing is, dan is de hier gegeven bepaling juist; dezen zijn inderdaad allen mannelijke dieren, *עירים* of *עירים*, bij de gemeente-offers ook *אילים*.

שׁוּהּ · שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נִקְבָּה · לְמַהֵר שְׂמֵצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה ·
הֵם הַמִּיּוֹר כְּבוֹד בְּבֶן פָּרָה · וְסָרְרוּ בּוֹ כַּפְּרָה · תָּבֵא אִמּוֹ אֲשֶׁר
הִיא פָּרָה · וְתִהְיֶה לְעֵם כַּפְּרָה · הֵם הַאֲדָרְמוֹ בּוֹ פָּנִים · וְאֲדָמוֹ
עֵצִים · מִפְּנִינִים · תָּבֵא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אֲדָמַת פָּנִים · וּבָה צֶה
וְאֲרוֹם יִשָּׂא פָּנִים · הֵם הַרְטוּהוּ הַיּוֹת צָג כְּתָמִים · וּבּוֹ חִיבוּ
מְהוּיֹת תְּמִימִים · תָּבֵא אִמּוֹ תְּמִימַת תְּמִימִים · וּבָה יִטְהַר תַּמָּה
הַצּוֹר תְּמִים · הֵם שִׁחְחוּ לְפָסֶל כָּל מוֹם · וְנִעְנְשׂוּ בּוֹ הַיּוֹת
בְּעֵלֵי מוֹם · תָּבֵא אִמּוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוֹם · לְהַרְיֵחַ דְּמֵי יָפָה
וְאֵין בָּהּ מוֹם · הֵם זָמְמוּ בְּעֵגֶל לְמַעוֹל · וַיּוֹפְחוּ לוֹ וַיִּפְרְקוּ עוֹל ·
תָּבֵא אִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עוֹל · וְתִנְתֵּן עַל שְׂכָמָם בְּעוֹל ·
הֵם נִקְהְלוּ עִבּוּרוֹ אֶל בְּהֵן · וְאִנָּף בְּהַשְׂמַד אִישׁ מִכְּהֵן · תָּבֵא
אִמּוֹ וְתִנְתֵּן לְבָהֵן · וַיִּכְפַּר בָּהּ עוֹן בְּהֵן · וּכְמוֹ כֹּאֵשׁ נִשְׂרָף ·
בֶּן בָּאֵשׁ תִּשְׂרָף · וּכְמוֹ טוֹחַן וְהַדֵּק עַד עֶפֶר · בֶּן תִּדָּק וְתַעֲשֶׂה
עֶפֶר · וּכְמוֹ הַשְּׂלֵךְ עֶפְרוֹ אֶל הַמַּיִם · בֶּן תִּשְׂלַךְ אֶפְרָה אֶל
הַמַּיִם · וּכְמוֹ נָפְלוּ בּוֹ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפֵי יוֹשֵׁר · בֶּן יִפְלוּ בָּהּ שְׁלֹשֶׁת
מֵינֵי כּוֹשֵׁר · וּכְמוֹ טִנָּף עִם טְהוֹר · בֶּן תִּטְמָא בְּמַגֵּעַ כָּל טְהוֹר ·
וּכְמוֹ טְהוֹר עִם בּוֹ נִטְמָא · בֶּן תִּטְהַר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא · וּכְמוֹ
פְּזֹר פִּשְׁעוֹ לְכָל הַזֶּה שָׁמֹר לְחֻטָּאת · בֶּן תִּהְיֶה לְמִשְׁמַרְתָּ לְמֵי
חֻטָּאת · לְהַרְיֵחַ דְּמִיָּם · לְכַבֵּם כְּתָמִים · לְנִקּוֹת טְנוּפִים ·

²⁾ Hoshéa' 4,16.

³⁾ Zie Thanchoema en Pesiktha pag. 40b.

⁴⁾ Klaagl. 4,7; door den wijn, dien zij ter eere van het gouden kalf dronken.

⁵⁾ Hoogl. 5,10.

⁶⁾ Ex. 32,35.

⁷⁾ Vgl. Hoogl. 4,7.

⁸⁾ Zie o. a. RASHIE Lev. 10,12.

⁹⁾ Ex. 32,20. Deut. 9,21.

¹⁰⁾ Cederhout, hysop en karmozijnkleurige wol.

¹¹⁾ (Ex. 32,34) wordt in Midrash aldus verklaard: telkens als God meent de zonden van eenig geslacht te moeten bestraffen, bedenkt Hij de bezondiging aan het gouden kalf en voegt een gedeelte van de daarmee verdiende straf aan de door ieder geslacht verdiende toe. (Sanhedrien 102a.)

en bezoedeling af te wisschen, zonden te doen bleeken, onreinen rein te maken, heiligen hunne heiligheid te doen behouden, te rechtvaardigen beladenen; met cederhout, ten behoeve van hen, die hoog hun takken spreiden gelijk de ceder; met hysop voor de als hysop nederigen; met karmozijnrood voor Israël, welks lippen karmozijnkleurig zijn¹⁾; met het sap van den worm, voor [het volk, tot hetwelk gesproken is:] „Vrees niet, Jakobs worm!”²⁾ Opdat de trotsche zich niet verheffe als de ceder; want zoo hij zich niet nederig denkt als de hysop en zich niet beschouwt als een worm, wordt hij niet rein door hysop en karmozijnworm; en zoo hij zijn hart niet uitstort als water, wordt hij niet rein door besprenkeling met water. Hoe zou zich verhoovaardigen dat „drooge gras” tegenover het „Vuur, dat vuur verteert”; hoe kan aanmatigend zijn een nog zoo fraai prijkende bloem, tegenover God, die „hoogverheven” genoemd wordt; die immers in trotsche hoogheid op Zijn troonwagen zit in den hemel; hoog boven al het hooge, verheven boven al het verhevene, Zich verheffend als een ceder boven al, wat zich verheven waant; toch nederig als hysop, afdalend tot alle gebogenen; Hij vormde in Zijne wereld vijf door macht verheven wezens: den stier onder het vee, den leeuw onder het wild, den arend onder de gevleugelden, den ceder onder de boomen, en den mensch over die allen³⁾. En de Koning is boven die allen verheven, is met meer hoogheid bekleed, dan zij allen; Hij hieuw ze uit aan Zijn vuurvonken-vlammenden troon, vier aan den hemelschen troon⁴⁾ en een aan den troon Gods op aarde⁵⁾. Want de hemelsche troon bevindt zich juist tegenover den troon op aarde, en wat er aan den hemelschen is, bevindt zich ook in den aardsehen; troon tegenover troon, tempel tegenover tempel, heiligdom tegenover heiligdom, woning tegenover woning, altaar tegenover altaar, zonen tegenover zonen, engelen tegenover engelen, dienaren tegenover dienaren, slaven tegenover slaven, scharen tegenover scharen, Cheroebiem tegenover Cheroebiem, duizenden tegenover duizenden, myriaden tegenover myriaden, heiligen tegenover heiligen, legers tegenover legers, huldigenden tegenover huldigenden, heiligenden tegenover heiligenden, en die heiliging ter eere des Heiligen uitspreken!⁶⁾

¹⁾ Hoogl. 4,3

²⁾ Jes. 41,14.

³⁾ Vgl. Chagiega 13b.

⁴⁾ Ez. 1,10: de Chajjoth aan den troonwagen hebben de gestalten van: een mensch, een os, een leeuw en een arend.

⁵⁾ Het heiligdom, dat van cederhout gebouwd was.

לְהַרְחִיץ | צוּאִים | לְהַלְבִּין הַטָּאִים | לְטַהֵר טְמֵאִים | לְקַדֵּשׁ
 קְדוּשִׁים | לְהַצְדִּיק עַמּוּסִים | בְּעֵץ אֲרֹז | לְעִנּוּפִים בְּאֲרֹז | בְּאֹזֶב
 לְנִדְבָאִים בְּאֹזֶב | בְּשָׁנִי | לְשִׁפְתוֹתֶיהָ בְּשָׁנִי | בְּתוֹלַעַת | לְאֵל
 תִּירְאֵי תוֹלַעַת | לְבַל יִתְנָאֵה מִתְנָאֵה בְּאֲרֹז | שָׂאֵם לֹא יִמָּד בְּאֹזֶב
 וַיִּחַשֵׁב בְּתוֹלַעַת | לֹא יִטְהַר בְּאֹזֶב וּבְשָׁנִי תוֹלַעַת | וְאִם לֹא
 יִשְׁפּוֹד לֵב בְּמִים | לֹא יִטְהַר בְּזִיקַת מַיִם | וּמֵה יִתְנָאֵה הַצִּיר
 יִבֶּשׂ | נוֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ | וּמֵה יְעוֹז צִיץ גָּאֵה | נוֹכַח אֵל
 גָּאֵה גָּאֵה | וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגִיאוֹה | גָּאֵה עַל גָּאִים | מִתְנַשֵּׂא
 עַל נְשָׂאִים | וּמִתְנָאֵה בְּאֲרֹז עַל מִתְנָאִים | וְעַנּוּ בְּאֹזֶב עַל
 נִדְבָאִים | וְצַר בְּעוֹלְמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גָאִים | שׁוֹר בְּבַהֲמָה |
 אַרְיָה בְּחַיָּה | נֶשֶׁר בְּמַעוֹפְפִים | אֲרֹז בְּעִצִּים | וְאֲדָם בְּבָקָם |
 וּמֶלֶךְ מִתְנָאֵה עַל כָּלָם | לְבֶשׂ גָּאוֹת מְבָלָם | הַקָּקֶם בְּכֶסֶם שְׂבִיבֵי
 אֵשׁ | אַרְבָּעָה בְּכֶסֶם מַעְלָה | וְאַחַד בְּכֶסֶם מַטָּה | כִּי כֶסֶם מַעְלָה
 מְכוּן בְּנֶגֶד כֶּסֶם מַטָּה | וְכֹל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה יֵשׁ בְּמַטָּה | כִּפְסָא
 מוֹל כִּפְסָא | הֵיבֵל מוֹל הֵיבֵל | מִקְדָּשׁ מוֹל מִקְדָּשׁ | זְבוּל מוֹל
 זְבוּל | מִזְבֵּחַ מוֹל מִזְבֵּחַ | בָּנִים | מוֹל בָּנִים | מְלָאכִים | מוֹל
 מְלָאכִים | מִשְׁרֵתִים | מוֹל מִשְׁרֵתִים | עֲבָדִים | מוֹל עֲבָדִים |
 צְבָאוֹת מוֹל צְבָאוֹת | כְּרוּבִים | מוֹל כְּרוּבִים | אֱלֹפִים | מוֹל
 אֱלֹפִים | רִבְבוֹת מוֹל רִבְבוֹת | קְדוּשִׁים | מוֹל קְדוּשִׁים | מַהֲנֹת
 מוֹל מַהֲנֹת | מַעֲרִיצִים | מוֹל מַעֲרִיצִים | מִקְדְּיָשִׁים | מוֹל מִקְדְּיָשִׁים |
 וּקְדֻשָּׁה לְקְדוּשׁ מְשֻׁלָּשִׁים | כִּכְתוּב עַל יַד נְבִיאָךְ וּקְרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר:

⁶⁾ Vgl. Shemoth Rabba 33, en 35 einde; zie Pesiktha Bejom Kallioth Moshé en Jalkoet I,370.

יוצר לפרשת החדש.

Deze tot teeken gestelde maand haastet Gij U boven allen te heiligen en daarin nieuwe hulp te brengen. Zij, die U als hun deel verkiezen, vragen U te heiligen en Gij heiligt hen, o God, vereerd in het heiligdom! Vernieuw dan nu hunne verlossing en verpletter plotseling Uwe vijanden, opdat iedere mond U verheffe en heilige. „Deze maand zij u in al uwe woonplaatsen tot erfdeel in uwe geheele vergadering,” [zegt] de Heilige!

Gij zocht deze uit alle maanden en gaaft haar den heiligen [Israël] tot erfdeel om daarin zich te heiligen. Gij bestemdte haar voor de edele vorsten, voor de hoogvereerde Ephrathieten ¹⁾, om daarin steeds te tellen tot dertig ²⁾. In deze maand brengt Gij ten val de aan slechtheid zich wijddenden en ontfermt U over Uwe heilige kudde in het allerheiligste huis. De herinnering aan Uwen eed tegenover de gezegenden [de aartsvaderen] hebt Gij den gezegenden tot erfdeel gegeven om hen te bevrijden uit de macht der verdrukkers. Gij, Begunstiger van armen en gedrukten, hebt U ontfermd over de vernederden, die U aanhingen. Met verstandige woorden verrichten zij lange gebeden ³⁾ en storten voor U hun hart uit, U huldigend op den eerste der maand. Mogen dan nu de gemeenten verzameld worden in het door uiterlijk schoon gekroonde [Tsjon] en daar zult Gij hunne smeekingen verhooren! Als zij de heerlijkheid van Uwen naam verheffen, in lied en bede ⁴⁾ hun gemoed uitstorten, op het feest, dat het eerste is in de opsomming der opgangsfeesten ⁵⁾. Mogen dan vóór U hoog aangeschreven zijn al de spruiten der in legerorde geschaarde stammen, als zij zang en loflied aanheffen. Hoe groot zijn de daden van Hem, die wonderdaden en teekenen verricht, voor de beminde en door Hem beschermde zonen! Zij werden gered uit de macht der Pathroesiem ⁶⁾, die hen verdrukten, en werden vereenigd om verheugd te zijn. Hunne haters vertraden zij in de zee en als in de perskuip vertraptten zij hunne hoofden, want op hun Beschermers ⁷⁾ vertrouwden zij! Jubelend in vreugde mogen zij zich verblijden in overrijk geluk en ontrokken worden aan alle smarten. De Bevrijder, God der geesten, die verheven is door allen lof ⁸⁾, moge het oor neigen tot de smeekingen! Hij doe hunne verdrukkers in de diepste afgrondkuilen vallen, en diep

¹⁾ אפרתים, eig.: uit Ephraïm afstammend, v. d. voornaam; zie Pirké R. Eli'ezer 45: elke voorname en vorst, die onder Israël opstond, wordt Ephrath genoemd; I Sam. 7,12 van David; I Kon. 11,26 van Jerob'am. Vgl. Roeth Rabba 2 en Wajjikra Rabba 2. — מגילת, van: מגילת, Hoogl. 4,1, vgl. Rabba t. p., dat het opvat als: *vormden een heuvel*; dus: zich verheffen. Anderen: een kale plek vormen, dus: *in het oog vallen*.

²⁾ Niesan heeft altijd 30 dagen.

³⁾ Machz. Romie: מעריכים, verrichten zij gebeden.

יוצר לפרשת החדש

קיג

ע"ס א"ב

אור יהוה החדש · אצת מכל · לקדש · ובו ישע לחדש ·
 בחרך תובעים אתך לקדש · ואתה אתם · מקדש ·
 אל גערין בקדש · גאלתם עתה תחדש · ושנאיך פתאום לחדש ·
 וכל פה ירומם ויקדש · החדש הזה לכם · בכל מושבותיכם ·
 נחלה בכל קהלכם · קדוש · דרשתו מכל תרשים · והנחלתו
 לקדושים · היות בו מקדשים · הזמנתו לשלישים · לאפרתים ·
 מגלשים · למנות בו עד שלשים · ובו תפיל קדשים · ותחמול
 על צאן קדשים · בבית קודש הקדשים · זכרון שבועת ברוכים ·
 הנחלת למבורכים · להושיעם · מיר מפריכים · הונן דלים ודכים ·
 חמלת על נמוכים · אשר אחרך משובים · טוב טעם · מאריכים ·
 ולפניך לב שופכים · בראש ירח ממליכים · יקבצו עתה
 מקהלים · ביופי תואר מכלולים · ושם תשמע פלולים · כבוד
 שמך מעלים · בשיר ובתהן מתפללים · בחשבון ראש רגלים ·
 לפניך יהו מסגלים · כל גועי רגלים · משוררים ומהללים · מה
 גדלו מעשים · לעשה נפלאות ונסים · לבנים אהובים ועמוסים ·
 נצלו מיר פתרוסים · אשר אתם מעשים · והעמתו היות
 שלשים · שזנאיהם בים דורסים · וכנת ראשימו רופסים · כי
 בגוהם היו חוסים · עולצי בשמחות · ישישו ברוב הצלחות ·
 ויתמלטו מכל אנחות · פודה אלהי הרוחות · המעלה בכל
 שבתות · יטה און לשיחות · צורריהם יפיל בשוחות · ונפשותם

⁴⁾ Machzor Romie: וכשהיך, met dringende bede, welke lezing mij juist voorkomt, dan בשר וכתחן.

⁵⁾ Niesan is volgens Rosh Hashana 2a de eerste maand voor de feestenberekening, zoodat, als sprake is van de drie opgangsfeesten, men met het in Niesan invallende Paascheest begint.

⁶⁾ Een der uit Mitsrajim, den zoon van Cham, voortgekomen Egyptische stammen (Gen. 10,14).

⁷⁾ בגוהם, eig.: op Hem, die hen uit den moederschoot deed te voorschijn treden.

⁸⁾ Machzor Romie: מכל שכחות, die verheven is boven allen lof, waarschijnlijk juist.

gebogen worde hun gemoed, als zij door allerlei rampen zijn getuchtigd! De Heilige, die liefde koestert tot¹⁾ de kudden en denkt het verbond met de machtigen [de stamvaderen], die vóór Zijn aangezicht in reinheid hun leven volbrachten, — Hij schepte behagen in de uitverkoren zonen, zoodat zij aan alle zijden en elken kant door Hem beschermd werden. Hij waakte over hen in den „beschermingsnacht“²⁾ en doodde ter wille van hen de eerstgeborenen en voerde hen uit, na hen tot vrijheid verlost te hebben. Wend U dan tot [Israël, dat spreekt:] „Ik slaap“³⁾, en red het uit de macht van het wellustige Babel, in de eerste der maanden van het jaar, o Heilige!

Indien het Nieuwemaansfeest met Shabbath Hachodesh samenvalt, wordt de Ofan van het Nieuwemaansfeest gezegd; zie blz. 73.

זולת.

Gij, o God, die wonderen doet, hebt om hunnentwille eerbiedwekkende daden verricht; Gij hebt U met tienduizend scharen geopenbaard om hunne onder banieren geschaarden uit wederwaardigheden uit te voeren. Zij zijn door U als jonge arenden gedragen, terwijl zij het in hun troggen bereide deeg droegen; zij waren vol van rijke gaven en aanschouwden Uwe genade met eigen oogen. De Algoede kroonde hen met den eere naam: „kinderen“, daar Hij de vrucht hunner handelingen kende; Hij leidde hen hun geheelen weg, boven allen verhief Hij hen, Hij vervulde al hunne wenschen; terwijl Hij die hun ongeluk beraamden, ten val bracht, spijzigde Hij hen met overvloedig Manna, en maakte hen verheven boven elke natie. Zij sperden hun mond open, liederen zingend, zij prezen de rechtvaardigheid van den Gevreesde en Eerbiedwekkende, met stemmen van dank en zangen zongen zij jubelliederen ter eere van den geëerden en eerbiedwekkenden Naam; om Zijn lof te doen klinken in vreeze, omgordden allen zich met kracht, om te verhalen het klieven der Schelfzee en te verheffen het dooden der eerstgeborenen.

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagén en vervolgt dan:

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennissen der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

¹⁾ Naar Machz. Romie lees ik: קדוש הושק עררים זכר . . . . enz. רצה . . . .

קיד יוצר לפרשת החדש

תהייתה שחות · בכל רע מוכחות · קדוש השק עררים ·
זכר ברית אבירים · אשר לפניו היו ברוכים · רצה בנים
מוכחרים · בכל צד ועברים · לפניו היות משמרים · שקד
עליהם בליל שמרים · וקטל למענם בכורים · והוציאם בפרות
מודררים · חן תפן באני ישנה · ותצילנה מעדינה · בראשון
לחדשי השנה · קדוש · הכל יודך

וכר"ה אומרין אופן של ר"ה.

זולת מיוסר ע"ס א"ב

אל עשה נפלאות · בעבורם עשית נוראות · גלית ברבבי
צבאות · דגלימו להוציא מתלאות · הם בנשרים נשואות ·
ומשארותם נושאות · זכר טוב מלאות · חסד בעיניהם רואות ·
טוב בנים בללם · יודע פרי מעללם · כל הדרך נהלם · לפני
כל התלילם · מלא כל משאלם · נואמי רעתם הפילם · שובע
מן האכילם · על כל אוס עלם · פצו פה בשירה · צדקו
לאיום ונורא · קול תודה וזמרה · רננו לשוררה · שם הנכבד
והנורא · שבוcho להעיד במורא · תקפו כלם להתאזרה · תנות
קריעת ים סוף ומכת בכורים להגבירה · עורת

הש"ץ חזר התפלה כרוך אתה עד ומנן

קרובות

מסוד חכמים ונבונים · ומלמד · דעת מבונים · אפתחה פי
בשיר ורננים · להודות ולהלל פני שוכן מעונים ·

²⁾ Den nacht van den 15 Niesan, Ex. 12,42.

³⁾ Hoogl. 5,2, zie Pesiktha Hachodesh, pag. 46b, waar deze woorden o. a. verklaard worden: *Ik slaap* in twijfel omtrent de verlossing, *maar mijn Hart, God, waakt*, om mij te verlossen. Vgl. Zohar, Emor, pag. 95a, waar het uitdrukkelijk met de Egyptische slavernij en de verlossing daaruit in verband gebracht wordt.

Mogen wij nog eenmaal naar U luisteren en scheppen uit de bronnen der hulpe; breng terug de blijdschap over Uwe hulp en laat ons waardig gekeurd worden den herlevingsregen! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

Het nemen en op het altaar brengen van den gebondene [Izak], bleef in herinnering; het middendoorsnijden in de stukken¹⁾ door den ijverigen Abraham, diende om de kolen van Loed²⁾ in gloed te zetten. Toen het fluisterend gebed der in het stof slapenden Hem aangenaam was, en het vermengde bloed dooreenstroomde³⁾, verhaastte en bespoedigde Hij den bepaalden tijd om den oorlog op te wekken tegen het Egyptische zeegedrocht⁴⁾. Het bericht omtrent het naar berekening koopen der paaschlammereen, die de gespaarden bijeenbrachten, — dat vernietigde de Kasloechiem⁵⁾, om hen in brand te steken als afgehouden doornen. De afgoden zouden in hun nietigheid toonen zij, die in weinige mannen geteld zijn; opdat de verheerlijking van den machtigen Koning niet zou verminderd worden, werd hun aangewezen zich te laten meetellen in de woorden: „indien het huis te klein mocht zijn”⁶⁾.

Deze maand moet door u worden in acht genomen naar het besluit der op den Moria-berg vergaderden; en met hen besluit dan God⁷⁾, om de drie teekens in deze maand in acht te nemen⁸⁾.

Deze maand werd bij hare maansvernieuwing uitgezocht en God heiligde haar door teeken en wonder; de geliefden, Zijn heilig volk, redde Zijne rechterhand en Zijn heilige arm!

De voetbank Gods [de tempel], die verbrijzelde de man van het linzenkooksel [Esau, Edom], moge op dezen dag opnieuw in rijkdom worden opgericht; dan zullen wij geschenken brengen in het heiligdom in de eerste maand op den eerste der maand!

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tzion! door alle geslachten, — Hallelloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

Veel hebt Gij gedaan en berekend en geteld, hebt goedgevonden⁹⁾ Uwe werken te volbrengen naar den maanloop; hebt haar het schoone lot beschoren tot teekenen en feestbepalingen te dienen; hebt haar als heerlijke bestemming aangegeven¹⁰⁾, het uitgangspunt te zijn voor kringloop en cyclus¹⁰⁾.

1) Bij het „verbond tusschen de stukken” Gen. 15,10.

2) Een der stammen van Egypte, Gen. 10,13.

3) Zie pag. 115, noot 6. 4) Ez. 29,3.

5) Ex. 12,4. Bij het genieten van het Paaschlam werden Hallel-liederen gezongen. Om dit nu in talrijke gezelschappen te doen, werden kleinere gezinnen bijeengevoegd en bereidden voor gezamenlijke rekening één lam. De dichter zinspeelt tevens op de uitdrukking: בריב עם דררת מלך.

6) Pesiktha Hachodesh 53b, Jeroesh. Rosh Hash. 1,3 wordt uit de woorden: בריב עם דררת מלך afgeleid, dat naar de bestemming door het Synhedrion, dat op den tempelberg zetelde, de feesten ook in den Hemel bepaald worden.

קטו קרובות לפרשת החדש

קטו

לך עוד נקשיבה • ממעיני הישועה נשאבה • יי שישו
ישעך לנו השיבה • ובתחית גשם נחשיבה • ברוך
אתה יי מהיה המתים :

קחת עלית עקר • היא נצבה בפקר • תויכת בתרי שקר •
רשפי לוד ליקר • רחש ישנים בערב • דם תבוסה
בעורב • קץ הש וקרב • לעורר בתנין קרב • שמע מכסת
פסחים • אשר פפו פסוחים • היא צמתה בסלוחים • להציתם
בקוצים בסוחים • תרפים ברי למעט • מנווי מתי מעט •
יי תוקף הדרת מלך מלהמעט • הרשם להמנות בואם ימעט •
החדש הזה לכם לשמור • בסכם אסופי הר מור • יי ואתם
אל יגמור • שלשת אתות בו לשמור :

דורש זה חדש בחדשו • לאות ולמופת קדשו • יי ידדי
עם קדושו • הושיעה לו ימינו ורוע קדשו :

היום • מגר גזיר ערש • בהיום הזה יחדש בגדש • יי ונוביל
שי בקדש • בראשון באחד לחדש :

ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה •
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא :

רבות עשית וחשבת וספרת • מפעלותיך פעול בסהר סברת •
לאותות ולמועדים חבלו שפרת • לתקופות ומחזורות

7) Volgens ARNHEIM: met het oog op Joël 2,23: om in de eerste maand te geven; anderen: Zoo Israël de drie teekenen macht neemt, met het oog op Synhedrion 11b: wegens drie redenen voegt men aan het jaar eene schrikkelmaand toe: wegens het nog niet rijp zijn der aren, het nog niet invallen der lente en wegens de boomvruchten, die anders tegen het Wekenfeest niet rijp zouden zijn.

8) Met ARNHEIM lees ik: בסהר סברת... וספרת. BEER leest het eerste keer: ספרת, het tweede ספרת, naar ik meen zonder goeden zin.

9) צורת, een werkw. van צפרת, kroon, sieraad (Jes. 28,5).

10) Hier natuurlijk niet: de vier jaargetijden, die zich naar de zon regelen, maar: den omloop der maan, in 29 dagen, 12 uren en 793/1080 uur; een cyclus, met, telt 19 jaar (zie Jotseroth pag. 72, noot 1).

Toen het aanbreken van den tijd der liefde¹⁾ genaderd was, werd Poet²⁾ door één en tien plagen³⁾ geteisterd; toen het voor Gods troon naderen van de bede der in Machpéla rustenden bereikt was, sloeg Hij 190 jaar over⁴⁾ en vond „deze“ [Israël] verademing. Hij, de gazelle⁵⁾, zag uit van uit de venstertraliën en legde een heeland verband door bloedvermenging⁶⁾; den tijd sloeg Hij over om groote daden te volbrengen, nieuwe en oude plichten⁷⁾ te vermeerderen. Hij vloog aan en zweefde neder en veranderde de tijdsbepaling; Hij ontwaakte, als had Hij geslapen, en werd wakker als uit den slaap; vol verlangen klopte Hij op de deur der slapende⁸⁾ om haar op te zoeken in de eerste der maanden van 't jaar!

Ook mij zult Gij eens beschutten met overschrijding en bescherming, als Gij den Lebanon-tempelberg⁹⁾ weer beschermt met het schild van Jinnon¹⁰⁾! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Hun, die op zich droegen het vermoeiende juk van het Egyptische kalf¹¹⁾, zeidet Gij uit hun leed een teeken van redding te toonen; hun schreien verhaastte den voor wonderen bestemden tijd en de vierhonderd werden bespoedigd¹²⁾ tot tweehonderd en tien! Het lam, in de struiken verward bij de offerande van den „rots“¹³⁾, diens aandenken werd vastgehouden en in herinnering bewaard; zoodat hij, als de door God gedragenen zouden komen in tijd van verdrukking, hun tot offer-geschenk bewaard zou blijven¹⁴⁾. Om een wonder te doen in tegenwoordigheid der vadersen, sprak Hij, het van af den tiende met touwen te binden¹⁵⁾; om daardoor het doorwaden van den Jordaan in teekens te verkondigen¹⁶⁾, diende het uitzien naar een lam voor ieder vadershuis.

¹⁾ Ez. 16,8: beeld, waarin Israël en zijne verlossing uit Egypte wordt vergeleken met de verzorging en opvoeding van een klein meisje. „Toen gij huwbaar werd en de tijd der liefde naderde“, d. i. toen God u der verlossing waardig keurde.

²⁾ Een der Chamitische stammen (Gen. 10,6).

³⁾ Een aan de zee en tien in Egypte; v. a. tien, waarvan één, מכת בכורות, tegen de negen anderen opweegt.

⁴⁾ Terwijl God bij het „verbond tusschen de stukken“ Abrahams nakomelingen een verblijf in Egypte van 400 jaren had voorspeld (Gen. 15,13), verlost Hij hen na een werkelijk verblijf van 210 jaar (naar de getalwaarde van ירו, Gen. 32,2). Hij verhaastte den bepaalden tijd (zie Pesiktha Hachodesh 47a naar aanleiding van Hoogl. 2,8: מרלג על הררים) met 190 jaar = de getalwaarde van ערס (80 + 70 + 40) en קין.

⁵⁾ God, Hoogl. 2,9. Zie Pesiktha Hachodesh 49a.

⁶⁾ God, Hoogl. 2,9. Zie Pesiktha Hachodesh 49a.

⁷⁾ God, Hoogl. 2,9. Zie Pesiktha Hachodesh 49a.

⁸⁾ Het Paasch-lam was eene herinnering aan het door Abraham in plaats van zijn zoon geslachte stuk kleinvee.

⁹⁾ Den 10den Niesan moest het Paaschlam gekocht en tot den 14den bewaard blijven, om dan te worden geslacht.

¹⁰⁾ De overtocht over den Jordaan onder Jehoshoea' had ook op den 10den Niesan plaats.

אַרְבַּע עַת דּוֹרִים כְּנִגְעָה • בְּאַחַת וְעֵשָׂר פּוֹט נִגְעָה • גִּישַׁת
צִקּוֹן מִכְּפַל כְּנִגְעָה • דִּלְג פְּעַם וְזֹאת רִגְעָה : הַשְּׁנִיחַ
עוֹפֵר מִחֶרֶד אַרְבּוֹת • וְחִתַּל אֶרֶץ כְּתָבָם תַּעֲרֹבּוֹת • זְמַן קִפְץ
עֲשׂוֹת רַבּוֹת • תְּדַשִּׁים וְגַם יִשְׁנִים לְהַרְבּוֹת : טָם וַיֵּדָא וְעַרְן
שָׁנָה • יִקְץ כִּישָׁן וְעַר כְּמִשְׁנָה • חָסַף וְדַפֵּק בְּפִתְחֵי יִשְׁנָה •
לְחַפְּשָׁה בְּרֵאשׁוֹן לְחֶרֶשִׁי הַשְּׁנָה :

לִי עוֹד תִּגְנוֹן • בְּפָסוּחַ וְגִנוֹן • חָסַף בְּגוֹנֵנְךָ לְבָנוֹן • בְּמִגְנַת
יָנוֹן • בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִגְן אַבְרָהָם :

אתה גבור עד להחיות מתים :

מְרִימֵי עוֹל עִגְלָה לְהִלְאוֹת • מִבְּאֵב הַגִּתָּה לְהִרְאוֹת אוֹת •
נִאֲקָה הַחִישָׁה קֶץ הַפְּלָאוֹת • נִחְצוּ לְמֵאֲתִים וְעֵשָׂר
אַרְבַּע מֵאוֹת : שֶׁהַמִּסְפָּד לְעֵקֶד צוּר • סִים זָכְרוּ בְּפִקֵּד נִצּוּר •
עַמּוּסִים כְּאֲתוּי לְעַת בְּצוּר • עֲרִימוֹ לְשִׁי יְהֵא עֲצוּר : פְּלֵא
עֲשׂוֹת נִגְדַת אֲבוֹת • פֶּן מִכְּעֵשׂוֹר לְאִסְרוּ בְּעֵבּוֹת • חָסַף צְלִיחַת
יִרְדֵּן בּוֹ לְהַתּוֹת • צִפִּית שֶׁהַ לְבֵית אֲבוֹת :

uwe beide bloedsoorten, toen zeide Ik tot u: leef door deze uwe twee bloedstortingen (Ez. 16,6). (Pesiktha הלילה כרזי הלילה pag. 63a).

⁷⁾ Hoogl. 7,14. In 'Eroebien 21b en Ber. Rabb. 72 worden deze woorden verklaard te doelen op de Israël voorgeschreven Godsdienstplichten. Zie ook Jalkoet t. p.

⁸⁾ Hoogl. 5,2; vgl. Pesiktha, Hachodesh pag. 46. Thanchoema Bo.

⁹⁾ Siphre Deut. 3,25; vgl. I Kon. 7,2.

¹⁰⁾ Ps. 72,17, door Midrash als naam van den Messias verklaard. Zie Jalkoet t. p.

¹¹⁾ Jer. 46,20. — Anderen: zij, die het juk oplegden om het kalf, Israël, (met het oog op Hoshéa' 10,11, waar Efraïm עילה genoemd wordt) te vermoeien.

¹²⁾ נִהְצוּ, van de uitdrukking: רדכר ... נרוץ, was dringend; (I Sam. 21,9) van הזר, verdeelen, zooals ARNHEIM vertaalt: tot op de helft verkort, moest het נִהְצוּ luiden.

¹³⁾ Abraham, met het oog op het vers Jes. 51,1: רכשו אל צור הצבתם.

¹⁴⁾ Het Paasch-lam was eene herinnering aan het door Abraham in plaats van zijn zoon geslachte stuk kleinvee.

¹⁵⁾ Den 10den Niesan moest het Paaschlam gekocht en tot den 14den bewaard blijven, om dan te worden geslacht.

¹⁶⁾ De overtocht over den Jordaan onder Jehoshoea' had ook op den 10den Niesan plaats.

Gij hebt haar tijd bepaald na 2448 jaar ¹⁾ en negenhonderd schrikkelmaanden voegdet Gij tot dien tijd in ²⁾. En dezen dag leerde Gij het volk, dat Gij hadt uitverkoren; daarom hebt Gij deze maand boven elke maand verheven, onderzocht Gij haar telling, vorschde hare bepaling na, deedt Gij haren watervloed opwellen, aanschouwdet hare wonderen, hebt haar feest hooge waarde toegekend en wordt Gij daarin geëerd en verheerlijkt,

Levende en Eeuwig bestaande, Eerbiedwekkende, Alverhevene en Heilige!

De vader aller zieners [Mozes] bad bij die verschijning, toen hem gezegd werd: „Aanschouw de gestalte dezer maansvernieuwing” ³⁾. [Hij bad namelijk] te mogen begrijpen de vastgestelde periode voor haren nieuwen omloop ⁴⁾ van zijn begin af, en den duur harer volheid tot zijn einde. God voegde Zich bij hem om haar hem te toonen; doch hij herkende haar uitzicht niet, totdat God hem haar met den vinger aanwees, — toen eerst begreep hij en zag haar. Haar schijnen, zes uur na hare wedergeboorte, doet hare gestalte duidelijk zichtbaar worden ⁵⁾; minder dan zes uren oud, is zij voor elk oog verborgen. Die haar verklaarden gezien te hebben, moest men aan een kruisverhoor onderwerpen; de getuigen moesten nauwkeurig ondervraagd worden; die naar waarheid mededeeling daaromtrent doen, eerde men; wie trachtten te bedriegen, moest men straffen ⁶⁾. Bij de maat gaf Hij hem aan, hoe hij hare dikte moest schatten; al ware het slechts een enkel haartje ⁷⁾, moesten [de leden der rechtbank], die in de poort zitten, [de getuigen] aannemen ⁸⁾. Hij schonk hem kennis en inzicht om het brave volk te onderrichten, te leeren de met verstand begaafden de verordeningen betreffende de maan. Om de feesten vast te stellen, de tijden te berekenen; hoe het te regelen met schrikkeljaren,

¹⁾ Dit is het jaar van den uittocht uit Egypte, waarin de afdeling van den kalender en het voorschrift aangaande de kalender-regeling gegeven werden.

²⁾ In een cyclus van 19 jaar zijn 7 schrikkeljaren, dus in 2448 jaar: $\frac{2448}{19} \times 7 = 901$ schrikkeljaren, terwijl het jaar 2451 weer schrikkeljaar zou zijn. De dichter noemt echter het ronde getal: 900. — Vgl. Pesiktha, Hachodesh pag. 43b.

³⁾ Mechilta, 130,1; Pesiktha Hachodesh 54b; Thancoema, Shemienie; Menachoth 29a. Deze maansvernieuwing zij u de eerste, het voorbeeld voor elke nieuwe maan (Ex. 12,2), dit leert ons, dat God hem de gestalte der nieuwe maan als het ware met den vinger aanwees. Het is ééne der drie zaken, die volgens Midrash, Mozes niet eer duidelijk werden, voordat God ze hem zelve had getoond.

⁴⁾ מולד is het oogenblik, waarop de maan haren omloop opnieuw begint, telkens na 29 dagen, 12 uur en $\frac{793}{1080}$ deelen.

⁵⁾ Zie Pesiktha t. a. p.: de nieuwe maan, die niet vóór 12 uur des middags invalt, kan den daaropvolgenden avond niet worden waargenomen. Zie BUBER's aanteekening d. t. p. In het begin der maand gaat de maan reeds in den vooravond op; zijn nu sinds den Molad nog geene zes uren verloopen, dan is de maansikkel nog te klein om voor het bloote oog

ק"י קדובות לפרשת החדש

קצו צפרת · לאלפים וארבע מאות וארבעים ושמונה זמנו
בארת · ובתשע מאות עבורים עדיו עפרת · והיום הורית לעם
אשר בחרת · לבן על כל חדש חדשו הנפרת · ספרו בקרת ·
קצבו הקרת · גזלו הקרת · פלאו סקרת · מוערו יקרת ·
ובו יקרת ונתקרת ·

מי וקנים נזרא ומרום וקדוש :

ראשי הרוחות אלעזר בירכי קליר.

*אבי כל הויה · כל בו במחנה · בנאמר לו חיה · תבנית
החדש הויה : להבין קצב מולדתו · מתחלתו · וארך
מלאתו · עד תכליתו : עמתו להראו · ולא הכיר מראו ·
עד באצבע הראו · אז בן וראו : זוהר לשעות יש · תאו
להתאשש · פחות מיש · כל עין יעיש : ראוי לבקר ·
עדיו להקר · מאמיריו ליקר · ממיריו לעקר : במרד לו שער ·
עביו איך לשער · עד שטיפת שער · יקבלו ישבי שער : ידעו
תבונה · לחוות לאום נכונה · להורות לידעי בינה · ערך
לבנה : רגלים לישב · זמנים להשב · בעבור איך לישב · וסוד

zichtbaar te zijn. — Zulke op ervaring en nauwkeurige waarneming gegronde astronomische regels dienden onzen Wijzen ter controleering van de verklaringen der getuigen, die beweerden de nieuwe maan te hebben gezien. Men wist dus door berekening, wanneer de Molad inviel, doch moest met de vaststelling van den nieuwemaansdag wachten, tot getuigen verklaard hadden de maan te hebben gezien. Die getuigen nu werden aan een gestreng verhoor onderworpen om de juistheid hunner verklaring boven elken twijfel vast te stellen (Rosh Hashana 20,23 en 24).

⁶⁾ Rosh Hashana 23b: Op een binnenplein te Jerusalem richtte men groote maaltijden aan voor de getuigen, om hen ook voor volgende keeren aan te sporen getuigenis te komen afleggen. — מניירי: die haar, de maandheiliging, uitspreken naar waarheid; het woord is gebezigd als woordspeling met: מניירי, die haar veranderen, onware mededeelingen doen.

⁷⁾ מניירי שער. Thancoema, Thazria' en Wajjikra Rabba 15,3 komt naar aanleiding van Job 38,25 voor, dat in het Arabisch of in eene andere taal שער synonymie is met שער.

⁸⁾ Indien de verklaringen der getuigen in zooverre juist blijken, dat de mogelijkheid bestaat, dat de maan ook maar ter breedte van een haardikte gezien kan zijn, moet men ze aannemen.

naar welke redenen men te luisteren had¹⁾. Vóór Zijn aanzicht stonden de heilige machtige engelen om getuigenis af te leggen aangaande de nieuwe maan; en God zelf omhulde Zich [als Rechter met een van schouwdraden voorzien kleed] in Zijn hemelsch heiligdom, gelijk [de aardse rechters] als zij de nieuwe maand ingewijd verklaren²⁾. God ondervroeg hen voor Mozes' oogen en controleerde hun getuigenis scherp door Zijne vragen; en allen riepen in Zijn hemelsch verblijf: „gewijd is de maand op haar tijd!” De tijd harer vernieuwing viel juist in op den vierden dag der week tegen den middag³⁾; doch niet vóór dertig omloopdagen was zij zichtbaar op de straten. Nu was de Godsgezant moedeloos en bevreesd, en was voornemens van uur tot uur een dag te tellen⁴⁾; doch de Rots zeide hem — en hij verheugde zich ermede —: van avond tot avond één dag te tellen⁵⁾. De vernieuwing van den omloop volgens zon en maan vielen op dien dag juist samen⁶⁾ en als bij het begin hunner schepping bevonden zij zich voor hetzelfde hemelvenster. De vrienden bevestigden het, zooals hun de overlevering was gegeven, te berekenen, de maanden door toevoeging van een dag vol te maken, of de nieuwe maand dadelijk [op den dertigsten dag] te heiligen naar de berekeningen, die zij gevonden hadden.

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen,

¹⁾ Zie pag. 116, noot 7.

²⁾ Pesiktha Hachodesh 55a: God hulde zich in het Tallieth en plaatste Mozes aan deze en Aharon aan gene zijde. Nu riep Hij Gabriël en Miechaël en liet hen als getuigen hunne verklaringen aangaande de maan afleggen en ondervraagde hen, gelijk dat in de Mishna (Rosh Hashana 23b) wordt beschreven. Eindelijk sprak Hij tot Mozes en Aharon: zoo zullen ook Mijne zonen de maanwijding uitspreken; nl. door een geleerde, (zoo mogelijk den patriarch), op getuigenverklaring en in het Tallieth gehuld.

³⁾ Woensdagmiddag even vóór 12 uur, zoodat de maan eerst zichtbaar werd Woensdagavond na zonsondergang. Donderdag was dus de 1ste Niesan. — Adar van het jaar van den uittocht uit Egypte had dus 30 dagen. Dit is de zin van het volgende. *מִיָּמֵינוּ* beteekent: *omloop*, periode; hier: *dag*. — De opvatting: *eerst dertig uren later werd zij zichtbaar*, gaat uit van de meening, dat Woensdag ten 12 ure 's middags de Molad zou geweest zijn; dertig uren later werd de maan zichtbaar, dat is dus Donderdag bij het vallen van den avond; dan zou echter niet Donderdag, maar Vrijdag 1 Niesan geweest zijn, wat in strijd is met de traditie, dat de uittocht op Donderdag zou hebben plaats gehad.

⁴⁾ Hij dacht, met den middag te moeten beginnen Niesan te rekenen en, van uur tot uur rekenende, de dagen te moeten tellen. Dan zou dus

קִיָּה קְרוּבוֹת לַפְּרֶשֶׁת הַחֹדֶשׁ

מִה לְהִקְשֹׁב: כְּפָנָיו צָנּוּ אֵילֵי קֹדֶשׁ לְהַעִיר עֲרוֹת הַדָּשׁ וְאֵל
נִתְעַטַּף בְּקֹדֶשׁ כְּמִקְדָּשֵׁי הַדָּשׁ: יְהִי בְדַקָּם לְעֵינָיו וְעוֹדוֹתָם
דְּרַקְדַּק בְּמַעֲנֵנוּ וְהִכַּל צִוְחוֹ בְּמַעֲנֵנוּ מִקְדָּשׁ הַחֹדֶשׁ בְּזַמְנֵנוּ:
קֶץ מוֹלְדוֹ חֵל לְהַקְצוֹת בְּיוֹם רְבִיעֵי בְּחֻצוֹת וְעַד שְׁלֹשִׁים
מְרוּצוֹת לֹא נִכְרַ בְּחֻצוֹת: לָאָה צִיר וּפְהַד וְתַר מֵעַת לַעֲת
סְפוּר אַחֵר וְצוּר פֶּץ לוֹ וְיַחַד מְעַרְב עַד עַרְב מְנוֹת אַחֵר:
יְלָדוֹת חֶרֶם וְסַחַר בּוֹ בְּיוֹם הַשְּׁבֹנֵן מִצּוֹ וּבִתְחִלַּת בְּרִיתָם בְּחֵלוֹן
אַחֵר נִמְצְאוּ רָעִים כְּנִתְנֵן לָכֵן מִסּוֹרֵת אֲמַצּוֹ לְחֹשֶׁב לְעֶבֶר
וְלִקְדָּשׁ סְפוּרוֹת בְּמַצְאוֹ:

יְהִי אֵל נָא לְעוֹלָם תּוֹעַרְץ וְלְעוֹלָם תִּקְדָּשׁ וְלְעוֹלָמֵינוּ עוֹלָמִים
תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא הָאֵל מְלֶךְ נוֹרָא מְרוֹם וְקוֹדֶשׁ בִּי
אַתָּה הוּא מְלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים מְלֹכוֹתוֹ נִצַּח נוֹרְאוֹתָיו שִׁיחוּ:

de eerste Niesan van Woensdagmiddag tot Donderdagmiddag moeten gerekend zijn, enz.

⁵⁾ Met het begin van den avond, d. i. naar Rabbijnsche opvatting den nieuwen dag, begint de maand, — niet in het midden van een etmaal; dus is Woensdagavond eerst de nieuwe maand ingetreden, Donderdag is Rosh Chodesh.

⁶⁾ Zooals wij reeds vroeger zagen, wordt het zonnejaar in vier jaargetijden, ieder van drie maanden, verdeeld. Naast de maanden volgens den *מִיָּמֵינוּ* omloop der maan, staan dus maanden *לְרִקְוָה*, naar dien der zon. In het jaar van den uittocht uit Egypte nu viel de intrede van de maand *לְרִקְוָה* Woensdagavond kort na zonsondergang. Op dienzelfden avond was, zooals wij gezien hebben, de nieuwe maan zichtbaar en dus viel de intrede der maand volgens den maanloop met dien volgens den zonnecyclus samen. — Hier met BEER en ARNHEIM te denken aan de *רִקְוָה*, den om de 28 jaren opnieuw beginnenden zonnecyclus, gaat reeds daarom niet, omdat het jaar 2448 het 12de van den 88sten zoodanigen cyclus is. In dit jaar was dus geene *רִקְוָה*; bovendien valt deze nooit op Woensdag, maar steeds op Dinsdagavond, zoodat de lofzegging Woensdagochtend wordt uitgesproken (Berachoth 59b). Zie Pesiktha t. a. p. In Pesiktha Rabbathie Hachodesh N°. 21 staat overigens duidelijk, dat de Thekepha, dat is de intrede van het nieuwe jaargetijde, viel in het begin van den nacht van Woensdag op Donderdag; de Molad der maan Woensdagmiddag 12 uur precies; zoo begonnen dus *de maand naar den maanloop en de maand naar de Thekepha* beiden in den avond, nl. van Woensdag op Donderdag. — *מִלְדָּה* = *לילית*. Volgens Joehasien, s. v. Moses, was de Molad Dinsdagnacht 2 uur 41 $\frac{1}{6}$ minuut. Dan zou *בִּצְרָה* moeten beteekenen: *middernacht*; overigens blijft de zaak dezelfde.

verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem; in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

De eerste is zij u, dat ten uwen behoefte overschrijde en in uw midden geheiligd worde — de Heilige!

Voor u is zij de eerste, gij, die als de oogappel wordt beschermd, opdat gij huldigt God, den Eerste en den Laatste, den Heilige!

De Heer heeft van af de oudheid deze tot eerste in den rij aangewezen; doch heeft de kennis ervan niet geopenbaard in het boek van de geboorte der oudheid¹⁾; Hij heeft het „U” het eerst bekend gemaakt om u er in te verdiepen²⁾. Er wordt geëischt, dat in deze maand dag en nacht gelijk zijn³⁾; dit bleef verborgen voor elk volk en elke natie en werd niet overgeleverd aan den eersten mensch. In die maand werd haar [Sara] de tijd der „wellust” gebodschapt⁴⁾, en op den bestemden tijd bloeide [uit Sara’s schoot] Izak, die met touwen [op het altaar] gebonden werd; daarom werden ook hare kinderen daarin door een heilsboodschap verblijd. De maand, die Hij den vroegeren geslachten niet had geopenbaard, bewaard om te verbergen nieuwe wonderen evenals oude⁵⁾, zij werd geplaatst aan het hoofd der nieuwjaarsdagen⁶⁾. Zij bepaalt de feesten voor de onder banieren geschaarden; de „oogen der gemeente” [het Synhedrion]⁷⁾ kwamen bijeen, en zonden boden uit⁸⁾; zij dient tot uitgangspunt der telling van de regeeringsjaren der koningen en van den rij der opgangsfeesten⁹⁾. — Men voegt eene schrikkelmaand in om haar op haar tijd te houden; boomen-bloei, arenrijpheid en lentebegin — daardoor bepaalt men het¹⁰⁾; die drie teekenen moeten samenwerken om haar te steunen. Zij werd geheiligd bij haar begin, en het derde ervan [den tiende], de helft [den vijftiende] en na de helft [de Pésachdagèn] ervan moet men in acht nemen; om de nieuwe maand gewijd te verklaren [op den eerste], vervolgens het Paaschlam te nemen [op den tiende], het feestoffer te brengen [op den vijftiende], den Omer

¹⁾ In Genesis, het Scheppingsboek.

²⁾ Pesiktha 53a wordt uit de woorden הדרש הוה לכם (Ex. 12,2) afgeleid, dat aan Israël alleen die kostbare schat werd toevertrouwd.

³⁾ Niesan moet in den tijd der voorjaars-nachtevening invallen. — Zie pag. 116, noot 7.

⁴⁾ In Niesan (en wel op den 15den) werd Izak geboren (Rosh Hashana 11a), dus werd een jaar te voren, eveneens in Niesan, de voorspelling door de engelen aan Abraham gegeven, die Sara aanleiding gaf tot de woorden: *nadat ik afgeleefd ben, zoude ik nog wellust hebben* (Gen. 18,12).

⁵⁾ „In Niesan werden zij uit Egypte verlost, in Niesan zullen zij ook in de toekomst verlost worden”. Rosh Hash. t. a. p.

⁶⁾ Rosh Hash. 2a: *er zijn vier nieuwjaarsdagen*; d. w. z. ten opzichte van verschillende zaken begint men het nieuwe jaar met vier uiteenlopende data; de 1ste Niesan is in de opsomming het eerst genoemd.

⁷⁾ Lev. 4,13 worden de woorden מיעי הערר door de traditie verklaard te doelen op het Synhedrion. Zie Siphra.

קרובות לפרשת החדש

קיט

ספרו עזו • פארוהו צבאיו • קדשוהו רוממוהו • רון שיר ושבח •
תוקף תהלות תפארתו •

חזן וקהל

ראשון הוא לכם • לפסח עליכם • להתקדש בתוככם •
קדוש •

חזן וקהל

לכם הוא ראשון • גצורי כאשון • להעריץ לאל אחרון •
וראשון • קדוש •

ע"ס א"ב

אדון מקדם תבנו ראש • בינו לא גל בספר תולדות ראש •
גלרו תחלה לכם לדרוש • דרש להשוות בו גיה •
ואישון • הופלא מכל עם ולשון • ולא הומסר לאדם הראשון •
זמן עדנה בו בשרה • הנוט לקצו עקוד למוסרה • טפיה בכן •
בו בשרו בשורה • ירח אשר לא פענח לראשונים • כמוס לצפון •
חרשים וגם ישנים • לראש הושם לארבעה ראשי שנים • מועדים •
מזמין לגדגלים • גועדים בו עינימו צירי רוגלים • ספור הוא •
למלכים ולרגלים • עבור מעברים לשמרו במועדו • פרה •
ואביב תקופה גם לועדו • ציון שלשתם יצרפו לסעדו • קדש •
בראשו ושלישו ורבו לשמור • לקדש לקחת לחגג לקצור •

⁸⁾ Niesan is eene der maanden, waarin boden uitgezonden werden om den juiststen dag van de intrede van Niesan bekend te maken; daarvan toch hing de bepaling van het Paaschfeest af (Rosh Hash. 18a).

⁹⁾ „1 Niesan is Rosh Hashana, met betrekking tot de koningen en de feesten” (Rosh Hash. 2a), d. w. z. met den eersten Niesan begint een nieuw regeeringsjaar; zoodat, indien een Israëlietisch koning zelfs in Adar aan de regeering is gekomen, men na den eersten Niesan daaraanvolgende in akten en officieele stukken spreekt van: het *voede* regeeringsjaar van koning N. N. — Het in Niesan invallende Paaschfeest is het eerste in den rij der feesten, zoodat bij het brengen der beloofde offers — wat, volgens éene meening, moet zijn geschied, voordat „de drie feesten” in hunne orde zijn verlopen, — men uitgaat van het Paaschfeest; als dus na de gelofte Pésach, Shaboe’oth en Soekkoth in deze orde zijn verlopen, zonder dat het beloofde gebracht is, dan heeft men het verbod van „nalatigheid in het brengen der verschuldigde offers” (Deut. 23,22) overtreden.

¹⁰⁾ Sanhedrion 11b. (Zie pag. 116, noot 7.)

te snijden [op den zestiende] en het feest ten einde toe te vieren; door alle geslachten is zij geteekend, en bewaard voor den Messias, die zal rijden op een ezel¹⁾. De inachtneming van het voorschrift met betrekking tot het derde ervan [den tiende] stond hun aan den Jordaan bij²⁾; de vlam van de helft ervan verdelgde de dreunende macht van Poel³⁾; de hulp van zijn 'Omersnijders hield den Jemieniet Mordechai staande⁴⁾.

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

סילוק.

⁵⁾ Hij, God, wordt genoemd Hoofd en Eerste⁶⁾; en Zijn woord wordt genoemd: hoofd en eerste⁷⁾; en Zijn feest wordt genoemd: hoofd en eerste⁸⁾; en Zijne uitverkoren plek wordt genoemd: hoofd en eerste⁹⁾; en Zijn erfdeel [Israël] wordt genoemd: hoofd en eerste¹⁰⁾; en hun vijand wordt hoofd en eerste genoemd¹¹⁾; en hun vriend wordt genoemd: hoofd en eerste¹²⁾; en hun verlosser wordt genoemd: hoofd en eerste¹³⁾. Zie, eens komt de tijd in de maand, die hoofd en eerste wordt genoemd¹⁴⁾, op het bepaalde tijdstip, dat hoofd en eerste is, dat Gd zal vooruittrekken aan het hoofd van Israël en als de Eerste¹⁵⁾ en den tempel blijvend zal vestigen op den voornaamste en eerste der bergen¹⁶⁾, en met Hem [de Messias], die geschapen is door den adem van den Voornaamste en Eerste¹⁷⁾; om uit te roeien de overblijfselen van den „roode” [Edom], den voornaamste en eerste¹¹⁾; om te doen ontwaken de rotsen¹⁸⁾, uitgehouwen uit den voornaamste en eerste [Abraham]¹²⁾; om nieuwe dingen te wrochten onder het volk, dat het voornaamste en eerste is; om in welgevallen aan te nemen de hernieuwde offergaven van het voornaamste en eerste [der volkeren, Israël]; om daarin een geschenk te brengen ter eere van den Voornaamste en Eerste¹⁹⁾. Dan worden de vroegere feiten niet meer herdacht, want nieuwe en oude wonderen worden dan nieuw in het leven geroepen, allerlei afwisselende wonderdaden; dan ontwaken alle slapenden en loven en zingen en doen allerlei liederen klinken. Dan zal men niet meer zeggen: „Zoo waar God leeft,

¹⁾ Zech. 9,9. Zie pag. 119, noot 5.

²⁾ De doortocht door den Jordaan had op den 10 Niesan plaats; Jos. 4,19.

³⁾ Volgens Pesiktha יתאמר ציון 129b, Shemoth Rabba, Jalkoet II N°. 5 e. a. p. werd Sanchérib, hier Poel genoemd, in den nacht van den 15den Niesan op de vlucht geslagen. II Koningen 19,35: בלילה ההוא, in dien bekenden nacht.

⁴⁾ Jalkoet II, 1058 wordt verhaald, dat Mordechai, toen Haman hem kwam halen, om op 's konings bevel hem in triomf door de stad te leiden, juist met zijne leerlingen de wetten van 'Omer behandelde. Dit geschiedde op 15 Niesan. Pesiktha, Ha'omer, pag. 71b.

⁵⁾ Vgl. Pesiktha, 28, pag. 185b; Ber. Rabb. 63, Shemoth Rabba 15.

⁶⁾ I Kron. 29,11 en Jes. 41,4.

ולגמור · רשם בכל דור · שמור הוא לרוכב על חמור :
שמירת שלישי בירדן עמדה · שלהבת חציו שאון פול
השמדה · תשועת קצירו ימיני העמידה :
ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע :

סילוק

הוא נקרא ראש וראשון · ונאמו נקרא ראש וראשון · ומועדו
נקרא ראש וראשון · ואווי נקרא ראש וראשון · ונהליו
נקראו ראש וראשון · ואויבם נקרא ראש וראשון · ואוהבם נקרא
ראש וראשון · וגואלם נקרא ראש וראשון · הנה העת יבא
בראש וראשון · בקץ אשר הוא ראש וראשון · לעבור בראש
וראשון · לכונו · נכון בראש וראשון · ואתו נוצר פרוח ראש
וראשון · למעקע שרדי ארמת ראש וראשון · לעורר צורים
החצובים מראש וראשון · לפעול חדשות בראש וראשון ·
לרצות חדוש תשורת ראש וראשון · להזכיל בו שי לראש
וראשון · ועוד בל יזכרו ראשונים · כי יחדשו חדשים וגם
ישנים · פלאים · מפלאים · משנים · וקיצו כל ישנים · מהללים
ומשוררים שירים · משירים · משננים · ולא יאמרו עוד חי יי

7) Ps. 119,160 en Deut. 10,4.

8) Ex. 12,2.

9) De tempel: Jer. 22,6 en 17,12.

10) Jer. 2,3.

11) 'Esau: Num. 24,21 en Gen. 25,25.

12) Abraham wordt אבד genoemd. Jes. 51,2.

13) De Messias, Jes. 41,27.

14) Rosh Hashana 11a: in Niesan zal Israël eens door den Mashiach verlost worden.

15) Miccha 2,13, ויעבר מלכם לפניו והי בראשם.

16) Jes. 2,2, wordt de tempelberg genoemd: *gevestigd boven de voornaamste bergen.*

17) Ber. Rabba 1: de Messias behoort tot de zaken wier bestaan, althans potentiëel, aan de schepping der wereld voorafging; Ibid. 2: de Geest van den Messias bestond reeds bij de Schepping.

18) De aartsvaderen, Jes. 51,2.

19) Ez. 45,18 v. v.

die [Israël naar zijn land] heeft gevoerd door een profeet¹⁾, maar: „Zoo waar God leeft, die *Zelwe* hen opgevoerd en gebracht heeft”²⁾; en dan zal God gelijk een leeuw brullen om mijn oorlog te voeren en nieuwe feiten te doen geschieden door de hand van den Profeet Elijahoe uit den stam Levie³⁾, om mij mijn moed te hergeven en mijn binnenste nieuwe kracht te schenken. Dan zal Hij doen ontspruiten den spruit met zeven namen⁴⁾ en met hem zullen zijn de zeven herders⁵⁾; dan zullen der natie zeven zaken opnieuw geschonken worden⁶⁾ en zeven zeventallen zal hij voor hen verborgen blijven⁶⁾; daarna zal hij zich weder openbaren aan de heiligen des volks, die zich met hem geheiligd zullen hebben, doch niet aan de kudde van het kleinvee der heiligen, tot na verloop van zes maanden, totdat de „eerste van de nieuwemaansdagen”, [de eerste Niesan] komt; en dan verschijnt Hij aan de gemeente der heiligen, die overgebleven zijn van het dwangjuk der aan slechtheid zich wijddenden; hen doet Hij nieuwe teekenen aanschouwen, om een nieuwen hemel te doen ontstaan, om te zalven het allerheiligste, een deur te openen voor de heiligen op Shabbath- en Nieuwemaansdagen⁷⁾. Dan zal God gebieden de hernieuwing van den dienst op het Nieuwemaansfeest, wat men op den eerste van elke maand ten offer moet brengen; en de dienst van de eerste aller maanden [Niesan], zal den rij openen van alle maanden; want gelijk zij was de eerste in den rij der maanden, zoo zal zij ook de eerste zijn van alle maanden. Daarin zal iets nieuws gedaan worden, daar eene nieuwe aarde zal worden geschapen⁸⁾, eene nieuwe wet zal worden gegeven⁹⁾, een nieuw verbond worden gesloten¹⁰⁾, eene nieuwe schepping zal worden geschapen, en een nieuwe geest hen bezielt, om een geschenk te brengen, eene nieuwe gave. Zon en maan worden vernieuwd en hun licht wordt zeventvoudig gemaakt¹¹⁾, tweemaal 's jaars vernieuwt het zich. God houdt Zijne Majesteitsverschijning binnen de greuzen der nieuwe poort¹²⁾, en Hem wordt een nieuwe naam toegevoegd, gelijk den naam der stad, van af den geheiligden dag¹³⁾.

1) Vgl. Jer. 23,7 en 8. Daar is de gedachte, dat de verlossing uit Egypte op den achtergrond zal treden voor den grootschen indruk der toekomstige bevrijding. De dichter legt hier meer den nadruk op Gods eigen ingrijpen ten behoeve van Israël, terwijl bij den nittocht uit Egypte alles door de hand van Mozes geschiedde.

2) Volgens eene traditie is Pienechas en Elijahoe dezelfde persoon. Jalkoet, begin Pienechas.

3) Mashiaeh heeft zeven namen: יתן, שילה, משיח, דוד, יתן, שילה, משיח.

4) Miccha 5,5; volgens Soekka 52b: Adam, Sheth, Methoeshélach, Abraham, Jakob, Mozes en David.

5) Bamidbar Rabba 15, Joma 52b worden vijf zaken genoemd, die in de toekomst aan Israël hergeven zullen worden: de arke, de luchter, het hemelsche vuur, de heilige profetische geest en de Cheroebim; Jeroesh. Tha'anieth 2,1 worden genoemd: de arke, het hemelsche vuur en de heilige geest, benevens: de Oeriem en Thoemmiem, en de zalfolie. Com-

אֲשֶׁר הֵעֲלָה בְּנְבִיא • כִּי אִם הִי יִי אֲשֶׁר הֵעֲלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא •
 וְאִז אֵל יִשְׁאֵג בְּלִבִּיא • לְעֶרְוֹךְ קִרְבִּי • חֲדָשׁוֹת לְהִבִּיא • בִּיד
 אִישׁ נְבִיא • מִשְׁבֵּט לִוִּי • לְהִשִּׁיב לִבִּי • לְחֲדָשׁ קִרְבִּי • וְיִצְמִיחַ
 צִמְח נְקֹוֹב שְׂבַעָה • וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוּעִים שְׂבַעָה • וְיִחְדְּשׁוּ לְאוֹם
 דְּבָרִים שְׂבַעָה • וְיִתְכַסֶּה מֵהֶם שְׂבַעִים שְׂבַעָה • וְיִשׁוּב וְיִגְלָה
 לְעַם קְדוּשִׁים • אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מִקְדָּשִׁים • וְלֹא לְעַדְרֵי צֹאן
 קְדָשִׁים • עַד קֵץ שְׁשָׁה חֳדָשִׁים • עַד בֹּא רֵאשׁוֹן לְרֵאשֵׁי חֳדָשִׁים •
 וְאִז יִרְאֶה לְעֵדֶת קְדוּשִׁים • הַנְּשֹׂאִרִים • מֵעוֹל קְדָשִׁים • וְיִרְאֶה
 לְמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים • לְחֲדָשׁ • שְׁמַיִם חֲדָשִׁים • לְמִשׁוֹחַ קְדָשׁ
 קְדָשִׁים • לְפִתּוֹחַ דֶּלֶת לְקְדוּשִׁים • בְּשִׁבְתוֹת וּבְחֲדָשִׁים • וְאִז
 יִצְוֶה חֲדוּשׁ עֲבוֹדַת חֲדָשׁ • מֵה לְהַעֲלוֹת בְּרֵאשׁ כָּל חֲדָשׁ •
 וְעֲבוֹדַת רֵאשׁוֹן כָּל חֲדָשׁ • הִיא תִקְדָּים תִּחְלָה לְכָל חֲדָשׁ • כִּי
 כִּמוֹ הָיָה רֵאשׁ לְכָל חֲדָשׁ • בֶּן יִהְיֶה רֵאשׁ לְכָל חֲדָשׁ • וְתַעֲשֶׂה
 כּוֹ חֲדָשָׁה • לְבִרְאֵת אֶרֶץ חֲדָשָׁה • לְהַנְתֵּן דַּת חֲדָשָׁה • לְכִרוֹת
 בְּרִית חֲדָשָׁה • לְהַבְרָאוֹת בְּרִיהַ חֲדָשָׁה • לְהַתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה •
 לְהוֹבִיל כּוֹ שֵׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה • וְחִמָּה וּלְבַנָּה תִתְחַדֵּשׁ • וְאוֹרִם
 שְׂבַעֲתַיִם יְחַדֵּשׁ • שְׁתַּיִם בְּשִׁנָּה יִתְחַדֵּשׁ • וְיִצְמַצֵּם שְׂכִינָתוֹ בְּתוֹךְ
 שְׁעַר חֲדָשׁ • וְיִקְרָא לוֹ שֵׁם חֲדָשׁ • בְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמִּקְדָּשׁ •

bineert men deze twee recensies, dan krijgt men zeven. Anderen maken uit Joma 21b en Horajoth 12a op, dat bedoeld zijn: de arke, de steenen tafelen, het verzoendeksel, de Cheroebim, Aharon's staf, de kruik Manna en de heilige geest.

9) Vgl. Daniël 9,25, zie RASHIE Dan. 12,12, waar de lezing luidt: שְׁבוּעִים שָׁבָע. Volgens Pesiktha Hachodesh 49b zal de Messias gedurende 45 dagen na zijne eerste verschijning onzichtbaar blijven.

7) Ez. 46,1.

8) Jes. 66,22.

9) Jalk. II,296.

10) Jer. 31,30.

11) Jes. 30,26.

12) Ez. 44,2.

13) Pesiktha, Sos Asies, pag. 148a; Baba Bathra 75b: Jerusalem wordt, zooals uit Ez. 48,35 blijkt, ה' genoemd; evenzoo de Messias: ה' צדקו (Jer. 23,6).

Dan krijgt het volk een nieuw hart, om met hun mond te zingen een nieuw lied, een lied, geroemd en geprezen, boven elken zang geloofd en geheiligd ¹⁾. Want der engelen zangen, die lied en lof doen klinken, — zijn tegen dit lied niet bestand! En der machtigen prijzing, die met geweldige stemmen juichen, — uit tegenover dit lied geen klank! En het dreunen der sphaerenzielen, die, zoo hun het verlot wordt verleend, het heelal in hun kringloop konden meeslepen, — vormt geen kroon ²⁾ tegenover dit lied! En de vreesselijke Cheroebim, die daar staan om Gods troon als de knapen, — tegenover dit lied vermeerderen zij hun lofzang niet! En de stralende Ofanniem, die viervoudig van aangezicht zijn, behalen geen eer tegenover dit lied! En de menigte der engelensharen, die de Majesteit Gods verkondigen, — tegenover dit lied vereenigen zij zich niet tot een engelenkoor. En de vergadering der ontzagwekkenden, die als gepolijst koper vlammen schieten, bezingt niet Zijn roem tegenover dit lied! En de met de vleugelen ruischende heiligen, die elken morgen zich vernieuwen, — tegenover dit lied spreken zij geene heiliging uit! En de Shin-anniem, die met donderend geluid hun lied zingen, die nooit hun wijze veranderen, — tegenover dit lied laten zij geen melodie weerklinken! En de schrikwekkende Serafiem, die in één oogeblik alles verbranden, — tegenover dit lied bewegen zij zich niet! Want alle legers Zijner dienaren en heiligen zullen Zijn heilig volk Israël heiligen; en ook de menigte der engelensharen zullen Israël huldigen, dat Hem in lieflijke zangen hulde brengt; en de snel loopende troepen van vlammeende vuurwezens zullen hunne kracht versterken; en die gloeien als losgelaten bliksemschichten, zullen hun aangezicht doen stralen; en terwijl zij zich buiten Israëls rijen ophouden, verlustigen zij zich in hunne liefdebetuigingen; doch tot de ruimte, waarbinnen Israël mag naderen, mogen zij niet komen; door hun vuur zouden zij verbranden, aan hun kolengloed zich verschroeien, en bij hun roemgezing verstommen zij. En op het oogeblik, waarop Israël zijn zang begint, zwijgen de engelen; en ten tijde waarop het zijn lied eindigt, beginnen zij; en wanneer Israël zijn lofzang heeft volbracht, huldigen zij; en als dan Israël zwijgt, spreken zij de heiliging uit; en als Israël stilzwijgen bewaart, heffen zij een drievoudig „heilig” aan!

Gelijk door Uwen profeet is geschreven: En de een riep den ander toe en zeide: Heilig enz.

¹⁾ Zie Jalkoet Jes. 26 II, N°. 296. Israël heeft den voorrang vóór de engelen; een denkbeeld, dat wij ook reeds in den טילוק van פרשת זכור hebben ontmoet.

וַיִּנְתֵּן לְעַם לֵב חֲדָשׁ · לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חֲדָשׁ · שִׁיר מְפֹאָר
וּמְחֻדָּשׁ · עַל כָּל שִׁיר מְהַלֵּל וּמְקַדָּשׁ : כִּי שִׁירֵי אֱרָאִלִים ·
אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבַּחוֹת מְהַלְלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא הָלִים : וְנִצּוּחַ
אֱלִים · אֲשֶׁר קוֹל הַמֶּלֶךְ צוֹהֲלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְמַלְלִים :
וְרִבְּךָ גִּלְגָּלִים · אֲשֶׁר אִם הֲרִשׁוּ כָל גּוֹלְלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה
לֹא כוֹלְלִים : וְאִמַּת כְּרוּבִים · אֲשֶׁר הֵם צָנִים בְּמוֹ רוּבִים ·
לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְרַבִּים : וְהִדְרַת אוֹפָנִים · אֲשֶׁר הֵם מְרַבְּעֵי
פָּנִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא סוֹפָנִים : וְהַמּוֹן גְּדוּדִים · אֲשֶׁר הֵם הוֹד
אֵל מְגִידִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא נֶאֱגָדִים : וְסוּד עִירִין · אֲשֶׁר
כַּעֲזֵן קָלֵל בְּעָרִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאָרִים : וְרִגְשׁ קְדִישִׁין ·
אֲשֶׁר לְבַקְרִים מִתְחַדָּשִׁים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְקַדִּישִׁים : וְנַהֵם
שְׁנֵאֲנִים · אֲשֶׁר מַעֲמָם לֹא מִשְׁנִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מִשְׁנָנִים :
וּפְחַד שְׂרָפִים · אֲשֶׁר בְּרִנֵּעַ כָּל שׁוֹרְפִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים :
כִּי כָּל מַחְנוֹת מִשְׁרָתִים קְדוּשִׁים · מִשְׁרָתוֹ יְהוּ מְקַדִּישִׁים · וְגַם
הַמּוֹן צָבָא מְלָאכִים · מְנַעֲמִיו יְהוּ מְמַלְכִים : וּמְרוּצוֹת חֵיל זָקִים ·
כַּחֵם יְהוּ מְחֻזְקִים · וְזִיו מִשְׁלַח בְּרָקִים פְּנֵיהֶם יְהוּ מְבָרִיקִים · וְהוֹצֵחַ
לְמוֹ הוֹיִם · מִתְעַלְסִים בְּאֶהָבִים · וְעַד מְהִיצָתָם לֹא בָאִים בְּאִשׁ
נְלָהָבִים · וּבְגַחְלָתָם נְכוּיִם · וּבְפֶאֶרֶם הֵם נְאֻלָּמִים : וְעַת כִּי יִתְחַלּוּ
יְחִישׁוּ · וְעַת כִּי יִתְכִּילוּ יְחִילוּ · וְעַת כִּי יִגְמֹרוּ יַעֲרִיצוּ · וְעַת כִּי
יִחֲשׂוּ יִקְדִישׁוּ · וְעַת כִּי יִשְׁתַּקּוּ יִשְׁלְשׁוּ · קְדִישָׁה מְשַׁלֶּשֶׁת :

כְּתוּב עַל יַד נְבִיאָךְ וּקְרָא זֶה אֵל זֶה וְאָמַר קְדוּשׁ קְדוּשׁ קְדוּשׁ וּגְו'

²⁾ De lofliederen, door Israël en de engelen aangeheven, vormen als het ware een kroon om Gods slapen.

מוסף.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagen.

DE EERSTE maand hebt Gij uitgekozen ¹⁾ voor den bloesem der Ieliën ²⁾ [Israël], aangewezen om uit den doodsluimer de slapenden op te wekken, wanneer Gij gedenkt het verbond met de vroegere geslachten en Gij verbergt nieuwe zoowel als oude zonden. Gij hebt haar geopenbaard in de duidelijk sprekende wet en haar vastgesteld als eerste van de vier begindagen van een jaarkring ³⁾.

Vier nieuwjaarsdagen hebt Gij, die „Deze, mijn God“ genoemd wordt, in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener verklaard ⁴⁾; gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; bescherm ons onder Uw schild in deze maand. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

VOOR TSON zult Gij eens vrijheid spoedig brengen in deze maand, om het veelbelovende woord aangaande het heerlijk schijnende licht, dat dan verduisterd wordt ⁵⁾, te verwezenlijken; de maand is het, waarin de reddingen samenvielen ⁶⁾, die hen, die op Hem vertrouwen, kracht geven; en met deze maand beginnen zij en worden al grootscher, daar zij bestemd is tot hoofd der vier jaargetijden. Vier jaargetijden in het jaar, — hun licht zult Gij vernieuwen gelijk in den beginne; zooals wij gehoord hebben, zoo verleen ze ons spoedig weder; doe ons herleven door Uwen regen in de eerste der maanden des jaars! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven!

Hierna wordt de Kedoessha gezegd en draagt de Voorlezer voor tot וקדוש אלה.

ZIE, deze, de Messias, komt bij tusschenpoozen ⁷⁾, bestemd om te verlossen hen, die in de verschillende landen verdrukt worden; in deze maand is het, waarin de regenstroomen zich zullen ontlasten om in overvloed van water de ledige regenbakken te vullen, de planten te drenken en de gewassen, en de lammeren van Israëls kudde daardoor op te richten bij de vier beslissingstijden ⁸⁾. —

¹⁾ Vgl. Jes. 44,14: וַיִּבְחַר לוֹ, wat door sommigen verklaard wordt: hij doet zijne keuze.

²⁾ Hoogl. 2,1.

³⁾ Rosh Hashana 2a; zie pag. 119, noot 6 en 9.

⁴⁾ יהוה, Gij, o God, die Ex. 15,2: יהוה אלי genoemd wordt, hebt het uit de Thora en de steenen tafelen, die aan beide zijden van Ex. 32,15, beschreven zijn, verklaard. Vgl. Menachoth 53b.

⁵⁾ Zech. 14,6. Zie Jalk. t. p. Het eerste קָמַת is van het Thalmoedische קָמַת, dat opkomen, bovendienrijven beteekent en moet met de volgende woorden verbonden worden; וְקָמַת is omschrijving van het bij Zech. t. a. p. gebezigde קָמַת (naar den כתיב): zij zullen verduisterd zijn.

מוסף לפרשת החדש

קבג

הש"ץ תווד התפלה מברוך אתה עד ומגן:

מיוסד ע"ס א"ב כפול אלא שהקדים לכל חירו תיבה מן פסוק ראשון לציון וכו'.

ראשון אמצרת לפרח שושנים · אמוץ לעורר מדרם ישנים ·
 בזכרך ברית ראשנים · בצפון חדשים גם ישנים ·
 גלותו בדת שנונים · גזר ראש לארבעה ראשי שנים ·
 היו ארבעה ראשי שנים במחורה · בארת זה מזה לחורה ·
 באשר שמענו בן עזר נחזה · גנננו במגן פחדש הזה · ברוך
 אתה יי מגן אברהם:

אתה גבור עד להחיות מתים:

לציון דרור חשתה בו קפות · דבר אור יקות לקפות ·
 החדש אשר ישועות בו מקיפות · החוסים בו מתקיפות ·
 ומנו מתחילות ותוקפות · וועד ראש לארבע תקופות ·
 היו ארבע תקופות בשנה · תחדש אורם בכראשנה · באשר
 שמענו בן עזר חיש נא · החינו בגשם בראשון לחדשי השנה ·
 ברוך אתה יי מחיה המתים:

נעריצך עד וקדוש אתה:

הנה זה בא לפרקים · זמון לגאול רצוצי ארקים · החדש
 אשר רביבים בו מריקים · חשרת מים למלאות רקים ·
 טיעות לרוות וירקים · טלאים בו להקים בארבעה פרקים:

⁶⁾ Zie Rosh Hash. 11a. מקופות, hier in onzijdige beteekenis, *samenvullen*, in den Thalmoed dikwijls: samenbrengen, naast elkander leggen. Zie Betsa 32b, Choellien 46b en 50a e. a. p.

⁷⁾ Zie pag. 121, noot 6. Na zijne eerste verschijning zal de Messias een tijdlang (45 dagen) verborgen blijven om zich dan opnieuw te openbaren. Zie Pesiktha Hachodesh pag. 49b.

⁸⁾ Rosh Hash. 16a: op vier tijdstippen in het jaar worden over het bestaande beslissingen genomen: op het Paaschfeest over de landbouwproducten enz. — Tot het einde van Niesan wordt het vallen van regen nog als gunstig beschouwd; Tha'anieth 5a, 12b; vooral met het oog op het verkrijgen van drinkwater voor den zomer.

De vier beslissingstijden, zooals Gij, die „deze mijn God” genoemd wordt, ze in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; dan zullen wij U als den Heilige prijzen in deze maand! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, heilige God!

*De Voorlezer vervolgt Tikkantha tot Mekaddeshé Shemécha.
(Op het Nieuwemaansfeest: Attha Jatsartha).*

ZIE, ZIJ ZIJN HET: de gezegende dagen; vroege en late regen komen op hun bepaalden tijd ¹⁾ om kracht te geven aan de teedere aren, zoodat men de volle halmen kan roosteren, aren en ontbolsterde korrels ²⁾. Om luide te verkondigen de werken Gods, die uit de hemelvensters neerziet ³⁾, leest men vóór Zijn aangezicht de stukken der vier afdeelingen ⁴⁾. De vier afdeelingen zal ik luide lezen en verhalen van de gaven van den bloesem der lelie [Israël]; zooals wij ze gehoord hebben, zoo verleen ze ons spoedig weder; schenk ons verlustiging in Shabbathrust in de eerste der maanden van het jaar. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die den Shabbath heiligt (en Israël en de Nieuwemaansfeesten).

De Voorlezer leest Retsé tot Berachamijem.

EN VOOR JERUSALEM zijn de wonderen, die in deze maand volgens de Schrift zullen geschieden, nog verborgen en aan het oog van al wat leeft onttrokken; de wraaknemingen, die in het hart Gods zijn begraven ⁵⁾, zijn bestemd in dezen tijd naar volgorde te worden geoeffend; dan wordt een lam voor elk vaderhuis genomen en daarbij de personen naar berekening geteld ⁶⁾, dan gaat de wijn rond ⁷⁾ in viervoudigen beker. Vier kelken wijn ⁸⁾, gelijk Gij, die „deze mijn God” genoemd wordt, ze in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij eens te aanschouwen; neem ons welgevallig aan als [brachten wij] eene offergave, in deze maand! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uwe heerlijke verschijning naar Tsion terugvoert.

De Voorlezer zegt: Modiem tot We'ezrathénoe Séla.

BLIJDE BOODSCHAP brengt hij [de profeet Elijahoe] aan het volk vol verdiensten: dat God de ingeslotenen zal opvoeren uit de diepe wateren der ellende; en in de kostbare profetiën-schatten heeft Hij verkondigd, dat de verlost en zullen uitbarsten in hederen in plaats van jammerkreten; als de scharen

¹⁾ כאבס, eig. bij hunne rijpheid, d. w. z. als de tijd ervoor gekomen is. — מורכב, waarsch. van de uitdrukking: מרכב מרכב, Rosh Hash. 13b, bij kleine hoeveelheden; hier dus: in geregelde opvolging, niet alles tegelijk, maar bij tusschenpoelen neervallend.

י"ו ארבעה פרקים כבמהוה : בארת זה מזה לחוזה : באשר
שמענו בן עוד נחזה : ונקדישך קדוש בהדש הזה : ברוך
אתה יי האל הקדוש :

תכנת שבת יי מקדשי שמך : יברכה אתה יצרת יי קבעת :
הנם ימים המבורכים : יורה ומלקוש באבם פורכים : בך
ית באביבים רפים : פרמל : להקלי אביב פרוכים :
לשנן מפעלות מיציין מהרכים : לפניו קוראים ענין ארבעה
ערכים : יי ארבעה ערכים אשננה : ספור מסות פרחי שושנה :
באשר שמענו בן עוד חיש נא : ענגנו בנופש בראשון להדשי
השנה : ברוך אתה יי מקדש השבת : (וישר) וראשי חדשים :

רצה יי לציון ברחמים :

ולירושלים : מופת הוחק בו פסות : מעין כל הי להתפסות :
נקמורת אשר בלב מכפסות : נתכנו במועד זה
היות טכוסות : שה לבית אבות מנות כמכפסות : סבות עליו
עסים ארבעה כוסות : יי ארבעה כוסות כבמהוה : בארת
זה מזה לחוזה : באשר שמענו בן עוד נחזה : רצנו כשי
בהדש הזה : ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון :

מודים יי ועורתנו סלה :

מבשר עם זכיות : עצורים להעלות מצול רכיות : פרוים
הזה במשכיות : פצוח שירים תמור בכיות : צבאות

²⁾ Bétsa 12b : מהו לפרוכי, mag men peulvruchten ontbolsteren?

³⁾ Hoogl. 2,9.

⁴⁾ Shekaliem, Zachor, Para en Hachodesh.

⁵⁾ Jes. 63,4 : want een dag van wraak is in Mijn hart.

⁶⁾ Ex. 12,3 en 4, naar het aantal personen.... zult gij u laten meetellen als deelnemers aan het lam.

⁷⁾ Chabakkoek 2,16 komt dit beeld voor. Hier aan הוכיח te denken en te vertalen: dan zit men feestelijk aan bij den wijn, komt mij enigszins gewrongen voor.

⁸⁾ Ber. Rabba 88 : vier heilskelken zal God eens Israël doen ledigen.

van de bekoorlijkste kostbaarheden [Israël] in ruime vrijheid wegtrekken na de verdrukking door de vier wereldrijken ¹⁾). Laat ons toch de vier wereldrijken verpletteren, als Gij hun het loon hunner werken toemeet, gelijk in den beginne; zooals wij het gehoord hebben, zoo verleen het ons toch spoedig en doe ons wel in Uwe goedheid in de eerste der maanden van het jaar. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Wiens naam „de Algoede” is en Wien het past te danken.

De Voorlezer vervolgt met den Priesterzegen en Siem Shalom tot Bishlomécha.

DAN ZAL IK GEVEN en verheffen het geluid mijner stem, gelijk eens de hoofden [van mijn volk aan de Schelfzee] ²⁾ zongen, en uit de volle borst ³⁾ uitroepen in het dal der Charashiem ⁴⁾, — als ik de ontzagwekkende monsters, die op mijn rug ploegen, in deze maand verdreven mag zien. Een nieuw lied en overdenkingen vol leering zullen mijne lippen jubelen, als ik aanschouwen zal de vier werkmeesters ⁵⁾. De vier werkmeesters, zooals Gij, die „deze, mijn God” genoemd wordt, in een visioen uit het wetboek, dat ook aan de achterzijde was beschreven, den ziener hebt verklaard, — gelijk wij gehoord hebben, hopen wij, ze eens te aanschouwen; — zegen ons met vrede in deze maand. Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die Uw volk Israël zegent met vrede.

יוצר לשבת הגדול.

Met Mij, o bruid, van den Libanon af, van den top van Amana zult gij weér nederzien ⁶⁾. Sier u gelijk een priester en tooi u weder met sierlijke, in reinheid prijkkende kleederen; wend welriekende, goed bereide zalven aan, berook u met myrrhe en wierook, — want weder is de tijd gekomen en het uur aangebroken, dat gij opnieuw een zang zult aanheffen ter eere des Konings! ⁷⁾ „Tusschen

¹⁾ Babel, Jawan, Jishma'el, Edom.

²⁾ Mozes, Aharon en Mirjam.

³⁾ Eig.: uit de keel.

⁴⁾ Eig.: גיא הרשים, dat Neh. 11,35 en I Kron. 4,14, als plaatsnaam voorkomt, wordt hier door den dichter gebruikt in den zin van: Jerusalem, het dal, waar de derשים, de leden van het Synhedrion, zetelen. Midrash toch meent, dat met הרשים, II Kon. 24,14, de leden van het Synhedrion en de geleerden bedoeld zijn (Gittin 88a).

⁵⁾ Zech. 2,3. Zie Soekka 52b. Bedoeld worden de messias uit Davids huis, de messias uit den stam Joseph, Eliahoë en Kohen Tsédek = Malkie-Tsédek = Shem, de zoon van Noach.

⁶⁾ Het stuk is in de tweede en in de slot-strophe geteekend BENJAMIN BEN ZERACH, zie pag. 70 bij den יוצר לשבת ו"ה.

⁷⁾ Hoogl. 4,8. In Rabboth t. p. en Thanchoema ed. BUBER, Beshallah n°. 11 worden de woorden אמי מילכתי enz. aldus verklaard: Israël, de bruid, wordt door God aldus toegesproken: terwijl men eene bruid, na haar ten huwelijk gevraagd te hebben, een jaar tijd laat ter verzorging

קכה מוסף לפרשת החדש

כָּל הַמְדַרְת שְׁבוּת · צִאת לַמְרָחַב מִלַּחַץ אַרְבַּע מַלְכוּת ·
 אַרְבַּע מַלְכוּת נְדוּשׁ נָא · בְּמִדּוֹתַי פְּעַלְתֶּם בְּבְרָאשְׁנָה ·
 כְּאֲשֶׁר שָׁמְעֵנּוּ בֵּן עוֹד חֵישׁ נָא · וְתַטִּיב לָנוּ בְּטוֹבְךָ בְּרֵאשׁוֹן
 לְחַדְשֵׁי הַשָּׁנָה · בְּרוּךְ אַתָּה יי הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלֶךְ נָא לְהוֹדוֹת ·

אלהינו ואלהי אבותינו כרכנו ככרכה יי בשלומך :

אַתָּן קוֹל בְּשׁוֹרְרוֹ רְאשִׁים · קְרוֹא בְּגֵרוֹן בְּגִיא הַחַדְשִׁים ·
 רְאשֵׁי תַנִּינִים אֲשֶׁר עַל גְּבֵי הוֹרְשִׁים · רְאוּתֶם בְּזֶה חֲדָשׁ
 מְגוֹרְשִׁים · שִׁיר חֲדָשׁ וְהִנֵּא מְרָשִׁים · תִּרְנְנָה שְׁפָתַי בְּשׁוֹרֵי
 אַרְבָּעָה חֲדָשִׁים · אַרְבָּעָה חֲדָשִׁים בְּבִמְחֹה · בְּאַרְתָּ זֶה מְזֶה
 לְחוּוָה · כְּאֲשֶׁר שָׁמְעֵנּוּ בֵּן עוֹד נְחֻזָּה · בְּרַכְנוּ בְּשִׁלּוּם בְּחוֹדֵשׁ
 הַזֶּה · בְּרוּךְ אַתָּה יי הַמְבַרֵּךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשִׁלּוּם ·
 קְדִישׁ תִּתְקַבַּל · אֵין כְּאֵלֵינוּ · עֲלֵינוּ · קְדִישׁ יְתוּם.

יוצר לשבת הגדול.

ע"ס א"ב ואחר אות ב/ וגם בסוף חתום שם המתבר בנימן בן זרה חזק. *

אֲתִי מַלְכְּנוֹן בְּלָה מְרֵאשׁ אֲמָנָה תְּשׁוּרֵי · בְּמִוְהָר עֲדֵי לְבוּשׁ
 הַתְּבַהֲנִי וְהַתְּפָאֲרֵי · בּוּשֶׁם רְקוּחַ הַתְּבַשְׂמֵי מוֹר וְלְבוֹנָה
 הַתְּקַטְרֵי · כִּי בָא עַת וְהִגִּיעַ שְׁעָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ תְּשׁוּרֵי · יי בֵּין

harer uitrusting, heb Ik u verlost te midden van kalk en tichels. Vóór de bevrijding zag Israël de verschijning der Goddelijke majesteit, terwijl *„onder Zijne voeten was als het werk van een tichel van saffier (Ex. 24,10), na de verlossing echter: als de hemel zelve in reinheid”*. Toen gij nu naar Babel in ballingschap gingt, begeleidde Ik u, gelijk de profeet zegt: *om uventwille heb ook Ik naar Babel gezonden (Jes. 43,14)*; wanneer de tijd gekomen zal zijn voor uwen terugkeer naar den tempel, dan keer Ik met u terug, ziedaar den zin der woorden: *met Mij, o bruid! zult gij komen van den Libanon af!*

⁷⁾ יוצר, een woord, aan de aangehaalde plaats uit Hoogl. ontleend, wordt in Thanchoema t. a. p. verklaard: bij de laatste verlossing en terugkeer naar Jerusalem zullen Israëls scharen, aan den top van den berg Amana aangekomen, *een zang aanheffen*; יוצר, dus van ישרה, *ied. ARNHEIM* verklaart: in plechtigen optocht zich scharen, van שורה, *rij*; klaarblijkelijk was de aangehaalde Midrashplaats hem onbekend. BAER acht hier verklaring onnoodig.

„mijne borsten moge de „Druiventros“ [God] weder rusten”¹⁾ zegt lispelend de bruid in lieflijke woorden. De zonen Zijner hemelsche woning spreken zonder blozen: „naar den vasten regel willen wij de herinnering Zijner heiligheid huldigend verkondigen!” Zoo worde Hij daarboven geheiligd en op aarde verheven voortdurend 's avonds en 's ochtends; de Heilige!

„Een afgesloten hof” noemde mij eens mijn Vriend²⁾; doch in toorn verborg Hij Zich en sloop weg, waarop de bewakers mij mijn bovenmantel afrukten³⁾. Mijn oog vloeit over van tranen en breekt van smart bij de herinnering aan mijne ellende en verdrukking, aan het wijken⁴⁾ der verlangende liefde, der opofferende toegenegenheid mijns Vriends! „Ziet, met onverdeeld hart, met toewijding van ziel geeft zich de bruidegom over, en stemt de bruid toe; waarom wordt dan de vreugde der feestviering uitgesteld?” [Met deze woorden] wilden toen de gezanten [Mozes en Aharon] spoedig den een zoowel als de andere doen komen. „Haar gedenkend het verbond onder den bezwerenden eed, dat Ik bij hare verloving met de veelgeprezen bruid heb gesloten⁵⁾, is het Mijn wil en verlangen die aanstonds te vervullen!” — zoo antwoordde de Bruidegom de gezanten der bruid. Het als Gods eigendom genomen volk, de bruid, ook zij beweerde juiste gezegden: „Bereid ben ik en vast verbonden door diezelfde woorden [van het bondsverdrag]; moge Hij mij slechts genade bewijzen en mij gedenken de liefde, in mijne jeugd Hem bewezen, en mij spoedig verlossen uit het midden der „ezels” [de Egyptenaren]⁶⁾.” Als genezingbrengende boden en vertrouwde gezanten traden de tweelingen⁷⁾ als tusschenpersonen op bij het sluiten van het huwelijk, door gepaste woorden te spreken, doordringend tot het harte der bruid, en door het hart van den Bruidegom in vlam te zetten door den ijver der [aartsvaderen, die hun kinderen beschermen als] schilden⁸⁾. Toen der bruid de blijde tijding van haar aanstaand koningschap⁹⁾ werd gebracht, zorgde zij ervoor in hare sieraden er zeer schoon uit te zien, hare granaatappelen

¹⁾ Zie den Moesaf van Shekaliem; deel II, pag. 86, noot 5.

²⁾ Hoogl. 4,12; omdat Israël steeds tegen alle verleiding bestand bleef; Rabba t. p. Pesiktha, Beshallah pag. 82b.

³⁾ Hoogl. 5,6 en 7. „Toen ik de deur opende voor mijn vriend, was hij weggeslopen en heengegaan... en de bewakers der muren ontrukten mij mijn bovenmantel.” Rabboth t. p. verklaart חק עבר (volgens de lezing van מרתת כותה): Hij, God, verborg Zich voor mij, omdat Hij *vertoorn* was, van עברה, granschap.

⁴⁾ רדד, volgens BAEER van נדר, wegvliegen, — *het wijken*; ARNHEIM: *leiden*, van de Thalmoedische uitdrukking: מדרה את בנה, leert haar kind loopen, laat het trippelen.

שְׂרֵי יָלִין אֲשֶׁבֶל הַכּוֹפֵר • מְצַפְצֶפֶת וְזוֹאֶמֶת בְּלֶה בְּאִמְרֵי
שֶׁפֶר • בְּנֵי מְכוֹן זְבוּלוּ רֹחֲשִׁים בְּלֵי חֶפֶר • חוֹק זָכַר קִדְשֵׁתוֹ
נִעְרִץ וְנִסְפָּר • בְּמַעְלָה יִתְקַדֵּשׁ וּבְמַטָּה יִסְתַּלֵּס תְּמִיד לֵיל
וְצֶפֶר • קְדוּשׁ: גֵּן וְנֶעוּל קִרְאֵנִי דוּדֵי • חֶמֶק עֵבֶר וְשׁוֹמְרִים נִשְׂאוּ
רִדִידֵי • דְלֶפֶה עֵינֵי וְגִרְסָה בְּזֶכֶר עֵינֵי וּמְדוּרֵי • דְדוּי אֶהְבֵּת הַשֶּׁק
תְּאוֹת דוּדֵי: הֵן בְּלֵא לֵב וְלֵב וְנִפְשׁ הַפֶּצֶה • חֶתֶן מִתְנַדֵּב
וּבְלֶה רוּצָה • וְעַל מָה זֶה מִתְאַחֵר דִּינָן הַעֲלִיצָה • שְׁלוּחִים הִרְצִי
לָזֶה וְלוֹזוּ בְּמַרוּצָה: זָכַר לָהּ בְּרִית וְשִׁבְעֵת אֱלֹהֵי • אֲשֶׁר בְּשַׁעַת
אֲרוּסִיָּה בְּרַתִּי לְמַהֲלָה • חֶפְצִי וְרִצּוֹנִי לְקִים בְּבַהֲלָה • הַשִּׁיב
חֶתֶן לְשְׁלוּחֵי כֻלָּה: מְעַנָּה סָגְלָה אֵף הִיא יוֹשֶׁר אֲמָרִים •
נְכוֹנָה אֲנִי וּמְקִימַת בְּהֵן הֵן הַדְּבָרִים • יְגִמּוּל רַק עֲפִי חֶסֶד וְיִזְכּוּר
אֶהְבֵּת נְעוּרִים • וְיִמְחַר לְפָדוּתִי מִבֵּין חֲמוּרִים: בְּצִדֵי מִרְפָּא
וְשְׁלוּחֵי אֲמוּנִים • נִתְמַצְעוּ תְּאוּמִים בְּזוּוג חֲתָנִים • לְדַבֵּר עַל
לֵב בְּלֶה דְבָרִים הַגּוּנִים • וְלַהֲבַעִיר לֵב חֶתֶן בְּקִנְאֵת מְגִנִּים:
מְלוּכָה בְּנִתְבִשְׂרָה בְּלֶה בְּתַמְרוּקֶיהָ מְאוּד הַשְּׂבִיחָה • רְמוּנֶיהָ

⁵⁾ De *verloving* heeft Israël met God gevierd bij het „verbond tusschen de stukken”; toen werd aan Abraham toegezworen, dat na verloop van 400 jaren zijne nakomelingen uit het land hunner ballingschap zouden terugkeeren.

⁶⁾ In verband met de woorden: „blijft gij hier met den ezel” (Gen. 22,5) worden door Midrash de heidenen genoemd: לַחֲמוּר. Vgl. ook 23,20.

⁷⁾ Hoogl. 4,5 past Midrash de woorden: *uwe beide borsten zijn als twee herten-kalveren, tweelingen eener hinde* toe op Mozes en Aharon, waarvan in verband met Ex. 6,26 en 27 דָּוָה אֲדָרֵן וְדָוָה... דָּוָה אֲדָרֵן וְדָוָה... gezegd wordt, dat Mozes niet meer beteekenis had dan Aharon, en Aharon niet meer dan Mozes.

⁸⁾ De ijver, in den dienst van God door de aartsvaderen betoond, is de grootste voorspraak van Israël en verhaast hunne verlossing.

⁹⁾ Bruidegom en bruid worden op hun huwelijksdag dikwijls onder het beeld van een vorst en vestin voorgesteld. Met het „koningschap” wordt dus hier de bruidsstaat bedoeld.

deed zij in knop schieten, liet hare jonge druivenbloesems zich openen¹⁾, hare borsten waren ontwikkeld en hare haren in vollen groei²⁾; zoo toonde zij zich waardig de kroon en geschikt voor de koninklijke waardigheid. — Toen So [Egypte]³⁾, dat haar door harden arbeid had uitgemergeld, haar zag, scheen het wonderbaar in zijne oogen; „is deze de versmadede en gering geachte”, vroeg het zijne vorsten; daarover liet het zijne sterrenwichelaars ontbieden, terwijl het tegen haar plannen beraamde en tandenknaarste. Het wildste onder de dieren⁴⁾ brulde van woede en verstokte zijn hart, om de bruid te verdrukken⁵⁾, en haar met hardheid tot slavin te maken; hij pijnigde haar door strengen arbeid en een zwaardrukkend juk, in de hoop, dat zij misschien hare schoonheid zou verliezen en worden als een weggeworpen, nietswaardig voorwerp. — God echter bepaalde hem een tijd om zijne krachtige jongelingen te verpletteren⁶⁾, zoodat kikvorschen, sprinkhanen en ongedierte zich in hoopen opstapelden; vuurstralen, pest en hagel trokken vóór Hem uit en de eerstelingen van ieders kracht, de eerstgeborenen in de tenten van Cham, moest men begraven. Toen werd zij, [de bruid, Israël] die tot nu toe met zwaren arbeid was beladen, heengezonden tegen den wil van den telkens teleurstellenden onderdrukker; en alle vrouwen trokken haar achterna, onder tamboerijslag en rijendans, ter eere des Almachtigen luide aanheffend lied en dank, lof- en prijsgezag, voor Hem, die zoo de teekenen der leugens verijdelt en wichelaars als dwazen doet erkennen⁷⁾. — „Tusschen mijne borsten moge spoedig de „Druiventros” weder rusten”, zegt ook thans weer lispelend de bruid in lieflijke woorden. De zonen Zijner hemelsche woning spreken zonder blozen: „naar den vasten regel willen wij de herinnering Zijner heiligheid huldigend verkondigen!” Zoo wordt Hij daarboven geheiligd en op aarde verheven voortdurend 's avonds en 's ochtends; de Heilige!

זולת.

„Mijne lotgevallen wil ik verhalen voor den Oppersten Koning, ik Israël, de dochter van den edelen vorst, die eens gehuldigd werd in het Koningsdal⁸⁾, thans op marktpleinen voortgezweept en verjaagd uit elk land; en toch straalt de reinheid mijner gestalte steeds toenemend, tot het volle middaglicht schittert⁹⁾. — Mijn vader heeft mij opgevoed, mijne moeder mij grootgebracht met heerlijke koningsspijze, meer dan alle dochteren mijner moeder; met hunne liefde omgaven mij al de

¹⁾ Deze woorden uit Hoogl. 7,13 worden door Midrash verklaard te doelen op Israël, welks jeugdige telgen synagogen en leerscholen bezoeken en zich onderscheiden door deugd en vroomheid.

²⁾ Naar Ez. 16,7.

הנצו וסמדרה פתחה · נכונו שדיה ושערה צמחה · ותתנוה
לפתר ולמלכות הצליחה: סוא מפריכה בראותה תמחה בעיניה ·
הלא זאת הנמכה והנמלה השיכה לסגניה · על זאת שלחה
וקראה לאצטגניניה · עליה הושבת והורקת שניה: פריץ חיות
נוהם ולבו מכבד · בלה לענות בקושי לשעבר · צערה בפרך
ובעול כבד · אולי תתגנה ותהיה בכלי אובר: קרא עליו
מועד בחוריו לשבור · צפרדע הנמל וכנים חמרים חמרים
לצבור · רשף ודבר וברד לפניו לעבור · וראשית כל אונים
באהלי חם לקבור: שלחה פרוכה בעל כרח מסתולל ·
ותצאנה כל הנשים אחריה בתוף להולל · תנות לאל זמר
והודיות ושבח והלל · שככה אותות בדים מפר וקוסמים יהולל:
חיו ביון שדי ילין אשכול הכופר · מצפצפת ונזאמת בלה באמרי
שפר · בני מכוון וכולו רוחשים בלי תפר · חוק זכר קרשתו
נעריץ ונספר · במעלה יתקדש ובמטה יסתלסל תמיד ליל
וצפר · קדוש: הכל יודוך

זולת ע"ס א"ב ובספר חתום בנימן בן זרח

אומרת אני מעשי למלך · בת שוע וגדיב הנמלה בעמק
המלך · ברחוב נהלמת ונזורה בכל פלה · טהרת
הנארי מקרנת עד נכון היום הולך: גדלני אבי ורוממתני
אמי · בפת בג עדונים מפל בנות עמי · דגלוני באהבתם כל

³⁾ II. Kon. 17,4. Het geslacht wisselt; מפריכה, mannelijk, verder in de geheele strophe vrouwelijk.

⁴⁾ Phar'o; de uitdrukking is ontleend aan Jes. 35,9.

⁵⁾ כלה לענת, eene woordspeling, de uitdrukking beteekent: *verdrukken*, hard behandelen, en tevens: *ontteeren*.

⁶⁾ Naar Hoogl. 1,15.

⁷⁾ Naar Jes. 44,25.

⁸⁾ Gen. 14,17. De naam van het dal Shawé, *het Koningsdal*, wordt door Midrash t. p. verklaard, door het feit dat alle Kena'anietische vorsten Abraham, na zijn terugkeer uit den strijd tegen Kedorla'omer en de zijnen, daar huldigden en als hun meerdere erkenden.

⁹⁾ Naar Spr. 4,18.

zonen mijns volks en met liefdevolle aanhankelijkheid waren zij aan mij gehecht. In mijne kindsheid reeds werd ik door menschen verdrukt, omdat ik in byssus en zijde, in kostbare kleedij gehuld was ¹⁾; toen echter het rijk door een alles buit makenden hongersnood werd geteisterd ²⁾, verlangde de Koning naar mij en maakte mij in mijne heiligheid ³⁾ tot vorstin. Zoo werd ik met den koningsmantel omhangen (tusschen mijne kindsheid en mijne meisjesjaren ⁴⁾, totdat ik in het land van Cham in vreemdelingschap kwam; de droomen van den droomer ⁵⁾ waren voor mij aanleiding, vreemde heerschappij te moeten dragen, toen ik naar Chanés ⁶⁾ kwam in de dagen, dat ik juist meerderjarig was geworden. Tso'an ⁷⁾ klapte in de handen en danste van vreugde, toen ik afdaalde; zij sprak: „Ha! Ha! eene slavine heb ik mij gekocht om mij dienstbaar te zijn”; zij beraamde met wijsheid haar plannen, om mij met harden arbeid te beheerschen, en zeide: „Voorwaar, thans ben ik rijk geworden en heb mij een vermogen gevonden!” ⁸⁾ Juist op den tijd, dien Hij mijnen voorvader [Abraham] had bepaald, kwam mijn Koning voorbij; Hij hoorde mijn smeekend zuchten over den zwaren dienst en werd vergramd; de dochteren der plaats vroeg Hij: „Hebt gij ook gezien eene jonge dochter, koren opkoopend?” ⁹⁾ en zij antwoordden: „zij is in huis bij ons”, met leugenlippen en nietigheidswoorden. Van woonstede tot woonstede zocht Hij en van buurt tot buurt; en vond mij, terwijl ik mij bevond en gelegerd was in het paleis van den verdrukker; mijne bloemen vertoonden zich en mijne borsten waren ontwikkeld, mijne jonge druivenbloesems hadden zich geopend en de vijgenboom had hare twijgen knop doen aanzetten ¹⁰⁾. Over mij spreidde Hij toen Zijne vleugelen uit, toen Hij mij zag, wentelend in mijne twee bloedsoorten ¹¹⁾; en in een onder eede bezegeld verbond

¹⁾ De dichter doelt op Josef, die door zijne broeders gehaat werd, omdat hij van zijn vader een bovenkleed met geborduurd zijden rand had gekregen. (Vgl. Shabbath 106) De uitdrukking כנדי דוד is ontleend aan Ez. 27,20 en wordt daar door JONATHAN en RASHIE opgevat in den zin van: kostbare kleeden.

²⁾ כבולשת נבלשה. כבולשת beteekent in den Thalmood: eene bende soldaten, die eene stad binnentrekt en haar brandschat. Vandaar hier: de hongersnood, die alles in beslag neemt en niets overlaat.

³⁾ Daar ik rein was van zeden; het doelt op Josef, die, zooals Midrash bij herhaling met nadruk mededeelt, aan alle verzoeking en verleiding weerstand bood en zich daardoor de hoogeplaats waardig maakte, waartoe hij bij het dreigen van den hongersnood in Egypte geroepen werd.

⁴⁾ Van dat een meisje geboren wordt, totdat zich de eerste teekenen van volwassenheid vertoonen (in het Oosten gewoonlijk omstreeks den 12-jarigen leeftijd) heet zij קטנה, kleine, minderjarige; gedurende het eerste halfjaar na het optreden dier teekenen is zij יתומה, jong meisje, en zweeft haar rechtstoestand, ten opzichte van bezit, beschikking over hare hand voor het sluiten van een huwelijk enz., tusschen dien van minderjarige en meerderjarige. Eerst ná dit halfjaar wordt zij als burgerlijk meerderjarig behandeld en wordt dan כוגרת genoemd. — De zin onzer woorden

בני אמי · וכתאות געגוע מתרפקים עמי · הייתי בקטנותי
בארם כבושה · בשש ומשי בבגדי הופש חבושה · והנה המדינה
בבלשת נבלשה · ויתאוני מלכי להנסיכי לו בקדשה · זכרתי
אפור בין קטנות לגערות · בארץ הם עד הייתי בגרות · הלומות
חולם גרמוני לקבל מרות · חנם בהגיעי בזמן בגרות · מפה
ורקדה צוען ברדתי · אמרה האח האח אמה לעברות קנתי ·
יעצה להחכים בפרך לרדתי · ותאמר אך עשרתי ואון לי
מצאתי · בעת להורי קבע מלכי עבר · אנחות צעקתי מכובר
העבדה שמע ויתעבר · לבנות המקום שאל הראיתם פת צוברת
בר · ותענינה יש בבית שפת שקר בלא דבר · ממדור למדור
הפש ומשכונה לשכונה · ומצאני הייתי שרויה בהיכל מסתולל
חונה · נצני נראו ושדים נכונה · סמדרי פתחו ופגיה הנטה
התאנה · עלי בנפיו פרש מתבוססת ברמי בראני · ובברית

is dus: eenige jaren later, dan de zoeven vermelde haat tusschen Josef en zijne broeders, terwijl Israël nog niet geheel ontwikkeld was, — Josef was eerst dertig jaren oud en dus nog betrekkelijk jong, en Jakobs huis bestond uit ruim 60 zielen, — kwam Josef tot aanzien.

⁵⁾ Dit kan doelen op Josef, wiens droomen immers de afgunst zijner broeders opwekten en tot den verkoop en de komst naar Egypte aanleiding gaven; of op Phar'o, wiens droomen Josef tot aanzien brachten en indirect oorzaak waren van Israël's komst naar Egypte.

⁶⁾ Egypte, naar Jes. 30,4.

⁷⁾ Tha'nis, eene der hoofdsteden van Egypte; v. d. Egypte zelf.

⁸⁾ Hoshéa' 12,9.

⁹⁾ Dit doelt misschien ook op Josef.

¹⁰⁾ Altemaal aan het Hoogl. en Ez. 16 ontleende beelden. Hoogl. 2,10 en 18 wordt n.l. in Pesiktha Hachodesh 50a en Thanchoema ed. BUBER, Bo, N°. 7, geheel op de bevrijding toegepast. Al de hier gebezigde uitdrukkingen doelen dan op den voortreffelijken zedelijken en godsdienstigen staat, waarin zich Israël bevond. Volgens de aangehaalde Midrashplaats moet men ויטה פניו misschien vertalen: had hare dorre takken afgeworpen. Vgl. RASHIE Hoogl. 2,13 einde.

¹¹⁾ Naar aanleiding van Ez. 16,7 ואת ערס ועריה, gij waart nog naakt en onbedekt, wordt in Midrash gezegd, dat Israël nog geene plichten te vervullen had, om ter belooning daarvoor bevrijd te kunnen worden. Daarom gaf God reeds den 10den Niesan het bevel aangaande het Pésach-offer en tegelijk dat aangaande de besnijdenis. Dit is dan de zin der in Ez. t. a. p. voorafgaande woorden: en Ik zag u, wentelend in uwe beide bloedsoorten, toen sprak Ik tot u: door uw twee bloedvergietingen krijgt gij het leven (Jalkoet t. p. Vgl. Pesiktha 63b).

met Zichzelve nam Hij mij op; sterk aandringende gezanten vaardigde Hij af en maakte mij tot Zijne verloofde en, aankloppende aan mijne deur, liet Hij mij Zijne stem hooren: „Kom, sta op”, verkondigde Hij mij¹⁾. — De veerboot doorsneed den stroom om hare schoonheid²⁾ over te zetten³⁾. Toen het schoone kalf⁴⁾ dit zag, werd het naijverig; toen het zijne vorsten riep, velden zij het verkeerde oordeel: „Treed leem, neem ter hand den tichelvorm, gij arme, door den storm gezweeptel⁵⁾! Zie — zoo gingen zij voort — uwen weg in het dal; erken, wat gij gedaan hebt⁶⁾ aan de veelgeprezene [Egypte]; hoe om der wille daarvan geheel Egypte in beroering is gebracht en [door een plagenstroom] bedolven; richt voortaan uw hart erop den gebaanden weg te bewandelen; want wat zoudt gij kunnen doen op den dag, dat de volle bestraffing komt, wanneer ik u reeds zoo kan afweiden in een kort oogenblik!” — Doch plotseling overvielen haar barenswēen en angstige pijnen, en stond zij vol haastigen schrik op, om mij nog dienstzelden nacht te doen uittrekken; zoo heeft haar eigen mond haar schuldig verklaard en heeft zij de hemelsche gerechtigheid tegen zich ingeroepen; — ik echter trok uit, in praalgewaad getooid, als met de sierlijke omwindselen eener bruid! — Te Nob, te Gilgal en te Gib'on — daar ben ik vroeg in 's Heeren wijngaarden werkzaam geweest⁷⁾, mijne liefdeblijken heb ik Hem gegeven in den eeuwigen tempel; zoo kon ik uitgaan met den bruidssluier⁸⁾ en een passende kroon⁹⁾, van dag tot dag gerekend ten volle vierhonderd en tien jaar. Van af het oogeblik echter, dat ik zoo diep ben gezonken, als eene overspelige, God ontrouw te worden¹⁰⁾ en ik vreemden [afgoden] beminde, heeft men mij tot bewaakster van [vreemde] wijngaarden aangesteld, — mij, die mijn eigen wijngaard niet heb kunnen behoeden; de zonen mijner moeder werden vertoornd op mij¹¹⁾ en verdreven mij uit mijn bruidsvertrek; ach, hoe hebben zij mij thans uitgemergeld en tot eene woestentij gemaakt mijne geheele gemeente!¹²⁾ Ik heb mijn Vriend versmaad, daarom heeft Hij Zijn verbond als ontwijfd beschouwd en gelijk een bontgekleurde roofvogel werd in Zijn oog Zijn erfdeel¹³⁾; zie, de kleine en verachte [Edom]¹⁴⁾ heerscht over Zijne eens zoo gevreesde natie; Zijn zoo groot medelijden krompt zich in Zijn binnenste op — ach, waar blijft Zijn ijveren en Zijn machtige daad?!

¹⁾ Vgl. Thanchoema t. a. p. en Pesiktha 50a.

²⁾ יופי, hare schoonheid, d. i. = haar, Israël.

³⁾ Ontleend aan II Sam. 19,18 en 19.

⁴⁾ Zoo wordt Jer. 46,20 Egypte genoemd.

⁵⁾ Vgl. Ex. 5,6—9. Na het eerste optreden van Mozes en Aharon drukte de last van den arbeid nog zwaarder op het volk.

⁶⁾ Naar Jer. 2,23. Volgens mijne hier gegeven opvatting zijn het nog woorden, door Egypte tot Israël gericht. De volgende strophe is dan de tegenstelling. Het antwoord op Egypte's bedreiging was de dood zijner eerstgeborenen en het verzoek aan Israël het land zoo spoedig mogelijk

אלה עמו הביאני • פוצרים צירים שלה ושרדני • וברפוק
קולו שמעני • קומי לך בשרני: צלחה העברה להעביר פיה •
ותרא ותקנא עגלה יפהפיה • קציניה בקראה פקו פלייה •
רמסי בחמר החזיקי מלבן סוערה עניה: ראי דרפך בגיא דעי
מה עשית למהללה • ובעבורה נגרשה ושאקה מצרים פלה •
שיתי לבך להלך המסלה • ומה תעשי ליום פקרה אם בן
ארעד בשעת קלה: תכפוה חבלי יולדה וצירי חלחלה •
וקמה בבהלה להוציא בליה • ככן פיה הרשיעה וצדקה
מדת הדין למולה • יצאתי אפודה כבעדי קשוני הפלה: נוב
וגלגל וגבעון בהם השכמתי לכרמים • דדי נתתי לו בבית
עולמים • יצאתי בהנומא וכתר הלומים • שנים ארבע מאות
ועשר מיום ליום שלמים: מאז העמקתי לשמות וורים אהבתי •
נוטרת ברמים שמוני וכרמי שלי לא נטרתי: בני אמי נחרו בי
וטרדוני מחפתי • ואיך עתה הלאוני והשמו כל-עדתי: זנחתי
רעי הלל בריתי • ועיט צבוע היתה לו נחלתו • והנה קטון וכזוי
מושל באימתו • והמון מעיו התאפקו ואיה קנאתו וגבורתו:

te verlaten. — „Denk er om, hoeveel ongeluk gij reeds Egypte hebt be-
rokkend — en ga nu rustig uws weegs, anders —”. In de opvatting van
BAER en OTTENSOSER, dat het eene klacht van Israël aan de volkeren zou
zijn, is de samenhang plotseling verbroken en komen vooral de slotwoorden
קלה ארץ בשרך כלה

⁷⁾ Naar Hoogl. 7,13. In de drie genoemde plaatsen was langen tijd de
tabernakel gevestigd.

⁸⁾ wordt Kethoebot 17b door R. JOCHANAN verklaard met: *sluier*,
dien eene maagdelijke bruid draagt.

⁹⁾ הלומים, van הלם, in den Thalmood: passend zijn, of maken.

¹⁰⁾ Geestige toepassing van de woorden Hoshéa 5,2.

¹¹⁾ Naar Hoogl. 1,6.

¹²⁾ Naar Job 16,7.

¹³⁾ Naar Jeremia 12,9. Israël was voor God van niet meer waarde, dan
een bonte vogel, juist goed genoeg om alle ander gevogelte tot mikpunt
van hun aanvallen te dienen, waartoe hij door zijne veelkleurigheid als
het ware uitdaagt. Zoo bleef Israël slechts gespaard om telkens meer
gefolterd en geteisterd te worden, waartoe vooral zijn vreemd kleed van
zedes en wetten aanleiding geeft.

¹⁴⁾ 'Obadja 1,2 noemt Edom zoo.

Een verterend vuur ontsteken in mijn hart de dochteren van Se'ier en van zijn schoonvader [Jishma'el]¹⁾, naburen en bondgenooten tevens, [doordien zij spottend tot mij zeggen:] „Uw teerbeminde Vriend verlustigt Zich in de liefde van andere vrouwen, terwijl gij nog altijd zit in afwachting van de troostrijke heilsboodschap!“ Ik geef hun antwoord en spreek de weerlegging uit: „Voor langen tijd reeds heeft Hij mij toegeroepen: keer terug, gij afgedwaalde!²⁾ Ik heb Hem mij verkoren en Hij heeft Zich mij als deel gekozen en wij zijn een onverbreekbaar geheel geworden; — hoeveel water ook — het vermag niet de liefdevlam te blusschen!“³⁾

קרובות.

De Voorlezer herhaalt de eerste lofzegging van Shemoné 'Esré tot Oemagéén en vervolgt dan:

Volgens de instelling van wijzen en verstandigen en de leering van de kennis der deskundigen wil ik mijn mond openen in lied en lofzangen, om te danken en te loven voor het aangezicht van Hem, die in de hemelwoningen troont!

*) De krachtige eerstelingen⁴⁾, die den moederschoot hadden geopend, onder de bij ezels vergeleken⁵⁾ Egyptenaren, veldet Gij ter neder; Uwe almacht zelve schreed in huu midden, om de pest onder hen te doen heerschen⁶⁾. „Zie, in één oogenblik zullen zij sterven“, zoo spraakt Gij en vernederdet hunne trotschheid door de pest; den machtigen arm des verdrukkers verbrijzeldet Gij in zijne eerstgeborenen; juist te middernacht trokt Gij daar door. De onreinen hitstet Gij tot onderlingen strijd aan⁷⁾, terwijl Gij de door U geliefden [Israël] tot welwillendheid jegens elkander stemdet; *elken* eerstgeborene, op welke wijze ook⁸⁾, hebt Gij verpletterd door uitroeiing, ten tijde dat Gij den nacht in twee tot op een haar gelijke helften verdeeldet⁹⁾.

¹⁾ 'Esau was immers gehuwd met eene dochter van Jishma'el; Gen. 28,9.

²⁾ Zie Jeremia 3,12.

³⁾ Hoogl. 8,7.

*) Uit het acrostichon in het stukje na מורה המים blijkt te blijken, dat de vervaardiger van deze stukken niet, zooals hij is, KALLIER is, maar diens leeraar R. JANNAI; zie RAPÓPORT, in Kérem Chemed 6, pag. 25; LANDSHÜT, 'Amoedé Ha'aboda pag. 102 v. v.

⁴⁾ זכור = אוני, eerstgeborenen; vgl. Ps. 105,36, waar in het tweede versdeel כל בכור ראשית לכל אום parallel wordt als בכור = אוני.

⁵⁾ Zie pag. 126, noot 6.

⁶⁾ Mechiltha, Ex. 12,29 wordt uit de woorden ה' הזה afgeleid, dat God zelve het doodvonnis aan Egypte's eerstgeborenen voltrok.

⁷⁾ Pesiktha t. a. p. 65a, en Thanchoema ed. BUBER, Bo N°. 18 wordt naar aanleiding van Ps. 137,10: למה מצרים בכבדוים, die Egypte liet verstaan door zijne eerstgeborenen, verhaald, dat de Egyptische eerstgeborenen, toen hun verzoek Israël te laten heengaan, teneinde hen van den anders wissen dood te redden, was afgewezen, gewapender hand tegen hunne ouders opstonden en zeer velen van dezen ombrachten.

יִקְרָת אֵשׁ בְּלִבִּי מִכְעִירוֹת. בְּנוֹת שְׁעִיר וְהוֹתֵנוּ שְׁכָנוֹת וְחִבְרוֹת.
יְדִירְךָ הִנָּאֵהָב מִתַּעֲלֵם בְּחֶשֶׁק אַחֲרוֹת. וְאַתָּה יוֹשֶׁבֶת וּמִצְפָּה
לְנַחֵם בְּשׁוּרוֹת: הִי חוֹרְתִי מֵעַן וְהִפְקֵתִי תְּשׁוּבָה. יָמִים רַבִּים
קָרָא שׁוּבָה מִשׁוּבָה. הָאִמְרָתוֹי וְהָאִמְרָנִי וְנַעֲשִׂינוּ אַחַת חֲטִיבָה.
מִיָּם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת הָאֵהָבָה: עוֹרֵת

הש"ן חורר התפלה ברוך אתה יי ומנן

קרובות

מִסוּד חֲכָמִים וְנִבְוִנִים. וּמִלְמַד. דַּעַת מְבִינִים. אֶפְתָּחָה פִּי
בְּשִׁיר וְרִנָּנִים. לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מַעוֹנִים:

ע"ס א"ב

אוֹנֵי פִטְרֵי רַחֲמָתִים. בְּתַקְתָּ בְּמִשׁוּלֵי חֲמוּרוֹתִים. גְּדֻלְךָ
פָּסַע בִּינֹתִים. דָּבַר לְהַמְשִׁיל בִּינֹתִים: הֵן רָגַע יָמוֹתוֹ
דְּבַרְתָּ. וְנֶאֱוָנָם בְּדָבַר הַדְּבָרֶת. זְרוּעַ צָר בְּכַבּוּרֵי שְׂבָרָת.
חֲצוֹת לַיְלָה שֵׁם עֵבְרָת: טַמְאִים זֶה בְּזֶה נָצִית. יְדִידִים זֶה
בְּזֶה רָצִית. הִי כָּל־כְּבוֹר שְׁהוּא כְּכִלְיוֹן מִצִּית. לַיְלָה כְּהוּט
הַשְּׁעָרָה בַּעַת חֲצִית:

⁸⁾ Pesiktha t. a. p. 64b wordt uit בכור כל (Ex. 12,22) in verband met de woorden van vs. 30: *want er was geen huis, waar geen doode was*, afgeleid, dat zoowel mannelijke als vrouwelijke eerstgeborenen stierven, onverschillig of zij de eerstelingen der moeders of der vaders waren. Bovendien was volgens het woord van den Pentateuch geen stand van de sterfte uitgesloten. כל בכור שראו beteekent dus: *elke eerstgeborene*, wat hij overigens ook mocht zijn, man of vrouw enz.; overeenkomende met de Thalmoeidische uitdrukking: כל שראו, *wat ook*.

⁹⁾ Thanchoema ed. BUBER, Bo N°. 17, en Pesiktha t. a. p. 62b, wordt in verband met Mozes' woorden Ex. 11,4: *tegen middernacht ga Ik uit* enz. zonder dat uitdrukkelijk vermeld is, dat hem vooraf door God het tijdstip van het sterven der eerstgeborenen was medegedeeld, — het volgende opgemerkt. Ex. 12,12 wordt Mozes gezegd, dat God *in dien nacht* straffend zou optreden; toen hij nu gezegd had: *tegen middernacht*, besloot God, die immers, naar Jes. 44,56, *het woord Zijner dienaren vervult en het plan Zijner gezanten volvoert*, aan die uitspraak gevolg te geven en daarom: hieruit blijkt, dat de nacht zich uit zichzelf in twee deelen splitste, *die tot op een haar gelijk waren* (vgl. Pesiktha t. a. p. 63b en Pesiktha Rabbathie, ירמי כהני הלילה, 4, waar de lezing eenigszins anders is; naar de laatst aangehaalde plaats moet Thanchoema vermoedelijk verbeterd worden. (Vgl. ook Ber. Rabba 43 en ירמי t. a. p. in Pesiktha Rabbathie). Op de laatst aangehaalde gecurseeerde woorden komt het hier aan)

Met Uw linker- en rechterhand moogt Gij ons steeds steunen en ons tegen alle plagen beveiligen; wil ons onder Uwe vleugelen dekken en ons in de schaduw van Uw schild beschermen; Geloofd zijt Gij, Eeuwige, Schild van Abraham.

De Voorlezer draagt de tweede lofzegging voor tot Lehachajoth Méthiem.

Toen stervenden in elk huis in Noph¹⁾ om hals gebracht werden, reutelden zij als verslagenen, die den dood nabij zijn²⁾. Zij werden [den dood] prijsgegeven en hunne harten teerden weg; zij vielen in onmacht en hunne zielen waren krachteloos. Ziellooze lijken hebt Gij bij hen doen aanwezig zijn, zelfs den nog ongebornen vorm van eenigen eerstgeborene in den moederschoot hebt Gij niet gespaard³⁾; „kom, sta op” spraakt Gij tot Uwen eerstgeborene [Israël]⁴⁾. Zoo bracht Gij daar tegelijk den een genezing, den ander een doodslag toe. Verwoesting, verderf en verschrikking, ontsteltnis, jammer en ontzetting! Onder hen [de Egyptenaren] ontstond hevige jammeren; vol ontzetting stonden zij op en liepen hunne huizen uit in den nacht!

In verwoesting en verderf moogt Gij Uwe vijanden doen vallen, in den diepsten afgrond; mogen wij daarentegen weer opleven door den regen des heils! Geloofd zijt Gij, Eeuwige, die de dooden doet herleven.

Moge spoedig over den „verdrukker” eene mare gehoord worden, gelijk eens aangaande Egypte werd vernomen⁵⁾; de profetie omtrent den verborgen tijd [der laatste verlossing]⁶⁾ moge vervuld worden gelijk de profetie over Egypte. Gij hebt Pathros [Egypte] zijne straf betaald bij de laatste, de tiende plaag, — zoo zult Gij den verdrukker zijne schuld betalen bij het einde van den tienden hoorn⁷⁾. Mogen met hen de Réémiem van hunne hoogte afdalen⁸⁾, de voornaamsten in de regeering van hun volk⁹⁾; ont doe hen van hun kroon, spreek in toorn den ban over hen uit. [De tijd] voor het [toekomstige] heil bewaard, is de „beschermingsnacht”¹⁰⁾; dan zegt de wachter: gekomen is¹¹⁾ de tijd van 't ochtendgloren¹²⁾.

¹⁾ Memphis, eene der residentien van Egypte.

²⁾ Naar Ez. 30,24.

³⁾ Vgl. Pesiktha 64b en Shemoth Rabba 18,3.

⁴⁾ Zie Pesiktha 50b.

⁵⁾ Naar Jes. 23,5. In Thanchoema ed. BUBER Bo, N°. 6 en Pesiktha Rabbathie ויחי בראי הלידה einde (vgl. Shemoth Rabba 9) wordt gezegd, dat met צר zonder ך, wat ook צר gelezen zou kunnen worden, in het algemeen de vijanden en verdrukkingen van Israël worden bedoeld; heeft men Tyrus op het oog, dan wordt צור, met ך, geschreven. Jes. t. a. p. nu staat het zonder ך.

⁶⁾ Jes. 21,11 וימה דומה, wordt in Siphre, Num. 6,24 in verband gebracht met het קן, de eindperiode, de eindelijke verlossing uit de laatste ballingschap. דומה is dan afgeleid van דומ, *zwijgen*, en beteekent: de tijd, die verzwegen, niet geopenbaard is (vgl. Jalkoet Chadash, 3).

קלא קרובות לשבת הגדול

בִּיד וּבְיָמִין תִּסְמְכֵנוּ • וּמִגִּגַּף תִּחְסְכֵנוּ • יְיָ בְּאַבְרָתְךָ תִּסְבְּכֵנוּ •
וּבְצֵל מְגִנָּךְ תִּגְוַנְנוּ • בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶגֶן אַבְרָהָם •

אתה גבור עד להחיות מתים :

מֵתִים בְּכָל בַּיִת בְּנוֹף בְּנַחֲנְקוֹ • נֶאֱקוּת חֲלָלִים נֶאֱקוּ • סִפְרוּ
וּלְבוֹתָם נִמְקוּ • עֲלְפוּ וְרוּחֹתָם נִבְקוּ • פְּגָרִים מֵתִים
לָמוּ עֵשִׂית • צוּרֵת כָּל בְּכוֹר גַּם בְּמַעֲיָהֶם לֹא חִסַּת • קוּמִי לָךְ
לְבַכּוֹרֶךָ שְׁחָת • רַפּוּא וְנִגּוּף שָׁמָּה שְׁמַת • שׂוּאָה וּמְשׂוּאָה
וּבְחַלָּה • שְׁמוֹת וְשֵׁאוֹן וְחַלְחָלָה • יְיָ תִקְפָּה בָּהֶם הַיְלָלָה •
תִּמְהוּן קָמוּ וַיֵּצְאוּ בְּלֵילָה •

שׂוּאָה וּמְשׂוּאָה • יְיָ תִפִּיל אוֹיְבֶיךָ לְשׂוּחָה • וְנַחֲמֶה בְּגִשְׁם
יְשׁוּעָה • בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ מַחִיָּה הַמֵּתִים •

ראשי חרוזים וניי

יְשַׁמַּע לְצַר בְּשִׁמְעַת מִצְרַיִם • מִשְׁאֵה דוּמָה כְּמִשְׁאֵה מִצְרַיִם •
נִפְרַעַת מִפְתָּרוֹם בְּתַכְלִית מִכָּה עֲשִׂירִית • בְּצַר תִּפְרַע
בְּתַכְלִית קָרָן עֲשִׂירִית • יִרְדוּ רֵאֲמִים עִמָּם • בְּכוֹרֵי מַלְכוּת
עִמָּם • מִזֹּר תִּעְרִימָם • בְּאֵף תִּחְרִימָם • יְיָ יִשַׁע שְׁמוֹר • הוּא
לֵיל שְׁמוֹר • אָמֵר שׂוּמֵר • אַתָּה קָן אֲשִׁמּוֹר •

⁷⁾ Vgl. Daniël 7,24. Vgl. RASHI aldaar, volgens wiens verklaring de tiende hoorn op Titus doelt. In Ber. Rabba 76,6 wordt dit vers in verband gebracht met de tegenwoordige ballingschap. Hierop wordt hier gedoeld.

⁸⁾ Naar Jes. 34,7.

⁹⁾ Ik twijfel zeer aan de juistheid der gewone lezing. Misschien zou men kunnen lezen: בכור מלכות עמם, in den smeltkroes der wereldrijken verduister hen, van עמם. Met eenige zekerheid durf ik in deze niets te beweren.

¹⁰⁾ Volgens R. JEHOSHUA' in Mechiltha, Bo, Ex. 12,42 en Thanchoema t. p., beteekenen de woorden ויהי עמרים ליל שמורים, een beschermingsnacht is het, dat ook in de toekomst die nacht voor de verlossing is aangewezen; vgl. Rosh Hashana 11a, waar R. JEHOSHUA' dezelfde woorden verklaart: de nacht, die reeds van af de Schepping bewaard en bestemd is voor groote dingen.

¹¹⁾ Jes. 21,12.

¹²⁾ אשמור = *nachtwake*, eig. *nachtwake*, een derde gedeelte van den nacht. De laatste wake, die aan het aanbreken van den dag voorafgaat, wordt Ex. 14,24 אשמורת רבך genoemd; vandaar dat de dichter hier eenvoudig אשמור in dien zin gebruikt. Bedoeld is natuurlijk de dageraad van Israëls vrijheid.

De Eeuwige zal koning zijn in eeuwigheid; Uw God, o Tzion! door alle geslachten, — Hallelloe-jah! En Gij, Heilige! troont op den lof van Israël! o Almachtige!

o Almachtige! Tot hulp voor Uw volk zijt Gij te middernacht uitgetrokken [over Egypte], en toen het goed dag was ¹⁾, hebt Gij hen uitgevoerd. Gij zijt het, die Uw volk richt bij dag, de andere natiën daarentegen bij nacht ²⁾, want U behoort de dag, ook behoort U de nacht ³⁾. De nacht, waarin een vorig geslacht werd bevrijd, — zeidet Gij, — zal beschermingsnacht zijn ook voor latere tijden. En wat den eersten keer is geschied, dat zal ook bij de laatste verlossing plaats vinden ⁴⁾, — gelijk de mare over Egypte zult Gij doen vernemen de verdrukkers ⁵⁾. — Toon U vast, hef den oorlogskreet aan, en strijd met goeden uitslag, bestijg het strijdros, blaas op den krijgsklaroen en grijp krachtig den vijand aan ter wille van Uw volk, Gij, Eerbiedwekkende, Verhevene en Heilige!

Toen waren het strenge heeren, de tien plagen, waarmede Gij verpletterdet het volk, dat zijn hart had verstokt. Door de aanmatiging van den overmoedigen koning onstond de tiende plaag, die Gij deedt heerschen over de zware verdrukkers van de kinderen van Abraham, die tot tien malen toe op de proef werd gesteld. Het neerhouden der eerstgeborenen was het laatste, wat hen trof, toen Gij Uwen toorn vrij spel liet wegens hunne verdorvenheid. Vóór hunne oogen richttet Gij hunne goden en ook hunne afbeeldsels deedt Gij vervallen in hunne tenten. Gij versloegt elken eerstgeborene van ieder hoofd van een gezin, eerstgeborene van man of vrouw, van slaaf of slavin. En de eersteling van vee en het eerstgeborene van elk scheepsel; in huis en daarbuiten maakte de pest een einde aan alles. Onder toornig woeden en tegelijk in kalmte openbaardet Gij U, hier slagen toebrengend, ginds tegelijk genezend ⁶⁾; de eerstgeborenen van den verdrukker treffend, Uwen eerstgeboren zoon daarentegen genezend. Te middernacht zullen U daarom danken zij, die U steeds erkennen, voor Uwe rechtvaardige strafbepalingen en Uwe welwillende liefde ⁷⁾. Uw welgeordende vinger riep in het aanzijn de tien plagen, Uw hand

¹⁾ Ex. 12,17 worden de woorden: כִּי בַצֵּחַ הַיּוֹם הַזֶּה in Mechilta verklaard: כִּי בַצֵּחַ הַיּוֹם הַזֶּה, *toen het vol dag was*, waaruit blijkt dat zij eerst ná het aanbreeken van den dag uit Egypte trokken.

²⁾ Jeroeshalmie, Rosh Hashana 1,3 en Ber. Rabba 50,3 komt de uitspraak voor, dat God de andere volkeren des nachts richt, terwijl zij slapen; Israël daarentegen bij dag, terwijl zij zich met goede werken bezig houden, waardoor hun vonnis zachter wordt. Afgeleid wordt het uit Ps. 9,9: *en Hij spreekt recht over de menschenwereld [Israël] met welwillendheid, richt daarentegen de natiën met strenge rechtvaardigheid.*

³⁾ Ps. 74,16.

יְמַלֵּךְ יי לְעוֹלָם אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדָר וְדָר הַלְלוּיָהּ:
וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

[אֵל נָא] לִישַׁע עִמָּךְ בְּחַצֵי לַיִל יֵצֵאתָ • וּבְעֵצֶם הַיּוֹם אוֹתָם
הוֹצֵאתָ: הֲדָן עִמּוֹ בַיּוֹם וְעַמִּים בְּלֵילָה • כִּי לָךְ הַיּוֹם
אֵף לָךְ לַיִלָה: לַיִלָה אֲשֶׁר בּוֹ נִפְדּוּ רַאשֵׁינִים • שְׁמַרִים נִמְתָּ
יְהִי לְאַהֲרֹנִים • וּמָה שֶׁהָיָה בְּרֵאשִׁינָה הוּא שֶׁהָיָה לְאַהֲרֹנָה •
בְּשִׁמְעֵ מִצְרַיִם תִּשְׁמָעֵ לְצָרִים: הִי תִצְנַח וְתִצְרַח וְתִצְלַח תִּרְכַּב
תִּתְקַע וְתִתְקַף עַל עַם נִזְרָא וּמְרוֹם וְקְדוֹשׁ:

אִז תִּשַׁע מִבוֹת הָיוּ אֲדוֹנִים קָשָׁה • אֲשֶׁר בָּם סִבְרַת גּוֹי לְבָם •
מִקָּשָׁה: בְּעוֹזוֹת מִלֵּךְ עָז הָיְתָה מִכָּה עֲשִׂירִית • אֲשֶׁר
הַמְשַׁלֵּת בְּנוֹשֵׁי בְנֵי נֶסֶף עֲשִׂירִית: גְּרִיעַת בְּכוֹרוֹת הָיְתָה
תְּכַלִּיתָם • אֲשֶׁר שָׁתָה אֶפְךָ עַל תְּבִלְתָּם: דָּגַת לִפְנֵיהֶם אֵת
אֱלֹהֵיהֶם • וְגַם צוֹרְתָם הִפְלֵת בְּאַהֲלֵיהֶם: הַבִּית כָּל בְּכוֹר לְכָל
רֹאשׁ מִשְׁפָּחָה • כָּל בְּכוֹר לְאִישׁ וְכָל בְּכוֹר לְאִשָּׁה: וּבְכוֹר
לְבַהֲמָה וּבְכוֹר לְכָל דָּבָר • בְּבֵית וּבְחוּץ דָּבָר שֵׁת לְכָל דָּבָר:
זַעַף וְנַחַת נְגִלִית נְגוּף וְרִפּוּא • לְבְכוֹרֵי צָר נְגוּף וּלְבָנֵךְ בְּכוֹרֵךְ
רִפּוּא: חֲצוֹת לַיִלָה כִּכֹּן יוֹדוּךָ מוֹדִיךָ • עַל מִשְׁפָּטֵי צְדָקֶךָ •
וְעַל צְדָק אַהֲבִיךָ: טָכֶם אֲצַבֵּעַךְ עֲשֵׂתָה תִשַׁע מִבוֹת יִרְךָ

⁴⁾ Pesiktha, יומי בחצי הלילה, einde, en Thanchoema ed. BUBER, Bo, 6, bewijst men uit Bijbelverzen, dat de plagen, die Egypte hebben getroffen, ook bij de toekomstige verlossing over Israëls vijanden zullen komen.

⁵⁾ Zie pag. 131 noot 5.

⁶⁾ Naar Jes. 19,22. Vgl. Shier Hash. Rabba 4.

⁷⁾ Naar Ps. 119,62. Vgl. Pesiktha יומי בחצי הלילה, pag. 63a, waar dit vers verklaard wordt: ik dank U voor de straffen, die Gij over Egypte hebt gebracht, en voor de liefde, onzen voorouders in Egypte bewezen, door hun de plichten van besnijdenis en Pésach-offer voor te schrijven, waardoor zij zich de verlossing konden waardig maken. — Zie ook Shemoth Rabba 18,2, waar het eenvoudiger verklaard wordt: Omdat Gij de Egyptenaren hebt gedood en de Israëlieten gespaard.

veroorzaakte de sterfte der eerstgeborenen ¹⁾; Uw machtige rechterhand deed den verdrukker zinken, toen verhieven U allen; wanneer eens Uw heilige arm ons zal verlossen, zult Gij boven al verheven zijn.

o God! tot in eeuwigheid zult Gij verheerlijkt en tot in eeuwigheid als heilig geprezen worden en tot in alle eeuwigheid zult Gij regeeren en boven alles verheven zijn, Gij, God, Koning, eerbiedwekkend, alverheven en heilig, want Gij zijt immers de Koning aller koningen, Wiens koningschap eeuwig duurt! Verkondigt dan Zijne wonderen, verhaalt van Zijne macht, roemt Hem, gij, Zijne scharen, heiligt Hem, verheft Hem, in luiden jubel, in zang en lof prijst de macht Zijner roemrijke heerlijkheid!

„En het was te middernacht”. ²⁾

Toen deedt Gij met wonderkracht tallooze wond'ren in den nacht.
In de eerste der waken van ³⁾ dezen nacht.
Den braven proseliet deedt Gij winnen, doordien voor
hem zich verdeelde de nacht ⁴⁾.

Dit geschiedde te middernacht.

Gij richttet den vorst van Gerar door bangen droom in den nacht ⁵⁾,
Verschriktet des Arammieten geest aan den vooravond in den nacht ⁶⁾.
En Israël, bekampend een goddelijk gewrocht, ver-
won hem ⁷⁾ in den nacht.

Dit geschiedde te middernacht.

Het eerstgeboren kroost van Pathros versloegt Gij
in 't midden van den nacht.
Hun kostbaarst pand vonden zij niet meer, toen zij
opstonden in den nacht.
Den vleugelslag van Charosheth's vorst bedwongt
Gij door de sterren van den nacht ⁸⁾.

¹⁾ De zin is: de andere plagen werden door een engel over Egypte gebracht; — de *vinger* als beeld voor een orgaan van Gods straffende hand; — bij de laatste plaag trad God zelve als wreker op. Vgl. Ex. 12,12 en 23 en Mechiltha aldaar.

²⁾ Al de hier opgesomde feiten hadden volgens Midrash plaats in den nacht van 14 op 15 Nisan. Dit wordt bij sommigen duidelijk in den Bijbel uitgesproken, bij anderen door het gebruik van uitdrukkingen als בלילה הראשון (Esther 6,1) of בלילה הראשון (Dan. 5,30) aangeduid, bij nog anderen schijnt eene oude traditie omtrent den datum bestaan te hebben. Vgl. Bamidbar Rabba 20,12, waar eenvoudig gezegd wordt, dat alle bestraffingen van Israëls vijanden in den nacht plaats hadden, zonder dat een bepaalde datum wordt aangewezen. Zie ook Pesiktha, וראמי צוק, pag. 129b.

³⁾ Machzor Romie: בכל אשמורת, in alle de waken, eene lezing, die waarschijnlijk de juiste is.

⁴⁾ De tocht tegen Kedorla'omer, door Abraham, den 14 den in den oprechte overtuiging tot God bekeerden heiden, ondernomen, had volgens Midrash in den nacht van 14 op 15 Nisan en de overwinning juist te middernacht (יחלק עליהם לילה, de nacht verdeelde zich tegen hen) plaats.

קלג קרובות לשבת הגדול

עֲשֵׂתָהּ מִפֶּת בְּכוֹרוֹת : יָמִין עֹדָה טַבְּעָה צָר וְיִרְוּמָמוּךְ הַכֹּל
וְזִרְעֵה קִדְשֶׁךָ תִּפְדְּנוּ וְתָרוּם עַל כָּל :

אֵל נָא לְעֹלָם תּוֹעַרְצֵן . וְלְעוֹלָם תִּקְדָּשׁ . וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים .
תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא . הָאֵל מֶלֶךְ . נִרְאָ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ . כִּי
אֲתָהּ הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים . מַלְכוּתוֹ נִצָּח . נִרְאֹתָיו שִׁיחוּ .
סִפְרוּ עִזּוֹ . פְּאִירוֹהוּ צְבָאוֹ . קִדְשׁוֹהוּ רוּמְמוֹהוּ . רֹן שִׁיר וְשִׁבְחָה
תּוֹקֵף תְּהִלּוֹת תִּפְאָרְתּוֹ :

וּבְכֵן וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

אָז רֹב נְסִים הִפְלִאתָ ^{ע"ס א"ב}
בְּרֵאשׁ אֲשֵׁמוֹרוֹת זֶה
גַּר צָדָק נִצַּחְתּוֹ בְּנַחֲלָק לֹו
לַיְלָה :

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :
הָ נָתַתְּ מֶלֶךְ גֶּרָר בַּחֲלוּם
הָ פָחַדְתָּ אֲרָמִי בְּאִמְשׁ
וַיִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל לְאֵל וַיּוֹכֵל לֹו
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

זָרַע בְּכוֹרֵי פִתְרוֹם מְחַצֵּת בַּחֲצֵי
חַיִל לֹא מִצְאוּ בְקוֹמָם
טַיִשׁ נִגִיד חֲרוֹשֶׁת סִלִּית בְּכוֹכְבֵי
לַיְלָה :

Ter belooning van het „verdeelen” zijner troepen in den nacht” besloot God ook, dienzelfden nacht bij den uittocht uit Egypte te verdeelen (Thanchoema, Bo; Ber. Rabb. 18 einde). ⁵⁾ Gen. 20,6.

⁶⁾ Aan den vooravond van zijne ontmoeting met Jakob, verscheen God Laban en verbod hem Jakob ten goede noch ten kwade toe te spreken (Gen. 31,29).

⁷⁾ De uitdrukking ontleend aan Hoshéa' 12,5; voor het feit zie Gen. 32,25.

⁸⁾ רעש, den vleugelslag = het spoedig voorttrekkende en veelgedruisch makende leger van den vorst van Charosheth, Siesera, die te Charosheth woonde, de legeroverste van Jabien, den koning van Chatsor (Recht 4,2). Volgens de woorden van het lied van Debora (Recht. 5,20) streden de sterren uit hunne banen tegen Siesera.

Dit geschiedde te middernacht

De Godslasteraar [Sanchérieb] ¹⁾ had het plan be-
raamd, over de uitverkoren stad als heerscher zijne
hand uit te strekken ²⁾ in den nacht.
Gij deedt hem en zijn leger als lijken uitdroogen ³⁾ in den nacht.
De afgod Bel kromde zich ⁴⁾ en stortte neder met
zijn voetstuk in het duister van den nacht.
Den man, vol heerlijke gaven, ⁵⁾ werd het geheim
geopenbaard van het gezicht in den nacht ⁶⁾.

Dit geschiedde te middernacht.

Hij, die uit heil'ge vaten zich bedronk ⁷⁾, werd
gedood in dienzelfden nacht ⁸⁾.
De droomuitlegger werd gered uit den leeuwenkuil
in de ure van den nacht ⁹⁾.
Den ouden haat had de Agagiet opgekropt ¹⁰⁾ en
schreef daarom brieven in den nacht.

Dit geschiedde te middernacht.

Gij wektet Uwe overwinnende kracht tegen hem
op bij het wijken van den slaap in den nacht ¹¹⁾.
Moogt gij eens ook de wijnpers treden ¹²⁾ voor
[Israël, dat vraagt:] „Wachter, wat is er van den nacht?” ¹³⁾.
Opdat dan luid roepe de Wachter en spreke:
„Gekomen is de morgen en geweken ook de nacht” ¹⁴⁾.

Dit geschiedde te middernacht.

Doe spoedig aanbreken den dag, die noch dag is, noch ook nacht ¹⁵⁾.
o Alverhevene! doe erkennen, dat U behoort de
dag, en U ook de nacht ¹⁶⁾.
Stel wachters aan bij Uwe stad den geheelen dag
en gansch den nacht.

Doe als het licht van den dag stralen het duister van den nacht! ¹⁷⁾

Dit geschiedde te middernacht!

¹⁾ II Kon. 18,17 v. v. en 29 v. v. ²⁾ Vgl. Jes. 10,32.

³⁾ Zie II Kon. 19,35, waar בלילה הוא staat. Volgens Sanhedrien 95b werden zij door inwendige vlammen verteerd en droogden dus letterlijk uit, tot zij stierven.

⁴⁾ De uitdrukking is ontleend aan Jes. 46,1. Bel is de voornaamste afgod van Babel. Het feit wordt o. a. in Beréshith Rabba 68,13 verhaald; vgl. het apocryfe boek: Bel en de draak.

⁵⁾ Daniël voert dien bijnaam, Daniël 10,11.

⁶⁾ Het geheim van Nebochadnétsar's droom (Daniël 2,19). — Ik meen, dat gelezen moet worden רז חזות לילה, het geheim van het nachtelijk visioen, of met Machzor Romie: חזון לילה, wat op hetzelfde neerkomt; de oude lezing חזון לילה is wel te verklaren, maar dan wordt het geheim niet nader aangeduid. BAER's lezing חזות לילה weet ik niet anders te verklaren dan: werd geopenbaard het geheim te zien in den nacht, wat ook nog tamelijk onduidelijk is.

קלד קרובות לשבת הגדול

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

בַּלַּיְלָה : עֵץ מִחֶרֶף לְנוֹפֵף אוֹוִי הוֹבִישָׁתָּ פְּגָרָיו
לַיְלָה : כָּ רַע בַּל וּמִצְבוֹ בְּאִישׁוֹן
לַיְלָה : לְ אִישׁ חֲמוּדוֹת נִגְלָה רִז חֲזוֹת

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

בַּלַּיְלָה : מִ שְׂתֵפֶר בְּכָלִי קָדַשׁ נִחְרַג בּוֹ
לַיְלָה : נ וְשַׁע מְבוֹר אֲרִיֹּת פּוֹתֵר בְּעַתּוֹתַי
בַּלַּיְלָה : שְׁנָאָה נָטַר אָנְגִי וְכַתֵּב סִפְרִים

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

לַיְלָה : ע וְרָדָתָּ נִצְחָךְ עָלָיו בְּגֵרָד שְׁנַת
מִלַּיְלָה : פ וְרָה תִדְרוֹךְ לְשֹׁמֵר מָה
לַיְלָה : צ רַח בְּשׁוֹמֵר וְשָׁח אֶתָּא בּוֹקֵר וְגַם

וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

לַיְלָה : קָ רַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא
מִלַּיְלָה : רָם הוֹדַע בִּי לָךְ הַיּוֹם אַף לָךְ
מִלַּיְלָה : ש וּמְרִים הַפְּקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל

לַיְלָה : ת אִיר בְּאֹזֵר יוֹם הַשַּׁבָּת
וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה :

⁷⁾ Belshatsar; Daniël 5,2.

⁸⁾ Ontleend aan Dan. 5,30, waar בלילה הוא staat.

⁹⁾ Daniël 6. בעתות = בעתות, in de tijden, momenten.

¹⁰⁾ Zie Pirké R. Eli'ezer 44 en 50: die Joden, sprak Haman, hebben van oudsher mijne voorouders gehaat.

¹¹⁾ Volgens Thargoem Esther 6,1 en Jalkoet t p. N°. 1058 was de nacht, waarin 's konings slaap hem ontweek, dus die aan de redding voorafging, de nacht na den 14 Nisan. Als in dien nacht geschied, worden daar o. a. nog genoemd: de val van Sanchérieb en de nederlaag van Siesera.

¹²⁾ Naar Jes. 63,3, het beeld voor de strafgerichten tegen de vervolgers van Israël. ¹³⁾ Naar Jes. 21,11 en 12.

¹⁴⁾ אמת כאן kan hier zeer wel in dubbelen zin gebruikt zijn, אמת כאן beteekent: de morgen is aangebroken, terwijl אמת לילה (vgl. אמת השמש) dichtertelijk en als woordspeling kan aanduiden: de nacht is geweken.

¹⁵⁾ Den dag der verlossing, die Zech. 14,7 zoo genoemd wordt.

¹⁶⁾ Ps. 74,16. ¹⁷⁾ Naar Jes. 62,6.

*) De Almachtige, die verblijft in de uitgespannen hemelen, die door Zijne genade het al van spijs voorziet, hoorde het zuchten der onder kommer gebogenen en voerde hen uit van tusschen de doornen¹⁾. Destijds daalde Hij in Zijne groote ontferming neder uit Zijn woonverblijf en bevrijdde van den dwangarbeid Zijn eerbiedwekkend volk en gaf hun den bijnaam van: het Hem toegevalven erfdeel. Hij overzag de zeventig volkeren, doch zij allen werden in Zijn oog bevonden [door misdaden] verduisterd²⁾; toen toonde Hij groot te zijn onder de engelen des hemels³⁾, — zoo vielen mij ten deel de lieflijkheden⁴⁾. Toen Hij, die besluit en ook vervult, het zag, verheugde Hij Zich met het geliefde volk als op den dag, waarop het hemelgordijn werd gespannen en de aarde werd gevestigd, en gaf Hij hun wetten en bepalingen. Ik⁵⁾ nu ben heden naar voren getreden te midden van de teedere en zwakke [gemeente Israëls] om het verbodene en geoorloofde geregeld uiteen te zetten, opdat ik niet struikelen en onvast⁶⁾ worde heden in zake de wetsbepalingen. Ik nader, terwijl ik goede, juiste woorden wil spreken⁷⁾ om ze duidelijk mede te deelen onder het verzamelde volk, herinnerend slechts, niet vermanend in mijne woorden⁸⁾, om de gemeente haren plicht te doen vervullen⁹⁾. De klemmende bepalingen van de als hoogste kroon geprezen wet verklaarden en leerden de wijzen, die als in een halfronde schuur zaten¹⁰⁾; zoo spraken zij ten opzichte van de

*) Dit stuk bevat eene korte uiteenzetting der Godsdienstvoorschriften in verband met het Paaschfeest: het geschiktmaken van vaatwerk voor Paaschgebruik, het zoeken naar en verwijderen van het gezuurde, het bereiden der ongezuurde brooden en enkele bepalingen aangaande de huisselijke plechtigheid op de beide eerste avonden van het Paaschfeest. In verschillende liturgiën komt een dergelijk overzicht voor, dat eigenlijk dient ter vervanging eener Godsdienstvoordracht, waarin die bepalingen worden besproken. Op den Shabbath vóór het Paaschfeest vooral werden zulke halachische voordrachten reeds vroeg gehouden, met het oog op het vele, dat bij de voorbereidingen voor het Paaschfeest in het oog gehouden moest worden; reeds in Thosephtha (Megilla 3) en in den Thalmoeed (Pesachiem 6a) wordt eene bepaling gegeven aangaande deze voordrachten.

¹⁾ Shier Hashieriem Rabba 2,2 worden de woorden: *als een roos onder de doornen* in verband gebracht met Israëls bevrijding uit Egypte.

²⁾ Van עַם, Ez. 31,8. Siphre Deut. 33,2 verhaalt, dat God de Thora aan de verschillende volkeren aanbood, doch dat zij allen weigerden haar te aanvaarden, omdat zij zich schuldig wisten aan een of meer der in de tien geboden uitgesproken verboden.

³⁾ Naar aanleiding der woorden וַיִּרְאֵהוּ מִרְבּוֹת קִדָּה, zegt Siphre d. t. p. (vgl. de vermoedelijk juistere recensie in Thanchoema en Jalkoet t. p.) dat God, toen Hij te midden Zijner heilige myriaden verscheen, boven die allen verheven was in machtige verschijning. Niet onwaarschijnlijk is daarom de lezing: וַיִּרְאֵהוּ, *Hij bleek groot te zijn*; de gewone lezing: וַיִּרְאֵהוּ moet beteekenen: *Hij wierp het lot met Zijne engelen*. Vgl. Siphre Deut. 32,8 en 9; zie de volgende aantekening.

אֲדִיר דָּר מְתוּחִים · בְּחֶסֶד כָּל מַלְחִים · אֲזַן אֲנִי אֲנִי אֲנִי ·
וְהוֹצִיאָם · מִבֵּין הַחַיִּים · אִזְ בְּרֹב הַמְּלָתוֹ · דָּר מִמְּעוֹן ·
דִּירְתוֹ · וּפְדָה מִפְּרֵךְ אִמְתּוֹ · וְכִנָּם חָבַל נָחֲלָתוֹ · בְּטַ בְּשִׁבְעִים ·
עֲמֻמִּים · וְנִמְצְאוּ לְפָנָיו עֲמוּמִים · וְהִגְדִּיל בְּמִלְאֵי מְרוּמִים ·
וְנָפַל חֲבִלֵי בְנֵי עִמִּים · בְּשׁוּרוֹ גִּזְרֵי וּמְקִים · שָׁמַח בְּעַם חֲשׂוּקִים ·
כִּיּוֹם נָטִית דוֹק וְאֲרָקִים · תַּת לָמוֹ דְתוֹת וְחֻקִּים · גִּשְׁתִּי בְתוֹךְ ·
עֲנָגָה וְרֵכָה · אֶסּוּר וְהַתֵּר לְהַעֲרִיכָה · לְבַל אֶכְשַׁל · לְהַמְרִיכָה ·
הַיּוֹם בְּדַבְרֵי הַלְכָה · גִּשְׁתִּי בְשִׁאֲנֵי אֲבוּר · לְפִשׁוּט בְּעַם צְבוּר ·
כְּמִזְבִּיר וְלֹא כְּמִזְבִּיר בְּדַבְרֵי · לְהוֹצִיא חוֹבֵת צְבוּר · דְּהִרְתָּ ·
דַּת מְכַלְלָה · דְּרִשׁוּ וְהוֹרוּ חֲכָמֵי גִזְרֵי עֲגוּלָה · וְהוּגוּ בְּסֶדֶר

⁴⁾ Naar Ps. 16,6, waar echter in Jalkoet ook de opvatting voorkomt, dat נָפַל niet: *door loting toevallen*, maar eenvoudig: *toegewezen worden* beteekent. Het meervoud בְּנֵי עִמִּים wordt daar toegepast op de *schrijftelijke en mondellijge* leer. Eene andere aan Pirké R. Eliezer 24 ontleende verklaring laat het slaan op het tijdstip van den torenbouw van Babel. Toen beraadde God met Zijne engelen (afgeleid uit het meervoud: *wij willen afdalen*, Gen. 11,7); toen werd het lot geworpen, om ieder hooger wezen een volk toe te deelen, en werd Abraham en zijne nakomelingschap als Gods volk aangewezen, naar Dent. 32,9. God nu nam ten volle genoegen met dezen nitslag, gelijk het luidt: *het lot viel voor Mij op een Mij aangenaam deel* (Ps. 16,6). Volgens de lezing חֲבִילֵי moet de laatste Midrash door den dichter bedoeld zijn. Dan rijst echter de moeilijkheid, dat daar geen sprake is van de *wetgeving*. — Deu in de vorige aantekening geciteerden Midrash hier toe te passen, eischt de lezing חֲבִילֵי, en de vertaling: *en mij, Israël, vielen de lieflijkheden der Thora ten deel*.

⁵⁾ De voorlezer is sprekend ingeleid, gelijk bij zeer vele Pioetiëmen, o. a. bij de נִסְתַּלַּח בְּעַם, het geval is. Zie de inleidende opmerking tot ons stuk.

⁶⁾ לְהַמְרִיכָה, eig. *week worden*, v. d. zwak zijn, hier overdrachtelijk voor: zwakheid van geest, door *omwetendheid* verkeerd handelen.

⁷⁾ אֲבוּר, van אָבוּר, vermoedelijk een toekomstige tijd: ik zal zuivere, reine taal spreken; misschien ook van de Thalmoeidische beteekenis: *wiltezen*, dus: terwijl ik slechts eene keuze zal doen uit de rijke stof, die ik te behandelen heb.

⁸⁾ Terwijl anders de leerrede eene *zedelijke* strekking heeft en vermaningen bevat, zal ik heden slechts wetten opsommen.

⁹⁾ De plicht nl. om tegen het naderen van het Paaschfeest zich met de daarvoor geldende wetten bezig te houden.

¹⁰⁾ Het Synhedrion, dat in een groote zaal zitting hield, in halfeirkel-vormige rijen geschaard (Sanhedrien 36b).

wijze van uitkoken¹⁾: te brengen een kleinen ketel in een grooten²⁾. — De wijze van uitkoken van een zeer grooten ketel, die niet bedekt zou worden [door het water], is: dat men er een soort rand opmaakt [van leem of dergelijke], bij het overkoken van het water blijkt het dan gezuiverd te zijn door het kokende water zelve³⁾. — De wijze van bruikbaar maken van schotels en dergelijke, die slechts als „tweede voorwerp”⁴⁾ gebruikt worden, — evenals men uit den pot daarin stort, zoo is het voldoende, kokend water daarover te gieten⁵⁾. De regel omtrent het reinigen van kruiken uit hout en steen is: dat zij door ze uit te spoelen geoorloofd zijn⁶⁾; zijn zij van ongeglazuurd aardewerk, dan is het juist, ze als ongeoorloofd te beschouwen, doch men kan ze tot na het Paaschfeest laten staan⁷⁾. Het gebruik van een mes en de wijze zijner behandeling is: het eerst af te spoelen om het schoon te maken; evenals het gewoonlijk in een „eerst voorwerp” aangewend wordt⁸⁾, zoo is zijne wijze van uitkoken en ontsmetten. Duidelijk staat uitgesproken het uitgloeien van ijzer in vuur om het van elken smet te reinigen, doch het heft van het mes brengt in heet water, gij [Israëlieten, door God] als Zijn oogappel beschermd; — doch ten slotte wordt beslist: het geheele mes [worde uitgekookt] in kokend water, en wel in een „eerste voorwerp”⁹⁾. De zuivering en uittrekking van een potlepel, — daar in een „eerst voorwerp” zich de verboden bestanddeelen erin ophoopen¹⁰⁾, moet het uitkoken, om het schoon te doen zijn, geschieden in kokend water, want: gelijk een voorwerp de verboden bestanddeelen in zich heeft opgenomen, langs denzelfden weg en door gelijke bewerking geeft het ze weer van zich af. De geleerden hebben in hunne scherpzinnigheid de leering verkondigd¹¹⁾: voor potten

¹⁾ Onder *הניקה* verstaat men eigenlijk het in kokend water steken van gebruikt en voor het gebruik ongeoorloofd geworden vaatwerk, om daardoor de ongeoorloofde bestanddeelen, die zich in de wanden hebben vastgezet, te doen uitkoken. Daardoor worden deze verwijderd en het vroeger ongeoorloofde voorwerp weder voor gebruik geschikt. Evenzoo kan men sommige voorwerpen, die men gedurende het geheele jaar heeft gebruikt, door uitkoken voor Paasch-gebruik geschikt maken. De term *הניקה* wordt ook in meer algemeenen zin gebezigd voor elke wijze van bruikbaar maken van ongeoorloofd geworden voorwerpen.

²⁾ *Aboda Zara 76a*: „Hoe kookt men uit?” Men steke kleine ketels in een grooten enz.

³⁾ T. a. p. En hoe doet men met een grooten ketel? . . . hij maakte er een rand op van een kalkachtig mengsel, — zoodat er meer water in kon, — en bracht het water aan de kook. — Met de woorden: „door het kokende water zelve” schijnt de schrijver te willen aanduiden, dat het niet noodig is een gloeienden steen er in te doen om het water tot overkoken te brengen (vgl. *Shêlthoth* n°. 137; *Ashêrie*, *Pesachiem* 2,7 en *MAHRIL*, *הניקה*).

⁴⁾ *כלי שני*, *tweede voorwerp* is vaatwerk, waarin de zaken niet te vuur gezet worden, doch waarin ze uit de potten worden overgeschepd. — Een nog te vuur staand voorwerp, of een dat reeds van het vuur is genomen,

הגעלה · להכניס יורה קטנה בתוך יורה גדולה: דרך גדולה
 השופה · עושין לה כמין שפה · וברתוח נמצאת חפופה ·
 ממי רותחין גופה: הכנת קערות ומליחן · בכלי שני שמושיחן ·
 בשופכין מסיר בהן · כך שופכין רותחין עליהן: הגיגית כללן
 וצחצוחן · מעץ ואבן שרין בהרחן · ומחרס מצוה להזניחן ·
 עד לאחר הפסח יכול להניחן: ושימוש סבין וענינו מדיחים
 אורתו לתקנו · בכלי ראשון תקונו · כך הגעלתו ובהונו:
 ולבון ברזל באור בגלשון · לטהרו מכל רפשון · וקתא בחמין ·
 נצורי כאישון · והלכתא בלו ברותחין ובכלי ראשון: זקוק
 עץ פרור וחטוט · בכלי ראשון חטוטו · ברותחין הגעלת
 קשוטו · כבולעו כך פולטו: זלפו חכמים בשנוגם קדרות

maar nog heet genoeg is om zich de vingers eraan te kunnen branden, heet *כלי ראשון* „eerst voorwerp”.

⁵⁾ Zij behoeven niet uitgekookt te worden, maar naar de gewone wijze van gebruik worden zij bij de verwijdering der ongeoorloofde bestanddeelen behandeld.

⁶⁾ Zoo zegt ook *JAKOB ASHÉRIE* in *Toer Orach Chajiem* 451 einde; bedoeld worden drinkvaten, glazen, kruiken en dgl. Vgl. *Rema* t. p. § 25.

⁷⁾ Voorwerpen uit aardewerk kunnen door geene bewerking, dan overbakken, tot hun oorspronkelijken reinen staat worden teruggebracht; zij zijn zoo poreus, dat de ingezwolgen elementen er niet meer uit te krijgen zijn. Daarom mag men ze niet gebruiken; evenwel kan men ze tot na het Paaschfeest opbergen. Zie *Pesachiem* 30a.

⁸⁾ Hier wordt kort de eindbeslissing gegeven; dan volgt de tegengestelde meening, om met een citaat uit den *Thalmoed* te sluiten.

⁹⁾ *Pesachiem* 30b wordt die beslissing gegeven, nadat vooraf eene meening is verkondigd, die veel overeenkomt met de hier zoo even uitgesprokene. „Het ijzer gegloeid, en het heft in heet water”, — dan volgen de woorden: „doch de eindbeslissing is: beiden — het heft zoowel als het staal van het mes — in kokend water en in een „eerst voorwerp” (zie daarover noot 4).

¹⁰⁾ De gewone lezing *צביו* bevredigt mij niet. Men brengt het in verband met *לפי קלי*, *Roeth* 2,14; doch dit beteekent waarschijnlijk: *toereiken, geven*, en ik zie niet, wat dit hier voor zin geeft. De commentatoren teekenen eenvoudig aan: *בלישתו*. Telkens zien wij echter, hoe de schrijver naast elkander stelt de wijze van *gebruik* en die van *ontsmetting*. Dit moet hier zeker des te eer geschieden, omdat de strophe met het beginsel van de gelijkheid dier beiden sluit. Ik zou daarom willen lezen: *ריכטו*, van *רבת*, dat eig. het *afslaan* der vruchten, vandaar ook het *inzamelen*, oogsten beteekent; evenals *קרי* eig. afsnijden, v. d. oogsten. De vertaling geeft dan den zin duidelijk genoeg aan.

¹¹⁾ *זלפו*, rabbijnisch woord, eig.: met een straal *spuiten*, van vloeistoffen, v. d. verbreiden in 't algemeen.

van aardewerk bestaat geen andere weg, dan ze te breken; zij hebben echter toegestaan ze door een scheidsmuur voor het oog te verbergen en ze dan na het feest te gebruiken, hetzij voor soortgelijke bestemming als ze oorspronkelijk hadden, of voor eene niet-gelijksoortige¹⁾. Het onderzoek naar het besmet zijn van zeeften, braadspitten en schalen, kan bij die allen voortreffelijk geschieden door uitkoken²⁾; voorwerpen van geglaazuurd aardewerk zijn gelijk aan voorwerpen uit leem, zij zijn geoorloofd, na uitgespoeld te zijn, gelijk voorwerpen, uit dierenmest of marmarsteen vervaardigd³⁾. Zoo zijn de verplichtingen aangaande het vaatwerk in den breede uiteengezet, hoe zij van verboden bestanddeelen moeten gezuiverd worden en volgens de wet zijn zij daar neergelegd. Hiermede zijn de wetten betreffende het uittrekken van verboden deelen afgehandeld. — Aan de gronden der zedelijke wet mag niets ontbreken: het onderzoek naar [de aanwezigheid van] iets gezuurds is ons door de overlevering voorgeschreven op den vooravond van den veertienden [Niesan]. De te ledigen woning van den „wijnstok” [Israël]⁴⁾ mag men niet onderzoeken bij het licht der zon of bij dat van een flambouw, maar uitsluitend bij het schijnsel van een brandend licht, want lamplicht is deugdelijk voor het onderzoek⁵⁾. De bekenden⁶⁾ verklaarden om hunne instelling te versterken⁷⁾: voordat men het gezuurde begint weg te ruimen, zegge men vol aandacht de volgende lofzegging: Geloofd zij Hij, die ons door Zijne geboden geheiligd en ons bevolen heeft aangaande het wegruimen van het ongezuurde⁸⁾. Wanneer is Israël het gebod voorgeschreven, hunne woningen goed te onderzoeken en eene monsting te houden van hunne kostbare weefsels⁹⁾? Wanneer de menschen reeds in hunne huizen worden aange-

¹⁾ Pesachiem 30a zegt RAB, dat potten van aardewerk, die gedurende het Paaschfeest zijn blijven staan, al waren ze schoon, gebroken moeten worden; hij neemt namelijk aan, dat ook de geringste hoeveelheid *רמץ*, ook na het Paaschfeest, indien het zich met eene stof van gelijke soort vermengt, bijv. tarwe met tarwe, het geheele mengsel ongeoorloofd maakt. Uit vrees nu, dat men ze zou gebruiken voor de bereiding van eene spijs van dezelfde stof als de Chaméts-bestanddeelen, die zich in de wanden bevinden, verbiedt hij elk gebruik en laat dus geen anderen weg, dan ze te breken. SAMUEL daarentegen zegt, dat zij niet alleen voor bereiding van spijzen van andere soort, maar zelfs voor gelijksoortige spijzen mogen gebruikt worden. Men kan ze dus veilig laten staan; om echter gebruik gedurende de Paaschdagen te voorkomen, behoort men ze door een scheidsmuur, bijv. een gordijn of kist, aan het oog te onttrekken.

²⁾ Wat braadspitten betreft, is de schrijver hier in strijd met den Thalmood (*Aboda Zara 75b*), die voor braadspitten *uitgloeien* voorschrijft. Misschien moet voor *שער* een ander woord gelezen worden. — Ook schijnt hier in de oorspronkelijke beteekenis: *zwartsel* genomen te zijn. Vgl. MUSAFIA in Mosaf Hé'aroech s. v. קרי, die meent, dat de namen קריה en פארוי voor *pot* zijn afgeleid van het *zwart worden* door het vuur. — MAHRIL

הרם בשברונם · והתירו במחיצות מן העין לטמנם · עשות
בהם אחר הרגל בין במינם ובין שלא במינם : תקור קררי
נפה ושפור ופטילה · מעלות הן בלם בהגעלה · מאני דקוניא
כפחרא משולה · מתרין הן בתדחה כבורמי דגללא : חיוב
בלים הרי הן מרוחין · ומאסורן מצחצחין · וכדת הן מונחין ·
תמו הלכות הגעלה ברותחין : טעמי דת מוסר · מהם בלי
לתסר · בדיקת חמץ לנו נמסר · מאור לארבעה עשר : טירת
גפן בוקקה · אין בודקים לחמה ואבקה · כי אם לגר דלוקה ·
שהגר יפה לבדיקה : ידועים בארו לאמין · המתחיל לבער
חמץ · מברך בזאת באומין · ברוך אשר קדשנו במצותיו
וצגנו על בעור חמץ : ישראל אימתי מצוה עליהם · לבדוק
ביושר ניהם · עשות פקוד רקמיהם · כשבגי אדם מצויין

geeft bij de behandeling van zeeften, raspen enz. een variant op onze plaats: נפה voor כפה.

³⁾ Hier is sprake van zaken, die uitsluitend voor koude spijzen gebruikt worden en daarom niets in zich hebben opgenomen. Zie echter R. JOSEF KARO in Orach Chajiem 451,22 einde, die als vaststaande gewoonte aangeeft, geen gebruikte voorwerpen van aardewerk te gebruiken. — De woorden *אין בודקים לחמה ואבקה* komen ook bij ALFASSI, Pesachiem 2, voor en worden daar verklaard met: voorwerpen van marmer; dan moet het zijn van het Bijbelsche *אבן גליל* (Ezra 6,4); mogelijk is ook, het te verklaren als *כלי גללים*, voorwerpen uit gedroogde dierenmest vervaardigd; in dien zin komt *גל* eveneens voor (I Kon. 14,10). Zie ook Or Zaroea', in de verklaring van den Pioet voor אלקי הרוחות, pag. 58, col. d.

⁴⁾ Hoshéa' 10,1 komt *גפן בקק* voor als beeld van Israël, in den zin van: zijne vruchten *afwerpend*. Daar het deelwoord hier in den vrouwelijken vorm staat, meen ik, dat het met *מרת* verbonden moet worden en wel in lijdende beteekenis: de geledigde, of *te ledigen* woning, eig. *vesting*.

⁵⁾ Pes. 7b en 8a: het zonlicht is alleen in eene onbedekte ruimte sterk genoeg voor een grondig onderzoek in alle hoeken; met een flambouw is het te gevaarlijk in hoeken en gaten door te dringen; het staat dus te vreezen, dat men het onderzoek niet grondig genoeg zal instellen. Vgl. Shoelchan 'Aroech, Orach Chajiem 433,1 en 2.

⁶⁾ Uitdrukking voor de leiders en leeraren des volks, Israëls geleerden, ontleend aan Deut. 1,13 *אנשים . . . וידועים*.

⁷⁾ Ook bij door de geleerden voorgeschreven plichten wordt eene lofzegging uitgesproken, om de autoriteit der bepaling te verhoogen.

⁸⁾ Zie Pesachiem 7b.
⁹⁾ Hunne kleederen te reinigen en te onderzoeken, of zich in zakken enz. ook iets gezuurds bevindt.

troffen ¹⁾. Muurgaten in huizen, die zeer hoog of zeer laag bij den grond zijn, zijn niet bestemd tot onderzoek ²⁾; alleen tot die in het midden zich bevinden, wendt men zich, waar men wel eens iets gezuurds neerlegt. Voorts is het een regel: het dak van een galerij of een torenvormige kast ³⁾, en een runderstal en kippenloopen ⁴⁾ en een hooischelf behoeft men niet door te zien; ook voorraadkamers voor wijn en olie worden als doorzocht beschouwd; die allen behoeft men in het geheel niet te onderzoeken. Van een gat in den muur, dat zich in het midden bevindt tusschen zijn gebied en dat van zijnen buurman, onderzoekt de een tot de plaats, waar zijne hand reikt in het deel van die muuropening naar zijn kant, en ook de ander onderzoekt tot de helft van zijne muuropening; en wat dan over mocht zijn en niet doorzocht, [het daar misschien aanwezige gezuurde] vernietigt hij door de gedachte ⁵⁾. Wat betreft de wet voor een Jood en een niet-Israëliet, die gemeenschappelijk gebruiksrecht van een dergelijke muuropening hebben, daaromtrent spraken de wijzen in voorzienden geest: hij behoeft niet te onderzoeken, wegens gevaar voor zijn leven, dat eruit zou kunnen volgen, daar men hem van toovenarij zou kunnen verdenken. Ligt een puinhoop over het gezuurde, dan doet men er geene moeite meer voor en het wordt als weggeruimd beschouwd op eene plaats, waar het ten eenenmale aan alle gebruik is onttrokken, indien slechts de blaffende [honden] het niet meer bij het zoeken kunnen opkrabbelen; hun zoeken gaat namelijk drie handbreedten diep ⁶⁾. In een kelder moeten twee rijen [vaten] worden doorzocht naar eventueel ingebracht gezuurd, en aangaande wijnkelders luidt de overlevering: maakt men er geregeld gebruik van, dan zijn zij verboden [voor gebruik zonder onderzoek]; doch nadat men ze onderzocht heeft, zijn zij geoorloofd ⁷⁾. Kleine vischvijvers zijn wel aangewezen tot onderzoek en bewaarplaatsen voor dadels en erwtenstengels moeten doorzocht worden ⁸⁾, dan zijn zij beproefd [en zeker bruikbaar]. — Voorwaar, van bewaarplaatsen van zout en balsem ⁹⁾ is duidelijk uitgesproken,

¹⁾ In den vooravond, wanneer de werklieden juist van hunne bezigheden huiswaarts keeren (Pesachiem 4a).

²⁾ Pesachiem 8a, waar וירי בית staat. Wegens de alphabetische orde der aanvangelletters der verzen, gebruikt de schrijver hiervoor כין, eig. vensters, muurgaten, waardoor het licht invalt (Dan. 6,11).

³⁾ Pes. t. p. Die bedekkingen loopen namelijk schuin af, zoodat er niets op blijft liggen; zie RASHE aldaar. — Ik lees נג, zoodat וניגיל נג, daarvan afhangen; in overeenstemming met de Boraitha d. t. p., waar het woord נג vóór מגיל herhaald is.

⁴⁾ Waar het eventueel erin gebrachte ויין door het vee of de kippen is opgegeten.

בבתיהם: פוי בית עליונים ותחתונים: לבדיקה אינם מוזמנים: ואמצעים לבד פונים: שהמין במ נותנים: כלל נג יציע ומגדל ורפת בקר: ולולין ומתפנים בלי לקר: ואוצרות יין ושמן מתחקר: אלו בודקין כל עקר: לאמצעית חור כינו ובין קרובו: זה בודק עד מקום הגעת ידו ברבו: זה בודק למחצית ארבו: והשאר מבטלו בלבו: לחוק יהודי וגוי בחור שתפין: לא יבדוק נמו צופים: מפני סכנת גופים: פן יהשדו לכשפים: מפולת על המין עבורו כל נטרמים: והוא כמבוער במקום נדחים: לבל הופשים אחריו נובחים: והפישתן שלשה טפחים: מרתף בשתי שורות: בהכנסת המין מתחקרות: ואוצרות יין ושמן מסורות: במסתפק אסורות ואם בדיקן מתרות: נוי דגים קטנים: לבדיקה הם מוזמנים: ובתי המרים ועצי אפונים: צריבין בדיקה והם בחונים: נצה בית מלח וצרי גלונים:

⁵⁾ Pesachiem t. a. p. Is het gat niet dieper dan twee mansarmslengten, dan onderzoekt ieder de helft; is het dieper, dan gaat ieder zoover, als hij met zijne hand kan komen en wat er nog mocht aanwezig zijn in de niet doorzochte ruimte, verklaren beiden voor nietig en doen afstand van hunne eventuele rechten daarop. Het onderzoek en wegruimen van ויין is door de Rabbijnen voorgeschreven, terwijl naar het voorschrift der Thora nietigverklaring en afstand van alle aanspraken voldoende zou zijn. Waar nu, zonder zeer grooten omslag, geen andere weg openstaat, hebben de Rabbijnen vastgehouden aan het Thora-woord, zonder hun voorschrift tot in het bijkans onmogelijke te handhaven. Evenzoo waar opvolging van het Rabbijnsche voorschrift gevaar zou kunnen opleveren, zooals in het geval, dat in de volgende strophe wordt behandeld.

⁶⁾ Pesachiem 8a.

⁷⁾ Mishna Pes. 2a; zie t. p. 8a, waar voor wijnkelders dit verschil wordt gemaakt. Indien men daaruit zijn voorraden voor de maaltijden haalt, dan is het niet onwaarschijnlijk, dat er iemand met een stuk brood komt om wijn te halen.

⁸⁾ Pesachiem 8b; al deze dingen worden soms gedurende den maaltijd gehaald. Zie de vorige aant. — עצי אפונים. De Thalmoeed heeft daarvoor וניגיל נג, een bewaarplaats voor houtspaanders, om als tandenstokers of ter verlichting te dienen.

⁹⁾ De Thalmoeed t. a. p. heeft בי קירי, d. i. een bewaarplaats van was, volgens RASHE voor kaarsen. Onze schrijver schijnt het op te vatten als welriekende was.

dat zij voor een onderzoek zijn aangewezen; bij een open binnenplein¹⁾ zijn de [door God] als eigendom verworven Israëlieten daarvan vrij, omdat raven daar veel aangetroffen worden. Tot het einde der eerste vier daguren mag men dralen; daarna is het slechts bestemd om weg te ruimen, maar niet te betasten, — men mag het eten gedurende de geheele vier eerste daguren; men behandelde het als iets hangends gedurende het vijfde, en verbrande in het begin van het zesde uur²⁾. Heeft een Israëliet iets gezuurds gedeponeed bij zijn geloofsgenoot, dan moet deze het tot het einde der eerste vier daguren bij zich houden, bij het intreden van het zesde moet hij het verbranden en gedurende het vijfde slechts mag hij het verkoopen, — want [met het zesde uur] is allen daaromtrent bevolen het weg te ruimen³⁾. Wanneer een onbesnedene zijn Chaméts ter bewaring heeft gegeven aan een Israëliet in diens huis en deze de bewaking ervan en de aansprakelijkheid ervoor voor zijne rekening heeft genomen, zoodat hij, in geval het gestolen wordt of verloren gaat, verplicht is het te betalen, — dan is de Israëliet bij het naderen van het zesde uur verplicht het weg te ruimen⁴⁾. Is echter de Israëliet opgetreden en heeft hij hem een bepaalde plaats ervoor aangewezen, zoodat hij het buiten zijn eigen bezit gesteld heeft, dan zegt de Heilige Leer voor dit geval uitdrukkelijk de wet en heeft hij daarover geene schuld⁵⁾. Wie eene zeereis onderneemt, of met eene karavaan uittrekt binnen dertig dagen vóór het Paaschfeest, is gehouden [het Chaméts] weg te ruimen; vóór de dertig dagen echter, spraken de wijzen in de kostbare Leer, is hij niet verplicht zijn woning uit te ruimen⁶⁾. Voorts zeiden zij: bij het ontbreken van een brood [aan hetgeen ná het onderzoek bijeen ligt] moet hij wakker worden en opnieuw de reeds leeggeruimde plaats onderzoeken⁷⁾; — [na het onderzoek] spreekt men het formulier: *Kol Chamiera* uit, zooals het is vastgesteld; — hiermede zijn de wetten omtrent het wegruimen van het gezuurde behandeld. — Het gebod aangaande het kneden van het deeg is geopenbaard, dat het geschieden moet met water, dat gedurende den nacht gestaan heeft⁸⁾; door vuur of de zon verwarmd water

¹⁾ Onder *חזר* verstaat men het voor gemeenschappelijk gebruik der omwonenden bestemde binnenplein van een huizencomplex, die allen hun uitgang naar die plaats hebben en van daar door de hoofdpoort eerst de straat bereiken. Daar de raven hier vrij kunnen vliegen, onderstelt men, dat Chaméts, dat zich daar mocht hebben bevonden, wel door dezen zal zijn opgegeten (*Pesachiem 8a*. *Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 433,6*).

²⁾ Volgens R. *Juda* in de *Mishna Pesachiem 11b* mag op den veertienden *Nissan* Chaméts genuttigd worden tot het einde van $\frac{1}{3}$ gedeelte van den dag. Elk twaalfde gedeelte van het tijdsverloop tusschen het aambreken van den dageraad en het zichtbaar worden der sterren heet: een dag-nur, *שעה זמנית*, een uur, dat, naar den tijd van het jaar, langer of korter is dan 60 minuten.

לְבַדִּיקָה הֵם רְאוּיִים • וְחֵצֵר פְּטוּרִים • מִנֶּה קְנוּיִים • שֶׁהַעוֹרְבִים
שֶׁם מְצוּיִים • סוּף אֲרָבַע שָׁעוֹת לְבִשְׁשׁ • וְאַחַר כֵּן לְבַעַר וְלֹא
לְמִשֵּׁשׁ • אוֹכְלֵי כָּל אֲרָבַע וְתוֹלֵי כָּל חֵמֶשׁ • וְשׁוֹרְפֵי בַתְּחִלַּת
שֵׁשׁ • שֶׁם יְהוּדֵי חֵמֵץ אֵצֶל חֲבֵרוֹ • עַד אֲרָבַע צְרִיךְ לְאַחֲרוֹ •
בִּשְׁשׁ שׁוֹרְפוֹ וּבְחֵמֶשׁ מוֹכְרוֹ • שֶׁהַכֹּל מְצוּיִן עָלָיו לְבַעַרוֹ • עַל
שֶׁהַפְּקִיד חֵמְצוֹ לְיִשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ • וְקָבַל עָלָיו שְׁמוּרוֹ וְאַחֲרֵיתוֹ •
וְנִגְנַב אוֹ אֶבֶר חֵיב עַל פְּרִיעָתוֹ • בְּהַנְּעַת שֵׁשׁ חֵיב בְּהַבְּעָרָתוֹ •
עֲמֵד וְיִחַרְלוּ מְקוֹמוֹ • וְיִוצִיא מְרֻשׁוֹת עֲצָמוֹ • בְּבֹאוֹר תּוֹרָה
פְּרָסְמוֹ • וְאִין עָלָיו אֲשָׁמוֹ • פִּרְשׁ לֵים וְיִוצֵא בְּשִׁירָה • בְּתוֹךְ
שְׁלֹשִׁים זְקוּק לְבַעַרָה • וְקוֹרֵם שְׁלֹשִׁים נֶמּוֹ חֲכָמֵי יְקָרָה • אִינוּ
זְקוּק לְפָנוֹת בֵּית דִּירָה • פָּצוּ לְחֶסֶד • רִפְתָּא יְהֵא נְעוֹר • וְחוּזֵר
וּבִזְרֵק מְקוֹם בַּעוֹר • וְאוֹמֵר כָּל חֲמִירָא בְּשַׁעוֹר • תָּמוּ הַלְבוֹת
בַּעוֹר • צוּוֹי לִישֵׁת עֶפֶה מְגֻלָּה • בְּמִים שְׁלָגוּ הַלֵּילָה • וְחֵמֵץ

De vier eerste daguren nu mag men het nog eten, bij het begin van het zesde moet het verbrand worden; het daartusschen liggende vijfde uur verkeert het in een twijfeltoestand: eten mag men het niet meer, verbrand wordt het ook nog niet, en genot mag men er nog van hebben; zoodat men het bijv. nog zou mogen verkoopen.

³⁾ *Pesach. 13a*; *Orach Chajiem 443,2*.

⁴⁾ De woorden zijn eene bijna woordelijke omwerking uit het Thalmoeisch Chaldeeuwisch van de plaats *Pesachiem 5b אמר ליה רבא*.

⁵⁾ *Pes. 6a* verklaart *Rab Asshie* eene daar aangehaalde *Boraitha* aldus: indien de Israëliet den niet-Israëliet eene plaats voor zijn Chaméts heeft aangewezen, dan is hij niet verplicht het weg te ruimen; wanneer toch de Thora zegt: *het [gezuurde] zal in uwe huizen niet gevonden worden*, dan is ons geval daardoor uitgesloten, daar die aangewezen plaats niet meer het eigendom van den Israëliet is, die er immers geene beschikking meer over heeft, — en de niet-Jood zijn Chaméts dus slechts in zijn eigen woning brengt. Natuurlijk heeft dan de Israëliet ook geene aansprakelijkheid voor beschadiging of algeheel verlies.

⁶⁾ *Pes. 6a*; *Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 436,1*.

⁷⁾ *Pes. 9 v.v.* vgl. *Orach Chajiem 439*.

⁸⁾ *Pesachiem 42a*, einde van het 2de hoofdstuk. Het water, waarmede de ongezuurde brooden gekneet worden, moet den vorigen avond tegen donker geput worden, ten einde gedurende den nacht eenigszins af te koelen. 's Morgens vroeg scheppende, zoude het te koud zijn. Vgl. *Toer en Béth Joséph Orach Chajiem 455*.

mag niet gebruikt worden en evenmin water, dat uit een grooten waterketel wordt geschept¹⁾. Drie vrouwen moeten zich vereenigen, bezig met het deeg en op elkander niet najverig: de eene kneedt, de tweede bevochtigt en de derde bakt²⁾. Een minderjarige, een doofstomme, een krankzinnige, alsook een niet-Israëliet, — de geleerden hebben het door die vier gekneede verboden en als zuurdeeg verklaard³⁾; en een slaaf en slavin, wier ritueel bad niet ten doel had hen geheel tot proselieten te maken, hun deeg is de beide eerste avonden ongeoorloofd⁴⁾. — Dat ieder twee vaten zou nemen in zijne woonplaats voor het kneden van het inacht te nemen deeg, dit is vast bepaald: één, waaruit zij het deeg bevochtigt, en een, waarin zij hare handen afkoelt⁵⁾. Het spoelwater der gereedschappen van een bakker moet spoedig wegloopen⁶⁾, — men kan het in orde brengen door houtspaanders⁷⁾ of door het op een hellende plaats uit te storten, zoodat het zich spoedig verspreidt, — omdat het rijzing veroorzaakt. Voor zijn leelijke etterende wonde zal men geen tarwekorrels kouden om daar een pleister mee te besmeren, ten einde die op zijn wonde te leggen, omdat het [speeksel] de tarwe doet rijzen⁸⁾. — De tafelbediende, die een olijfgrootte ongezuurd brood heeft gegeten, terwijl hij mede aanzat, heeft aan zijne verplichting voldaan⁹⁾; en wat aangaat [de vraag, of] het deeg, indien er wijn, olie of honig in is, gaat rijzen — op de beide eerste avonden zijn zulke ongezuurde brooden verboden, doch op de andere dagen mogen zij gerust worden gebruikt¹⁰⁾. — Als men een ongezuurd brood ziet, dat gelijk op een op kolen gebakken koek en niet behoorlijk gaar is geworden, zoodat het draden geeft [bij het doorbreken]¹¹⁾, of dat de vuurstapel [het heeft doen verbleeken¹²⁾, — daarvoor zou men, indien men het gebruikte, [de straf van uitroeiing] schuldig zijn¹³⁾, en het is dus verboden. — Nu nog uiteen zetten, dat de vrouwen

¹⁾ In hun groote koperen waterketels, מילי, bleef het water nog lang warm, nadat het vuur eronder was uitgegaan. Daarom mag dit water nooit gebruikt worden. Warm water zou rijzing van het deeg bevorderen.

²⁾ Pes. 46b. Zij moeten niet angstvallig nagaan, of de eene voor de andere misschien iets meer moet doen, dan de andere voor de eene; zij moeten elkander afwisselend helpen. Er bestaan hieromtrent andere meeningen, zie de Mishna en Gemara t. a. p.

³⁾ Vgl. Shoelchan 'Aroech Orach Chajiem 460,1, waar die bepaling alleen voor de מצה של מצה gehandhaafd wordt. De bron is Sheëlthoth, Tsaw, N°. 76.

⁴⁾ Een heidensche slaaf of slavin moest, bij aankoop door een Israëliet, een ritueel bad ondergaan לים עבירו, waardoor hij het godsdienstig karakter van slaaf, kreeg; hij viel dan onder dezelfde verplichtingen als eene vrouw. Als gold hij echter niet, tenzij hij ten tweeden male een bad had genomen לים גורו, met de bedoeling om proseliet te worden; dit kon natuurlijk alleen geschieden met goedvinden van zijn heer, daar hij met zijn overgang tot het Jodendom de vrijheid kreeg. De bron voor de hier

וחמי חמה פסולה · ובמים גרופים נמי לא · צדיבורת שלש נשים להכניפה · עשויות בכצק בעין יפה · אחת לשה ואחת מקמפה ואחת אופה · קטן וחרש ושוטה וגוי ארבעתן · בשאור פרושו לישתן · ועבר ושפחה שלא כדת טבילתן · בראשונות אסורות עפתן · קחת כלים שנים איש איש במושבו · ללישת עפת פקוד להטבו · אחת שמקמפת בו · ואחת שמצננת בו · רחיצת בלי תשמישו של נחתום נחוצים · להכשירן בשל עצים · לשפכן במדרון היות נפוצים · מפני שהם מחמיצים · רוע מכת טריתו · לא ילעום חטים לאספגניתו · לתן על גבי מכתו · מפני שהוא מחמצתו · שמש · שאכל פוית מצה · בשהוא מסב ידי חובתו יצא · ויין ושמן ודבש בעפה מתחמצה · בראשונות אסורות אבל בשאר נרצה · שר מצה רמויה לחררה · שלא בשלה בשורה · ונעשית חוטין בשחסיפה מדורה · חיבין עליה והיא אסורה · תמיכות נשים במצות

gegeven bepaling aangaande het deeg, door een slaaf bereid, heb ik niet kunnen vinden.

⁵⁾ Pes. 42a.

⁶⁾ Pes. 40b en 42a. נרוץ, van נרוץ (I Sam. 21,9) *gehaast*, dringend.

⁷⁾ Het middel om water, dat niet op den bodem mag worden gestort, op houtspaanders te werpen, komt in Choellien 105a (Vgl. Orach Chajiem 181,2) bij מים ארויים, het wasschen der handen na het eten, vóór het uitspreken der dankzegging, voor en is door onzen schrijver op onze zaak toegepast. De Thalmoed heeft op onze plaats in Pesachiem 40b slechts het tweede middel.

⁸⁾ Pesachiem 39b, Orach Chajiem 466,1.

⁹⁾ Pes. 108a, Orach Chajiem 472,6. Ook de tafeldienaar moet op de eerste beide Pésachavonden bij het vervullen zijner verplichtingen ברכיב, leunende gelijk een vrij man past, aanzitten.

¹⁰⁾ Pes. 35a; Orach Chajiem 462,1. — Zie echter REMA's aantekening op § 4, waaruit blijkt, dat geen vruchtennat bij het bereiden van meel-spijken op het Paascheest gebruikt wordt en geene andere Matsoth worden gemaakt, dan die aan de rituele eischen voor מצה של מצה in hoofdzak voldoen.

¹¹⁾ Zie Pes. 37a. מצה היא.

¹²⁾ Verbleeken van het deeg is een der eerste verschijnselen van rijzing. Pes. 48b.

¹³⁾ Vgl. de aangehaalde plaats, waarmede onze schrijver in strijd is.

vast moeten houden aan de geboden betreffende het Paaschfeest evenals de mannen, dat zij het hun opgedragene moeten inacht nemen door het gezuurde weg te ruimen en ongezuurd brood te eten en vier bekers wijn te drinken¹⁾. Men behoort ongezuurd brood en bittere kruiden en Charoseth²⁾ bij den maaltijd ieder der aanzittenden voor te zetten, terwijl zij als een kroon in een kring bijeen zijn; men neemt dan de tafel niet weg en doet hen niet opstaan, voordat allen de Haggada hebben gelezen voor Hem, die zegt [en ook volbrengt].

סילוק.

Dan zal heiliging U ter eere opstijgen, want Gij zijt de Heilige van Israël en de Helper!

Zie, er is immers voor U geen nacht en alles is voor U dag en de eene dag verkondigt den andere het gezegde en de eene nacht maakt den andere weten bekend. Geen duisternis is U te duister en licht troont bij U, ochtendstonden verkondigen Uwe genade en nachturen spreken luide van Uwe trouw, en dageraad en ochtend- en middagschittering en het glanzende licht en namiddag en schemering en nacht en elke tijd en elk uur en elke stonde en elk oogenblik vermelden Uwe allesovertreffende wonderen en verkondigen teekenen en bewijzen Uwer wondermacht. Gij zijt het, die opnieuw hulp verleent en wonderen verricht en eerbiedwekkende daden volbrengt, die dagen telt en uren bijeen rekent; een dag van U is duizend jaren en Uwe jaren hebben geen einde, want alles eindigt, doch Gij zijt niet eindig. En evenals Gij eeuwig levend zijt, zoo leven ook Uwe dienaren; gelijk Gij rein zijt, zoo zijn ook zij vlekkeloos; Gij zijt heilig — ook zij zijn heiligen en heffen heiliging aan ter eere des Heiligen in een driewerf herhaald: heilig!

Voor den eersten Shabbath in Ijar.

*) Ik gedenk Uwe daden, mijn Vriend, in Jordaanstreek en Chermans gebergte³⁾,

In de groote bewijzen van macht, eens den vroeg'ren geslachten gegeven.

Gij bevrijddet met krachtigen arm hen en reddet hen tallooze keeren, —

¹⁾ Pes. 108a. „Zij genoten immers mede van die wonderen”, daarom rusten ook alle verplichtingen mede op haar.

²⁾ Een mengsel van verschillende vruchten, als: appels, rozijnen, noten, met wijn en kaneel en andere kruiden, dat als herinnering aan het leem, dat onze voorvaders in Egypte bezigden, wordt gebruikt. Het indooien van de bittere kruiden in dit zoete mengsel heeft tevens ten doel de mogelijke, voor de gezondheid nadeelige gevolgen van het gebruik van die scherpe, bittere zaken tegen te gaan.

פסח לבררה · באנשים פקודם לשמרה · לבעורי המירא ולמיכל
פטירא · ולמשתי ארבע כפי דחמרא · תת מצה ומרור וחרוסת
בסעודה · לפני כל אחד ואחד בעגידה · ואין עוקרין את
השלחן להעמידה · ונמו בלהו לפני מי שאומר ההגדה :

סילוק.

ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע :

ובכן כי אין לפניך לילה · והכל ללילה · ויזם ליום
יביע אמר · ולילה ללילה דעת יודיע · והשך לא

יחשיך ממך · ונהורא שרי עמך · בקרים יגידו חסדך · ולילות

ישננו אמונתך · ושחר ובקר וצהרים ונוגה · וערבים ונשף

לילה · וכל עת ועדן וזמן ורגע · יזכירו נפי פלאיך · ויגידו

אותות ומופתי נפלאותיך · המחדש ישועות · ומפליא פלאות ·

ועשה נוראות · הסופר ימים · ומונה עתים · ויומך אלף

שנים · ושנותיך לא יתמו · כי הכל כלה · ואתה לא כלה :

ובאשר אתה חי בן משרתיך חיים · טהור והם טהורים ·

קדוש והם קדושים · וקדשה לקדוש מקדישים ומשלישים :

ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש ונו

זולתות לשבתות שבין פסח לשבועות.

זולת לשבת ראשון אחר ר"ח אייר.

ע"ס א"ב ובסוף התום משלם.

אזכרך דודי מארץ ירדן וחרמונים · בגודל מסות אשר
הפלאת לקדמונים · גאלתם פירוע והצללתם כמה

*) Het acrostichon in de laatste strophe geeft als schrijver op: MESHOBEL-LAM, vermoedelijk R. MESHOLLAM BEN KALONYMUS, de beroemde Paitan, die reeds door RABBEOR GERSHOM geciteerd wordt en door wien o. a. vele van de in onze liturgie voorkomende gebeden voor het ochtendgebed van den Verzoendag vervaardigd zijn. (Zie over hem RAPOPORT in Bikkoeré Ha'ttiem X, pag. 40, N°. 36, en XI, pag. 98; GRAETZ Geschichte 5, pag. 549; LANDSHÜTH pag. 265 v. v.)

³⁾ Naar Ps. 42,7, waar Midrash de woorden opvat, zooals wij vertaald hebben. Jalkoet II,743.

Doch thans in de ballingschap zijn wij als dooden in donkere graven! Toen Babylon's leeuw¹⁾ mij verstootte, verbrijzeld' en brak mijn gebeente,
 Hebt Gij mij gered uit zijn muil, toen de tijd van mijn straf was verloopen.
 Toen de Perzische beer m'overviel en de knoken mij krakend ontwrichtte,
 Hebt Gij mij bevrijd van zijn klauw en gevorderd de wraak voor mijn bloed!
 Ook de panter van Jawan verscheurde, sloeg bressen in heilighdoms wanden,
 Hij beraamde het heillooze plan, mij van binnen en buiten te treffen²⁾; —
 Gij hieuwte hem de voorpooten af, toen mijn smeekende stem Gij verhoordet,
 Verslaande zijn kracht'ge legioenen, bracht Gij hulp voor mijn dierb're gemeente.
 Meer dan allen deed 't machtige zwijn uit de wouden zijn kracht mij gevoelen;
 Hij lastert en vloekt Uwen naam, en toch stijgt zijn macht tot de sterren;
 Hij vertrapt mij, knaagt m'af en hij hoopt mij geheel nog te gronde te richten;
 Hij verwoestte Uw heilige woning en drong tot de grondvesten door!
 Hij deed wank'len het goddelijk recht³⁾ en verandert mijn heilrijke wetten!
 Hij gebod mij te loochenen snood 's Heeren eenheid, die steeds ik betuigde!⁴⁾
 „Houdt Uw Schepper Zijn krachten terug, onmachtig met mij vergeleken?
 Met mijn schreden bevekt' ik Zijn tempel, toch sta ik rechtop ongedeerd!''
 Gij hoordet hun smalen, o Heer; zwijg dan niet bij mijn lijden en strijden!
 Vergeld zevenvoudig dien smaad in den boezem van mijne belagers!
 O, vorder gebiedend mijn vrijheid, mijn Vriend en Verwant⁵⁾ [die moet lossen];
 Verleen mij toch spoedig een toevlucht en neem mij in Uwe bescherming!⁶⁾
 Uit Uw hand, die den trotsche eens tref, wek de kracht weer⁷⁾, met wraakkleed omhangen;
 Maak een eind aan het pronken der wellust⁸⁾, verbind mijne gapende wonden.
 Omhang U met kleed'ren der wrake, den perskuip der volk'ren te treden⁹⁾;
 Dat wij prijzend als Koning U huld'gen, als eens toen de Schelf-zee verdroogde!

מונים • דמינו עתה בגולה כמתי אשמנים : הדיחני הארי
 ושבד ועצם עצמי • והצלתני מפיו לפי מלאת ימי • זנבני
 הדוב וגרם גרמי • חלצתני מידו ודרשת דמי : טרף נמר
 ופרץ היבלי • יעץ מבית ומחוץ לשבלי • בלית אנפיו
 בשמעת קולי • לגיוניו מהצפת והושעת קהלי : מכלם תקף
 חזיר הבר • נאץ וחרף ועד פוכבים גבר • סלני ברסמני
 ולבלותי סבר • ערער זבולך ועד היסוד עבר : פק פליליה
 ושנה עוז דתי • צוני לבחש יחוד ערתי • קונך העצור כח
 לעמתי • רפסתי דבירו והנני בקומתי : שמעת הרפתם אל
 תחרש לדיבי • שבעתים השב אל חיק מריבי • תבע גאלתי
 דודי וקרובי • תחיש לי מפלט עמד לערבי : ממחצבת
 קרב העירה עוז נקם ללבוש • שחץ עדינה תשבית מבתי
 לחבוש • לדרוך פורה בגדי נקם תלבוש • מלוכה לאדרך
 כמי ים סוף ביבוש : עזרת

¹⁾ De vier wereldrijken: Babel, Perzië, Griekenland en Rome worden, volgens Midrash, in Dan. 7,4 v.v. voorgesteld onder de beelden van een leeuw, een beer, een panter en een ever (dit laatste in verband met de woorden: יכרסמנה חזיר מייר, Ps. 80,14).

²⁾ וינר לשבת הנכה, van binnen en van buiten, vermoedelijk een beeld voor: geestelijk en lichamelijk. Vgl. den חטא הנכה.

³⁾ Naar Jes. 28,7. De Thalmoe (Megilla 15b, Sanhedrien 111b) verklaart de woorden wel eenigszins anders, maar de opvatting van פליליה voor wet en recht is door den dichter aan deze plaatsen ontleend.

⁴⁾ Ik kan de lezing ערתי niet anders verklaren dan van ערה, getuigenis, in den zin van: het voorwerp van getuigenis; dat, waarover men getuigt.

⁵⁾ De naaste bloedverwant is verplicht voor den vrijkoop te zorgen van een Israëliet, die zich uit armoede als slaaf heeft verkocht (Lev. 25,48 en 49). דודי is hier een woordspeling. Ter aangehaalde plaatse komt het voor in den zin van: oom en wordt nu hier gebruikt in dien van: Vriend.

⁶⁾ De uitdrukking יעריב is ontleend aan Jes. 38,14.

⁷⁾ Naar Jes. 51,9. *Gij arm Gods, bekleed u met macht, ontwaak weder... gij waart het immers, die den trotsche verpletterdet.* Met רבב wordt Egypte aangeduid, naar Jes. 30,7.

⁸⁾ עיניה is de bijnaam voor Babel, wegens de zedeloosheid, die daar heerschte (Jes. 47,8).

⁹⁾ Naar Jes. 63,3. Zie onze aant. 12, op pag. 134.

Voor den tweeden Shabbath in Ijar.

(Indien op dien dag de afdeling Behar gelezen wordt, zegt men Acharé Nimkar).

O God! blijf niet stil, blijf niet rustig en zwijgend,
Om Uw tempelverblijf, dat verwoest is, beploegd,
Dat thans volk'ren bezitten, als erfrechtig zoon¹⁾;
Zij vergoten het bloed Uwer knechten, — nog steeds is 't niet
geëischt.

Van ouds en sinds jaren leedt Gij mede al hun noodden²⁾,
En nog vóór zij U riepen, ontvlamd' Uw erbarmen;
Doch nu versmaadt Gij hen en verbergt Uw gelaat.
Zie, hoe nieuwe [verdrukking] verteert³⁾ het deel, door U verkoren!

Die minwaardig gebouw nog bestrijken⁴⁾, zij spreken mij last'rend
aan:

„Uw Schepper vergat U, Hij wendde den nek u toe!
Wij verwoestten Zijn huis, eens vol pracht⁵⁾, en als mest is
't door ons verontreinigd,
En toch ijldde Hij niet U te hulp, daar Hij U versmaadt en
verwerpt!”

O Heer in den hemel, hoe lang nog vervult zich hun wenschen?
Als leeuwen-gebrul is hun stem, als het dond'ren der golven!
O Almacht'ge in kracht, Uwe hand, zoo verheven, laat niet
zien hen, vol vreeze⁶⁾,
Tot eerst zij, die Uw hulp angstig wachten, Uw wond'ren aan-
schouwen!

Hoe verwoestte de zonde! het heil'ge ontwijfd, 't visioen en
het offer verloren⁷⁾!

Tracht het spoedig, als vroeger, vernieuwd te herstellen!
Laat het offer van morgen en middag gedurig Uw altaar versieren!
Hef op weer de natie, U dierbaar, vernietig wangunst'gen en haters!

De tempelpoorten, in den grond verzonken⁸⁾,
Richt spoedig hen weer op uit hun verval!
Herstel in vroeg're pracht den tempel en zijn hallen!
Als wond'ren Gij verricht, vertrouwt U 't eeuwig volk,
En huldigt steeds Uw vreeze, als destijds bij hun redding!

¹⁾ Als een tot erven gerechtigd zoon hebben de volkeren zich meester gemaakt van het land, als deel toegewezen aan Israël, Gods eerstgeboren zoon.

²⁾ Het is een in Midrash telkens terugkeerend denkbeeld, dat de Godheid als het ware medelijdt den nood van Zijn volk: „met hem ben ook Ik in leed” (Ps. 91.15) en Israël op zijne verschillende ballingstochten vergezelt.

³⁾ De woorden: עתה יאכלם חרש את הליקיהם (Hoshéa' 5.7) worden door Jalkoet t. p. (II N°. 520) verklaard: omdat zij vreemde kinderen hebben voortgebracht, d. w. z. vreemde goden hebben gehuldigd, zal thans nieuwe onderwerping hun deel verteren; vgl. Thanchoema ed. BUBER, Shemoth N°. 7.

זולת לשבת שני אחר ר"ח אייר קמ

אם הוא פ' כהר אומרים אחרי נמכר.

ע"ס א"כ ובסוף התום בנימן.

אלהים אל דמי לך אל תשקוט ותחרש · בעד ננה היבלך
כי נהרם ונחרש · גוים ירשוהו כבן ראוי לירש ·
דם עבדיך שפכו ודרוש לא נדרש · הלא אתה מאז ומקדם
בכל צרתם צרת · וטרם קראוך רחמים הכמרת · ונחתם
עתה ופנים הסתרת · חודש אכל חלק לך בנרות · טהי
תפל שוחחים לי בחרף · יוצרך שבחך ופגנה לך עורף ·
פלינו בית מרפידו וטמאנוהו בגרף · לא חש להושיע בי
נטש וירף · מלך עליון עד אנה עלי יתמלאון · נוהמים
פלכאים ובהמות ים ישאון · שגיא כח רמה ירך בל יחיון
ויראון · עדי כמחי ישעך מופתך יתפלאון · פשע שומם
קדש וחיון והתמיד · צפה בימי קדם לחרש ולהעמיד · קרבנות
שחר וערב על מופתך תתמיד · רעיתך קומם שטנה ועוניה
תשמיד · שערים הטבועים הקם על תלם · תיפך על מכונו
היבל ואולם · בעשותך נוראות יקווד עם עולם · כוראך
נצח יעריצו באז בהנאלם · עורת

⁴⁾ De uitdrukking כהר אומרים is ontleend aan Ez. 13,10 en 11. Daar worden de valsche profeten geschetst als mannen, die een slechten, wrakken muur met pleisterkalk bestrijken, om hem sterk te doen schijnen. — Hier doelt het op de vertegenwoordigers der volkeren, die door schijnargumenten, ontleend aan Israëls vernedering en hun eigen grootheid, de waarheid hunner dwaalleer trachten te betoogen.

⁵⁾ Naar Hoogl. 3,10 e. a. p., die door Midrash in verband gebracht worden met den tempel. רפיתו beteekent eig. dat deel van een rustbed, waarop men zich nederlegt.

⁶⁾ Naar Jes. 26,11, welk vers naar ééne opvatting beteekent: laat de volkeren niet eer Uwe ter wraakoefening opgeheven hand aanschouwen, alvorens zij de wraakneming voor Israël hebben gezien. Vgl. RASHI t. p.

⁷⁾ Naar Daniël 8,13. שש שנים wordt door Midrash in verband gebracht met den afgodendienst, die het heiligdom der vertreding prijs gaf, het dagelijksch offer deed ophouden en de profetie deed verdwijnen.

⁸⁾ Sota 9a, Echa Rabbathie 2,9 wordt medegedeeld, dat de poorten des tempels niet aan den vijand werden prijsgegeven, maar in den grond wegzonken.

Voor den derden Shabbath in Ijar.

(Indien op dien dag de afd. Behar wordt gelezen, zegt men Acharé Nimkar).

* Gij zijt mijn God alleen, en buiten U is niemand!
 't Wellustig [Rome] spreekt: „Ik, ik ben 't, verder geen!”
 „'k Ben doorgedrongen in des tempels binnenkamer,
 Verwarring bracht ik op de plaats van Gods verschijning!)!
 En ben toch ongedeerd te voorschijn weer getreden,
 Terwijl geen ramp mij trof, noch struikelde mijn voet!

Gods helden trapt' ik neer, Zijn dapp'ren kon 'k vertreden,
 Zijn burchten slechten, ja, betreden zelfs Zijn woning,
 Het allerheiligste verblijf Zijns heil'gen woords
 Verbrijzeld' ik en mocht Zijn erdeel zwaar verdrukken;
 Zijn legerscharen sloeg ik tot verniet'gens toe,
 En zelve werd ik door geen onheil ooit getroffen!

Voorwaar! ik leef in rust, vol vetheid, krachtig bloeiend,
 Ik woon in mijn paleis in kalmt' en veiligheid!
 Waar zijn Gods wond'ren thans, zoo vaak verricht voor 't
 „boompje”²⁾?

Waarom toch redt Hij 't niet uit mijne [zware] hand?

Ik deed verstommen en ontwijdde tempelzangen,
 Verbrandd' in vuur Zijn huis, verwarde Zijne hoven,
 Ontwijdde Zijn geheim³⁾, sloeg bressen in Zijn wanden,
 En op Zijn eigen outer slachtt' ik priesterscharen!”

Het woord der zienerschaar der weggestormde natie,
 Het grootsch profetenwoord van 't angstig wachtend volk
 Voorspelde haar: „nog eens zal zij met vreugd zich sieren⁴⁾!”
 Doch lang wordt ons de tijd, — bedriegt 't visioen der zieners⁵⁾?
 Daar geen verkwikking naakt van 't vlamvend pijnenvuur!

Almachtige, Gij zijt de Eeuwige, onze Heer!
 Bedwingt G' U bij dit al, laat zwijgend G' ons verdrukken?
 Waarom toch ziet Gij 't aan, dat trouwloos z' ons weerstreven;
 Wat zwijgt G', als snoodaard's muil de rest des volks verzwelgt?

Zij kwellen en pijn'gen steeds, vertreden Uw gemeente,
 Slechts last'rend, schennend woord wordt tegen U geuit.
 Gevreesde Almacht, Gij, Wiens toorn geen volk kan dragen,
 Sla hen met angst'gen schrik, die durven U bestrijden.
 Verwar hun geest, hun blik door 't dond'ren van Uw storm!

Zij sloten met geweld den mond van wie U huldigt,
 Verboden ons Uw naam als een'gen God te prijzen;
 Zij vorderden een valsch getuig'nis hun te geven,

קמד זולת לשבת שרישי אחר ר"ח אייר

אם הוא פ' בחדר אמרים אחרי נמכר.

ע"ס א"כ ובסוף התום משלם

אתה אלהים וזולתך אין עוד · עדינה נמה אני ואפסי עוד ·
 באתי בחדרי מלך וערערתי מקום ועוד · בשלום
 יצאתי בלי פגע ומעוד · גבוריו שוסיתי אבידיו עשיתי ·
 שירותיו הרסתי משפנותיו רמסתי · דבריו רעצתי נחלתו
 עפיתי · צבאו רצצתי ורע לא אניתי · הנני שלוח רשנה
 ורעננה · יושבת בארמון שקטה ושאננה · ואיה נפלאותיו
 אשר הפליא לבנה · מדוע מדי לא יצילנה · זמירות היכלו
 החשיתי וחללתי שירותיו · והצתי באש מקדשו וערערתי
 הצרותיו · חללתי צפוני וקרקרתי קירותיו · ועל מזבחו
 טבחתי משרתיו · טיף חווי סוערה ונביאי צופיה · הנבאים
 לה עוד תערי תפיה · ימים ארכו ואבר חזון מצפיה · אין
 לה רויה מאש רשפיה · כביר כח אתה יי אדוננו · העל
 אלה התאפק תחשה ותעננו · למה תביט בוגדים הקמים
 עלינו · תחריש כבלע רשע שארית קהלינו · מונים ומענים
 ומדכאים עמך · ומדכים נאוצים וחרופים לעמך · נאור
 ואדיר לא יכילו גוים ועמך · יחרתו מריביך והמם בקול
 רעמך · סתמו פיות ממליכיך שמך מליחד · עדות שקר

*) De schrijver is dezelfde als die van דורי דורי.

1) מקום ועוד, de plaats, door God bestemd, om met Mozes saam te komen (Ex. 25,22).

2) כנה, naar Ps. 80,16: Bedenk... en dit spruitje, dat Uwe rechterhand plantte, een veelgebezigd beeld voor Israël.

3) שש, de plaats in den tempel, die voor ieder verborgen, ontoegankelijk was, het allerheiligste.

4) Naar Jer. 31,3: eens zult gij weder u sieren met tambourijnen enz.

5) אכר hier gebruikt in den zin van: niet uitkomen, niet vervuld worden.

Te looch'nen [o verraad!] Uw eeuwig waarheidswoord!
 Waak op dan, waarom zoudt Gij langer blijven slapen?
 Waak op dan en verdelg, die opstaan tegen U!
 Om in het openbaar Uw koningschap te toonen,
 Voor gansch der wereld oog Uw eenheid te betuigen!

Doe lichten Uw gelaat, bewijs Uw wonder-gunsten!
 Help wie op U vertrouwt, doe jub'len Uwe vromen;
 Leid weer Uw kleinvee naar de stad, waar Gij verschijnt!
 Dan weet weer gansch 't heelal, dat geen is buiten U!

Richt op Uw hut, als eens, op Shalem's schoone bergen,
 Breng daar bijeen d' in West en Oost [zoo wreed] verteerden;
 Dan spreken overluid wij Uwe grootheid uit,
 Dan treden wij met dank en lofzang voor Uw oog,
 Als G' onze ballingschap terugvoert [naar haar plaats],
 Vernieuw dan als weleer de dagen onzer glorie!

Dan wordt een nieuwe zang, een prijslied aangeheven,
 Als Gij het arme volk uit 'trotsche macht bevrijdt.
 Om hun banier geschaard, welt uit hun hart Uw lof,
 Gelijk eens aan de zee, toen zij door golven trokken.

Bevestig dan Uw woord, o eeuwig levend-Koning!
 „Men zal niet meer het juk der 'Anamien ¹⁾ gedenken,
 Maar spreken zal men: leef [d' Almacht'ge Opperheer],
 Die voert van verstverwijderd oord, van 's werelds grenzen
 [Zijn volk], dat hopen bleef [op Zijn beloofden steun]
 In nood der ballingschap, bij brandend barenbruischen!“

Voor den Shabbath, waarop de afdeeling Behar wordt gelezen.

*) Nadat hij is verkocht, zal lossing voor hem komen ²⁾.
 De „eerstgeboren zoon“ — zijn Losser komt gewis!
 Schenk Uwen zegen, Heer! op zijn [geringe] krachten,
 Herbouw [gelijk weleer] zijn [U gewijd] gebouw!
 Neig toch Uw oor, [o God! welwillend] tot zijn bede,
 Als hij met luider stem zich smeekend tot U wendt!

Verdreven, weggevoerd, niet meer aan 's Vaders tafel ³⁾,
 Beheerscht de vijand hem gestreng — Gij ziet het aan! —

¹⁾ De 'Anamien zijn volgens Gen. 10,13 een Egyptische volksstam. — De gedachte is ontleend aan Jeremia 23,7 en 8: *Zie, dagen komen, zegt de Eeuwige, dat men niet meer zal spreken: zoo waar de Eeuwige leeft, die de kinderen Israëls uit Egypte heeft gevoerd; — maar: Zoo waar de Eeuwige leeft, die het kroost van het huis Israëls heeft opgevoerd en*

קמה זולת לשבת שלישי אחר ר"ח אייר

לְהַעֲדֹת וְאֶמְתָּךְ לְכַחַד · עֹנֶה לְמַה תִּישֵׁן קִמְיָךְ לְהַכְחִיד ·
 מְלֻכּוֹתֶיךָ לְהַמְלִיךְ בְּפָמְבִי וְיִחַוְדֶךָ לְסַחֵר · פְּנִיךָ הָאֵר וְהַפְּלֵא
 חֲסִדֶיךָ · הוֹשֵׁעַ חוֹסֵיךָ וְתִרְגַּן חֲסִידֶיךָ · צִאֲנֶךָ לְהַלֵּל לְקִרִית
 מוֹעֲדֶךָ · דַּעַת הַכֹּל כִּי אֵין בְּלִעְדֶיךָ · קוֹמֵם סִבְךָ בְּשָׁלֵם
 בְּמִקְדָּם · וְעַד שֵׁם אֲכֹלִי מֵאַחֹר וּמִקְדָּם · רֹמְמוֹתֶיךָ לְהַפְק
 וּבְתוֹרָה פְּנִיךָ נִקְדָּם · בְּשׁוֹבְךָ שְׁבִיתֵנו חֲדָשׁ יִמֵּינוּ בְּקָדָם ·
 שִׁיר לְךָ יְחַדֵּשׁ וּמַעַן הַלּוּלִים · פְּדוּתֶךָ עִם עֲנֵי מִכָּף הַלּוּלִים ·
 תְּהַלֵּךְ יִבְעֵנו בְּשִׁמְךָ נִדְגָלִים · כָּאֵן כְּעוֹבְרִים בֵּין גְּלוּיִם · מִלְּתֶךָ
 תִּקְוִים · מֶלֶךְ עוֹלָמִים · שְׁלֵא לְרֹזֵבִיר פְּדוּת סָבֵל עֲנָמִים ·
 לְאֹמֵר חֵי חַמְעֵלָה מֵאַפְסֵי תְּחוּמִים · מִיִּחְלֵיו בְּגוֹלָה בְּדִכּוּת
 תְּחוּמִים · עוֹרַת

זולת לפרשת בהר סיני

ע"ס א"ב ובסוף התום ברוך בר שמואל חזק ואמין.

אַחֲרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ · הֵבֵן הַכְּבוֹד בֵּא יָבֵא גְאֻלוֹ ·
 בְּרַךְ יי חֵילוּ וּבְנֵה בֵּית זְבוּלוֹ · הִטָּה אֲזַנְךָ לוֹ כִּי יִחַן
 קוּלוֹ · גּוֹרֵשׁ גַּם גְּלָה וּבִשְׁלַחַן אֵב אֵינְנוּ · אוֹיֵב לְעֵינֶיךָ בְּפִרְךָ

gebracht uit het land in het noorden en uit alle landen, waarheen Ik hen verstrooid heb enz.

*) De schrijver, R. BAROCH BEN SAMUEL, leefde te Mainz en stond in correspondentie met R. EL'AZAR uit Worms, den schrijver van *רוקח*. Hij behoort tot de onderteekenaars van de besluiten der synode te Mainz (1220). Hij is de schrijver van een *התקנה* 's en van verschillende liturgische stukken. Zie LANDSHÜTH s. n.

²⁾ Lev. 25,48 bevat de bepaling, dat een Israëliet, die wegens armoede aan een *עַבְד*, een inwonend vreemdeling, dus een niet-Israëliet, verkocht is, zoo spoedig mogelijk door een zijner bloedverwanten gelost moet worden. De dichter past dit voorschrift toe op Israël, dat in zijne ballingschap aan vreemden is prijsgegeven en waarvoor God, die het *Zijn eerstgeboren zoon* genoemd heeft, dus als Losser moet optreden.

³⁾ „Verwijderd, heengezonden van de tafel zijns Vaders“, is eene Thalmoodische beeldspraak voor de ballingschap, waarin Israël leeft, niet meer in voortdurend verkeer met zijn God (Berachoth 3a e. a. p.)

Eisch spoedig toch zijn recht, breng troost hem [in zijn lijden];
Geen traan heeft meer zijn oog, — tot eens zijn Vriend¹⁾ hem lost.

„De vader heeft den plicht zijn [dierb'ren] zoon te lossen”²⁾;
Waarom dan toch [o Heer!] vergeet Gij hem geheel?
Zult Gij hem dan niet weer [genadig tot U] nemen?
U is het lossingsrecht hem vrij te koop en weer³⁾!
Gij hebt den duren plicht, steeds goed hem te beschermen⁴⁾,
Te zorgen, dat hij weer zijn ouden stand herneemt⁴⁾.

Ja, Uwer wond'ren maar' — ons oor heeft haar vernomen;
Ons oog laat zien, wat uit Egypt' ons oor vernam!
Hernieuw ons als weleer, om niet⁵⁾ ons weder koopend,
Laat dan voor eeuw'gen tijd die lossing duurzaam zijn!

Algoed, rechtvaardig Heer, die ons Uw paden leerdet,
Den balling voer terug, neem in Uw huis hem op⁶⁾.
Maak recht den krommen weg, — om Uw genad' en trouwe⁷⁾
Geworde lossing hem, — want zoo is Uw bestaan!⁸⁾

De snoodaard groef een kuil, waarin ik zoude vallen,
Bedenkt vloekwaardig plan, verzwarend nog mijn juk, —
Doch opwaarts blijft mijn hart, mijn oog keert tot mijn Schepper.
Ik smeek tot Hem alleen: „Verricht de lossingstaak
Voor mij, want voor mij zelf vermag ik niet te lossen!”⁹⁾

Gij hebt gewaarschuwd ons in lang' en korte woorden¹⁰⁾.
Wat Uw gezant¹¹⁾ besloot, hebt Gij getrouw volbracht.
Profetenwoord voorspeld' al wat Gij hadt geboden. —
Spreid thans Uw vleugels uit — want Gij hebt lossersplicht!¹²⁾

Treed op, — den vijand tref, die 't volk belaagt, het arme,
Zijn snoodheid zonder grens verdelg door grooter straf¹³⁾,
Wees borg tot waar geluk voor Uw vervolgte natie,
Daar Gij [voor ons] toch immers naaste Losser zijt¹⁴⁾.

Sla groote bressen dan in Edom's wijnstok-rijen,
Het worde plots verwoest, omkeering van Sedom!
Maar in Shoelammieth's¹⁵⁾ hof moog' knop en bloesem spruiten.
Verlos een tweede keer haar weer, maar nu voor goed!

1) Dier komt Lev. 25,49 voor in de beteekenis van: *Oom*, verwant, en is hier gebezigd in den zin van: *Vriend*, een gewoon woord voor Gods verhouding tot Israël.

2) Thalmoeidische sententie Kiddoeshien 29a.

3) Naar Jer. 32,7. *Ten tweedenmale* zal de lossing door God plaats hebben, nadat Hij reeds eenmaal zelve Israël uit Egypte heeft bevrijd.

4) Wederom Thalmoeidische termen, die hier zeer geestig gebezigd zijn.

5) Ook al maken wij ons niet door goede daden de verlossing waardig.

6) Ontleend aan Deut. 22,2, waar het voorschrift gegeven wordt, een

יִרְדְּנוּ • דְרוֹשׁ תְּדַרְשֵׁנוּ וְנַחֵם תִּנְחַמְנוּ • כָּלוּ עֵינָיו עַד • דוּרוּ
יִגְאֲלֵנוּ: הָאֵב חֵיב בְּבָנוּ לְפָדוֹתוֹ • וְלָמָּה זֶה שְׂכַחְתוּ הֲלֹא תִּשׁוּב
לְקַחְתוּ • וְלֹךְ מִשְׁפָּט הַגְּאֻלָּה שְׁנִית לְקִנּוּתוֹ • וְעַלֵּיךְ שְׁמִירְתוֹ
לְהַעֲמִידוֹ עַל חֻקְתּוֹ: זָכַר נִפְלְאוֹתֶיךָ בְּאַזְנוֹנוּ שָׁמְעֵנוּ כְּשָׁמַע
מִצְרַיִם לְעֵינָנוּ תִּדְאַנּוּ • חֲדָשׁ בְּכִרְאֻשׁוֹנָה וְהִנֵּם קָנְנוּ • גְּאֻלַּת
עוֹלָם תִּהְיֶה לָּנוּ: טוֹב וַיֵּשֶׁר מוֹרָה דְרָכֶיךָ אוֹרְחוֹתֶיךָ • נִדַּח הָיִשָׁב
וְאַסְפְּתוּ אֶל תוֹךְ בֵּיתְךָ • יִשְׂרָאֵל עֲקוֹב עַל חֶסֶדְךָ עַל אֲמַתְךָ •
גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ כִּי בֶן מִדְתְּךָ: כָּרוּ זָרִים לִי שׁוֹחָה לְהַפְלִי •
חוֹשְׁבִים • מַחֲשָׁבוֹת רָשָׁע לְהַכְבִּיר אֶת עַלְי • לְבִי לְמָרוֹם וְעֵינַי
לְמַחֲלָלִי • גְּאֻלֵּי לֹךְ אֲתָה אֶת גְּאֻלְתֵּךְ כִּי לֹא אוֹכַל • לְגְאֹל • לִי:
מִקַּל וְחֹמֶר בָּנוּ הַעֲדָתְךָ • מִלֶּאֱךָ גִּזְרֵךְ וְאֲתָה קִיַּמְתָּ • נְבִיאִים
נִבְּאוּ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ • כִּנְפִיךָ תִּפְרוֹשׁ כִּי גוֹאֵל אֲתָה: טוֹב וּפְגַע
בְּצַד אֲשֶׁר עֵנִי יֵאָרֹב • רַעְתָּם רַבָּה תִּכְפַּל בְּרוּב • עֲמַךְ הַנִּרְדָּף
לְטוֹבָתוֹ תִּעֲרֹב • עֲתָה כִּי אֲמַנֵּם יֵשׁ גוֹאֵל קְרוֹב: פִּרְץ רֵב
תִּפְרוֹץ בְּפוֹרָה הָאֲרָמִית • תִּהְפֹּךְ רַגְעַךְ כְּמַהֲפַכַת סְרוּמִית •
צִיצִים וּפְרָחִים תִּפְרַח שׁוּלְמִית • גְּאֻלְנָה שְׁנִית גְּאֻלָּה עוֹלָמִית:

door zijn naaste verloren voorwerp, dat men gevonden heeft, in zijn huis op te nemen.

7) Alleen uit welwillende liefde en om Uw woord gestand te doen, niet om onze verdiensten. — *ישׂר עקב*, naar Jes. 40,4; waar voor den Messiaanschen tijd de belofte gegeven wordt: *de kromme, hobbelige wegen zullen een effen vlakke worden*; natuurlijk een beeld voor het uit den weg ruimen van alle moeilijkheden en bezwaren.

8) Uwe *מדה*, eigenschap, die Uw wezen vormt, is: *liefde en trouw*, niet: streng, erbarmingsloos recht.

9) Naar Roeth 4,6.

10) Tweemaal komen de strafvoorspellingen voor Israëls afval in den Pentateuch voor, Lev. 26 in korteren, Deut. 28 in meer uitvoerigen vorm.

11) Mozes, naar Num. 20,16.

12) Naar Roeth 3,9.

13) De uitdrukking *כבול* is weer Thalmoeidisch, ontleend aan het gebied der Halacha, en beteekent eigenlijk: *in eene meerderheid doen verdwijnen*. Hier is waarschijnlijk de zin: *moge de straf zoo groot zijn, dat hunne slechtheden daartegenover slechts eene minderheid vormen*.

14) Naar Roeth 3,11.

15) Israël, naar Hoogl. 7,1, vgl. Midrash aldaar.

Roep op Uw [wrekend] zwaard, te delgen Uw weerstrevers,
Omdat z' Uw kleinvee durfden slachten vóór Uw oog!
Ontferm U, [Heer en God!] verlos Uw arme zonen,
Der trouwen¹⁾ telgenschaaar, ook zelve U getrouw!

Met onze lippentaal vervangen w' os en schapen²⁾.
Sluit toch Uw oor niet voor mijn smeecken, mijn geschrei³⁾;
Mijn bede zij U lief, dat ik niet schaamrood worde!
Uw zonen, — voer hen op! bevrijd hen van den dood!

Wij knielen vóór Uw troon: den balling te vermeerder'n,
Verstooten Israël t' herstellen rustig, stil!
Die langs den hemel rijdt in flitsend vurenvlammen,
Help mij, die tot U bidt, Die steeds van 't graf bevrijdt!⁴⁾

Kies een goed deel U uit, de lieflijke bezitting⁵⁾.
Thans door het zwaard vervolgd, waarvan ons bloed getuigt!
Aanschouw der rammen huid, vol bloedig roode vlekken,
Gij, Wreker van ons bloed, Gij, Heer der eeuwigheid!

Wie onder machten draagt, als Gij, den last in zwijgen?⁶⁾
Waartoe nog slapen? Op, met gramschap U omgord!
Wreek bitter thans het bloed der van verdriet verkwijnden,
Verlosser, machtig God, die zendt het uur der wraak!⁷⁾

Roep Tsions dochter toe: „keer tot uw rust thans weder!
Want Ik ben 't, die uw leven redt van 't duister graf!
Sta op, Mijn schoone [bruid], trek uit [op vrijheidswegen]!⁸⁾
Ik wensch te lossen u, Ik zelf ben 't, die u los!“⁹⁾

Waarom, o Heer! zoudt Gij voor eeuwig ons vergeten?
Ach, zie toch neer op ons, wij allen zijn Uw volk!
Wij zijn het [brooze] leem, en Gij zijt onze Vormer!
Gij, Eeuw'ge, Vader, [Heer], zijt onze Losser ook!

Gij, sterk en machtig, zijt sinds eeuwigheid de Heerscher,
Rechtvaardig Rechter ook, Bevrijder, Redder, Hulp!
Erbarm U, troost ons, bouw Arieëls¹⁰⁾ trotsche woning,
Gij zijt toch van oudsher Verlosser Israëls!

¹⁾ בני מאיניך, eig.: de zonen van hen, die in U deden gelooven, die Uwen naam verkondigden en verbreidden.

²⁾ Naar Hoshéa 14,3.

³⁾ Naar Klaagl. 3,56.

⁴⁾ Naar Ps 103,4.

⁵⁾ Zie in den lippentaal, pag. 135, noot 4.

⁶⁾ Mechiltha Ex. 15,11 (vgl. Gittien 56b) worden de woorden die u omgordt, wie is als Gij, die zwijgend (almen, stommen) draagt, verklaard: wie is als Gij, die zwijgend, in de lippentaal, lastering aanhoort en zwijgt. — Ik lees daarom: **באלימות**

קרא אל החרב לאבד שומניך · יען כי טברו צאנך לעיניך ·
רחם ענייך וגאל בניך · בני מאיניך גם הם אמוניך · שפתינו
פריים וכבשים נשלים · לרוחתי ולשועתי און אל תעלם ·
תכון תפלתי ולא אכלם · בניך תעלם וממות תגאלם · בך
לך נכדע להרבות המשלחת · השב נדחה בשובה ונתת ·
רוכב שמים באש מתלקחת · הושע צוחת הגואל משחרת ·
ברור לך מנה יפה הכלים הנעימים · בחרב נרדפים ומודיעים
הרמים · שור נא בעורות אלים · מאדמים · גואל הדם · מלך
עולמים · כמי כמוך בגאלם נושא באלמות · למה תישן עורה
באף תחגור חמות · ונקום נקמת דם עגומות · גואל האל
הנותן · נקמות · אמור לבת ציון שובי למנוחיכי · כי אנכי
הוא הגואל משחת חייכי · קומי יפתי ולכי · כי אהפוך לגאלך
וגאלתיך אנכי · למה יי לנצח תשכחנו · הן הבטנא עמר
בלנו · אנחנו החומר ואתה יוצרנו · אתה יי אבינו גואלנו · חוק
ויאמיץ מעולם אתה אל · שופט ודין פודה וגואל · רחם
ונחם ובנה בית אריאל · אתה הוא מעולם גואל ישראל · עזרת

voor het rijm is dan een vr. meerv. gemaakt, voor den abstracten vorm: **אלמות**, *stomheid*, zwijgen. — Tevens herinneren de woorden daardoor aan de slotwoorden van Ps. 126, עזא אליתו. — De lezing **באלמות** kan ik niet verklaren; vooral niet, in verband met de geciteerde Talmuedplaats.

⁷⁾ Ps. 18,48.

⁸⁾ Naar Hoogl. 2,13, waar die woorden door Midrash God in den mond worden gelegd, als aan den Messias op te dragen zending aan Israël (zie Shier Hashieriem Rabba t. p. en Pesiktha, Hachodesh pag. 51a).

⁹⁾ Naar Roeth 3,13

¹⁰⁾ Naar Ez. 43,16, de tempel, waar de אריאל, de offerplaats boven op het altaar, zich bevindt; Ez. 43,16.